

ЛЮДМИЛА УЛИЦКА МЕДЕЯ И НЕЙНИТЕ ДЕЦА

Превод от руски: София Бранц, 2005

chitanka.info

1

Медея Мендес, по баща Синопли, остана последната — без да се брои по-малката ѝ сестра Александра, която се премести в Москва в края на двайсетте години — чистокръвна гъркиня от семейството, заселило се още преди векове на сродния с Елада Таврически бряг. Беше и последната от семейството, запазила един приблизителен гръцки език, отстоящ от новогръцкия на същото хилядолетно разстояние, което дели и старогръцкия от този средновековен понтийски диалект, запазен само в колониите в Таврия. И отдавна вече нямаше с кого да говори този овехтял пълнозвучен език, родил повечето философски и религиозни термини и запазил изумителната буквалност и първоначалния смисъл на думите: и досега на този език перачница е катаризма, превоз е метафорисис и масата е трапеза.

Таврическите гърци, връстници на Медея, или бяха измрели, или бяха изселени, а тя самата бе останала в Крим по Божията милост, както винаги бе смятала, но отчасти и заради вдовишкото си испанско презиме, което ѝ бе оставил покойният ѝ мъж, весел евреин дентист, човек с дребни, но явни недостатъци и големи, но дълбоко скрити качества.

Отдавна беше овдовяла, но повече не се омъжи и остана вярна на вдовишкия образ в черни одежди, които много ѝ отиваха.

Първите десет години носеше само черно, после смекчи траура до леки бели пръски или точки, обаче пак на черен фон. Носеше черна кърпа на главата, но не по руски и не по селски, а завързана на два дълги възела, един от които се падаше на дясното ѝ слепоочие. Дългият ѝ край падаше на раменете ѝ на антични дипли и закриваше сбръчканата шия.

Очите ѝ бяха светлокафяви и сухи, тъмната кожа на лицето ѝ също беше изпъстрена от сухи бръчици.

Когато с бялата хирургическа престилка, закопчана отзад, седеше на гишето на регистрацията в местната малка болница, приличаше досущ на ненарисуван от Гоя портрет.

С едър разлат почерк попълваше регистрационните книги, с едри бързи крачки обикаляше околностите и нищо не ѝ костваше да стане в неделя по тъмно, да отпердаши двацет километра до Феодосия, за да стигне за обедната служба и да се прибере чак вечерта.

За местните жители Медея Мендес отдавна вече беше част от пейзажа. Ако не седеше на столчето си зад бялата рамка на регистрационното гише, тъмната ѝ фигура непременно се мяркаше или по източните хълмове, или по каменистите склонове на запад от Посьолок.

Не се мотаеше без работа, а береше конски босилек, чубрица, планинска мента, кисел трън, гъби, шипка, не пропускаше да събира сардоникси и многослойни източени планински кристали и старинни тъмни монети, каквито дал Господ из каменистите земи на тази скромна сценична площадка на световната история.

Всички околности, близки и далечни, ѝ бяха познати като съдържанието на собствения ѝ бюфет. Тя не само помнеше къде и кога може да набере от нужното растение, но и забелязваше как през десетилетията бавно се променя зеленото одеяние: ментата се спуска край пролетните подмоли на източния склон на планината Киян, киселият трън измира от люта болест, която изяжда долните стъбла, а цикорията, напротив, шества в подземно настъпление и корените ѝ задушават нежните пролетни цветя.

Кримската земя беше винаги щедра към Медея, даряваше ѝ най-редките си съкровища. Но пък и Медея с благодарност помнеше всяка своя находка, наред с най-незначителните подробности за време, място и всички отсенки на изпитаното някога усещане — като се започне от първи юли деветстотин и шеста година, когато, още малко момиченце, откри наред изоставения път към Ак Мечет „самодивско хоро“ — кръг от деветнайсет малки съвсем еднакви гъби с бледозелени гугли, местна разновидност на манатарката. А върхът в находките ѝ от неядлив вид беше плосък златен пръстен с потъмнял аквамарин, който хвърли в краката ѝ утихващото след буря море на малък плаж близо до Коктебел на двацети август шестнайсета година, в деня на шестнайсетгодишнината ѝ. И до днес носеше този пръстен, той вече беше враснал дълбоко в пръста ѝ и от трийсетина години не можеше да се свали.

Тя усещаше с ходилата си благосклонността на тукашните места. С никое друго кътче не би сменила този западащ край и само два пъти през живота си беше напускала Крим общо за шест седмици.

Родом беше от Феодосия, по-точно бе родена в огромна, някога кокетна къща в гръцката колония, която отдавна се беше сляла с феодосийските покрайнини. По времето, когато се бе родила, къщата вече беше загубила някогашната си грация, ширнала пристройки, тераси и веранди в стремеж да се пригоди към бурното увеличение на семейството през първото десетилетие на така весело започналия век.

Същият бурен растеж на семейството бе съпроводен от постепенното разоряване на дядо ѝ Харалампий Синопли, богат търговец, собственик на четири кораба с местодомуване в новото тогава феодосийско пристанище. Старият Харалампий, на стари години надживял ненаситноогнената си алчност, не спираше да се чуди защо съдбата, която го беше изтормозила с дълги години очакване да се роди наследник, с шест мъртвородени деца и безброй помятания на двете му жени, така щедро награждаваше с потомство единствения му син Георгий, когото беше добил след трийсетгодишни усилия. Но може това да беше заслуга на втората му жена — Антонида, която бе дала обет и стигна пеша до Киев, а след като роди и откърми сина им, до края на живота си не наруши благодарствения пост. А може плодовитостта на сина му да се дължеше на рижата кльоцава снаха Матилда, която той бе докарал от Батуми и която бе влязла в дома им срамно непразна, а оттогава не спираше да ражда на всеки две години в края на лятото с космически мистериозна точност по едно кръглоглаво дете.

Старият Харалампий губеше сили с раждането на всяко внуче, пълнееше и към края на живота си заедно с богатството загуби и самия си образ на властен, жесток и способен търговец. Но кръвта му се оказа силна, не се разтвори в другите потоци и потомците му, които кръвожадното време не помля, запазиха наследената здрава физика и таланта, а всеизвестната му ненаситност се проявяваше по мъжка линия в огромна енергия и страст към градеж, докато при жените, както в случая с Медея, се изразяваше в грижовност, повишено внимание към всяка вещ и хитроумна практичност.

Семейството беше тъй благословено голямо, че би представлявало прекрасен обект за генетик с интереси в областта на

разпределението на наследствените белези. Генетик не се появи, но самата Медея с присъщия ѝ стремеж да подреди, да систематизира всичко — от чайните чашки на масата до облаците в небето, неведнъж се беше забавлявала да строява братята и сестрите си в редица според усилването на рижавината — естествено само мислено, защото дори не си спомняше семейството да се е събирало заедно. Винаги отсъстваше някой от по-големите ѝ братя... Майчиният бакърен цвят се беше проявил, така или иначе, у всеки, но само Медея и най-малкият ѝ брат бяха същински рижи. Косата на Александра, по домашному Сандрочка, беше по-скоро с цвят махагон и огнено сияние.

Тук-там се появяваше дядовото им късо кутре, което се падаше незнайно защо само на момчетата, а и бабината им срасната висулка на ухото и изключителната ѝ дарба за нощни видения, каквато впрочем имаше и Медея. Всички тези родови особености и още няколко не толкова ярки играеха в потомството на Харалампий.

Дори семейната плодовитост се беше разделила в две линии: едни като Харалампий с години не можеха да изкарат на бял свят никакво отроче, други, напротив — безгрижно бълваха червеноглави маляци. Самият Харалампий от деветстотин и десета бе намерил покой във феодосийското гръцко гробище, в най-високата му точка с изглед към залива, където току до втората война пърпореха последните му два кораба, все така зачислени към феодосийското пристанище.

Много години по-късно бездетната Медея събираше в дома си в Крим безбройните племенници и техните наследници и продължаваше сред тях кроткото си ненанучно изследване. Смяташе се, че много ги обича. Каква е любовта на бездетните жени към децата, е трудно да се каже, но тя изпитваше към тях жив интерес, който с възрастта дори се засилваше.

Не ѝ тежаха сезонните струпвания на родата, както не ѝ тежеше и есенно-зимната самота. Първите племенници идваха обикновено в края на април, когато след февруарските дъждове и мартенските ветрове се пръкваше изпод земята кримската пролет с лилавия цъфтеж на глициниите, розовите тамариски и китайската жълтуга.

Първото гостуване най-често биваше кратко, за няколкото празнични дни по първи май, някои оставаха и до девети^[1]. Следваше кратка пауза и около двацети май пристигаха момчетата — младите майки с деца в предучилищна възраст.

Тъй като племенниците бяха трийсетина души, графикът се подготвяше още през зимата — четиристайната къща не можеше да побере повече от двайсет души.

Феодосийските и симферополските шофьори, които обслужваха курортистите, прекрасно знаеха дома на Медея и понякога правеха лек отбив от цената, но уточняваха изрично, че в дъждовно време няма да карат нагоре и ще свалят пътниците в Нижни посъолок.

Медея не вярваше в случайността, макар животът ѝ да бе пълен с многозначителни срещи, странни съвпадения и точно напаснати изненади. Веднъж срещнат човек се връщаше след много години, за да преобърне съдбата, нишките се изтегляха, съединяваха се, нижеха примки и правеха плетка, която постепенно очертаваше все по-ясна шарка.

В средата на април, когато времето като че ли вече се беше оправило, се случи мрачен ден, застудя, заваля тъмен дъжд, който скоро можеше да обърне на сняг.

Медея дръпна пердето и доста рано запали лампата, хвърли в умната си печица, която харчеше малко гориво, а даваше много топлина, малко съчки и две цепеници, разстла на масата захабен чаршаф и взе да обмисля дали да го нареже на кухненски кърпи или да махне раздраната среда и да го съшие за детски чаршаф.

В това време на вратата силно се почука. Тя отвори. Отвън стоеше млад мъж с мокър шлифер и мъхеста шапка.

Медея го помисли за един от по-рядко идващите си племенници и го пусна вътре.

— Вие ли сте Медея Георгиевна Синопли? — попита човекът и Медея разбра, че не е от родата.

— Да, аз съм, макар че от четирийсет години съм с друго презиме — усмихна се Медея. Мъжът беше приятен на вид, със светли очи и черни рехави мустачки, обърнати надолу. — Съблечете се...

— Извинете, нахлувам изневиделица... — той заизтръсква снежинките от мократа си шапка. — Равил Юсупов от Караганда...

Всичко останало, което се случи този ден, бе изложено от Медея в писмо, написано вероятно на другия ден, но останало неизпратено.

След години го откри племенникът Юрий и то му обясни тайната на абсолютно неочакваното завещание с дата единайсети април

седемдесет и шеста година, което намери в същия куп книжа. Писмото гласеше следното:

„Скъпа Еленочка! Макар да ти писах само преди седмица, се случи едно наистина изключително събитие, за което бързам да ти разкажа. Това е една от тия истории, които са започнали много-много отдавна. Нали помниш кочияша Юсим, който ви докара с Армик Тиграновна във Феодосия през декември осемнайсега година? Представи си, чрез феодосийски познати ме издири внукът му. Невероятно е, че в наши дни може да се открие някой човек в големия град без никакви адресни книги. Историята му е доста обичайна за тукашния край: изселили ги от Алуца след войната, когато Юсим не бил вече жив. Майката на Равил я пратили в Караганда — и то при положение че бащата на дечицата е загинал на фронта. Младежът от дете знае този случай — имам предвид евакуацията ви — и помни дори сапфирения пръстен, който ти тогава подари на Юсим в знак на благодарност... Майката на Равил дълги години го носила, а по време на най-големия глад го дала за чувал брашно. Но това беше само предварителната част от разговора, който, да ти призная, дълбоко ме покърти. В паметта ми изплуваха неща, за които не обичаме да си спомняме — митарствата през ония години. После Равил сподели, че участва в движението за връщане на татарите в Крим и че отдавна са задействали и официално, и неофициално нещата.

Разпиташе ме ненаситно за стария татарски Крим, дори извади магнетофон и ме записа, та и неговите узбекски и казахски татари да чуят разказите ми. Разказах му каквото помнех за бившите си съседи в Посьолок, за Галия, за Мустафа, за дядо Ахмет каналджията, който от сутрин до вечер чистеше тукашната напоителна система, вадеше всяко боклуче, все едно прашинка от око, и как изселиха тукашните татари за два часа^[2], не ги оставиха дори да си вземат багажа, и как Шура Городовикова,

партийната началничка, лично ги вадеше от домовете им, помагаше им да си съберат нещата и лееше реки от сълзи, а на другия ден я удари дамла, та приключи с началстването и още десетина години куцукаше из чифлика си с изкривено лице и неразбираем говор. В нашия край такова нещо не беше се случвало дори по време на немците, впрочем тук нямаше немци, а румънци. Знам, че имаше гонения срещу евреите, но не в нашия край.

Разказах му също как през четирийсет и седма, в средата на август, се получи нареждане за сеч на тукашните орехови градини, засадени от татарите. Колкото и да се молахме, дойдоха едни кретени и изсякоха чудесните дървета още преди да са обрани плодовете. Така останаха да лежат убитите дървета в шпалир край пътя, клоните им целите в незрели орехи. А после дойде заповед да бъдат изгорени. Таша Лавинска от Керч ми гостуваше тогава, двете седяхме и плачехме, като гледахме тази варварска влада.

С паметта, слава Богу, още съм добре, всичко е съхранила, та разговаряхме до малките часове, дори пихме. Старите татари, както си спомняш, не пиеха. Разбрахме се, че утре ще го разведа наоколо, всичко ще му покажа. И тогава той ми съобщи тайната си молба — да му купя къща в Крим, но на мое име, защото на татарите не продавали къщи, имало специален указ по въпроса още от сталински времена.

Помниш ли, Еленочка, какво нещо беше източният бряг в Крим по време на татарите? Ами вътрешността? Какви градини имаше в Бахчи сарай! А сега по пътя за Бахчи сарай няма нито едно дръвче — всичко е съсипано, всичко е унищожено... Тъкмо постлах на Равил да спи в Самонината стая, чувам — пред къщи спира кола. След минутка се чука. Той ме погледна тъжно: «Дошли са за мен, Медея Георгиевна.»

Лицето му стана безкрайно уморено и аз установих, че не е чак толкова млад, сигурно е прехвърлил трийсетте. Той измъкна лентата от магнетофона и я хвърли в печката:

«Ще си имате неприятности, простете ми. Ще им кажа, че просто съм се отбил да пренощувам, и толкова...» Лентата, целият ми дълъг разказ, само изсъска.

Отидох да отворя, стоят двама. Единият беше Петка Шевчук, син на тукашния рибар Иван Гаврилович. И този нахалник ми казва: «Паспортна проверка. Да не пускате наематели?»

Та го направих на мат и маскара: как смееш да ми нахълтваш в къщата по нощите?! Не, нямам наематели, но сега имам гостенин у дома и те да вървят по дяволите и да не ме безпокоят до сутринта. Свиня такава, ще си позволява да ми идва вкъщи. Ако си спомняш, цялата война крепих болницата, тук изобщо нямаше, освен мен никакви медицински лица. Колко цирея съм му излекувала, а един му беше излязъл дори в ухото, наложи се да го режа. Само дето не умрях от страх: ужас, петгодишно дете с всички симптоми на мозъчно заболяване, а аз каква съм, проста фелдшерка! Каква отговорност... Те се врътнаха и си тръгнаха, но колата не потегли, остана да стои горе над къщата, спряха двигателя.

А татарчето ми Равил се усмихва спокойно: «Благодаря ви, Медея Георгиевна, вие сте невероятно смел човек, такива рядко се срещат. Жалко, че няма да ми покажете утре нито долината, нито източните хълмове. Но аз пак ще дойда, времената ще се променят, сигурен съм.»

Извадих още една бутилка вино, не спахме, говорихме си. После пихме кафе, а когато съмна, той се изми, аз му опекох питка, дадох му московски консерви, които ми бяха останали от лятото, но той ми отказа: все едно щели да му ги вземат. Изпратих го до портата, чак до върха. Дъждът беше спрял, беше толкова хубаво. Петка стои до колата и вторият — до него. Сбогувахме се с Равил, а те вече отворили вратата. Ето какво се случи, Еленочка. А, и си забрави шапката. Е, викам си, още по-добре. Може нещата да се обърнат, татарите да се приберат тук и тогава да му върна шапката. Така ще е най-справедливо. Но както е рекъл Бог. Ала ти пиша спешно виж защо: макар никога

да не съм се замесвала в никакви политически истории, Самоня беше спецът на подобни приключения, но представи си, че изведнъж на стари години в по-спокойни времена вземат да се заядат със старата жена, а? Та да знаеш къде да ме търсиш. А, и в миналото писмо забравих да те питам върши ли ти работа слуховият апарат. Макар, да си призная, лично аз смятам, че повечето, което се говори наоколо, не заслужава да се чуе, така че нищо не губиш. Целувам те. Медея.“

... Беше краят на април. Медеиното лозе беше прекопано, бахчата вече се бе наперила с всичките си лехи, а в хладилника ѝ от два дни чакаше нарязан на парчета гигантски калкан, който ѝ бяха донесли познати рибари.

Пръв се появи племенникът ѝ Георгий с тринайсетгодишния си син Артъм. Георгий хвърли раницата на земята, спря напред двора и примижал от силното слънце, вдишваше сладкия гъст мирис.

— Режи-яж — каза на сина си, но онзи не разбра за какво става дума.

— Ето я Медея, простира пране — посочи Артъм.

Къщата на Медея се издигаше на най-горната част на Посьолок, но теренът беше стъпаловиден, на тераси и с кладенец в най-ниското. Там между големия орех и стария айлант^[3] беше опънато въже и Медея, която обикновено прекарваше обедната си почивка в домакински грижи, простираше изплакнатото със синка пране. Тъмносини сенки се шареха по синкавите платнища на кърпените чаршафи, чаршафите бавно се издуваха като ветрила на платноходи, сякаш щяха да отплават в грубосиньото небе.

„Защо не зарежа всичко по дяволите и да си купя къща тук — помисли си Георгий и се запуска към леля си, която още не беше го забелязала. — А Зойка както иска. Ще взема Тъомка, Сашка...“

През последните десет години точно това му хрумваше в първите мигове в кримската къща на Медея...

Медея най-накрая забеляза Георгий и сина му, хвърли в празния леген последния изстискан и усукан на връв чаршаф и изправи гръб:

— А, пристигнахте ли... От вчера ви чакам... Сега, сега ще дойда, Георгиу.

Само Медея го наричаше така по гръцки маниер. Той целуна старата жена, тя прекара длан по черната коса с бакърен блясък, погали и малкия:

— Пораснал си.

— Може ли да погледна там на вратата? — попита момчето.

Касата на вратата отстрани беше цялата изпъстрена с многобройни резки — децата отбелязваха ръста си.

Медея защита последния чаршаф и той полетя, закри половината бебе облаче, случайно цъфнало в голото небе.

Георгий вдигна празните легени и те се заизкачваха нагоре: черната Медея, Георгий с омачкана бяла риза и Артъом с червена фланелка.

А от съседния имот през хилавите посърнали лозници ги наблюдаваха Ада Кравчук, мъжът ѝ Михаил и квартирантката им от Ленинград — бялата мишка Нора.

— Тук що народ се събира — ужас! Родата на Мендесовица. Ей на, Георгий е пристигнал, той все е пръв — обясни на наемателката Ада неясно дали с одобрение или яд.

Георгий беше само няколко години по-млад от Ада, в детските години бяха играли заедно и сега Ада го недолюбваше, задето тя самата е остаряла, затлъстяла, а той е още млад и едва-едва започва да му се прошарва косата.

Нора като омагьосана гледаше натам, където се събираха дерето и хълмът и се диплеше някаква продълговата земна гънка — там, в лоното, беше скътана къщата с керемиден покрив и звънтеше с измитите си прозорци, посрещайки трите стройни фигури — черна, бяла и червена... Тя се любуваше на така подредения пейзаж и си мислеше с благородна тъга: „Това да го нарисувам... Не, няма да мога...“

Тя беше художничка, завърши следването не съвсем бляскаво, но докарваше добре някои акварели — въздушни цветя: флоксове, люляци, леки пролетни букети. Ето и сега, току-що пристигнала тук на почивка, тя се заглеждаше в глициниите и предвкушваше как ще натопи

само лиани, без листа, в стъклен буркан върху розовата покривка и докато дъщеря ѝ спи през деня, ще седне да рисува в задното дворче... Но тази извивка в пространството, тази съкровена чупка я вълнуваше, подтикваше я към работа, която същевременно веднага ѝ се струваше непосилна. А трите фигури се изкачиха до къщата и изчезнаха от полезрението ѝ...

На малката площадка точно между външната врата и лятната кухня Георгий разопакова донесените кашони, а Медея нареждаше кое къде да се носи. Моментът беше ритуален. Всеки новопристигнал носеше подаръци и Медея ги приемаше все едно не лично, а от името на къщата.

Четири калъфки за възглавници, две вносни опаковки с течен препарат за миене на чинии, сапун за пране — миналата година беше ненамираем, сега се появи, консерви, кафе — всичко това приятно вълнуваше старицата. Тя подреди всяко нещо по бюфети и ракли, изкомандва без нея да не се отваря вторият кашон и хукна на работа. Обедната почивка вече беше свършила, а тя обикновено не си позволяваше закъснения.

Георгий се изкачи чак до края на лелиния си имот, където като стражева кула се издигаше скован от покойния Мендес дървен клозет, влезе в него и без да е на зор, се настани на чисто остърганата дървена седалка. Озърна се. Видя кофичка със сгур и счупена лопатка до нея, на стената висеше избеляла картонена инструкция за ползването на нужника, написана още от Мендес с характерното му простодушно остроумие. Завършваше с думите: „На излизане се огледай чиста ли ти е съвестта...“

Георгий замислено се взираше над ниската врата, закриваща само долната част на клозета, и през образуваното горе правоъгълно прозорче гледаше двойната планинска верига, която се спускаше доста стръмно надолу към далечния морски бряг и руините на старата крепост, видими само за остър поглед, и то в ясно време. Той се любуваше на тази земя, на ерозираните планини и изгладените от ветровете предпланини — тя беше скитска, гръцка, татарска и макар че сега беше станала кооперативна и отдавна тъгуваше без човешка обич, бавно умираше от бездарието на стопаните, историята все пак не я напускаше, витаеше в пролетното блаженство и напомняше за себе си

с всеки камък, всяко дърво... Сред племенниците отдавна вече беше уточнено: най-красивата гледка се разкрива от Медеиния нужник.

А пред вратата пристъпваше от крак на крак Артъом, за да зададе на баща си въпрос, който — знаеше си — не бива да задава сега, но той изчака баща му да излезе и все пак попита:

— Тате, кога ще идем на морето?

Морето беше доста далеч, затова истинските летовници не наемаха стаи нито в Нижни посьолок, нито пък във Верхни. Оттук се ходеше с автобуса или в Судак на градския плаж, или на по-далечните лимани, на дванайсет километра, но това си беше цяла експедиция, обикновено за няколко дни и с палатки.

— Като малко дете си, да му се не види! — кипна Георгий. — Какво море сега? Пригответи се, ще идем на гробището.

На Артъом хич не му се ходеше на гробището, но сега вече нямаше избор и той отиде да си обуе кецовете. А Георгий взе едnodневката, сложи в нея немската сапърна лопатка, позамисли се за кутия сребърна боя, но реши тази задача да остане за следващия път. От закачалката в плевника свали избеляла шапка от войнишки средноазиатски комплект, който беше донесъл тук навремето, шляпна я о коляното си, та изхвърча облак фин прах, заключи къщата, пъкна ключа под нужния камък, мимиходом му се порадва — триъгълен камък с един раздвоен ъгъл — помнеше го от дете.

Георгий, бивш геолог, крачеше леко с професионален дълъг разкрач, зад него ситнеше Артъом. Георгий не се обръщаше, но усещаше как Артъом забързва и от време на време подтичва.

„Не се източи, ще прилича на Зойка“ — помисли си с обичайната горчивина.

По-малкият син Саша му беше много по-голям любимец с инатливото си безстрашие и непоклатимата упоритост, те обещаваха нещо безспорно по-мъжко от този неуверен и приказлив като момиче първороден син. Артъом пък боготвореше баща си, гордеше се с толкова явното му мъжество и разбираше вече, че никога няма да стане толкова силен, толкова спокоен и решителен, та синовната му обич беше горчиво-сладка.

Но сега настроението му прекрасно се подобри, сякаш беше навил баща си да идат на морето. Той самият не си даваше ясна сметка, че не морето му е важно, а така да тръгне с баща си по пътя, когато

още не е прашен, а е свеж и млад, и да върви с него накъдето и да било, ако ще и на гробището.

Гробището беше на възвишение встрани от пътя. Гореструва имаше разрушена татарска част с останки от джамия — източният склон беше християнски, но след изселването на татарите християнските погребения плъпнаха и по татарския скат, сякаш мъртвите продължаваха несправедливото прокуждане.

Предните Синопли бяха погребвани главно в старото феодосийско гробище, но по това време то вече беше закрито и отчасти опустошено, та Медея с чиста съвест погребва тук мъжа си еврейин, далеч от гроба на майка си. Рижката Матилда, добра християнка във всяко отношение, православна до мозъка на костите, странеше от мюсюлманите, боеше се от евреите и се стряскаше от католиците. Не се знае какво ѝ е било отношението към разните будисти и даосисти, ако е чувала за такива.

Над гроба на Медейния мъж стърчеше обелиск със звезда на върха и разтеглен надпис на цокъла: „Самуил Мендес, боец от ЧОН^[4], партиен член от 1914 година. 1890–1952.“

С надписа беше спазена волята на покойника, изказана много преди смъртта му, наскоро след войната, а звездата беше донякъде преосмислена от Медея, тя боядиса със сребърна боя и острието, върху което беше втъкната, така звездата се сдоби с шести лъч в посока надолу и приличаше на коледна, както ги рисуваха на някогашните картички, а също така пораждаше и други асоциации.

Отляво на обелиска имаше малка стела с овална снимка на Павлик Ким, кръглолик и усмихнат с умните си дръпнати очи, той се падаше племенник на Георгий и се беше удавил през петдесет и четвърта на градския плаж в Судак пред очите на майка си, баща си и дядо си — по-големия брат на Медея Фьодор.

Придирчивото око на Георгий не откри никакви нередности — Медея както винаги го беше изпреварила: оградката беше боядисана, лехата — прекопана и засадена с минзухари, донесени от източния хълм.

Георгий, колкото да не е без хич, поизправи ръба на лехата, обърса щика на лопатката, сгъна я и я хвърли в еднокдневката. Баща и син мълчаливо поседяха на ниската пейчица, Георгий изпуши една

цигара. Артър не наруши бащиното си мълчание и Георгий благодарно сложи ръка на рамото му.

Слънцето клонеше към западния рид, целеше като бiliarдна топка падинката между двете заоблени планини Близнаците. През април слънцето залязваше между Близнаците, през септември се спускаш зад хоризонта, нанизваше се върху капелата на планината Киян.

С годините пресъхваха изворите, линееха лозята, умираше земята, която беше обиколил надлъж и нашир още в детските години, и само профилите на планините запазваха облика на местността, Георгий ги обичаше, както човек обича лицето на майка си или тялото на жена си — наизуст, със затворени очи и завинаги.

— Тръгваме — рече на сина си и се запуска напреки към пътя през отломките на плочи с арабски надписи.

На Артър отгоре му се стори, че сивият път сякаш се движи като ескалаторите в метрото, той чак се спря от учудване:

— Тате! — и веднага се засмя: това бяха овце, сивкавото стадо беше запълнило целия път и преливаше отстрани. — Мислех, че пътят се движи.

Георгий се усмихна с разбиране...

Те гледаха бавното течение на овчата река и не бяха единствените, които наблюдаваха пътя — на петдесетина метра на склона седяха две момиченца, по-голямко и съвсем малко.

— Давай да заобиколим стадото — предложи Артър. Георгий кимна.

Когато минаваха край момиченцата, видяха, че те не гледат овцете, а се взират в някаква находка на земята. Артър опъна шия: между две сухи стъбла на каперсов храст стърчеше змийска кожа с цвят на старчески нокът, полупрозрачна, на места усукана, тук-там нацепена; малкото момиченце не смееше да я докосне с ръка и я побутваше с пръчица. А второто момиче се оказа жена, това беше Нора. Двете бяха светлокоси, и двете с леки кърпи на главите, с дълги пъстри поли и еднакви елечета с джобове.

Артър също клекна до змийската кожа:

— Тате, отровна ли е била?

— Смок е — взря се Георгий. — Тук ги има много.

— Ние никога не сме ги виждали — усмихна се Нора. Тя позна одевешния мъж с бялата риза.

— Като бях дете, намерих тук веднъж змиярник — Георгий взе шумолящата кожа и я разпъна. — Още е влажна.

— Неприятна гледка — потръпна Нора.

— Страх ме е — пошепна момиченцето и Георгий забеляза, че майката и дъщерята ужасно забавно приличат с кръглите си очи и острите брадички на котенца.

„Какви симпатяжки“ — помисли си Георгий и остави стресналата ги находка на земята.

— Вие при кого живеете?

— У леля Ада — отговори жената, без да откъсва очи от змийската кожа.

— А — кимна той, — значи ще се видим. Елате ни на гости, ние сме ей там... — махна в посока към Медеината къща и се сурна надолу, без да погледне никого.

Артъм се понесе с подскоци подире му.

Междувременно стадото беше отминало и само вълчакът в ариергарда с пълно равнодушие към минавачите подтичваше по пътя, омазан с овчи изпражнения.

— Краката му са грамадни като на слон — осъдително рече детето.

— Изобщо не прилича на слон — възрази Нора.

— И аз не казвам, че той, а само краката му — настоя момиченцето.

— Ако искаш да знаеш, той прилича на римски легионер — Нора решително настъпи змийската кожа.

— На какво?

Нора се засмя на глупавия си навик да говори с петгодишната си дъщеря като с голям човек и се поправи:

— Не прилича, не прилича на римски легионер, те са се бръснели, а той е с брада!

— Ама краката му са като на слон...

* * *

Късно същата вечер, когато Нора с Таня вече спяха в бунгалото, а Артър се беше свил като котке в стаята на Мендес, Медея и Георгий седяха в лятната кухня. Обикновено се настаняваха там в началото на май, но тази година пролетта дойде рано, в края на април стана съвсем топло и тя отвори и изми кухнята още преди пристигането на първите гости. Вечерта обаче захладня и Медея си сложи износено кожено елече, надплатено със старо кадифе, а Георгий си наметна татарския халат, който от много години се ползваше от цялата Медеина рода.

Кухнята беше иззидана от див камък като планинска колиба, едната ѝ стена опираше в подкопания склон на хълма, а отстрани бяха оставени ниски криви прозорчета. Окачена газена лампа осветяваше мъждиво масата, в светлото петно стояха отворени последната бутилка вино, запазена от Медея за случая, и начената ябълкова водка, която ѝ беше любима.

В къщата се спазваше чудноват режим: вечеряха обикновено към седем-осем заедно с децата, рано ги слагаха да спят, а по нощите пак се събираха на късна трапеза, толкова вредна за храносмилането и приятна за душата. И сега, в късния час, след като свършиха безброй домашни задължения, Медея и Георгий седяха на светлината на газената лампа и се радваха един на друг. Имаха много общи черти: и двамата бяха динамични, подвижни, ценяха приятните дреболии и не понасяха намеса в личния си живот. Медея сложи на масата чиния с пържен калкан. Широко скроена като характер, тя същевременно по смешен начин беше свидлива: порциите ѝ бяха винаги малко недостатъчни и тя спокойно можеше да откаже на дете да му сипе допълнително с думите: „Стига ти толкова. За дояждане си вземи още хляб.“

Децата бързо свикваха със строгата уравниловка на масата, а племенниците, които не харесваха реда в къщата, просто не идваха тук.

Подпряла с ръка главата си, тя наблюдаваше как Георгий подклажда в откритото огнище — примитивно подобие на камина — малка цепеница.

По горния път мина кола, спря и два пъти хрипкаво избибипка. Нощна поща. Телеграма. Георгий се изкачи нагоре. Позна раздавачката, шофьорът беше нов. Поздравиха се. Тя му подаде телеграмата.

— Какво става, събирате ли се родата?

— Да, време е. Как е Костя?

— Как да е? Ту пие, ту боледува. Чудничко.

На светлината на фаровете прочете телеграмата: „пристигаме трийсети ника маша децата“.

Остави телеграмата пред Медея. Тя я прочете, кимна.

— Да пийнем, лельо? — и наля от наченатата бутилка в чашките.

„Колко жалко — помисли си, — че толкова скоро пристигат. Добре щяхме да си прекараме насаме с Медея.“

Всеки от племенниците обичаше да прекарва насаме с Медея.

— Утре сутринта ще тегля жица — каза Георгий.

— Какво? — не разбра Медея.

— Ще прокарам ток в кухнята — обясни той.

— А, да, отдавна се канеше — спомни си Медея.

— Майка поръча да говоря с теб — подхвана Георгий, но Медея отклони отдавна известния й разговор.

— Добре си ми дошъл, Георгиу — и надигна чашката.

— Само тук се чувствам у дома си — сякаш се оплака той.

— Затова всяка година ми досаждаш с този глупав разговор — подсмихна се Медея.

— Майка помоли...

— Да, получих писмото й. Глупости, разбира се. Зимата мина, идва лято. В Ташкент няма да живея нито през зимата, нито през лятото. Не каня и Елена при мен. На нашите години човек вече не се мести.

— През февруари бях там. Майка е остаряла. По телефона вече не може да се говори с нея. Не чува. Чете много. Дори вестници. Гледа телевизия.

— Прадядо ти също изчиташе всички вестници. Но тогава не бяха толкова много.

И двамата се умълчаха.

Георгий хвърли в огъня малко подпалки, те сухо запукаха, в кухнята стана по-светло.

Колко хубаво можеше да си живее тук, в Крим, ако се претрашеше да плюе на пропилените десет години, на несъстоялото се откритие, недописаната дисертация, която го всмукваше като гадно бласто, щом припареше до нея, но затова пък, щом се махнеше от

научната общност, от прашния топ хартия, тя почти преставаше да го интересува и се свиваше на малка тъмна купчинка, за която той забравяше... Да си построи тук къща... Феодосийските шефове са все познати, деца на Медеините приятели. Може в Агузи или по пътя за Новия свят, там мярна някаква полурухнала вила, трябва да попита чия е...

Медея си мислеше за същото. Искаше ѝ се точно той, Георгий, да се върне тук, та пак в тези земи да заживеят Синопли...

Двамата бавно пиеха водка, старицата придрямваше, а Георгий си представяше как да направи артезиански кладенец, добре е да намери професионална сонда...

[1] Денят на победата, официален празник. — Б.пр. ↑

[2] 1944 г. — Б.пр. ↑

[3] Високо дърво, вид китайски ясен. — Б.пр. ↑

[4] Военни отряди, действащи съвместно с ЧК, милицията и Червената армия. — Б.пр. ↑

2

Елена Степанян, майката на Георгий, беше от много издигнато арменско семейство и през ум не бе ѝ минавало да стане жена на простоват грък от феодосийското предградие, по-голям брат на най-близката ѝ гимназиална приятелка.

Медея Синопли беше незалязващата звезда на девическата гимназия, образците ѝ тетрадки се демонстрираха пред следващите поколения ученички. Приятелството на момичетата беше започнало с тайно и огнено съперничество. Нея година — дванайсета — семейство Степанян не си замина както всяка година след летуването за Петербург поради белодробната болест на по-малката ѝ сестра Анаит. Семейството остана да презимува във вилата си в Судак, а Елена с гувернантката изкара цяла година в хотел във Феодосия и ходеше в девическата гимназия, където се оказа в остра конкуренция с Медеината репутация на първа отличничка.

Пълничката ведре Леночка като че ли не изпитваше никаква нервност и сякаш не участваше в съревнование. Това поведение можеше да се дължи или на ангелско великодушие, или на сатанинска надменност. Елена не обръщаше никакво внимание на успеха си: сестрите Степанян получаваха прекрасно домашно възпитание, учеха с гувернантки френски и немски, при това бяха прекарвали ранното си детство в Швейцария, където баща им беше на дипломатическа работа.

Двете момичета — и Медея, и Елена — завършиха трети клас с пълно отличие, но отличията им бяха различни: лесни и много стабилни за Елена и трудови, мазолести за Медея. При все неравната тежина на отличията им, за края на годината те получиха еднакви подаръци — тъмнозелени еднотомници на Некрасов със златни букви на кориците и калиграфски надписи на форзаците.

На другия ден към пет часа в дома на Синопли неочаквано пристигна семейство Степанян в пълен състав. Всички жени в къщата начело с Матилда, прибрала избледнелите си коси с бяла забрадка, разточваха кори за баклава на голямата маса в сянката на две

черничеве дървета. По-грубата част от операцията, извършвана върху самата маса, вече беше приключила и сега те разтягаха корите с китки. Медея и всичките ѝ сестри участваха равноправно в заниманието.

Госпожа Степанян плесна с ръце — в Тифлис, когато била малка, правели баклава по съвсем същия начин.

— Баба ми беше най-голямата специалистка! — възкликна тя и помоли за престилка.

Господин Степанян поглаждаше с пръсти прошарените си мустаци и с доброжелателна усмивка наблюдаваше празничното женско занимание, любуваше се как се мяркат в шарената сянка омаслените женски ръце и как леко и нежно докосват разтегнатата кора.

После Матилда ги покани на терасата, те пиха кафе със захаросани плодове и Армик Тиграновна с умиление разказа детски спомени и за тези сухи сладки. Общите кулинарни пристрастия от турски произход още повече предразположиха знаменитата дама към трудолюбивото задружно семейство и съмнителният проект да поканят почти непознатото момиче от семейството на пристанищен механик за малолетна компаньонка на дъщеря им сега ѝ се стори много сполучлив.

Предложението прозвуча неочаквано, но приятно за Матилда, тя обеща още същия ден да се посъветва с мъжа си, това засвидетелстване на съпружеско уважение в простоватото семейство окончателно предразположи Армик Тиграновна.

След четири дни Медея бе изпратена с Елена в Судак в прекрасна вила на морския бряг, която и до днес е там, преоборудвана на санаториум, не много далеч от Верхни посъолок, в който много години по-късно ще пристигат общите потомци на Армик Тиграновна и рижата Матилда, която така сръчно разточваше кори за баклава...

Момичетата откриха взаимните си съвършенства: Медея оцени благородното простодушие и сияйната добрина на Елена, а Елена се възхищаваше от Медеиното безстрашие, самостоятелност и особена женска сръчност, отчасти наследена и отчасти изкопирана от майка ѝ.

Изтегнати през нощта на немските хигиенични корави сгъваеми легла, те водеха дълги обстойни разговори и оттогава запазиха за цял живот дълбоко чувство на душевна близост, макар че в по-късните

години не можеха да се сетят за какви толкова съкровени неща си бяха бърбили до зазоряване.

Медея ясно си спомняше един разказ на Елена как веднъж през нощта по време на боледуването ѝ се привидял ангел на фона на станалата изведнъж прозрачна стена, зад която видяла млада и много светла гора, а в спомените на Елена се бяха запечатали разкази на Медея за многобройните ѝ находки, с които животът ѝ беше пълен. Тази си дарба впрочем тя изцяло прояви пред всички същото лято, като събра цяла колекция кримски полускъпоценни камъчета.

Още един запомнен епизод беше свързан със смях до припадък, когато една нощ си представиха, че учителят по пеене, куц и много превзет млад мъж, се жени за началничката на гимназията, огромна строга дама, пред която се разтреперваха дори цветята на перваза на прозореца.

През есента откараха Елена в Петербург и оттогава започнаха да си пишат, което с някои прекъсвания продължаваше вече шестдесет години. Първите години писмата им бяха изключително на френски, който Елена по онова време владееше писмено много по-добре от руския. Медея положи големи усилия, за да постигне същата лекота, която бе добила приятелката ѝ, докато се е разхождала с гувернантката по брега на Женевското езеро. Момичетата според духовната мода от онези години си признаваха помежду си лоши мисли и лоши намерения („... и ме обзе непреодолимо желание да я ударя по главата!... историята с мастилницата ми беше известна, но аз си замълчах и мисля, че това от моя страна беше истинска лъжа... мама и досега е сигурна, че Фьодор взе парите, а мен все ми се щеше да ѝ издам, че провиненото беше на Галя...“) И всичко това изключително на френски!

Тези трогателни саморазкопки секват завинаги след Медеиното писмо от десети октомври деветстотин и шестнайсета година. То е написано на руски, сухо и кратко. В него се съобщава, че на седми октомври деветстотин и шестнайсета година близо до севастополския залив се е взривил корабът „Императрица Мария“ и сред загиналите е корабният механик Георгий Синопли. Предполагало се, че това е диверсия. Поради военновременното положение, плавно преляло в революция и хаотична война в Крим, не можаха да извадят кораба веднага след потъването му и чак след три години, вече по съветско

време, експертното заключение доказа, че експлозията е причинена наистина от взривно устройство, сложено в двигателя на кораба. Един от синовете на Георгий бе участвал във водолазната бригада за изваждането на кораба.

В същите октомврийски дни Матилда доизносваше четиринайсетото си дете, което трябваше да се роди не през август като всичките ѝ останали рожби, а в средата на октомври. И двете, и Матилда, и розовоглавото момиченце, на деветия ден след смъртта на Георгий го последваха.

Медея първа научи за смъртта на майка си. Тя отиде сутринта в болницата и санитарката Фатима я пресрещна на стълбите и ѝ каза на кримскотатарски, който в онези години знаеха много от жителите на Крим:

— Момиче, не ходи там, върви при доктора, той те чака...

Доктор Лесничевски излезе да я посрещне с мокро лице. Той беше малко дебело старче, Медея стърчеше една глава над него. Каза ѝ:

— Злато мое! — и протегна ръце нагоре, за да я погали по главата...

Двамата с Матилда бяха започнали в една година: тя — да ражда, а той — да ръководи акушерското отделение, и всичките ѝ деца беше изродил лично.

Сега останаха тринайсет. Тринайсет деца, които току-що бяха загубили баща си и още не бяха повярвали в реалността на смъртта му. Символичното погребение на загиналите моряци с оркестър и топовни гърмежи се сториха на по-малките деца като някакво военно развлечение от рода на парадите. През шестнайсета година смъртта още не беше се обезсмислила, както през осемнайсета, когато закопаваха мъртвите в ровове, криво-ляво облечени и без ковчези. Вече от доста време се водеше война, но тя беше далече, а тук, в Крим, смъртта все още беше единично явление.

Нагласиха Матилда, покриха с черна дантела звънливите ѝ коси и сложиха до нея некръстеното момиченце... По-големите синове понесоха ковчега на ръце първо в гръцката църква, а оттам на старото гробище до гроба на Харалампий.

Погребението на майката запомни дори най-малкият, Димитрий. След четири години той разказа на Медея за две събития през този ден,

които го бяха потресли. Погребението се падна в неделя и в черквата преди това имаше венчавка. По тесния път за черквата сватбеният кортеж се среща с погребалното шествие. Получи се леко объркване, наложи се хората с ковчега да отстъпят встрани, за да мине автомобилът, на задната му седалка беше кацнала като муха в сметана мургава уплашена булка в белия облак на сватбената рокля, до нея — плешивият младоженец. Това беше един от първите автомобили в града, собственост на богатшите Мурузи, и беше зелен. За този автомобил Димитрий разказа на Медея. „Наистина беше зелен“ — спомни си Медея. Вторият епизод беше загадъчен. Момчето я попита как се наричат онези бели птици, дете бяха накацали до главата на майка им.

— Чайки ли? — учуди се Медея.

— Не, едната по-голяма, а другата по-малка. И лицата им са други, не са като на чайките — обясни Димитрий.

Нищо повече не си спомняше. Медея беше на шестнайсет. Петима бяха по-големи от нея, седем бяха по-малки. Двама отсъстваха този ден, Филип и Никифор, и двамата воюваха. И двамата после загинаха, единият убит от белите, другият — от червените, и цял живот Медея пишеше имената им заедно в бележката за поменуването на умрелите...

От Батуми пристигна по-малката сестра на Матилда, вдовицата София, и реши да вземе две от по-големите момчета. След мъжа ѝ беше останало голямо стопанство и тя с трите си дъщери едва се справяше. Четиринайсетгодишният Афанасий и дванайсетгодишният Платон скоро щяха да станат истински мъже, каквито толкова липсваха в стопанството.

Но не им било писано да помагат в стопанството, защото след две години умната София продаде всичко и откара децата първо в България, после в Югославия^[1]. В Югославия Афанасий, още с жълто край устата, стана послушник в православен манастир, оттам отиде в Гърция и после следите му се губеха. Последното, което се знаеше за него, е, че живеел в скалите на някаква загадъчна Метеора^[2]. София с щерките и Платон накрая се засели в Марсел и постижението на живота ѝ беше гръцко ресторантче, до което стигна благодарение на търговията с ориенталски сладкиши, включително баклава — корите за тях сръчно разтягаха чевръстите ѝ грозновати дъщери. Платон,

единственият мъж в къщата, наистина крепеше дома. Той омъжи братовчедките си, преди Втората световна погребва леля си и чак след войната, вече на години, се ожени за францужойка и му се родиха двама французи с веселото презиме Синопли.

Десетгодишния Мирон отиде при роднина по линия на Синопли, милия Александър Григориевич, собственик на кафене „Каро“ в Коктебел — той пристигна за погребението на Матилда и не възнамеряваше да си пълни къщата с още деца.

Но сърцето му се обърна и той го взе. След няколко години момчето умря от скоротечна и неизвестна болест.

След един месец Анеля, най-голямата от сестрите и както се смяташе, най-голямата късметлийка, взе шестгодишната Настя в Тбилиси^[3], където живееше с мъжа си, по това време известен музикант. Възнамеряваше да вземе и по-малките момчета, но те нададоха такъв мощен рев, че се реши временно да останат с Медея. С нея остана и осемгодишната Александра — винаги много привързана към Медея, тя напоследък направо се беше лепнала за нея.

Анеля се притесни как ще остави три малолетни деца на грижите на шестнайсетгодишно момиче. Но се намеси старата Пелагея, еднооката бавачка, която цял живот беше работила в дома им и се падаше далечна роднина на Харалампий.

— Докато съм жива, нека малките израснат тук.

Така нещата се решиха.

След някое време Медея получи от Петербург три писма наведнъж — от Елена, Армик Тиграновна и Александър Арамонович. Неговото писмо беше най-кратко: „Цялото ни семейство дълбоко ви съчувства за сполетялото ви нещастие и ви моли да приемете малкото, с което можем да ви помогнем в труден миг.“

„Малкото“ се оказа доста значителна за онези времена сума, половината от която Медея даде за кръст от черен крехък мрамор с изписани на него имената на майка им и баща им, чието тяло се беше разтворило в чистите и силни води на Евксински понт, погълнал мнозина мореходци Синопли...

На същото място, в сянката на дивата маслина, посадена над гроба на Харалампий, през двацет и шеста година, задрямала на пейката, Медея сънува и тримата: Матилда с ореола от рижа коса, не събрана на кок, както я носеше приживе, а вдигната празнично над

главата ѝ, с голото розовоглаво момиченце в ръце, но не новородено, а кой знае защо, тригодишно, и баща си, прошарен, със съвсем бяла брада, на вид много по-стар, отколкото го помнеше Медея. Да не говорим, че приживе никога не беше пускал брада.

Те бяха мили с нея, но нищо не казаха, а когато изчезнаха, Медея разбра, че изобщо не е задрямвала. Във всеки случай не усети никакъв преход от сън към будно състояние, а във въздуха усети чудесна миризма на смола, древна и смугла. Тя вдиша аромата и се досети, че с появата си, въздушна и тържествена, те и бяха благодарили, че е опазила по-малките, и сякаш я освобождаваха от някакви пълномощия, които тя бе поела отдавна и доброволно.

Мина време, докато можа да опише това необикновено събитие в писмо до Елена:

„От няколко седмици, Еленочка, не мога да седна да ти пиша, за да ти разкажа за едно невероятно мистично произшествие...“

И после продължи на френски: всички руски думи, които би могла да употреби тук от рода на „видение“, „явление“, „чудо“, се оказаха невъзможни и ѝ се стори по-лесно да се възползва от чуждия език, в който сякаш липсва това богатство на нюансите.

„Qu'en penses-tu?“ — завърши с калиграфския си почерк, който във френския вариант ставаше по-решителен и остър.

Писмата дълго пътуваха в брезентови чували по пощенски вагони и писмовната връзка с два-три месеца изоставаше от живота. След три месеца Медея получи отговор на изпратеното си писмо. То беше едно от най-дългите писма, писани от Елена, и беше написано със същия гимназиален почерк, толкова сходен с Медеиния.

Тя благодареше за писмото, пишеше, че е проляла много сълзи в спомени за онези ужасни години, когато всичко ѝ е изглеждало загубено. По-нататък споделяше, че и тя е изживяла подобна мистична среща преди спешната евакуация на семейството в нощта срещу седемнайсети ноември осемнайсета година:

„Три дни преди това мама получи удар. Видът ѝ беше ужасен, тя беше много по-зле, отколкото я видях след три седмици, когато се добрахме до Феодосия. Лицето ѝ беше синьо, едното ѝ око се беше подбелило, всеки миг очаквахме смъртта ѝ. В града се стреляше, на пристанището с бясна скорост се товареха щабове и гражданско население. Татко беше, както знаеш, член на кримското правителство, изключено беше да остане, Арсик боледуваше от поредната си безкрайна ангина, а Анаит, винаги толкова жизнерадостна, плачеше безспир. Баща ми беше все в града, идваше си за броени минути, слагаше ръка на главата на мама и пак заминаваше.

Всичко това съм ти го разправяла, освен може би най-важното.

Вечерта сложих Арсик и Анаит да спят, легнах до мама и веднага съм се унесла. Стаите бяха анфиладни, една след друга, всички преходни, неслучайно го споменавам, това е важно. Изведнъж през сън чувам, че някой влиза. «Татко» — си помислих, но отначало не бях разбрала: влизането беше през дясната врата, от вътрешността на жилището, а не отляво, откъм улицата. Искях да стана, да наля чай на татко, обаче бях като скована и не можех да помръдна. Татко, както знаеш, не беше висок, а застаналият до вратата беше едър мъж и ми се стори, че е с халат. Смътно личеше, че е старец, лицето му беше много бяло и сякаш светеше. Уплаших се, но и ми беше интересно, представяш ли си. Разбрах, че това е някой близък, роднина, и веднага все едно някой каза гласно: прадыдо Шинарарян. Мама ми беше разправяла за някакви свои странни предци, които строели арменски храмове. Той плавно се доближи до мен и ми каза ясно, с напевен глас: «Нека всички заминат, а ти остани, моето момиче. Ще заминеш за Феодосия. От нищо не се страхувай.»

И тогава видях, че не е цял човек, а само горната част, надолу е мъгла, сякаш призрактът още не беше се оформил изцяло.

Така и стана. Потънали в сълзи, на сутринта се разделихме. Те заминаха с последния кораб, аз останах с мама. На другия ден червените превзеха града. В тези ужасни дни, когато в града разстрелваха наред, нас не ни докоснаха. Юсим, кочияшът на покойната княгиня, в чиято къща бяхме живели през цялото онова време, отначало ни откара с мама в крайградската къща на свои роднини, а след една седмица ни качи на файтон и потеглихме. Две седмици се тътрихме до Феодосия и за това пътуване знаеш всичко. Копнеех да пристигна при теб, все едно се прибирах вкъщи, и сърцето ми се обърна, когато видяхме, че портите ви са залостени. Отначало не се сетих, че използвате вече страничния вход.

Никога не съм сънувала нито мама, нито татко — сигурно спя много дълбоко и никакви сънища не могат да стигнат до мен. Какво щастие ти е дарено, Медея, да получиш такъв жив поздрав от родителите си. Не се притеснявай, не се самоизмъчвай с въпроси какво и защо... Така или иначе, не можем да го разберем. Помниш ли как ми чете любимия си откъс от апостолските послания за мъждивото стъкло^[4]? Всичко ще ни се разясни с времето, след като дойде времето. Когато бях дете в Тбилиси^[5], Господ живееше с нас в къщата, ангелите се разхождаха из стаите, а тук, в Азия, всичко е друго. Той е далече от мен и тукашната черква е като опустяла... Но грехота е да се оплаквам, всичко е наред. Наташа беше болна, сега почти оздравя, но кашля. Фьодор замина за цяла седмица по обекти. Имам голяма новина: пак чакаме дете. Вече приближава. За нищо не си мечтая толкова много, както да дойдеш. Няма ли как да стегнеш момчетата и напролет да пристигнете?“

[1] По това време Кралство на сърби, хървати и словенци. Югославия — от 1929 г. — Б.пр. ↑

[2] Градче на югозапад от Солун с прочути скални манастири. — Б.пр. ↑

[3] До 1936 г. името на града е Тифлис. — Б.пр. ↑

[4] I Кор. 13:12: „Сега виждаме смътно като през огледало, а тогава — лице с лице; сега зная донейде, а тогава ще позная, както и бидох познат.“ — Б.пр. ↑

[5] Вж. бел. с. 28. — Б.пр. ↑

3

Медея винаги ставаше много рано, но тази сутрин пръв скочи Артъом. Слънцето още не беше се разжарило, утрото беше бледо, хладно, обгърнато в бляскава мъгла. След няколко минути, събуден от дрънченето на бакърите, в двора излезе и Георгий. Най-късно този път се появи Медея.

По природа мълчалива, сутрин тя беше изключително несловоохотлива. Всички го знаеха и си пазеха въпросите за вечерта. И този път тя кимна и отиде до клозета, оттам в кухнята — да запали газения котлон. В кухнята нямаше вода и тя излезе с празната кофа, сложи я пред краката на Георгий. Това беше един от обичаите в къщата — след залез-слънце не се ходеше на кладенеца. От уважение към Медея всички твърдо спазваха и този, и други необясними закони на дома. Впрочем колкото е по-необясним законът, толкова е по-убедителен.

Георгий се спусна до кладенеца. Това беше дълбок каменен резервоар, направен от татарите в края на миналия век — в този водоем се пазеше скъпоценната вода, която им докарваха. Сега нивото беше ниско, Георгий гребна с кофата и дълго я разглежда. Водата беше мътна и дори на вид много твърда. За него, роден в Средна Азия, кримското безводие не беше нищо необикновено.

„Ще трябва да се бие артезиански кладенец“ — помисли си за втори път от вчера насам, докато се катереше към къщата по неудобна пътечка-стълба, сякаш предвидена за стъпките на жена, понесла амфора на главата си.

Медея сложи чайника на котлона и излезе от кухнята, като замиташе глинения под с подгъва на избелялата си черна пола. Георгий седна на пейката и зараглежда еднаквите връзки билки, провесени от таванската греда. Татарски бакърени съдове бяха наредени по високите рафтове, а по ъглите бяха накачулени един върху друг грамадни медници. Най-отгоре имаше бакърен умивалник. Цялата тази покъщнина беше по-груба и по-проста от узбекската, която се

продаваше на ташкентския пазар и с която беше свикнал, но Георгий, който имаше точно и доста аскетично око, предпочиташе тези семпли съдове пред онези, украсените, натруфени с бърбиви азиатски орнаменти.

— Тате, на морето? — надникна Артъом.

— Надали — със стаена досада отвърна той на сина си, който прекрасно долавяше отсенките в бащините си думи.

Момчето разбра, че няма да се ходи на морето.

Според устройството на характера му идеше да похленчи и да поциври, но деликатен по душа, доловила благодатта на утринната тишина, той си замълча.

Докато водата се топлеше на котлона, Медея си оправи леглото, прибра възглавниците и одеялата в ракла в долния край на кревата и избъбра кратко утринно правило от абсолютно овехтели молитвени думи, които, макар и износени, по неведом начин ѝ помагаха в онова, за което се молеше: да приеме новия ден с неговите задължения, огорчения, чужди празнословия и вечерна умора, да доживее до мръкване радостно, без да се гневи и обижда на никого. Тя от дете познаваше това свое неприятно качество — обидчивостта, и толкова отдавна се бореше с нея, та не беше забелязала, че от много години вече от никого не се засяга. Само една отдавнашна дългогодишна обида таеше сърцето ѝ като тъмна сянка... „Нима ще я отнеса в гроба?“ — помисли си мимоходом.

Доизбъбра думите и с точни движения, прецизирани с годините, сплете косата си, зави я на кок, овърза главата си с черния копринен шал, измъкна дългия край на възела над шията — и внезапно видя в овалното огледало, украсено с миди, лицето си. Всъщност всяка сутрин си връзваше шала пред огледалото, но виждаше само диплите, бузата, яката на роклята. А сега изведнъж — това беше свързано някак с идването на Георгий — видя лицето си и се учуди. С годините то още повече се беше издължило — сигурно заради увисналите хлътнали страни, проядени от две големи бръчки. Носът ѝ беше фамилният и с годините не беше мръднал: доста дълъг, но без да е щръкнал, със срязан връх и кръгли ноздри.

Лицето ѝ приличаше на красива конска муцуна, особено в онези години, когато наскоро след брака неочаквано се подстрига на бретон и

някое време си пускаше косата вместо вечния кок, тежък и уморителен за врата.

Медея доста учудено разглеждаше лицето си — не с бърз периферен поглед, а внимателно и строго — и ненадейно разбра, че го харесва. На младини много беше страдала от външността си: рижа коса, прекалено висок ръст, прекалено голяма уста, тя се смущаваше от големите си китки и мъжкия номер на обувките, които носеше...

„Превърнала съм се в хубава старица“ — подсмихна се Медея и поклати глава. Отляво на огледалото измежду многото фотографии от черна четвъртита рамка я гледаше млада двойка — жена с бретон и буйнокос мъж с благороден левантийски вид и прекалено големи мустаци на слабото лице.

Тя пак поклати глава: какво толкова е страдала на младини? Имала е хубаво лице, хубаво високо тяло, силно и красиво — това ѝ внуши Самуил, скъпият ѝ мъж Самуил... Тя измести очи към големия му портрет с траурна лента в ъгъла — от последната му снимка, увеличена. Там той беше все още буйнокос, но две плешивини отпред бяха вдигнали нагоре ниското му чело, мустаците му бяха по-скромни и повехнали, очите му гледаха меко и неопределена нежност се таеше в лицето му.

„Всичко е наред. Всичко отмина“ — отпъди Медея сянката на стара болка, излезе от стаята и затвори вратата. Стаята ѝ беше свята за всички пристигащи и никой не влизаше в нея без специална покана...

Георгий вече беше направил кафе. Вареше го точно като Медея и майка си Елена — начинът беше еднакъв, по турски. Малкото бакърено джезве беше сложено на неизлъскан поднос наред масата. При цялото си педантично чистофайничество Медея не обичаше това занимание — да лъска медните съдове. Може би защото патинирани повече ѝ харесваха. Медея си наля кафе в груба керамична чашка, от която пиеше вече петнайсетина години, подарък от племенничката ѝ Ника, една от първите ѝ керамики, плод на краткотрайното увлечение по грънчарството. Тъмносиньо-червена, с капки спечена глазура, грапава, прекалено декоративна за всекидневна употреба, тя кой знае защо се беше харесала на Медея, та Ника и до днес се гордееше, че е зарадвала леля си.

Още на първата глътка Медея си помисли за Ника, за това, че днес ще дойде с децата и Маша. Маша беше ранна внучка, а Ника —

късна дъщеря на сестра ѝ Александра, двете почти връстнички.

— Сигурно ще вземат сутрешния самолет, тогава до обед ще са тук — каза тя като на себе си.

Георгий запази мълчание, макар да си мислеше дали да не отиде до пазара за вино и някоя пролетна радост от рода на зелените салати или мушмули.

„Не, за мушмули е рано“ — прецени и след някое време попита леля си ще се прибере ли за обяд.

Тя кимна и мълчаливо допи кафето си.

Когато излезе, Артъом понечи да атакува баща си, но Георгий му нареди да се стяга да ходят до пазара.

— Ту на гробището, ту на пазара — измърмори Артъом.

— Ако не искаш, остани си тук — миролюбиво предложи баща му, но Артъом вече беше преценил, че не е лошо да отидат поне до пазара.

След половин час крачеха по пътя. И двамата бяха с раници, Артъом с платнена шапка, Георгий с брезентовата войнишка, с която имаше военно-авантюристичен вид. Почти на същото място, както предния път, пак видяха майката и дъщерята, те пак бяха облечени с еднакви дрехи, но този път жената седеше на ниско сгъваемо столче и рисуваше на някакъв детски статив.

Като ги видя откъм пътя, Георгий викна дали искат да им купят нещо от пазара, но лекият ветрец отнесе гласа му и жената показа с ръка, че не чува.

— Тичай да ги попиташ дали не искат нещо — помоли той сина си и Артъом се втурна нагоре по склона, изпод краката му се посипаха камъчета.

Георгий с удоволствие гледаше нагоре. Тревата още беше млада, свежа, край върха на хълма сякаш плуваше в омара розоволилав тамариск без никакви листа.

Жената каза нещо на Артъом, после махна с ръка и се затича надолу.

— Ще ни купите ли картофи? Две кила, моля ви. Няма с кого да оставя Таня, а тя не може да стигне дотам, ще се умори. И връзка копър. Само че нямам пари у мен — тя говореше бързо, леко съскаво, и бавно поруменяваше.

Заизкачва се при дъщеря си, която беше останала до статива, сърцето ѝ препускаше в галоп и думкаше в гърлото ѝ: „Какво стана? Какво стана? Нищо не е станало. Две кила картофи и връзка копър...“

Изкачи се на хълма и видя как всичко се е променило през няколкото минути, докато беше слизала до пътя: слънцето накрая пробди бляскавата мъгла и тамариските, които се опитваше да нарисува, вече не приличаха на розова пара, а тежко като боровинково желе се стелеха по рида. Цялата нежна неопределеност на пейзажа се беше изпарила и мястото, където стоеше сега, ѝ се стори внезапно като неподвижен център, около който се движат галактики, звезди, облаци и овчи стада.

Но тази мисъл не успокои думкащото ѝ сърце, то се беше понесло нанякъде, изпреварваше самото себе си, а погледът ѝ от само себе си попиваше околността, за да не изпусне нищо, да не забрави никаква подробност от този свят. О, ако можеше като в детството, когато се увличаше по ботаниката, да откъсне и да изсуши като харесано цвете този миг с целия му реквизит: дъщеря ѝ до статива, стъпил накриво напред вселената, цъфналият тамариск, пътя, по който, без да се оглеждат назад, вървят двама пътници, далечния крайчец на морето, сдиплената долина с браздата на отдавна пресъхналата река. И онова, което беше зад гърба ѝ, и онова, което не влизаше в кръгозора ѝ: зад гърбавите остарели на мястото си хълмове — стръмни планини, изящни, с отсечени плоски върхове, изправени една зад друга като послушни животни...

От Симферопол до Медеината къща се пътуваше с автобус около пет часа, при това преди курортния сезон рейсът пътуваше само веднъж дневно, но въпреки скъпотията — двучасовото пътуване с кола излизаше едва ли не по-скъпо от самолетния билет Москва-Симферопол, Ника и Маша обикновено идваха с такси.

Щом се върнаха от пазара, Артjom се качи на покрива със стария бинокъл и не отлепяше въоръжено око от пролуката между хълмовете, където се мярваше всяка идваща кола. Георгий подреждаше покупките в кухнята. Оказа се, че не е пазарен ден, беше скучно, имаше само неколцина търговци. Той купи сливов домашен пестил, пресушен и

увит, направен грубовато на нагорещена тенекия — любимото детско лакомство, зеленилки и голям плик чебуреци^[1].

Най-много го зарадва магазинът за домашни погребни, който винаги учудваше летовниците с неочакваното си изобилие. Този път Георгий купи нещо ново — чайник със свирка, две дузини ръбести чаши и половин кило клинци за подкови, които толкова липсваха на новосибирския му приятел Тарасов, колхозен председател. Купи също една голяма рядкост по онова време — чешко лепило, и доста уродлива мушама за маса. Извади всички покупки на масата да се порадва на изобилието. Обичаше да купува, харесваше тази игра на избор, търговия, плячка. Жена му Зойка се ядосваше, когато донасяше от всяко пътуване купища абсолютно ненужни неща, които пълнеха къщата и вилата. Самата тя беше икономист, работеше в градската търговия и смяташе, че трябва да се купува обмислено, разумно, а не всякакви глупости...

Той отвори бутилката таврически портвайн и съжали, че не е взел повече. Впрочем от този асортимент тук се намираха големи количества, може да купи и по-късно от местното магазинче.

Подреди всичко и с чашата вино и чебурек седна на прага на къщата и видя как от хълма се спуска художничката с дъщеря си.

„По дяволите, забравих картофите — сепна се. — Но май нямаше. Ако бях видял, щях да се сетя.“

Затова пък беше купил много копър и като стриктен човек викна на Артjom да слезе от покрива и да занесе копър на курортистката — самите обитатели на Медеиния дом не смятаха себе си за курортисти, а и местните ги възприемаха като тукашни хора.

Артjom категорично отказа да занесе копъра. Моментът, в който щеше да се появи колата, беше изключително важен, той не искаше да го пропусне. И наистина, още не бяха приключили с препирните заради копъра, когато в специално предназначенията за целта пролука се мярна жълта волга.

— Идат! — изкреця с пресипнал от щастие глас Артjom, спусна се през глава от покрива и се понесе към портата.

След минути колата стигна пред къщата, спря, едновременно се отвориха и четирите врати и изскочиха наведнъж шест души, двама от които съвсем малки. Докато таксиджията вадеше от багажника куфарите и кашоните, се започна роднинско меле с целувки и

прегръдки. Колата още не беше тръгнала, когато незабелязано се появи Медея с пълна торба, усмихната със стиснати устни и присвила очи.

— Лельо! Слънчице мое! Колко ми е домъчняло за теб! Каква си хубавица! И лъхаш на босилек! — зацелува я високата рижа Ника, а тя леко се дърпаше и мърмореше:

— Глупости! Вмирисала съм се на блажна боя, в болницата трети месец тече ремонт и не му се вижда краят.

Тринайсетгодишната Катя, по-голямата дъщеря на Ника, стоеше до Медея и чакаше реда си за целувките. Където и да се появеше Ника, по някакво неоспоримо право винаги и за всичко беше първа и кой ли би могъл да възрази. Чакаше реда си и Маша, подстригана по момчешки и с детско телосложение, сякаш не беше зряла жена, а кльоцаво девойче с тънки крачета. Но в лицето беше красива — с леко замъглена красота като картинка ваденка. Георгий я сграбчи, целуна я по темето.

— Стига де, с теб изобщо не говоря — задърпа се Маша. — Бил си в Москва и дори не се обади.

Машиният син, петгодишният Алик, и Никината по-малка дъщеря Лиза също се прегръщаха, инсценирайки бурна радост, макар че от вчера бяха неразделни, защото всички пренощуваха у Ника на „Зубовска“. Децата бяха почти връстници, обичаха се, така да се каже, по рождение и разсмиваха всички с постоянно възпроизвежданите възрастни взаимоотношения: женско кокетство — и ревност, петльовска напереност.

— *Cousinage dangereux voisinage*^[2] — за кой ли път рече Медея, загледала в децата.

— Аз ще те целуна, все едно сега се виждаме — дърпаше Алик момиченцето, а Лизочка се назлъндисваше и се мъчеше да измисли при какво условие би била съгласна.

— Не, първо... отначало искам... да видя кученцето!

Двама от присъстващите само си кимнаха — Артъом и Катя. Някога и те се обичаха безкрайно като Лиза и Алик, но преди няколко години нещата се разсъхнаха. Катя много порасна, подмишниците ѝ се окосмиха — тя веднага започна да ги бръсне, гърдичките ѝ набъбнаха и макар и малки, си бяха истински, и помежду им зейна пропастта на половото съзряване.

Артъом, засегнат вдън душа от миналогодишното си отлъчване, което с нищо не беше заслужил, макар да бе чакал Катя до изнемога, от чувство за самозащита се извърна и взе да рови бледокафявата пръст с върха на обувката.

Изключена преди година от балетното училище на Большой театър поради пълна безперспективност, Катя беше запазила всичките си маниери на професионална балерина, на които Ника постоянно се присмиваше, тайно горда с чудесната ѝ стойка: „Брадичката нагоре, раменете надолу, гърдите напред, коремът прибран, стъпалата отворени.“

Точно в тази позиция беше застинала Катя, предоставяйки на всички желаещи възможността да се насладят на красотата на балетното изкуство, на което тя все още се явяваше представителка.

— Медея, погледни нашите младежи! — докосна рамото на леля си Маша.

Алик беше измъкнал от колибката на Медеината кучка Нюкта, дълга и късокрака, същото такова издължено пале, Лиза вече го гушкаше, а момченцето побутваше кутрето, за да се добере до обещаната ѝ бузка.

Всички се засмяха. Георгий вдигна два куфара, Артъом гърбом към Катя взе кашона с провизиите, а Катя с няколко подскока се спусна надолу и се спря на осветено място между кухнята и къщата, прекрасна и недостижима като принцеса, и Артъом усети неизпитвана досега сърдечна болка. Той беше първият наранен от тази подранила пролет.

А на Нора пак се падна ролята на съгледвач. Танечка вече спеше следобеден сън. Нито картофи, нито копър не беше ѝ донесъл този красив мъж, който приличаше — вече се беше сетила — не на римски легионер, а на Одисей. Но докато миеше чиниите в задния двор на леля Ада, тя видя как дойде такси и висока рижа жена с грубомалинова рокля запрегръща старицата, а наоколо подскачат много деца, и внезапно дъхът ѝ спря от завист към тези хора, които така се радват един на друг и така празнуват срещата си.

Още една кола пристигна подир два часа, но този път спря пред къщата на семейство Кравчук. Нора дръпна крайчеца на бродираната завеса и видя, че след като един глас попита за собствениците, от

лятната кухня изскочи първо Ада, а след нея и мъжът ѝ, който си бършеше мазната уста с почерняла шофьорска ръка.

На отворената порта стоеше едър мъж с дълга коса, по женски вързана с ластик, с бели тесни дънки и розова фланелка. Ада направо зина от нахалството на външността му. А онзи се усмихна, размаха бял плик и направо от портата викна:

— Семейство Кравчук? Нося ви писмо от сина и пресни поздравии. Вчера се видяхме.

Ада грабна плика и без да кажат нито дума, двамата се затвориха в кухнята да четат писмото от единствения си син Витка, който от три години след военната школа живееше в Подмосковието и в очите на местните правеше голяма кариера. Пристигналият, без да обръща внимание на таксиджията, който остана да чака, поседна на пейката. Семейството междувременно прочете, че синът им праща много необходим човек, да не му искат пари, всякак да му угаждат, и че самият началник на окръга се записва на опашка за масаж при този същия Валерий Бутонов...

Недочели писмото, двамата се втурнаха към госта:

— Заповядайте, влезте, къде ви е багажът?

И новопрстигналият внесе куфара си — кожен, с дебела кожена дръжка и чужбински лепенки. Нора се умори да държи чугунената ютия, с която гладеше полата на Таня, и я остави на подставката.

Стопаните правеха кръгчета край летовника — и те се бяха впечатлили от куфара.

„Сигурно е артист. Или джазмен, или нещо подобно“ — помисли си Нора. Ютията изстина, но тя не искаше да излиза от бунгалото, за да я стопли в кухнята. Остави полата недоизгладена.

[1] Вид пирожки. — Б.пр. ↑

[2] Братовчедът е опасен съсед (фр.). — Б.пр. ↑

4

Медея беше израснала в къща, в която яденето се готвеше в казани, слагаха се каци туршии, по покривите се сушаха килограми плодове, които отдаваха сладките си аромати на морския ветрец. Покрай домашните грижи се раждаха нови братя и сестри и пълнеха къщата. Към средата на сезона сегашното жилище на Медея, толкова самотно и смълчано зиме, приличаше на къщата на детството ѝ с изобилието от деца и общото многолюдие. В грамадни баки върху железни триноги постоянно се изваряваше спално бельо, в кухнята винаги някой пиеше кафе или вино, пристигаха гости от Коктебел или от Судак. Понякога младите — небръснати студенти и несресани момичета — опъваха наблизо палатки, надуваха нови музики и изненадваха с нови песни. И Медея, саможива и бездетна, макар и свикнала с тези летни навалици, се чудеше все пак защо къщата ѝ, напечена от слънцето и продухана от морски ветрове, е толкова примамлива за това разнородно множество от Литва и Грузия, от Сибир и Средна Азия.

Сезонът се откри. Снощи прекара насаме с Георгий, днес по време на ранната вечеря бяха вече осем души.

По-малките, капнали от пътя, си легнаха рано. Артъом също се оттегли, за да избегне унизителната заповед: „Заминавай да си лягаш!“ Доброволното му оттегляне по някакъв начин го правеше равен с Катя, която отдавна никой не отпращаше да си ляга.

Първата вечеря неусетно преля във втора. Пиеха от виното, което беше купил Георгий. Той беше живял пет години в Москва, докато следваше геология, не обикна града, но винаги се интересуваше от столичните новини и сега се опитваше да измъкне някакви вести от роднините. Но историите на Ника винаги избиваха към самата нея или семейни клюки, а на Маша — към политика. Впрочем времената бяха такива: за каквото и да се подхванеше разговор, той завършваше с понижаване на гласа и разпалване на политическите страсти.

Говореха всъщност за Гвидас Бияча, вилнюския племенник на Медея, син на покойния ѝ брат Димитрий. Той вдигнал къща, подхванал голям градеж.

— Ама градската управа позволява ли му? — заинтригува се Георгий, душата му на това място направо се обърна.

— Първо, там все пак е по-свободно. Освен това той е архитект. И не забравяй, че тъст му е голямо партийно говедо.

— Че Гвидас играе ли ги тези игри? — учуди се Георгий.

— Какво да ти кажа... Общо взето, при тях съветската власт е малко оперетна, така да се каже. За литовците все пак пушената шунка, змиорката, бирата винаги са по-важни от партийно събрание, това е желязно. Там не са толкова големи човекоядци — заобяснява Ника.

Маша подскочи:

— Глупости говориш, Ника. След войната арестуваха половин Литва, кажи го, половин милион млади мъже. Те през войната не дадоха толкова жертви. Хубава оперета!

Медея стана. Отдавна ѝ се спеше. Беше ѝ ясно, че е пропуснала обичайния си час, когато заспива лесно и плавно, та сега ще се върти до сутринта на матрака си с пълнеж от морска трева.

— Лека нощ — и излезе.

— Виждате ли — вкисна се Маша, — дори нашата Медея, дето е велик човек, кремък, и тя е наплашена.

Георгий се ядоса:

— Много си загубена, Маша! За вас цялото световно зло е съветската власт. А на Медея единият ѝ брат е убит от червените, другият от белите, през войната — един от фашистите, друг от комунистите. За нея всички власти са еднакви. Дядо ми Степанян, аристократ и монархист, пратил пари на осиротялото момиче, изпратил ѝ всичките тогавашни пари на семейството. А баща ми се оженил за майка ми... пламенен, с извинение, революционер се оженил от половин дума на Медея: Леночка трябва да бъде спасена... Какво я интересува властта? Тя е вярваща, има друга власт над себе си. И никога да не си споменала, че я е страх от нещо...

— Ох, Господи — развика се Маша. — Не исках да кажа това! Само споменах, че си тръгна, щом заговорихме за политика.

— Че какво да си говори с теб, задръстенячка такава? — изхили се Георгий.

— Стига де — лениво ги прекъсна Ника. — Имаш ли някоя скрита бутилка?

— И още как! — зарадва се Георгий, опипа зад гърба си и извади наченатата през деня бутилка.

Маша тъкмо да отвори уста да се втурне в атака, но Ника, която не понасяше разпериите, ѝ побутна налятата чаша и запя:

— *„Тече ручей по пясъка сред брегове голи, младо момче апашорче началника моли...“*

Гласът ѝ беше тих и влажен. Георгий и Маша се размекнаха, допряха роднински глави, всичките им дискусии секнаха от само себе си. Гласът ѝ като светлина се лееше през пролуката на откренатата врата, през малките криви прозорци, и примитивната пандизчийска песен осветяваше целия Медеин имот...

Валерий Бутонов, излязъл посред нощ по малка нужда, се облекчи, без да ходи до дъсчения клозет, в обезпокоения от неочакваната топла поливка доматиен разсад, загледа се в южното дълбоко звездно небе, цялото насечено от лъчите на прожекторите, които проверяваха крайбрежната ивица за киношпиони в черни водолазни екипировки. Но през този сезон липсваха дори проблясващите на лунната светлина задници на плажните любовници.

А земята беше тъмна, само един прозорец светеше в пролуката между хълмовете с чиста жълта светлина — оттам като че ли даже долиташе женско пеене. Валерий се заслуша. Тук-там поджавкваха кучета.

* * *

Наистина прекара безсънна нощ. Но Медея от млада беше свикнала да спи малко, а сега, на стари години, една безсънна нощ не

можеше да я притесни. Тя лежеше на тясното си моминско легло по нощница с изнищена бродерия на гърдите, а край тялото ѝ си почиваше слабо сплетената нощна плитка, която беше поизтъняла с годините, но стигаше до бедрото ѝ.

Скоро къщата взе да се пълни с малки разпознаваеми звуци: изшляпа с боси крака Ника, Маша издрънча с капака на нощното гърне, пошушна на спящото дете „пиш-пиш“, звънко и музикално се поля детската струйка. Щракна ключ на лампа, чу се приглушен смях.

Нито слухът, нито зрението на Медея още не бяха се предали. Благодарение и на природната си наблюдателност тя забелязваше в живота на младите си роднини много подробности, за които те изобщо не си даваха сметка.

Младите жени с малки деца пристигаха обикновено в началото на сезона, работещите им мъже прекарваха тук малко време, по две седмици, много рядко и месец. Пристигаха някакви приятели, наемаха стаи в Нижни посъолок, а нощем идваха тайно в къщата, пъшкаха и стенеха отгатак Медеината стена. После жените се развеждаха с едни мъже, омъжваха се за други. Вторите мъже отглеждаха първите деца, раждаха се нови, заварените и природените си ходеха на гости, после бившите мъже идваха тук с новите си жени и новите си рожби, за да прекарат отпуската заедно с по-големите деца.

Ника се ожени за Катиния баща, млад многообещаващ режисьор, който така и не направи нищо достойно за собствената си репутация, и от години водеше със себе си недомялания и нескопосен Миша, син на режисьора от първия му брак. Катя всякак го тормозеше, а Ника се грижеше за него и му угаждаше, и когато заряза режисьора и го смени с физик, продължи още дълги години да идва с момчето. Пред очите на Медея стана рокада на две съпружески двойки, пламна чувство между зет и снаха с трийсетгодишна разлика и се родиха няколко младежки връзки, все така онагледяващи същата френска пословица.

Животът на следвоенните поколения, особено на новите, които сега бяха двастиногодишни, ѝ се струваше малко като детска игра. Нито в браковете, нито в майчинството не усещаше онази отговорност, която от най-ранна възраст беше белязала живота ѝ. Тя никога не изказваше мнения, но високо ценеше онези, които като майка ѝ, баба ѝ, приятелката ѝ Елена извършваха и незначителните, и най-важните

постъпки по единствения приемлив за Медея начин — сериозно и окончателно.

Медея беше изкарала живота си като жена и вдовица на един мъж. Вдовството ѝ беше прекрасно, с нищо не падаше по-долу от самото ѝ съпружество. През дългите години — скоро трийсет — от смъртта му самото минало се беше видоизменило и единствената горчива обида, която беше изживяла от мъжа си — колкото и да е странно, след смъртта му, — се разсея, а обликът му в края на краищата доби внушителност и монументалност, каквито приживе изобщо не бяха съществували.

Вдовишкият ѝ живот продължаваше вече много повече от брачния, а отношенията с покойния ѝ мъж бяха все така прекрасни и дори с годините ставаха все по-съвършени.

Медея имаше усещането за безсъние, но същевременно изпадаше в съвсем леки дрямки, без да прекъсва обичайните си размишления: полумолитви, полуразговори, полуспомени, които понякога сякаш случайно излизаха извън рамките на онова, което тя лично знаеше и беше виждала с очите си.

Понеже помнеше почти дословно всички разкази на мъжа си за детството му, сега си го спомняше като момче, макар да се беше запознала с него, когато той гонеше вече четирийсетте.

Самуил беше син на вдовица, която трепереше над всичките си злочестини и нещастия повече, отколкото над всякакви скъпоценности. С необяснима гордост тя сочеше своя хилав син на сестрите си:

— Вижте го колко е слаб, той е просто като пиленце, по цялата ни улица няма друго такова слабо дете! А какви струпеи има! А какъв е живеничав, жлезите му целите отекли! А пък как са му напукани ръцете!

А Самоня си растеше ли, растеше със струпеите, жлезите и болезките, наистина беше слаб и блед, но почти не се различаваше от връстниците си. Към тринайсетата си година започна да изпитва специфично неудобство поради това, че панталонът му щръкваше, повдиган извътре от бързо растящия филиз, което му създаваше болезнено неудобство.

Момчето възприе новото си състояние като една от безбройните болести, за които с такава гордост говореше майка му, и пригоди ширит от фуста на майка си да притиска опърничавия орган, за да не

му се пречка. Междувременно две други забележими части на тялото му — ушите и носът — започнаха неукротимия си растеж. Миловидното дете се превърна в нещо нескопосано с кръгли и леко надвиснали вежди и дълъг подвижен нос. Кльощавината му същевременно доби ново качество — където и да седнеше, имаше чувството, че седи на два остри камъка. Сивият раиран панталон на покойния му баща му висеше като на градинско плашило — тогава му лепнаха прякора „Самоня празните гащи“.

Караше четиринасет, когато скоро след бар мицва^[1], празненство, което за него се ознаменува само с факта, че в прочита на задължителните текстове направи пет пъти повече грешки от останалите пет момчета от бедни семейства, също обучавани на обществени начала в синагогата, подир изтощително-уклончива кореспонденция на майка му с по-големия брат на покойния му баща беше пратен най-накрая в Одеса, където започна трудовата си дейност като канцеларско момче за всичко с безброй неопределени задължения.

Длъжността не му оставяше почти никакво свободно време, но той все пак успя да прихване от остарялото още тогава еврейско образование благодарение на бащиния си брат Ефраим. Еврейски самоук интелгент, той въпреки всички очевидности се надяваше, че доброто образование може да реши всички болни въпроси в света, включително и недоразумение като антисемитизма.

Самоня не остана много време под благородното, но твърде избеляло знаме на еврейската просвета, и за голямо огорчение на чичо си се прехвърли в съседния лагер на ционизма, който слагаше кръст на евреина, издигнал образованието си до нивото на другите цивилизовани народи, и напротив, залагаше на натуралния евреин, взел простото и опасно решение отново да сади градините си в земите Ханаански.

Братовчедът на Самоня вече беше заминал за Палестина, живееше в никому неизвестния Еин Геди, занимаваше се със селско стопанство и канеше Самуил с редки възторжени писма.

Въпреки недоволството на канцеларския си чичо Самоня записа еврейски селскостопански курс за изселници. Обучението му отнемаше много от работното време, чичо му недоволстваше, намали двойно никога неизплащаната му заплата, но жената на чичо му, леля Геничка, беше истинска еврейска жена и си беше наумила да го ожени

за презрялата си племенница с лека вродена луксация на тазобедрената става.

Самоня два месеца най-прилежно посещаваше курса, вникваше в присаждането и ашладисването, но непостоянната му душа не издържа от мътените яйца на намеренията да се излюпят извършени деяния и докато останалите курсисти се увличаха по света на градинарството и лозарството, той се премести на друг чин — в таен марксистки кръжок, организиран за машиностроителните работници и пристанищните служби.

Вълнуващите идеи на малкия еврейски социализъм в провинциална Палестина не можеха да се конкурират с великата световност на пролетариата.

Канцеларският чичо, угрижен единствено за цените на житото, доста равнодушно реагира на всички предишни увлечения на племенника си, но марксизмът му дойде много и той му нареди да си търси друг подслон. В интерес на истината въпросният чичо като че ли разбра от думите на Самоня какво е принадлежна стойност, но прояви неочаквана враждебност към икономическия гений и се развика:

— Мислиш, че той по-добре от мен знае какво да прави с принадлежната стойност? Нека първо я спечели!

Самоня заподозря, че чичо му бърка принадлежната стойност с чистата печалба, но не успя да му го обясни. Чичото му предвеща затвор в най-скоро време. И излезе пророк, макар и докато се изпълнят думите му, да бяха минали две години. През това време Самоня се изучи за шлосер, доби много познания чрез най-различни книги и вече той самият водеше кръжок за проясняване на помраченото народно съзнание.

В края на дванайсета година бе изселен административно във Вологодска губерния, където изкара две години, после пътува от град в град, понесъл в лекарско куфарче брошури самоделки, срещаше се в тайни квартири с неизвестни, но много важни лица, и се занимаваше с агитация, агитация... Цял живот наричаше себе си професионален революционер и посрещна революцията в Москва, там беше средно ниво началник, защото силата му беше в работата с пролетарските маси, после му дадоха чоновска кожена униформа и го командироваха в Тамбовска губерния. На това място славната му биография тайнствено прекъсва, зее празнина и след нея той става абсолютно

обикновен човек без никакви висши интереси в живота, зъбопротезист, който се оживява само в компанията на напращели дами.

Срещата на Медея, съсухрена и неусетно пропиляла златните си момински години във всекидневните грижи за по-малките братя Константин и Димитрий и за сестра си Александра, която с първородния ѝ син Сергей не много отдавна бе изпратила в Москва при мъжа ѝ, с вечно веселия дентист, който оголваше в усмивка късите си едри зъби с ивица розов венец, стана в санаториум. За целебната кримска кал се вярваше, че спомага за зачеване, и на този процес съдействаше медицинската сестра Медея Георгиевна, която налагаше с кални компреси яловите утробы.

Преди в санаториума нямаше зъболекар, но главният лекар се пребори за такъв щат чрез Народния комисариат по здравето и дентистът се появи и направи в това тихо и леко тайнствено място същински панаир. Той шумеше, шегуваше се, размахваше никелираните инструменти, ухажваше всички пациентки едновременно, предлагаше безплатни услуги в областта на зачеването, а Медея Георгиевна, най-добрата милосърдна сестра в санаториума, бе прикрепена към него като помощничка за стоматологичния му гастрол. Тя забъркваше с шпатула върху стъклото смес за пломби, подаваше му инструментите и кротко се чудеше на неவிжданото нахалство на дентиста, а още повече — на потресаващата разпуснатост на повечето бездетни жени, които на самия зъболекарски стол си уреждаха срещи със стоматолога.

С непрестанно нарастващ интерес тя наблюдаваше този кльощав еврейин със стара синя риза и провиснал панталон, пристегнат на кръста с кавказки колан. Когато обличаше бялата престилка, тя донякъде го облагородяваше.

„Все пак е лекар — обясняваше Медея явния му успех с жените. — И е остроумен по свой си начин.“

Докато Медея попълваше амбулаторната карта и още преди пациентката доверчиво да отвори уста, той успяваше с остро око да извърши доброжелателен и професионално-мъжки оглед на същата от темето до глезените. Нищо не убягваше от погледа на познавача и първият комплимент, както установи Медея, се отнасяше изключително за горния етаж — коса, тен, очи. При благоприятна

реакция — в това отношение дентистът проявяваше голяма чувствителност — той се впускаше в целенасочено красноречие.

Медея тайно го наблюдаваше и му се чудеше как се оживява при влизането на всяка жена и как лицето му помрачнява, когато остава сам, тоест със строгата Медея. Изрази преценката си още в първия ден на запознанството им — похвали чудесната ѝ медна коса, — но не получи никакво поощрение и повече не отвори дума за качествата ѝ.

След някое време Медея с учудване установи, че докторът наистина има остро око, че за миг открива най-недоловимите дадености на жените и колкото по-невидими са те, толкова повече се радва на откритията си.

На една невероятно дебела особа, очевидно с болестно затлъстяване, каза с възхищение, докато онази втъкваше мекия си задник в зъболекарския стол:

— Ако бяхме в Истанбул, щяхте да сте най-красивата жена в града!

Воднистата дебелана пламна, очите ѝ се насълзиха и тя изпищя обидена:

— Какво искате да кажете?

— Боже мой! — смути се Самуил. — Нещо много хубаво, естествено. Всеки копнее хубавото да е в изобилие!

Медея имаше чувството, че в края на приемните часове той се уморява не толкова от самата работа, колкото от непосилните старания да каже на всяка жена нещо приятно въз основа на реалните ѝ, а понякога и съмнителни качества.

С редките представители на мъжкия пол, случайни гости в кабинета му (основният профил на санаториума беше лечение на безплодието, но имаше и малко отделение за опорно-двигателна рехабилитация), се държеше сковано и дори плахо.

Медея се усмихна на наблюдението си, хрумна ѝ, че веселият стоматолог се бои от мъжете. По-късно разбра колко е ценно това наблюдение.

Тогава беше близо трийсетгодишна. Димитрий възнамеряваше да влезе в таганрогската военна школа, Константин караше шестнайсет, канеше се да стане геолог.

Сестра ѝ Анеля, която беше взела в Тбилиси малката Анастасия, отдавна я канеше на гости. Беше си набелязала сред мъжовата рода

един не много възрастен симпатичен вдовец и правеше планове да ги сватоса. Медея, която не подозираше за плановете ѝ, също се канеше да навести сестрите си, но не през пролетта, а наесен, след като подготви зимнината. И ако плановете на Анеля се бяха осъществили, в Крим нямаше да се запази този последен може би гръцки дом и следващото поколение Синопли щеше да се изроди в сухопътни ташкентски, тбилиски, вилненски^[2] гърци. Но нещата се обърнаха съвсем различно.

В средата на март двацет и девета година всички служители в санаториума бяха свикани на спешно събрание. Абсолютно всички, включително малоумният Раис с асиметрична усмивка до ухото. Щом наредиха и на Раис да се яви, явно събранието беше от държавно значение.

Градският партиен началник Вялов, грамаден мъж, ръмжеше иззад покритата с червена лъскава покривка маса. Вече беше прочел постановлението и сега говореше от свое име за прекрасното утре и за величието на идеята за колхозите. Предимно женският колектив слушаше податливо. Повечето бяха от предградието и имаха по половин къща, малка градинка, няколко дръвчета, пет кокошки и държавна служба. Не бяха от кресливите. Фиркович, главният лекар, кореняк кримчанин от образован караимски род^[3], мачкан и бит, и бит, бе мобилизиран в Червената армия през седемнайсата, бе работил в различни военни болници, но остана безпартиен, безпокоеше се за близките си и затова винаги беше готов да си замълчи и да предостави думата на друг.

— Кой иска да се изкаже? — попита Вялов и веднага скочи бодрият Филозов, партиен секретар.

Самуил Яковлевич седеше на последния ред и се въртеше, дори леко подскачаше на стола, оглеждаше всички. Медея седеше до него и наблюдаваше отстрани необяснимото му вълнение. Срецнал погледа ѝ, той я хвана за ръката и зашепна в ухото ѝ:

— Трябва да се изкажа... непременно трябва да се изкажа...

— Какво толкова се вълнувате, Самуил Яковлевич. Щом искате, изкажете се — и леко задърпа ръката си от вкопчените пръсти.

— Аз, разбирате ли, членувам в партията от дванайсата година... Длъжен съм...

Бледостта му не беше аристократично белезникава, а мъртвешки сивкава, страхлива.

Новата лекарка, къдрава жена с плоска букла вляво от пътя и с немско презиме, надълго говори за колективизацията и непрестанно повтаряше: „От гледна точка на настоящия момент...“

Вкопчен в ръката на Медея, той се умири. И така изкара до края на събранието, лицето му трепкаше, устните му нещо шепнеха. Когато събранието свърши и хората взеха да се разотиват, той още я държеше за ръката.

— Ужасен ден, повярвайте ми, това е ужасен ден. Не ме оставяйте сам — помоли я и очите му бяха светлокафяви, умоляващи и съвсем женски.

— Добре — неочаквано лесно се съгласи Медея и двамата заедно излязоха през белосаните порти на санаториума, отминаха автогарата и свърнаха към тиха улица, обитавана от жепейци още от времето, когато прокараха железопътна връзка към града.

Самуил Яковлевич живееше под наем в стая с отделен вход с градинка, в която имаше две стари асми и маса, толкова чепата и мъшлясала, сякаш беше израсла тук заедно с дърветата. Асмата се беше увила по опъната над масата тел. От едната страна на малкото дворче имаше ограда, от другата се издигаше измазаната стена на съседната къща.

Седнала до масата, Медея наблюдаваше Самуил Яковлевич как се щура край примуса в пруста, вади от рафта увита в груба кърпа буца козе сирене, налива в тигана олио и върши всичко, макар и напрегнато, но бързо и точно. Медея си погледна часовника — братята ѝ няма да се приберат днес, и двамата са в Коктебел в клуба по планеризъм, най-вероятно ще преспят у една стара приятелка на Медея, стопанка на известна тамошна вила.

„За никъде не бързам — учуди се Медея. — На гости съм.“

Самуил Яковлевич не млъкваше и се държеше така бодро и свободно, сякаш не той, а съвсем друг човек току-що се беше вкопчвал в ръката ѝ.

„Колко чудноват и начасничав човек“ — каза си Медея и предложи помощта си.

Но той я помоли да си седи и да се любува на чудесното небе през дребните лозови листенца.

— Ще ви споделя, Медея Георгиевна, че съм минал през много неща, дори завърших курс по селско стопанство за еврейски изселници. И ето, гледам сега лозето — величествено посочи към двете криви стъбла — и си мисля колко прекрасна изработка. Много по-хубава, отколкото направата на зъби. А? Как мислите?

После донесе на масата вечерята и двамата ядоха картофи с мирис на газ и козе сирене, а тя все се канеше да стане и да си тръгне, но не ставаше.

После той я изпрати през целия град, разказваше ѝ за себе си, за свои малки и големи несполуки, за неуспехи и провали. Но сякаш не се оплакваше, а се подсмиваше и се чудеше... После почтително се сбогува с нея и я остави в дълбок размисъл: кое в него е толкова трогателно? Май не се взимаше много на сериозно...

На другата сутрин се срещнаха както винаги в зъболекарския кабинет. Стоматологът сякаш беше нов човек — мълчалив и строг с пациентките, не пускаше шеги. Когато наближи обедната почивка, Медея усети, че иска нещо да ѝ каже. И наистина, щом последната предобедна посетителка си тръгна, той подреди големите си сандвичи редом с Медеините тънки питки, гарнирани с първи зеленилки, поклати глава, изцъка с език и попита:

— Какво бихте казали, Медея Георгиевна, ако да бих ви поканил в ресторант „Кавказ“?

Медея се усмихна: много пъти беше канил в ресторант „Кавказ“ избрани пациентки. Освен това ѝ се стори забавна тази граматическа форма: „какво бихте, ако да бих“...

— Бих си помислила — сухо отвърна тя.

— Какво толкова ще му мислите? — кипна той. — След работа отиваме...

Медея разбра, че много му се ще да я заведе в този „Кавказ“.

— Така или иначе, първо трябва да се прибера да се преоблека — слабо възрази Медея.

— Глупости! Да не мислите, че там ходят дами със самурени палта? — напираше дентистът.

Медея беше този ден със сива рокля от хастарен плат с кръгла бяла якичка и маншети, същинска камериерка или пансионерка — една от поне стотината ѝ подобни рокли с една и съща кройка, които носеше цял живот още от гимназиалните си години и можеше да ушие

със затворени очи... Една от онези вдовишки рокли, които носеше и досега...

Вечерта в ресторант „Кавказ“ беше прекрасна. Самуил Яковлевич леко се емчеше. Сервитьорът го познаваше и стоматологът се опияняваше от вниманието му. Превит в кръста и вдигнал в усмивка тънките си мустачки, келнерът сервира на масата в непринуден, но симетричен кръст ордъврите в прозрачни чинийки. Медея Георгиевна в плюшено-палмовата обстановка на ресторанта се видя на дентиста по-чаровна от снощи, когато седеше в градинката му с древногръцкия си профил на фона на варосаната стена.

Тя чупеше парчета от питата „лаваш“, топеше в доматиения сос на „чахохбили“^[4] и ядеше толкова чисто, че около устата ѝ не се образува оранжев кръг; той я наблюдаваше как се храни с небрежен и разсеяно-доброжелателен вид, почти без да поглежда в чинията си, разбра, че тя има прекрасни маниери, и си помисли, че него самия никога не го беше учил как да се държи на маса, та временно апетитът му се изпари. Чахохбилито му загорча.

Отмести металното плато и чинията си. Доля си от тежкото и мрачно червено вино хванчकारа от облата каничка, отпи, остави чашата и решително каза:

— Яжте си, Медея Георгиевна, и не обръщайте внимание на това, което ще ви кажа.

Тя го погледна изчаквателно. В ъгъла, където седяха, беше уютно, но сумрачно.

— Трябва да ви обясня вчерашното си поведение. Говоря за събранието. Имайте предвид, че съм професионален революционер — цяла Одеса ме знаеше, три години бях политически заточеник. Организирах бягство от затвора на такъв човек, че днес името му е просто неприлично да се спомене. Не съм страхливец, повярвайте ми — развълнува се, придърпа чахохбилито, боцна голяма мръвка и примлясквайки чревоугоднически, я сдъвка. Апетитът му май се беше върнал. — Разбирате ли, просто имам нервно за... заболяване — пак отмести чинията. — На трийсет и девет години съм, не съм млад. Но и не съм стар. С родата не общувам. Може да се каже, че съм сирак — пошегува се той.

Сведе глава, кичур гъста коса, сресана назад, падна на челото му. Косата му беше красива.

„Сега ще ми направи предложение“ — досети се Медея.

— Никога не съм се женил. И между нас казано, не възнамерявах. Но вчера, разбирате ли, изпаднах в лека криза, докато бяхме на събрание. Тя отшумя благодарение на присъствието ви без никакви последици. После дойдохте при мен и прекарахме цялата вечер, и аз абсолютно нищо не изпитах...

„Колко е глупав, чак е забавно“ — усмихна се вътрешно Медея.

— Нали разбирате — продължи откровенията си дентистът, — изобщо не сте мой тип...

Тази искреност ѝ се видя прекомерна дори на нея, абсолютно оперирана от кокетство, но вече се беше объркала и не разбираше накъде клонї. И тогава дентистът рязко извъртя нещата, сякаш извади зъб:

— Общо взето, харесвам по-дребни и закръглени жени с пълни крачета и в руски стил. Не, не си мислете, че съм такъв наивник. Аз разбирам, че в известен смисъл сте кралица. Но аз от младежките си години нямам навика да се интересувам от кралици. Перачки, работнички, извинете, санитарки...

„Направо е забавно... но у тях има планини негладени дрехи...“

Самуил Яковлевич набоде парче изстинало месо, бързо го сдъвка и го глътна и Медея видя, че му е много нервно.

— Когато ме хванахте за ръка, Медея Георгиевна... не, прощавайте, аз ви хванах за ръка, почувствах, че редом с вас няма страх. И цялата вечер не изпитах нищо към вас, само усещах, че в близост до вас няма страх. Изпратих ви, върнах се, легнах си и веднага реших, че трябва да се ожена за вас.

Медея изпитваше пълно равнодушие. Беше стара мома на двайсет и девет, от години с презрение отказваше всякакви редки мъжки предложения.

— И ненадейно сънувах майка си! — патетично възкликна той. — Ако знаехте какъв ужасен характер имаше... но това няма нищо общо. Никога не бях я сънувал. Та изведнъж ми се явява насън, дойде много близо, дори усетих мириса на косата ѝ, нали се сещате, на стара прошарена коса, и ми казва строго: „Да, Самоня, да.“ И толкова. Пък аз да си мисля сам какво „да“.

Медея седеше изправена, тя винаги имаше изправена осанка. Якичката ѝ малко се беше подгънала отляво, но тя не го забеляза.

Мислеше си как да откаже меко на този особняк, без да го обиди. Той като че ли изобщо не предполагаше отказ.

— Да, Медея Георгиевна, има още нещо, което трябва да ви разкажа като бъдещ ваш мъж. Истината е, че съм регистриран в психиатрията. Тоест аз съм абсолютно здрав. Това е стара история, но все пак трябва да ви я разкажа... През хиляда деветстотин и двайсета година от подразделение на ЧОН бях изпратен да изземвам зърно. Беше много важна задача, винаги съм го разбирал. И естествено намерихме укрито жито в село Васишичево в Тамбовска губерния. Сигурен съм, че са го укривали всички селяни, но ние намерихме в две къщи, не най-богатите на вид. Заповедта бе дадена предварително: да се разстрелят укривателите за назидание. Червеноармейците поведоха трима накрай селото. Водят ги, а подире им се точат хора. Те бяха двама братя с общо стопанство и още един възрастен селянин. Та жените им отзад, децата. Парализирана старица, майка на възрастния, пълзи подире. Иззехме им към седемдесет кила жито, а от братята само двайсет и няколко. Аз, Медея Георгиевна, бях началник на продоволствения отряд. Червеноармейците изправиха тримата, застанаха насреща им с пушките. И тогава жените и децата нададоха такъв вой, че нещо ме блъсна в главата и паднах. Имал съм нещо като епилептичен припадък. Аз, разбира се, нищо не помнех. Качили са ме на каруцата, направо върху житото, и са ме откарали в града. Бил съм, както ми казаха, целият черен, ръцете и краката като дървени, не се сгъват. Три месеца лежах в болница, после ме пратиха на балнеолечение, после свикаха комисия и установиха, че имам нервна слабост. След комисията искаха да ме изпратят в партийно-стопански отдел. Аз премислих нещата и поисках да стана дентист. Те се съобразиха с нервната ми слабост и ме освободиха. Може би сте забелязали, че съм добър стоматолог. И в лечението, и в протезирането. Не съм променил партийните си възгледи. Само че организъмът ми е слаб. Щом трябва да се застъпи партийна позиция, готов съм от все сърце, а организъмът ми изпада в слабост и страх да не припадна, да не се върне нервната треска... както вчера на събранието. Но това ви го разказвам като моя голяма тайна, макар че е фиксирано дори в амбулаторната ми карта. Имах възможност да залича тази диагноза. Но си викам: не, няма, ами ако пак ме привикат по партийна линия на

оперативна работа? А аз не бих могъл. Ако ще да ме убият, не мога. Но други недостатъци нямам, Медея Георгиевна.

„Боже, боже, брат ми Филип е разстрелян от червените, брат ми Никифор е обесен от белите, но и двамата преди това бяха станали убийци. А този не е станал и му е криво, че е слаб... Наистина неведоми са пътищата Господни...“

Самуил я изпрати до къщи. Пътят слабо блещукаше под краката им. Онази част от града беше тогава пусто място, незастроено и мръсно. До Медеината къща бяха четири километра. Самуил, който говореше безспир, насред път изведнъж млъкна. Той фактически разказа всичко за себе си. През годините на брака им само добавяше второстепенни подробности към разказаното тази вечер.

Мълчеше и Медея. С тънка и силна китка той я държеше под ръка, но ѝ създаваше чувството, че тя го води.

Когато стигнаха до стария чифлик на Харалампий, на небето се изтърколи месечина, посребри дърветата в градината, портата отдавна беше залостена и обитателите на къщата използваха страничната и задната врата. Спряха при страничната. Той се покашля и попита делово:

— Та кога ще идем да се разпишем?

— Няма да идем — поклати глава тя. — Трябва да си помисля.

— Какво ще мислите? — учуди се той. — Днес е колективизация, утре кой знае какво ще бъде. Животът става все по-хубав, наистина, но мисля, че двамата заедно по-лесно ще понесем този хубав живот. Разбирате ли ме?

Вкъщи беше тихо. Тя си съблече сивата рокля, облече друга от същия вид, домашна, и седна да пише писмо на Елена. Беше дълго и тъжно писмо. Нито дума не обели за смешния дентист с нелепото му сватосване, разказа ѝ само за момчетата, които пораснаха и я напускат. И че сега е нощ, тя е сама вкъщи, младостта е отминала и се усеща уморена.

По зазоряване излезе вятър и ужасно я заболя глава. Омота си главата със стара забрадка и си легна в студеното легло. На другия ден вдигна температура, боляха я всички кости и стави. Болестта, която тогава се наричаше инфлуенца, протече тежко и се проточи дълго. Самуил Яковлевич с голямо усърдие се грижеше за нея. В края на болестта беше влюбен до лудост в нея, а тя се чувстваше безмерно и

незаслужено щастлива: не си спомняше някой да ѝ е носил чай в леглото, да ѝ е правил бульон и да ѝ е подпъхвал завивката отстрани. След боледуването се ожениха и бракът им беше щастлив от първия до последния ден.

Медея знаеше главната му слабост: след няколко чашки той започваше неудържимо да се хвали с революционното си минало и победоносно гледаше жените. Тогава тя лекичко се измъкваше от трапезата, казваше: „Самоня, прибираме се!“ — и той виновно забързваше подире ѝ. Но тя му прощаваше тази дреболия...

... Оттатък заплака дете — Алик или Лизочка, не можа да го разпознае. Започваше новият ден, а тя така и не разбра дали беше спала тази нощ, или не. Такива неопределени нощи напоследък ѝ се случваха все по-често.

Детето — сега чу, че е Лизочка — настояваше незабавно да отидат на морето.

Ника се сърдеше:

— Не разбирам защо са тези крясъци! Ставай, измий се, закуси, после ще решим къде да ходим...

[1] Религиозно пълнолетие на еврейските момчета — 13 години. — Б.пр. ↑

[2] Вилню е името на Вилнюс до 1939 г. — Б.пр. ↑

[3] Каримите са немногобройна народност главно в Украйна, Литва, Полша, потомци на стара еврейска секта. — Б.пр. ↑

[4] Ястие с пиле. — Б.пр. ↑

Към морето водеха два пътя. Единият, тип шосе, беше прокаран преди войната. Той вървеше в голям полукръг, минаваше край долчинка и оттам се спускаше стръмно надолу. Основният продължаваше нагоре и чезнеше зад бариерата, където живееха подземния си живот военните обекти. Отклонението водеше към Феодосия и тук можеше да се хване попътна кола.

Вторият път, старият, беше много по-кратък, но по-стръмен и труден. Двата пътя на два пъти се срещаха — при долчинката и на кръглата поляна между Верхни и Нижни посъолок. Оттук се разкриваше почти непоносима за очите гледка. Не беше толкова висок този хълм, на който някога бе израсло татарското селце, но сякаш съставен като някаква китайска главоблъсканица, ландшафтът на това място отказваше да спазва оптичешките закони и се простираше релефно, обширно на последната граница на прехода на плоското в обемно и по чудотворен начин съединявайки права и обратна перспектива. С плавно кръгово движение тук беше вписано всичко: терасирани хълмчета, някога засадени целите с лозя, сега лозята бяха останали само по върховете, плосковърхи възвишения зад тях, посърнали, със ситни лишеи на пасящите стада, а по-нагоре в далечината — древен планински масив с къдрави гори в подножието, с плешивини от стари свлачища, с голи чудновати скални фигури и странни природни градежи, жилища на умрели камъни най-горе по върховете, и не можеше да се разбере дали каменният кравай на планините плува в синята купел на морето, обхванало половината хоризонт, или огромният необятен планински пръстен пази в лоното си продълговатата капка на Черно море.

Медея и Самуил бяха попаднали на това място през есента на трийсет и първа година. Седнали тук, на обраслата с каперси и сив пелин поляна, и двамата усетиха, че се намират в центъра на Земята, че плавно движение на планините, ритмичните въздишки на морето, изтеглянето на облаците, бързи и полупрозрачни или по-плътни, по-

бавни, и обширното доловимо кръгово течение на топлия въздух от планините — всичко това ражда съвършения покой.

— Пъпът на земята — само това каза тогава потресеният Самуил.

Но Медея знаеше в тукашните места няколко такива „пъпа“.

Същия ден решиха да се преместят тук, като разменят Медеиния феодосийски дом, полагащите ѝ се две стаи в Харалампиевата къща, за стар татарски чифлик в края на селището или даже извън него...

И от това място обикновено започваха семейните морски експедиции, към които често се присъединяваха приятелки от селището и децата им, както и местни дечурлига. За тези походи до заливите се подготвяха предварително с храна, пръчки за тентите — изобщо с всевъзможна туристическа екипировка. Прекарваха на брега в редки случаи по един ден, най-често по два-три, и потегляха преди залез, та по светло да изминат трудната ѝ капризна пътека. Прибираха се късно, по-малките деца, вече сънени, се носеха на гръб. Понякога при долчинката успяваха да хванат попътна кола, но това си беше рядък късмет.

Медея, както и повечето местни, рядко ходеше до морето. Но за разлика от сегашните пришълци, следвоенни преселници от Украйна, от Северен Кавказ и дори от Сибир, които дори не можеха да плуват, Медея бе родена на морския бряг и познаваше тукашното море, както селски жител познава гората си: всякакви склонности на водата, променливостта и постоянството ѝ, цвета, който се мени от сутринта до вечерта, от есента до пролетта, всички ветрове и течения с календарното им време. Но дори да отидеше да се види с морето, предпочиташе да е сама. Този път Георгий я склони да слезе с всички.

Бяха празнични дни, болницата не работеше и нямаше как да се измъкне. Тя овърза главата си с избеляла до белезникаво някога черна забрадка, метна на рамо старата татарска чанта, в която сложи провизии за из път и бански.

Заклучиха къщата. Ключа оставиха на уговореното преди много години място — винаги можеше да пристигнат нечакани гости. Нора с Танечка вече седяха на Пъпа, и двете в бяло от главата до петите, а Нора имаше под очилата лист от топола, тесен, малък, точно по мярка за носа ѝ. Георгий провери обувките им.

— Е, с Бога напред!

И керванът потегли. Най-отпред Артъом, зад него, щастлив, Алик с Лиза, после пъстра тълпа от момичета и в края на шествието Георгий с Медея.

На това място пътят плавно се спускаше и след първия стръмен наклон излизаше на Лиси каньон. Тук някога ромонеше речица, но отдавна беше изчезнала, както и повечето местни реки, дори името ѝ се забрави и само няколко дни в годината, когато се топяха снеговете, тя се възраждаше в тясно поточе от мътни снежни води. Крачеха в полумрака по каменистото дъно на плиткия пролом. В стените му, долу глинести, горе каменисти, имаше много лисичи дупки, цял древен град. Дупките ту пустееха, ту пак се пълнеха с дребни и доста невзрачни степни лисички с бледа козина и унили муцунки. Георгий току поглеждаше към върховете — още не беше се случвало с острия си ловджийски поглед да не забележи някое животинче.

По Лиси каньон излязоха на бившия водопад и свърнаха по пътеката, която накрая пресичаше шосето и извеждаше към долчинката. Тук свършваше по-дългата и лесна част от пътя и преди дългото опасно спускане по каменистата пътека през крайбрежните скали, правеха почивка на малката плоска полянка, обрасла в ниска смрика. В това затворено пространство, оградено отвсякъде със скали, а от едната страна със склона на доста стръмно възвишение, винаги се чувстваше силна и особена миризма — смес от мирис на хвойна и водорасли, на морска сол и риба.

Почивката винаги беше кратка, не да се отпуснат и да ги домързи, а само колкото да си съберат силите за последния преход. Георгий, без да си поставя никакви педагогически задачи, всяка година даваше на всички роднински деца безподобни уроци по естествен живот. От него момчетата и момичетата се учеха на езически точно и прецизно общуване с водата, огъня, дървото. Та и сега Артъом, не най-добрият му ученик, седна, без да си сваля раницата, а Катя даваше на малките да пият взета от къщи преварена вода. Всекиму по малка чашка.

Медея седеше, опънала напред съсухрени нозе. Тя разрови пръстта между корените на хвойнов храст и повика Ника. На дланта ѝ имаше потъмняло пръстенче с малък розов корал.

— Находка? — възхити се Ника.

Всички знаеха за необикновената Медеина дарба. Медея поклати глава.

— Какво да ти кажа... По-скоро загуба. Майка ти загуби навремето този пръстен. Мислеше, че морето го е отнесло. А той бил тук... — тя сложи в дланта ѝ семплото пръстенче и си помисли: „Нима боли? Май все още боли...“

— Кога? — кратко попита Ника. Усети, че докосва крайчеца на забранена тема — стара кавга между сестрите.

— През лятото на четирийсет и шеста — бързо отговори Медея.

Ника държеше пръстена на дланта си, коралът още светеше с розов блясък, не беше мъртъв. Всички я заобиколиха и надничаха към дланта ѝ, сякаш там наистина имаше живо същество. Георгий погледна над женските глави:

— Татарски. Майка ми има почти същия.

Катя хвърли алчен поглед:

— Мамо, дай да го пробвам.

И Маша протягаше ръка да го разгледа по-отблизо. Не беше кой знае какво чудо, но все пак чудо! Изведнъж малката Таня извика:

— Вижте! Вижте кой е!

По стръмния склон на възвишението към тях се носеше човек. Той летеше със скоростта на скиор, ту прескачаше редките храсти, ту се пързеляше на подметки по сипеите, прилякаше, правеше завои, задържаше ту с единия крак, ту с другия. Пред него летеше поток от дребни камъчета, а отзад го следваше шлейф от прахоляк. Лицето му не се виждаше под козирката на бейзболната шапка, ала Нора веднага го позна по белите джинси — беше новият ѝ съсед.

Георгий гледаше неодобрително. Ловко момче, но фукльо. Бутонов изпревари лекия каменопад, изхвърча напред полянката, подскочи на място и замря като изваяние. После се отръска и се обърна към Нора:

— Видях ви от Посьолок, когато се спускахте към пътя, и ви настигнах.

Всички, включително и Медея, го гледаха с интерес. Явно не му беше първица такова внимание. Той си свали шапката, избърса с длани лицето си и ги тръсна, сякаш беше обрал вода.

— На Карагаш отляво ли се качи? — попита строго Георгий.

— Къде? — не разбра Бутонов.

— На това възвишение — посочи с кимване Георгий.

— Отляво — потвърди Бутонов.

Георгий знаеше тази почти незабележима пътека, но не водеше децата по нея, защото смяташе спускането по сипеите за опасно.

— Кой е този, кой е този? — Маша задърпа Ника.

Ника сви рамене:

— Курортист. Живее при леля Ада. Той идва вчера с Нора.

— Аа, чух, че някой дойде. Приспивах децата и съм заспала.

— Видя ли какъв хубавец си проспала. Бива си го звяра — пошепна Маша в ухото ѝ.

— Ставаме всички, ставаме! — изкомандва Георгий.

Лиза захленчи, обгърнала крака на майка си:

— Мамо, вземи ме, уморих се...

— Върви, върви сама, голямо момиче си — разсеяно побутна тя дъщеря си.

— Маш, поноси ме малко, а, Маш — вкопчи се тя в Маша.

— А какъв е? — попита Маша.

— Я спортист, я масажист — изхъмка Ника. — Спокойно, не е за теб. Той е пълен тъпак — и веднага се обърна към застаналия наблизно Бутонов: — Какво, Валера, в последния момент решихте да ни настигнете, а?

— Да, отгоре видях каква симпатична компания сте... Викам си: защо като тъпак да кисна сам в Посьолок...

Маша и Ника се изсмяха: чете им мислите!

— Защо, хазаите няма ли ги?

— Пият второ денонощие, имат гости. А това не ми е най-любимото забавление — неочаквано сухо отговори Бутонов, явно усетил в женския смях нещо обидно по свой адрес.

Георгий се обърна към него:

— Аз ще вървя отпред, а ти наглеждай отзад.

Валерий кимна. Георгий скочи надолу по пътеката.

Бутонов пусна всички напред. Маша с Лиза на гръб вървеше пред него. Той я настигна, докосна ръката ѝ:

— Дайте да нося дъщеря ви.

Тя завъртя глава:

— Не, няма да иска. Вземете Алик, ако можете.

Но Алик отказа.

Маша пипна мястото, което току-що бе докоснал този спортист или какъвто ще да е... Кожата ѝ гореше. Машинално пипна и другата си ръка — не, пареше само мястото на докосването му. Тя спря, свали Лиза и тихо ѝ каза:

— Лизик, върви сама, нещо не ми е добре...

Лиза я погледна с умните си очи:

— Искаш ли да ти нося чантата?

— Ах, котенцето ми сладко! — зарадва се Маша на неочакваното добросърдечие на малката глезана. — Като се уморя, ще те помоля, става ли?

Започна каменистата пътека. Някога, преди стотина години, тук е имало път, по който местните контрабандисти са прехвърляли през заливите скъпоценните си товари, но тогава по него е можела да мине каруца. С годините пътят се беше изронил. Контрабандистите, които някога го бяха поддържали — бяха слагали подпори, бяха укрепвали стръмнините, — отдавна бяха измрели, кой от старост, кой от чужда ръка, а потомците им или бяха изселени, или бяха станали чиновници — първо в управлението, после в райсъвета, тоест бяха се ориентирали към друг вид бандитизъм. И само Медея и може би неколцина стари кримчани, отдавна вече отишли в най-добрия случай във Вътрешен Крим, помнеха романтично-престъпното минало на тукашните места.

— След стотина години съвсем ще се свлече — рече Георгий.

Медея кимна доста равнодушно. Катя и Артъом сякаш не бяха чули думите му: за стари и млади по различни причини сто години е твърде далечно време, за да се обсъжда сериозно.

Нора избягваше да гледа вдясно, към пропастта, и с влажна от страх ръка водеше Танечка, която отказа Георгий да я поноси. Нора се упрекуваше, задето беше повела детето на такъв тежък поход. Глупост, глупост, но няма да се връща наред път сама... Танечка за нейно учудване не се оплакваше, но следвайки някаква своя фантазия, от време на време питаше:

— Майче, а замък ще има ли?

И не можеше да повярва, че няма да има замък. Море ще има, но замък — не.

Обаче на последната отсечка от пътеката все пак се появи замък. Това беше обрулен от вятъра варовиков масив, издигнал нагоре готически върхове с различна височина. Материковият гранит в

седловината на Карадаг, вулканичните туфи и третичните наноси бяха образували според израза на Георгий абсолютно уникално съединение на геоложките пластове, каквото не съществува никъде по Земята. Многометровите шушулки сякаш растяха нагоре, а на места, брулени от постоянен вятър, задружно бяха изкривени на една страна като изскочили на повърхността пипала на гигантско подземно животно.

— Мамо, виж, ето замък! — извика Таня и всички се засмяха.

Гледката беше толкова необичайна за човешкото око, че то не можеше да я издържи дълго време и се разсейваше встрани — прекалено неземеен пейзаж.

Всеки път, когато се случеше на това място, Медея си спомняше за покойния художник Богаевски, когото познаваше от гимназиални времена, един от многото феодосийски художници, може би най-известният след Айвазовски. Странните му картини заимстваха от тези скални чудеса, черно-зелените пропасти и розовите разломи на Карадаг. Картините не й харесваха с фалша и неправдоподобие то си, но когато дойдеше тук, тя си казваше: всичко това също е невъзможно, неправдоподобно, обаче си живее на този свят, променя формата си, рони едри светли песъчинки и там долу от тях вече се е образувал малък пясъчен плаж, какъвто няма никъде наоколо...

След още трийсетина метра пътеката плахо изчезваше от скалата и се разпръскваше в няколко лъкатушни пътечки към морето. Тук сваляха малките от гърбовете, пускаха ръцете на по-големите и през пукнатините, покрай нацърбените каменни грамади слизаха долу и получаваха наградата си: морето на това труднодостъпно място беше невероятно чисто, скъпоценно, като че ли всеки път наново завоювано.

Заливите бяха сдвоени с тънка камениста връзка. Те бяха доста дълбоко врязани в брега и няколко големи скали стърчаха в морето точно срещу тях. И заливите, и морските камъни бяха надживели много имена, но през последните десетилетия най-често ги наричаха Медеини. Отначало така ги кръсти младата ѝ рода, от тях това наименование подхванаха следвоенните преселници, а подир тях и други непознати хора, които и да бяха чували за съществуването на Медея, са имали предвид само онази другата, митичната.

Пътеката към водата беше неудобна — големи камъни, засипани с едър чакъл. Камъните бяха разхвърляни безразборно, сякаш някога тук е бил кът за игра на деца великанчета. Нямахме красиви камъчета

— халцедони, сардоникси, разноцветни кримски ясписи, — както в Коктебелския залив, но пък беше пълно с гладки кръгли камъчета с изтъняло тъмно пръстенче, камъчета осморки и какви ли не трошляци, останки от морски бури. А край водата блестеше чисто бял пясък без никаква жълта отсянка.

Всички слязоха до морето, нахвърляха багажа и едновременно млъкнаха. Това беше неизменната минута почтително мълчание пред относителната вечност, която меко се плискаше пред краката им.

Катя първа си свали гуменките и тръгна към водата с превзетата си балетна походка. Сега, когато беше с гръб към Артъом, той най-сетне можеше да я гледа без страха да срещне насмешливия ѝ неприязнен поглед. Но дори в гръб личеше, че тя няма нужда от никого и ничие приятелство не ѝ е притрябвало.

Артъом страдаше, загледан в непреклонния ѝ гръб и малката глава със зализано кокче на темето като на Мери Попинс. Тя се огъваше, стъпвайки по камъчетата, ходилата ѝ, извърнати с пръстите навън, мускулестите ѝ прасци, изпъкнали от вътрешната страна, леко трепкаха при всяка крачка. Тя вървеше край водата и също страдаше и се наслаждаваше. Чувстваше, че се движи красиво, но я гледа само Артъом малякът, а чичо Георгий, дори да я гледа, погледът му е неодобрителен, новият съсед пък изобщо не я забелязва... Вървеше като балерина, но вече се беше случило най-ужасното, бяха я изключили от балетното училище, защото ѝ липсваше отскокливост. Владееше въртеливото и разтегливото движение, но ѝ куцаше проклетият отскок. Тоест вървежът ѝ беше въздушен, безтегловен, но на сцената не летеше и учителите ѝ знаеха, че никога няма да полети... Стъпи в крайбрежната вода, която леко поклащаше донесени отдалеч водорасли, прекара през тях балетното си ходило и докосването беше студено, но кадифено приятно...

— Много ли е студена? — викна Ника на дъщеря си.

— Единайсет градуса — отвърна без усмивка Катя.

— Ужас! — възкликна Ника.

— Когато е тринайсет, вече може да се плува — отбеляза Маша и се запъти към водата.

Трите деца забързаха подире ѝ. Алик водеше за ръка Лиза, а с другата ръка се опитваше да държи Таня.

— Бъдещият ухажор — подсмихна се Ника.

— Ами! Просто е много доброжелателен — възрази Георгий.
Ника понечи да вметне нещо, но неочаквано се обади Медея:

— Харесва ми това последно поколение деца. И тези двамата, и Ревазик на Томочка, и Бригита, и Васенка.

— Не са ли всички еднакви? — изненада се Ника. — С какво са по-различни тези от Катя и Артюша или от нас, когато бяхме малки?

— Едно време поколенията се сменяха през трийсет години, а сега според мен на всеки десет. Ето тези — Катя, Артъом, близнаците на Шуша и Софико — са много целеустремени. Ще станат делови хора. А малките са нежни, любвеобилни, при тях всичко е отношения, емоции...

Прекъсна я отчаяният крясък на Лизочка откъм водата:

— Пусни му ръката, пусни го! Нека го пусне! — тя дърпаше ръката на Алик от ръцете на Таня, а Таня, навела глава, дърпаше ръката му към себе си.

Всички се засмяха.

— Женска им работа...

Нора се втурна към Таня, вдигна я на ръце, зашепна ѝ нещо... Само от няколко дни познаваше тези хора, всички ѝ харесваха, привличаха я, но не ги разбираше, а и отношението им към децата беше по-различно от нейното към дъщеря ѝ.

„Много са коравосърдечни с децата“ — си мислеше сутрин.

„Държат ги твърде свободно“ — установяваше денем.

„Ужасно им угаждат“ — струваше ѝ се вечер.

Едновременно им се възхищаваше, завиждаше и ги порицаваше, само още не се досещаше, че те отдаваха на децата определена част от живота си, но не и целия си живот.

— Донеси дърва, Артъом — тихо нареди Георгий на сина си.

Момчето се изчерви: баща му е забелязал как зяпа Катя. Той се наведе и вдигна парче разцепена дъска, изхвърлено от вълните.

— Събери по-нагоре, там са сухи — упъти го Георгий и Артъом с облекчение се закатери нагоре.

Самият Георгий взе двете туби.

— Ще дойда с вас за вода — предложи Бутонов.

Георгий предпочиташе да отиде сам до онова старовековно място, което от дете беше научил от Медея, но от любезност не отказа.

Денят щеше да е топъл, дори горещ. На това потайно място — Медея отдавна го знаеше — природата живееше някак усилен живот: през зимата тук беше по-студено, през лятото — по-горещо, ветровете в туй уж закътано местенце се завихряха с бясна сила, а морето изхвърляше на брега невероятни чудеса: риби, каквито от сто години нямаше по крайбрежието, охлюви и миди, които обитаваха дълбокото, и малки като детска шепа морски звезди.

Медея си сложи банския. Той представляваше смело нововъведение в парижката мода от двацет и четвърта година, беше ѝ го донесъл един знаменит литератор от онова време. Изделието беше съвсем избеляло, с малки ръкавки и нещо като поличка, всичко това умело реставрирано от Ника с тъмносини и тъмночервени парчета трико, но не ѝ стоеше смешно. А по време на августовския празник, който винаги се организираше за рождения ѝ ден и ознаменуване края на детския сезон, винаги имаше безброй желаещи да се издокарат с него, защото освен върху нея, облечен от всеки друг, банският изглеждаше като клоунски костюм.

— Ще се къпеш ли? — учуди се Ника.

— Ще видим — отговори неопределено Медея.

Нора с горчицина се сети за майка си, която рано беше побеляла, рано беше остаряла, белите ѝ крака бяха отекли и набраздени със сини вени, тя истерично и суетно се бореше с възрастта, постоянно плачливо изискваше нещо, поставяше ултиматуми, даваше настойчиви съвети и препоръки.

„Боже, какви нормални човешки отношения, никой от никого нищо не изисква, дори децата“ — въздъхна тя.

В същия миг Лиза разплакана се втурна към майка си, настояваше Таня незабавно да ѝ даде току-що намерената риба игла, защото тя я видяла първа, а Таня я хванала...

Ника седеше по турски. Окоето ѝ не мигна, тя само опипа зад себе си, измъкна, без да гледа, плосък камък, веднага намери в сипея малък червеникав и взе да драска с червения по сивия.

Нито успокояваше дъщеря си, нито понечи да реши справедливо спора им, затова Нора, която тъкмо се канеше да склони дъщеря си да прояви великодушие и да даде рибката, не се помръдна.

— Сега ще ви нарисувам едно нещо — никога няма да се сетите — каза Ника в пространството и Лиза, която не спираше да лее сълзи,

се загледа в движенията на ръката ѝ.

Но майка ѝ закри с ръка рисунката и Лиза я заобиколи от страни, за да надзърне. Ника ѝ обърна гръб.

— Мамо, покажи ми — примоли се Лиза.

А Нора се възхити от педагогическия ѝ талант.

Малко по-късно същия ден тя още веднъж ѝ се възхити, този път на кулинарния талант. На напаления огън в разкривено от старост котле Ника направи супа от ергенски кубчета, в която изсипа какво ли не: трохи и парчета хляб, събрани след закуската вкъщи в кърпа, стъбълца от почистен вчера киселец и дори твърди листа от мащерка, откъснати на път към залива.

Това беше Медеината, по-точно дори Матилдината кулинарна школа, свързана с многолюдното семейство и ограничените възможности. Медея и досега нищо не хвърляше, дори от картофените обелки правеше хрупкави соленки с подправки — най-доброто мезе за бира, както казваше Георгий.

Нора не знаеше всичко това. Тя гребеше с дървената лъжица от общото котле, подложила парче хляб под лъжицата, както правеше Медея, ядеше от гъстата ароматна супа с отдавна забравено детско чувство на глад и поглеждаше встрани, където малките бяха настанени на отделна каменна маса. Това беше друга семейна традиция — децата да се хранят отделно.

— Нора, сипете, моля ви — протегна ѝ празната Медеина паница Георгий.

Тя сконфузено се наведе над котлето.

— С канчето, с канчето гребнете, тук нямаме черпак — рече той.

„Ама са идеална двойка — помисли си Ника. — Много си пасват. Дано стане заварка помежду им. Толкова е унил последните години.“

Ника като ловец усещаше любовната плячка, дори чуждата. За себе си от снощи беше заплюла Бутонов. Всъщност нямаше никакъв избор, а той беше хубав, с чудесно тяло и естествено поведение. Липсваше му вътрешна яркост, която Ника много ценеше, но пък, откровено казано, той не подаваше никакви приканващи сигнали.

„Добре де, ще видим“ — реши Ника.

Бутонов мълчаливо ядеше супа, без да поглежда никого. До него седеше Маша, тъжна и някак прегърбена. Ръката ѝ още пареше като от удар и ѝ се искаше да усети това докосване още веднъж. Умишлено

седна до него и докато му подаваше лъжицата и хляба, го докосна два пъти, но не усети парене, а само някаква тъпа болка. Той седеше до нея неподвижен като Буда и излъчваше каменна сила. Маша се въртеше, не си намираще удобна поза и накрая със самоотвращение разбра, че всичките ѝ движения представляват несъзнателно доближаване до него. Тогава остави лъжицата, стана и отиде до водата, пътем хвърли бялата мъжка риза, с която се пазеше от изгаряне. Засили се, гмурна се в морето и веднага зацепи водата, без да си поема дъх, хвърляйки хиляди пръски с ръце и крака.

„Малката я мъчи бяс“ — помисли си Медея.

Бутонов гледаше към Маша:

— Ама водата е доста студена.

— Катка казва, че е единайсет градуса, а тя е като термометър — обърна се към него Ника.

„А, май си го търсиш“ — каза си Бутонов, хвърли към нея директен трезв поглед и бавно тръгна към водата. Маша вече излизаше, тръскаше глава и си успокояваше дишането.

— Като моржуване — изтрака със зъби.

— Да, силно усещане — подсмихна се Бутонов.

Маша легна върху напечените камъни, зави се с бялата риза. Студ и жегга едновременно изпълваха тялото ѝ.

Бутонов седна до Медея:

— За вас, Медея Георгиевна, се говори, че цяла зима се къпете?

— Не, миличък, от около дванайсет години не се къпя.

Доядоха супата и Ника нареди на Катя да излъска котлето.

— Защо все аз? — възмути се Катя.

— Защото — усмихна се Ника и Нора за кой ли път се възхити: никакви увещания, обяснения, аргументи.

Катя с недоволен вид взе котлето и тръгна към водата.

— Катя! Забрави! — викна подире ѝ Ника.

— Какво? — обърна се Катя.

— Да се усмихнеш! — отвърна ѝ Ника и направи много смешна усмихната гримаса.

Катя направи дълбок сценичен поклон, притиснала котлето до гърдите си.

— Чудесно! — оцени Ника.

Как безстрашно мачка красивото си лице, разтяга го с пръсти и гримасничи, прави се пред децата ту на маймунка, която е пила очистително, ту на таралеж, който иска да целуне майка си, но бодлите му пречат — и изобщо не се страхува да изглежда грозна. Това беше удивително и необяснимо за Нора.

Медея не виждаше всичко това. Тя се обърна с гръб към морето и леко вдигнала глава, гледаше планините, далечните и близките, и две мисли едновременно се въртяха в ума ѝ: че на младини най-много обичаше морето, а сега предпочита да гледа планините. И още: зад гърба ѝ сред тези млади роднини расте любовна нега и целият въздух наоколо е напоен с взаимното им влечение, с неусетните привличания на душите и телата...

6

Пръстенът, намерен от Медея в залива, наистина беше принадлежал някога на Александра. В спомените на Медея лятото на четирийсет и шеста година беше останало като период на най-пълната им сестринска близост. Тогава се видяха за първи път след войната. Медея през цялата война не мръдна никъде не само от Крим, а и от самия Посьолок; Сандра също изкара цялата война в Москва, категорично отказа евакуация в Куйбишев, където изпратиха в началото на войната семействата на военните. Тогава, през четирийсет и шеста, те сякаш се изравниха по възраст и Медея завинаги се отърва от вечното безпокойство за по-малката си сестра: какво още ще ѝ хрумне.

Александра беше военна вдовица с три деца, изтощена от тежките години и вече изживяла най-хубавите си времена. Нищо не предвещаваеше, че тъкмо тогава ще извърти поредния си номер...

Загубата на пръстенчето беше нещо незначително във всякакъв смисъл. Сандра все нещо губеше, нещата ѝ изчезваха, а и тя не се привързваше към тях. Но на Медея не ѝ излизаше от ума намирането на това загубено преди трийсет години пръстенче. Може би защото знаеше: освен обичайните причинно-следствени връзки между събитията съществуват други, които ги свързват понякога явно, понякога тайно, а понякога направо необяснимо как.

„Добре, ако трябва да знам, ще ми се обясни“ — с пълно доверие към онзи, който всичко знае, си помисли Медея и се успокои.

Сандра имаше цяла колекция пръстени, тя почти от дете се кичеше с какво ли не, а младостта ѝ се падна точно по времето, когато тази симпатична женска слабост жестоко се порицаваше от общественото мнение.

През двайсетте години, когато най-сигурна закрила за Медея стана сирашкото ѝ многодетство, строгостта без склонност към усмивка и ежеминутната грижа за по-малките, Сандрочка, лекомислена по природа, но в никакъв случай не и глупачка, раздуваше

тази извинима слабост като балон и сякаш всеки момент щеше да литне с него кой знае къде и кой знае защо.

С времето невинният ѝ недостатък така се разви, че посегателствата на всякакви идеологически мисионери от местния и всесъюзния комсомол и прочее към душата ѝ приключиха от само себе си: гражданската ѝ непълноценност бе установена и неизкоренимото ѝ лекомислие се превърна в диагноза, която я освободи от участие във великия устрем за построяване на... Сандрочка не се насилваше да вникне какво именно.

Медея, единствена в семейството със завършена гимназия, поради военно-революционните времена не можа да получи истинско образование и си мечтаеше да изучи малките. Но със Сандра явно не се получаваше. Макар и способна, учението не ѝ вървеше. В градското училище, в което ходеше, още имаше от гимназиалните преподаватели и обучението беше сравнително добро. Медея ходеше понякога да взима сестра си и старият географ Николай Леополдович Велде, голям познавач на Крим, настаняваше Медея в учителската стая, набързо порицаваше сегашните ученици за липсата на усърдие в обучението и с тъжен копнеж се потапяше в спомени за онези времена, когато бе водил госпожиците на излети до най-дивите и потайни кътчета и проломи на Карадаг. В тези най-общии спомени звучеше скрита надежда, че все още е възможно връщане към нормалния живот, тоест предвоенния, предреволюционния.

Но макар животът да не ставаше нормален, всичко постепенно улягаше, ставаше по-поносимо. Момчетата пораснаха. Като всички мъже Синопли ги теглеше морето. Риболовът, вечното момчешко развлечение, за тях от малки беше труд в името на препитанието и чичо Гриша Перчели, който от млад бе работил при Харалампий, ги взимаше на нощен риболов за кефал, а това не беше между най-леките развлечения.

През двайсет и четвърта Сандрочка завърши седми клас. Медея се чудеше къде да уреди сестра си — макар вече да не беше предишният глад, но безработицата бе свирепа.

Две денонощия и насън не я оставяше мисълта за намиране работа на Сандрочка, а на третия ден, когато рано сутринта тръгна на работа — тогава работеше в акушерското отделение на феодосийската градска болница, — срещна Николай Леополдович Велде, тръгнал на

сутрешната си разходка в посока към Карантин. Тя тъкмо отвори уста да сподели загрижеността си, и той, сякаш вече всичко беше обмислил и решил вместо нея, ѝ каза да се отбие след работа.

Когато Медея го посети, нещата почти бяха решени. Той вече ѝ беше подготвил писмо за завеждащия на Карадагската научна станция, стар негов приятел.

— Не знам дали има свободен щат, но станцията е на подчинение на Главнаука и може да са отпуснали някоя бройка. А сега, през лятото, пристигат научни работници и има повече работа.

Медея взе сивия плик от долнокачествена хартия и веднага усети, че нещата ще се нагласят. Всеки път, щом възникнеха стари нишки, стари връзки от миналото, всичко се уреждаше.

Тя знаеше прекрасно и станцията, и сегашния ѝ завеждащ, помнеше дори Терентий Иванович Вяземски, създателя на станцията. През онова първо лято, когато бе гостувала в судакската вила на семейство Степанян, той идваше там точно във връзка със станцията — занемарен старец с избелял сюртук и женски шал, вързан като старомодна папийонка, а с него имаше още един не по-малко интересен персонаж, но съвсем друг тип, с кръгло лице, с коремче, с черни прошарени гъсти вежди, с еднакво силен еврейски акцент както в руския, така и във френския, членът на Държавната дума и местната знаменитост Соломон Соломонович Крим.

Степанян, голям благотворител и меценат, по някакви причини им отказа тогава подкрепа, а след вечеря заразказва колко оригинален и необикновен човек е този доктор Вяземски, физиолог, борец срещу алкохолизма и носител на странни идеи. Дълго бе проповядвал най-необичайната си идея: смятал, че като прибира в затвора интелигенцията, държавата губи прекрасна умствена енергия, която би трябвало да използва в интерес на самата държава, и чрез създаване на научно-затворнически лаборатории тя може да се запази в полза на обществото. Терентий Иванович убедително развил идеята си пред тогавашния министър на народната просвета граф Делянов. Тази мисъл се сторила налудничавата и дори опасна на графа, докато няколко десетилетия по-късно била приложена сполучливо.

— *C'est un grand original* — смънка Армик Тиграновна и прати децата горе в спалните.

Но по онова време благополучно бяха забравили налудничавата идея на великодушния безумец. Няколко години по-късно той вложи цялото си състояние в по-сполучлива идея — в имението си в Карадаг създаде научна станция, достъпна за всеки сериозен научен изследовател, дори и без образователен ценз, дори — още по-добре! — не съвсем здрав, защото можеше да укрепи здравето си покрай продуктивната научна дейност, дори и парично притеснен, защото доктор Вяземски щеше да открие там и санаториум и с доходите от лечебницата щеше да подsigури научната дейност...

На другия ден Медея и сестра ѝ отидоха в станцията. Завеждащият я целуна. По-голямата му дъщеря Ксения Лудская беше съученичка на Медея в гимназията, бе работила с нея във военната болница и през деветнайсета година бе починала от тиф.

Старият Лудски отиде да нареди на хигиениста, постарому чистача, да освободи за Сандрочка ъгловото стайче в жилищната част на сградата. После дълго пиха чай и си спомняха общите познати, които не бяха малко, и се разделиха с най-топли чувства.

След три дни Сандрочка окончателно се премести в станцията и започна да учи всичко свързано с практиката на студентите, които щяха да пристигнат от Москва, Ленинград, Казан и Нижни Новгород.

Още първият сезон се оказа весел и сполучлив. Отначало изкара флирт с научен сътрудник втора степен от Харков, а когато той си замина, събрал необходимия брой червей, се появи много симпатичен геолог, който правеше едромащабна геоложка карта на Карадаг, та я пратиха да му помага, защото тази измервателна дейност изискваше партньор. Те се оказаха прекрасни партньори, и двамата високи, с рижави коси, кафяви очи, ведри и весели, и геологът на име Александър, което също много ги забавляваше, бележеше с тънко кръстче на новата карта местата, където можеха да се разположат удобно, та от юли до края на октомври Александра, без да жали гърбина, обслужваше предано науката, като се почне от Бреговата планинска верига и по петте ѝ масива от Любовой до Кок Кая. После времето се развали и геологът си замина, като остави за следващата година приключването на дейността си.

Сандра прекара зимата, без да усети скука. Положи много труд в библиотеката и музея на станцията, оказа се и схватлива, и възприемчива в необходимите рамки. В края на март започнаха да

пристигат разни учени, всекидневието ѝ се разнообрази, освен това станцията на планеристите, западнала през годините, започна да се възражда и наблизко в тихия Коктебел, на Клементиевското възвишение, се напълни с широкоплещести спортисти и романтични изобретатели. По тази причина при пристигането на миналогодишния геолог Сандрочка вече беше влюбена в планерист, сменен след два месеца от брат си близък, толкова еднакъв с първия, че Сандрочка почти не забеляза момента, в който първият бе заместен от втория.

Медея, която не вникваше в личния живот на сестра си, се радваше за нея, че е на хубаво място, където не я тормозят, а дори я гледат, и беше заета изцяло с малките. Дмитрий проявяваше прекрасни математически способности и мечтаеше за артилерийска школа, Медея се опитваше деликатно да го пренасочи по-далеч от военното поприще, но той усещаше маневрите ѝ и се затваряше в себе си, отдръпваше се от нея и с целия си вид показваше, без да каже нито дума, че Медея е еснафка и старовремска отживелица. Константин, макар и две години по-голям, изобщо пък не се замисляше за бъдещето си, а все така ходеше за риба с чичо Гриша Порчели и сякаш не го интересуваше нищо друго, освен рибарските мрежи, кошове и такъми.

Лекото отчуждение, което се беше появило между Медея и по-малките ѝ братя, дълбоко я нараняваше, още повече че сега и със Сандра се виждаше рядко. Сестра ѝ си идваше във Феодосия два пъти месечно, обикаляше по приятели и набързо разказваше на Медея по време на вечерята за живота си в станцията, най-вече за екскурзии и находки, и оставяше в абсолютно затворени скоби бурния си личен живот. Но Медея се досещаше, че сестричката ѝ не пропуска никоя от радостите на живота, лови своите бисери във всякакви води и събира мед от всякакви цветя. Това я навеждаше на тъжната мисъл, че собственият ѝ живот е неуреден и очевидно никога няма да се уреди.

Нямаше успех сред мъжете, иконописното ѝ лице, малката глава, още тогава забрадена с кърпа, плоската ѝ кльощавина, неприемлива за вкуса на феодосийските мъже, не ѝ печелеха ухажори.

„Явно предопределеният за мен е загинал на фронта“ — реши Медея и бързо се примири с това. Но спешно трябваше да омъжи Сандра...

Тя вече трета година работеше в станцията, по-точно трети сезон, и бъдещият ѝ мъж в Москва, на улица Полянка, вече си стягаше

багажа за научна командировка до Карадаг.

Алексей Кирилович Милер беше от доста известен петербургски род, носител на някога полуопасния ореол на „прогресивност“ и стари хуманитарни традиции. Главният измежду предците му беше от немците на Петър Първи, двамата му дядовци, и по майчина линия също, бяха професори. Баща му, многообещаващ талант в природните науки, бе завършил висше образование в Англия, но бе загинал млад по време на северна експедиция, още е нямал трийсет години. Алексей Кирилович, отгледан от богата леля, образована дама, активна участничка в издателските дела на мъжа си, също успя да поучи в Англия, но не защити дисертация заради избухналата германска война и се върна в Русия.

Вроденото късогледство, впрочем съвсем умерено, го бе освободило от военна служба, той защити дисертацията си в Московския университет и остана там асистент, после доцент. Беше ентомолог и изучаваше насекоми със сложно социално поведение. Всъщност беше един от първите специалисти в областта на зоосоциологията. Любими обекти му бяха осите и мравките, тези безсловесни твари умееха да разказват на наблюдателния изследовател за интересни и твърде загадъчни събития, случващи се в многохилядните им градове държави със сложна административна, стопанска и военна структура.

След много години, докато се намираще в Южна Германия с неопределения статут на изселен и с длъжност научен сътрудник в засекретено научно учреждение, събрало интелектуалния потенциал на завоювана Европа и организирано по принципа, провъзгласен от покойния Терентий Иванович Вяземски, той дори написа сбит труд, изпълнен с дълбоко песимистично изящество, в което се опита да очертае общите структури на поведение в лагерите за военнопленници, в които прекара почти цяла година като преводач, преди да го преместят в лабораторията, и в колониите на социалните насекоми.

Този труд, в който се извеждаше скръбна обосновка на расизма като биологично явление, бе унищожен при бомбардировка през четирийсет и пета. За жалост заедно с автора.

Но през онова лято на дваисет и пета година в Крим той успя за първи път да наблюдава отначало докрай драмата на завоюването на

една раса мравки от друга, като се започне от първото нахлуване на пришълците, доста по-дребни, но с по-масивни челюсти.

Надвесен с часове над мравуняка и взрян в измамно разумния живот на съществата, които не можеха да живеят поединично, той се чувстваше почти като Господ Бог и прекрасно разбираше, но не умееше да го изкаже на обичайния си научен език, че в невинното щурване на мравките има и тайна, и знание, и за човека назидание.

Не само биологията, интересуваха го и много други неща — той бе обзет от предчувствие за откритие, прекрасно настроение и усещаше прилив на сили.

Алексей Кирилович нямаше четирийсет години. Той беше от породата на солидните по рождение хора с веднъж завинаги установена възраст. Може би през последните години се чувстваше така добре именно защото личната му възраст, която не зависеше от течението на годините, бе съвпаднала с календарната.

Рано беше оплешивял, но още преди косата по естествен начин да напусне кръглата му глава с лъскави симетрични бабуни, взе да си бръсне главата и си пусна малка брадичка и мустаци. Към този комплект се полагаха очила със златни рамки и предреволюционен памучен или шантунгов костюм, много по-обширен, отколкото беше необходим за ранната му, но трайно оформена пълнота. Той се движеше леко, плуваше превъзходно и колкото и да бе трудно да се предположи, отлично се проявяваше във всички игри, свързани така или иначе с топката — от тениса до футбола. Английската школа си казваше думата.

Тази година в Карадагската станция беше на мода волейболът. В предзалезния час смесена демократична група научни сътрудници, местни и пришълци, и практиканти студенти се измъкна по хлъзгавите камъни на брега след вечерното къпане и играеше домашен волейбол в кръг. Коректният и възпитан Алексей Кирилович поемаше леката топка с чувствителните си фаланги, правеше точни подавания и спасяваше най-трудните топки, подхващайки ги като морска вълна.

Сандрочка подскачаше, размахваше лакти и издължени пищялки с високо захванати към сухожилията мускули на прасците, изпускаше топката, възкликваше и се смееше в такъв захлас, че се виждаше чак розовият ѝ гръклян.

„Какво очарователно момиче“ — абстрактно-съзерцателно си помисли Алексей Кирилович. Той отдавна беше семеен, жена му беше доцент по хидробиология и имаше не по-малко солидна репутация. Преди много години тя беше изоставила първия си мъж заради Алексей Кирилович, тогава още студент, и двамата съжителстваха без брак.

По някое време тя, родена и отрасла в лутеранско семейство, дори се канеше да стане източноправославна, за да се оженят официално, но в следреволюционните години тази идея бе забравена и дори би звучала смехотворно: дълбоките разногласия между вероизповеданията се изпариха без остатък във въздуха на новия свят, който изобщо не се интересуваше от някакви си шамалкалденски споразумения^[1].

Двамата съжителстваха в мир и разбирателство, на вечеря обменяха професионални новини и не помисляха за флиртове.

Почти неусетното огънче, припламнало в гърдите му под гъстата козина, може би щеше да остане незабелязано от самия Алексей Кирилович, ако Сандрочка не бе се почувствала привлечена от този професор, забавен и старомоден, и не бе раздухала едва тлеещия му интерес.

Отначало му даде три дни. Но той не я заговори, макар че във волейболния кръг заставаше точно срещу нея и подаваше само на Сандра. После тя му отпусна още два дни — всяка вечер се къпеха заедно и играеха заедно, цялата шумна компания, а той не я заговори, само ѝ хвърляше бързи плахи погледи и все повече я заинтригуваше. В работно време не се виждаха, той ходеше по мравуняците си, тя помагаше на ботаниците за хербариите.

На убедено нравствените и физиологично почтените хора, какъвто без съмнение беше Алексей Кирилович, животът залага най-елементарни, но сигурни капани. Та той стъпи накриво точно когато почти беше победил в незапочналата игра. Всъщност Сандрочка стъпи накриво и си изкълчи крака във волейболен порив. И повече не можеше да стъпи.

От брега до вкъщи научните дейци от мъжки пол я носиха на смени. Първо двама аспиранти, захванали ръце „на столче“, после ихтиологът Ботажински на гръб и накрая през последната третина от

пътя — Алексей Кирилович. И същата вечер я получи с лактите, коленете, изкълчения глезен и всичко останало.

Той много ясно си спомняше как я отнесе до ъгловата стая, а после отиде до вилата на Юнге да вземе от аптечката им бинт — немски, предреволюционен, несъмнено от запасите на покойния Вяземски, и се върна при Сандра да превърже подутото ѝ зачервено стъпало. Трийсетте минути, минали между превързването и момента, когато той, без да затвори вратата, се втъкна в мускулестото лоно на начинаещата волейболистка, му се губеха абсолютно.

Сандра зачена едва ли не същия ден и след два месеца, изкарал докрай командировката, Алексей Кирилович си замина, оставяйки я без съмнение бременна и съвсем сигурен, че ще се върне при нея в най-скоро време.

Но преустройството на предишния живот, което се наложи благодарение на тази романтична история, отне повече време, отколкото бе предположил.

Жена му лутерански спокойно и дори студено прие новината на Алексей Кирилович относно новото положение. Единственото условие, което тя му постави, се оказа непредвидено и трудно изпълнимо: тя го помоли да напусне университета, където работеха заедно. До септември не можеше да предприеме никакви стъпки за търсене на педагогическа работа, защото висшите учебни заведения бяха във ваканция. През септември изскочи свободно място в Тимирязевската селскостопанска академия. Възникна жилищният проблем. Апартаментът на „Полянка“ оставаше за жена му. Тимирязевската академия имаше служебни жилища, но се искаше време за издаване на нужните документи и получаване на необходимите подписи и парафи.

Времето си вървеше, Сандра неусетно износи бременността, до седмия месец не си премести нито копче, получаваше всяка седмица писма от Алексей Кирилович и благодарение на безгрижното си лекомислие изобщо не се замисляше какво ще стане, ако Алексей Кирилович изчезне неочаквано, както се беше появил. А може би безхаберieto ѝ се дължеше на сигурността, че Медея ще поеме отглеждането на детето, както навремето беше отгледала самата Сандра и братята им.

Но засега двете сестри си мълчаха. Впрочем Медея прегледа старото спално бельо и задели някои неща за пеленки. Чак когато видя в ръцете на Медея старовремска бебешка шапчица, която тя фино обримчваше с бод зад игла, Сандра ѝ разказа за Алексей Кирилович, тръскайки коса и специално наблягайки на „м“-то в думата „много“:

— Много ми харесва... той е много интересен човек... много добре го знаеш...

Медея наистина го помнеше още от детските си години, когато Алексей Кирилович, тогава студент, им беше наемател в Крим, преди да замине за Англия — Крим привличаше тогава много естествоизпитатели.

И сега пристигането му чакаха и двете сестри Синопли.

Междувременно Алексей Кирилович получи жилище — зимна вила в близост до Тимирязевския парк, до Сламената къщичка. Вилата беше толкова занемарена, че се наложи да ѝ направи спешен ремонт, освен това той подготвяше обширен курс по обща ентомология и специален курс „Градински вредители“.

Сандрочкиният син така и не издържа до преместването в Москва и се роди в присъствието на леля си Медея в същата градска феодосийска болница, където бе раждала децата си Матилда. Само дето доктор Лесничевски вече не беше жив.

След две седмици без никакво писмено предизвестие Алексей Кирилович пристигна направо в дома на Медея — от писмата на Сандра знаеше, че тя малко преди раждането се е преместила при сестра си. И откри седнала на виенски стол до прозореца млада жена с късо подстригана „на каре“ рижава коса, наполовина паднала над лицето, и кръглоглаво пеленаче, засмукало синкавобялата ѝ гърда. Това беше неговото семейство. Дъхът му спря.

След два дни Алексей Кирилович с новото си семейство замина за Москва. Медея можеше да не ги придружи, но през тези дни така се беше привързала към племенника си, когото вече беше кръстила, та му беше и кръстница, че си взе отпуска и потегли с тях да помогне на Сандра да се установи на новото място.

През този месец, първия месец от живота на Серьожа, тя напълно изживя несъстоялото се майчинство.

Понякога ѝ се струваше, че гърдите ѝ се пълнят с мляко. Върна се във Феодосия с чувство на дълбока вътрешна пустота и загуба.

„Младостта отмина“ — разбра Медея.

[1] Шмалкалденски съюз — политическо обединение на немските протестанти през 153 в гр. Шмалкалден. — Б.пр. ↑

Валерий Бутонов беше от Расторгуево. Живееше с майка си Валентина Фьодоровна в ниска овехтяла частна къща, която всеки момент щеше да рухне. Не помнеше баща си. Като момче бе живял с увереността, че баща му е загинал на фронта. Майка му не твърдеше подобно нещо, но и не опровергаваше легендата. Кратковременният ѝ мъж още преди войната беше подписал договор за някаква работа на Север, прати оттам едно незначително писмо и завинаги изчезна в далечините на Заполярието.

Цялото си дълго детство Валерий прекара като повечето си връстници в катерене по халтави огради или забиване на трофейно ножче, най-голямата скъпоценност в живота му, в утъпканата крайградска пръст. В тази игра нямаше равен, печелеше всички царства и държави, разигравани зад автогарата, лесно и весело като Александър Македонски.

Съседските деца се убедиха в пълното му превъзходство и престанаха да играят с него, така че той прекарваше безкрайни часове в двора на къщата, като забиваше ножчето в бледия чвор от срязания долен клон на грамадното крушово дърво и отстъпваше все по-далече от целта. През тези дълги часове усъвършенства механиката на хвърлянето, владееше я и с китката, и с окото си, но главната му наслада се съдържаше в огнения миг на прицелването на ръката с ножчето в желаната точка, който завършваше с трептенето на дръжката над сърцевината на целта.

Понякога взимаше друг нож, кухненски, и избираше друга цел, и ножът с пукот или стон, или тънко свистене се забиваше в нея. Старата майчина къща, бездруго съборетина, беше цялата в белези от момчешките му упражнения. Но съвършенството му се видя скучно и той заряза това занимание.

Откри нови възможности, когато се премести от основното училище в новото средно, в което имаше безброй чудеса: писоари, фаянсови мивки, препарирана сова, картина с гол човек без кожа,

прекрасни стъкленици, железни уреди с лампички. Но в най-любимо и най-привлекателно място се превърна добре оборудваният за времето си спортен салон. Гредата, успоредката и коженият „кон“ му станаха любими предмети от пети клас нататък.

У него се откри антична телесна дарба, рядка колкото и музикалната, поетичната или шахматната. Но тогава той не знаеше, че талантът му е по-малоценен от интелектуалните, и се наслаждаваше на успехите си, все по-забележими с всеки изминал месец.

Учителката по физкултура го прати в Централния спортен клуб и по Нова година той вече участваше в първите състезания през живота си. Треньорите се изумяваха от феноменалната му ловкост, вродената пестеливост на движенията и овладяност — той веднага постигаше резултати, които обикновено се гонят с години.

Нямаше дванайсет години, когато за първи път го взеха в лагер-школа. Тогава не закараха малките спортисти извън Москва, а просто ги настаняха във военния хотел на площад „Комуна“ в четириместни стаи с червен килим, гарафа и телефон на бюро от скъпо дърво — тежко великолепие на сталинския стил с военен уклон.

Беше по време на учебната година и затова сутрин спортистите отиваха по училищата си, после се прибираха и обядваха в местния военен стол с купони по трийсет рубли. В дясното крило на ниската сграда с център Червено-знаменната зала се помещаваше спортният комплекс. Там прекарваше най-прекрасните часове на щастливото си детство бъдещият елит на съветския спорт.

Влизаше се само с пропуски и всичко това заедно: купоните за храна, силната калорична храна с шоколад, кондензирано мляко и сладки, пропускът във вид на книжка със снимка и особено раздадените безплатно сини вълнени анцузи с бяла ивичка по врата — вдъхваше на младия Бутонов уважение към собственото му тяло, заслужило всички тези неземни блага.

В учението беше слаб, винаги имаше по някоя непоправена двойка, която укриваше обикновено в края на срока от страх да не го спрат от тренировки. Тъй като беше спортната гордост на училището, преподавателите с лека гримаса му пишеха много пресилени тройки без особени пререкания.

На четиринайсет години той беше младеж с прекрасно телосложение и правилни черти на лицето, късо подстриган според

спортната мода, дисциплиниран и честолюбив. Членуваше в младежкия национален отбор, тренираше по програмата за майстори на спорта и смяташе да спечели първо място на предстоящите общосъюзни съревнования.

Треньорът Николай Василиевич, умна и опитна спортна хиена, възлагаше на него големи надежди и му предричаше голяма спортна биография. Той му отделяше много време и сърдечното му обръщение „синко“ звучеше изключително съдържателно и важно за момчето. Валера търсеше прилики с кумира си, радваше се, че косите им са с еднакъв цвят, очите им си приличат, сиво-сини, той присвиваше око като Николай Василиевич, подражаваше на пружиниращата му разлюляна походка, купи си бели носни кърпи като на треньора.

Но не спечели първо място на общосъюзните съревнования, макар че беше сигурен в силите си. Представи се прекрасно, беше като летящ нож и знаеше, че е улучил целта. Ала не знаеше други важни неща, до болка познати на треньора му: тайните механизми на успеха, височайшите протекции, съдийските измами, безочието и продажността на спорта.

Двете десети, които го оставиха на второ място, бяха жестока несправедливост за него, така че остави в съблекалнята безплатната клубна екипировка и се прибра в Расторгуево с училищния панталон на голо.

Може би Николай Василиевич щеше да успее да го върне, замазвайки загубата с нищо незначещи думи, със засукани и полуправдивни обяснения за случилото се, но за нещастие един от по-големите съотборници — Бутонов беше най-малкият в отбора — му разкри тайната страна на несправедливия удар. Това беше заговор и самият му треньор беше замесен. Треньор на спечелилия първенството беше зетят на шефа на федерацията и съдийската комисия беше отсъдила пристрастно — не че беше купена, но бе с вързани ръце.

И Валерий изведнъж прозря защо преди състезанието Николай Василиевич, който винаги го нахъсваше за победа, уж случайно каза:

— Добре де, Валера, да не ти пука, за твоята възраст и второ място ще е добре. Много добре...

Треньорът няколко пъти идва в Расторгуево. Първия път Валерий се качи на тавана и се скри там като малко дете. Втория път се появи,

говори през зъби и гледаше встрани. Третия път Николай Василиевич говори с Валентина Фьодоровна, но тя разпери ръце:

— Бе нямам нищо напротив, кво толкоз, ама Валерка сам...

И на нея ѝ харесваха безплатните олимпийски екипи, а и второто място не ѝ се струваше лош резултат.

Но Валера остана непреклонен. Николай Василиевич се тревожеше, че момчето ще избере „Трудови резерви“ или „Спартак“, и всичките му тригодишни усилия ще отидат в чужди ръце. Но не стана така. Чудовищното тайно самолюбие на Бутонов, разраснало се в сянката на расторгуевското крушово дърво, го тласкаше сега по друг път, по-сигурен, където нямаше да има оскърбителни възможности за провал, долни гнусни въртели и предателства.

Започна лятната ваканция, той не отиде на лагер-школа, по цели дни лежеше под крушата и непрестанно обмисляше как така се случи това, което се случи, и след една седмица получи озарение: не бива да се оставяш да зависиш от други хора или ситуации. Ако беше под смокиново дърво, откровението му можеше да е с по-възвишени измерения, но от руската круша не може да се очаква нещо повече.

След две седмици го приеха в цирково училище.

Това беше истинско чудо! Всеки ден отиваше там и изпитваше възторга на петгодишно дете, за първи път заведено на цирк. Учебният манеж беше съвсем истински, по същия начин миришеше на стърготини, животни, талк. Топки, разноцветни бухалки и стройни момичета хвърчаха във волния въздух. Особен, единствен по рода си свят — ето какво чувстваше Бутонов с всяка клетка на тялото си.

За съревнование повече и дума не можеше да става, тук всеки беше това, което представляваше професията му: въздушният акробат не можеше да е зле подготвен, защото рискуваше живота си. Никакво телефонно обаждане не би могло да спре мечока, когато с неподвижна, абсолютно лишена от мимика муцуна се изправяше и тръгваше да смаже дресъора си. Никаква роднинска връзка с началник, никаква подкрепа свише не би ти помогнала да направиш обратно салто.

„Това не е спорт — размишляваше опитният Бутонов, — в спорта има продажност, тук не е така.“

Не бе успял да го формулира докрай, но съвсем ясно разбираше, че на върха на умениято, в пространството на абсолютното овладяване на професията има мъничка зона на независимост. Там горе на Олимп

се намираха цирковите звезди, които свободно прекосяваха границите на държавите, облечени в невъобразимо красиви дрехи, богати и независими.

В нещо съществено момчето беше право, макар че в много отношения и циркът беше като всяко друго съветско учреждение — склад, баня или академия. Имаше партийно бюро, профкомитет, официално подчинение на висшестоящи организации и неофициално — на всяко телефонно позвъняване от мистичното „горе“. Завистта, интригата, страхът бяха мощните лостове на цирковия живот, но тепърва му предстоеше да разбере това. А засега живееше полумонашеския живот, на който го беше научил спортът. Не бе произнесъл никакви формални обети, но живееше аскетично, само дето молитвите бяха заместени от сутрешни загревки и вечерно обучение, постенето се изразяваше в диета, а монашеството — в пълно дисциплинарно подчинение на учителя. На мастера, както казваха тук. Колкото до целомъдрието, което изобщо не се ценеше само по себе си, животът на истинския спортист протичаше така, че ужасното физическо натоварване и жестокият режим ограничаваха до крайност фриволното безгрижно и празнично настроение, при което младежите и девойките обединяват усилията си, за да се насладят на съвместни удоволствия.

Цирковото училище и досега си спомня за Бутонов. Той попиваше всички циркови умения с лекота — акробатика, жонглиране, еквилибристика, и всяко от тези умения го привличаше. В гимнастиката Бутонов нямаше равни.

Още от първите месеци на обучението го канеха за участие в готовите циркови номера. Той отказваше, защото беше съвсем наясно с какво точно иска да се занимава — въздушна акробатика. Да работи въздух... Негов учител вместо изложилия се Николай Василиевич стана възрастен циркаджия със смесена кръв на циркови династии, с външност на амбулантен търговец, но с италианско име Антонио Муцетони. Във всекидневието наричан просто Антон Иванович.

Муцетони старши бе роден във фургон триоска върху брезента на избеляло синьо-червено шапито на път от Галиция към Одеса, син на ездачка и акробат. Безброй дълбоки надлъжни и напречни бръчки набраздяваха лицето му с интересни шарки като многобройните истории, които разказваше за себе си.

В тях истината толкова отдавна се бе смесила с измислиците, че и той самият вече беше забравил къде послъгва. Открил изключителния талант на новия си ученик, той вече размишляваше как да го вкара след време в трупата на въздушните акробати, в която от трапец на трапец прелитаха синът му, племенникът и дванайсетгодишната му внучка Нина.

В края на втората година от обучението Бутонов много напредна в знанията, уменията и красотата. Той все повече се доближаваше до събирателния образ на строителя на комунизма, известен от червено-белите плакати, нарисуван със семпли прави хоризонтални и вертикални линии и с дълбока напречна трапчинка на брадичката. Малко недоизпипана оставаше патешката форма при върха на носа, но пък имаше широки плещи, неславянска издълженост на краката и незнайно откъде изваяло се благородство на ръцете... плюс небивал имунитет към женския пол.

А цирковите момичета, както по-рано ученичките, направо му се лепяха. Тук всичко беше толкова разголено, толкова близо — обезкосмените подмишници и сгъвки на слабините, мускулестите задници, малките корави гърди... Връстничките му, младите циркаджийки, се наслаждаваха на плодовете на сексуалната революция и артистичната свобода, разцъфнала в задните дворове на социализма, в оазиса на „Пета улица“ на Ямско поле, а той гледаше девойките с отвращение и подигравка, сякаш в родното му Расторгуево го чакаше на продъненото канапе лично Бриджит Бардо.

Валентина Фьодоровна не можеше да се нарадва на сина си: не пие, не пуши, не води гостенки, взима прилична стипендия и се грижи за нея. Говореше с гордост за него пред съседките: „Твоят Славик е вагабонтин, а от моя Валерка през живота си не съм чула лоша дума...“

В края на втори курс стана личен ученик на мастера, имаше своите привилегии и не се подчиняваше на общия правилник, участваше в цирков номер. Антон Иванович го въведе в програмата на сина си. Джовани — Ваня — нямаше дарбата на баща си, но беше обучен от него, от малък летеше под купола на цирка, въртеше салта, ала истинската му страст бяха автомобилите. Той беше един от първите циркови артисти, който внесе в Русия западна кола, червен

фолксваген, остарял модел в Германия, но с три десетилетия изпреварил бавно протичащия отечествен прогрес.

Грижовно постлал старо одеяло под скъпоценния си гръб, той с часове лежеше под колата, а злобната кучка Лялка, жена му, се гавреше:

— Ако мен ме яхаше толкова, колкото автомобилът яха него, цена нямаше да има...

Муцетони младши беше в трудни отношения с баща си. Макар синът да беше прехвърлил трийсетте и в очите на Бутонов вече да не беше млад, а и според църковите канони вече да клонеше към пенсия като акробат, той се страхуваше от баща си като дете. Много години бяха работили заедно — Антон Иванович беше абсолютен ветеран в цирковото дълголетие под купола. На младини Антон Иванович пръв усвоявал най-рисковите изпълнения, през двайсетте години единствен правел тройно салто с пирует, чак след осем години се появил още един гимнастик, Н. Н., който повторил номера му. За сина си Антон Иванович говореше със спотаен гняв:

— Ваня е постигнал съвършенство в едно — в падането...

Тази част от професията наистина беше изключително важна: те работеха високо под купола и макар двойно подсигурени — с прикрепени на коланите въжета и предпазна мрежа, всякак можеха да се пребият. Муцетони младши беше всепризнат виртуоз в падането, Муцетони старши беше пионер по природа и се беше уморил безнадеждно да очаква от сина си нещо, което му липсваше.

Но през въпросната година всички артисти се подготвяха за голям цирков фестивал в Прага и Антон Иванович подхвана сина си, все едно му опря нож в гърлото: да възстановят онзи номер, с който преди войната Муцетони старши се беше прочул в цялата страна.

Джовани с нежелание се подчини на баща си — старият все пак успя да го накара да работи всеотдайно. Валерий, който винаги присъстваше на тренировките, усещаше как направо мускулите му тръпнат — толкова му се искаше да се пробва в този дълъг и труден полет, — но Антон Иванович не даваше дума да се издума. Държеше го в двойка с племенника си Анатолий, те синхронно и точно изпълняваха насрещни полети, но с това не можеха да смаят никого, всички въздушни акробати започват със същия номер.

Репетициите продължиха половин година и накрая настъпи денят, в който потеглиха за Централната дирекция в Измайлово, за да представят програмата пред художествен съвет. Решаваше се пътуване до Прага — за Бутонов първо излизане в странство.

В дирекцията цареше пълна суматоха, сбирка на циркови звезди и цирково началство. Всички бяха изнервени. Наближаваше часът за представяне на номера, Антон Иванович се покатери горе да затегне крепежния механизъм, който частично се намираше извън купола, и подробно запреглежда всеки болт и всяка гайка, всяко въже. Инспектор на манежа беше старият му конкурент Дутов и макар да бе на такава длъжност, че отговаряше със свободата си за техниката на безопасността, Антон Иванович беше на нокти.

Ваня имаше отделна гримьорна, Толя с Валерий — друга, в трета бяха дамите — две млади гимнастички и дванайсетгодишната Нина, дъщерята на Ваня, със сигурност бъдеща прима.

Артистите вече си обличаха малиновите трика със златни звезди, когато Валерий чу откъм коридора караница: някакъв вход бил запрещен от колата на Ваня, фургонът не можел да мине. Ваня отговори нещо с настоятелен глас. Анатолий отиде до вратата, заслуша се...

— Какво се заяждат с него? Добре е паркирал...

Валерий, който не се месеше в чужди спорове, не прояви никакъв интерес. След няколко минути на вратата им се почука и надникна Нина:

— Валер, Тома те вика.

Тома, млада акробатка, отдавна му се умилкваше. Това едновременно ласкаеше и дразнеше Бутонов. Той отиде в гримьорната им.

— Какво ще кажеш за грима ми, Валер? — врътна тя към него като към слънчице кръглото си лице.

Гримът ѝ беше най-обикновен и обичаен — жълтеникаворозова основа с две нежни малинови крилца руж и тъмносини клепахи с изтеглени към слепоочията линии на очите.

— Нормално, Тома. Модел кобра очиларка.

— Стига де, Валер — кокетно поклати лакираната си фризура Тома, — много си гаден...

Валерий се обърна и тръгна към коридора. От вратата на Ванината гримьорна излезе прошарен мъж с гащеризон и риза на

шотландско каре. Бутонов забеляза именно ризата, затова после се сети за тази среща в коридора. След десет минути започваха.

Всичко вървеше точно, изпитано до секундата: угасване на светлината, скок, светлина, тласък, трапец, барабани, пауза, музика, угасване на светлината... Партитурата беше овладяна до синхрон във вдишването-издишването и всичко вървеше прекрасно.

Джовани си пазеше силите, стоеше разперен под купола като бог, хванат от светлинния лъч, докато младите пърхаха. Работеха точно, изрядно, но в изпълнението нямаше нищо изключително. Джовани изпълняваше коронния номер, тройно салто с пирует. Не всички членове на художествения съвет го бяха виждали, той се изпълняваше много рядко.

Старият Муцетони беше голям спец в режисурата и беше направил всичко ефектно: подвижна плаваща светлина, музикален съпровод, после в миг всичко спира, осветление само към Джовани, арената тъне в мрак, музиката секва точно в максимума на звученето си.

Джовани целият блести, главата му е в позлата, на краката си носи специални калцуни, опитен художник му е измислил тези кончови, за да прикрие кривината на краката му. Тих барабан. Джовани отмята златна глава — демон, същински демон... мигновено опипване на колана — проверка на карабинката...

Бутонов нищо не забеляза, а на Антон Иванович насмалко да му спре сърцето — прекалено дълго проверява, нещо не е наред... Но засега всичко е точно, без закъснение. Барабанът млъква. Раз-два-три, секунда закъснение... трапецът се връща назад... оттласкване, скок... Джовани още е в полет и никой нищо не усеща, но Антон Иванович вече вижда, че не е завършил салтото, че няма да успее с последното обръщане... да!

Толя навреме му праща трапеца, но на Ваня не му стигат двайсетина сантиметра, за да го хване, полита подир трапеца, за да го хване, опитва се да го настигне — такова нещо никога не може да се случи — и излита от отработената геометрия, лети надолу към самия край на мрежата, където е опасно да се пада, там опънът е най-силен, ще го изхвърли... Точно в края, да...

Мрежата пружинира, подхвърля го — но не навън, а навътре. Наистина умее да пада... Провал, разбира се, провал... но не се преби.

Но се преби. Свалиха мрежата. Пръв се метна Антон Иванович, опипа карабинката — лостчето не стоеше затегнато. Тихо изруга. Ваня беше жив, но в безсъзнание. Тежка травма — череп, гръбнак? Сложиха го върху дъска. Линейката долетя след седем минути. Откараха го в най-добрата болница, в „Бурденко“. Антон Иванович отиде със сина си.

Бутонов видя мастера си чак след две седмици. Знаеше се, че Ваня е жив, но парализиран. Лекарите правели всичко възможно, но не обещаваха да го възстановят.

Антон Иванович така беше отслабнал, че приличаше на италианска хрътка. Черни мисли не му даваха мира: не намираше обяснение как може Ваня да е забелязал разхлабената карабинка чак преди самия скок. За себе си знаеше, че такова нещо не би могло да го обърка, той щеше да успее да си овладее нервите. Пък и му се беше случвало нещо подобно — свали колана, откопча се от предпазното въже и изпълни номера... А Ваня изгуби самоконтрол и се „разпадна“... И друго странно нещо — точно преди изпълнението го повикаха да си премести колата, макар че беше паркирана добре, Антон Иванович после отиде да провери — фургонът спокойно можеше да мине...

Когато изказа неясните си съмнения пред Бутонов, онзи измънка: — При Ваня имаше и един друг, не само работникът от двора...

Антон Иванович го хвана за ръкава:

— Казвай...

— Когато отиде да премести колата, в гримьорната му влезе Дутов. Тоест аз от коридора го видях да излиза, беше с карирана риза...

По това време Валерий знаеше, че именно Дутов е инспектор на манежа.

— Ей, да му се... какъв съм и аз стар глупак — затули изпитото си лице Антон Иванович. — Виж какво било... Точно така...

Бутонов навести Ваня в болницата. Онзи беше в гипс като в саркофаг от брадичката до опашната кост. Косата му беше оредяла, дълбоки плешивини бяха оголили челото му от двете страни. Мигна: „Здрасти.“ Почти не проговори. Валерий сто пъти съжали, че беше отишъл, поседя десетина минути на бялото столче за посетители,

опита се нещо да разкаже — „хън-мън“ — и млъкна. Не беше подозирал колко крехко създание е човекът, та се ужаси.

Беше мрачна влажна есен. Крушовото дърво в Расторгуево се извисяваше с окапали листа черно като обгоряло и Бутонов не можеше да полежи под него и да види дали няма да му се яви ново откровение.

До завършване на цирковото училище му оставаше година и половина. Прага, на която бе възлагал големи надежди, отфуча. Отфуча и училището. Замъглените очи на Ваня не му излизаха от ума. Ето го само допреди минута Джовани Муцетони, прочут артист, какъвто искаше да е и Бутонов — независим, богат, с право да пътува в чужбина, с най-красивата кола, която Бутонов беше виждал някога — вече отдавна не червеният фолксваген костенурка, а нов бял фиат. И всичко рухна за секунди. Значи няма никаква независимост, всичко е измама. И парализа до края на живота...

Бутонов изобщо не се яви на последната, зимната сесия. В училището, освен специалните се учеха и обикновени училищни предмети и без изпит по тези презрени науки не се даваше диплома. Бутонов не стъпи повече в училището. Половин година лежа на канапето в очакване да го вземат в казармата. През февруари навърши осемнайсет и в началото на пролетта го обръснаха нула номер. Предложиха му да кара войниклъка първо в ЦСКА благодарение на първия му разряд по гимнастика, но за огромно изумление на военната комисия той отказа. Всичко му беше безразлично, ала не му се връщаше към спорта. Стана обикновен войник...

Но не можа да стане обикновен: нямаше как да избяга от таланта си, той го избутваше на някаква специална писта, а и късметът му винаги работеше. Бутонов стреляше най-добре от всички с автомат, карабина, а и с пистолет, ако му паднеше такова оръжие. Дори сибирски момчета, които ловуват от деца, нямаха неговото точно око и ръка.

На учебния преглед го забеляза полковникът, голям любител на спортната стрелба. След по-малко от година той вече беше все пак в отбора на ЦСКА, но по спортна стрелба. И пак започнаха тренировки, лагери, разряди. Службата мина по най-приятния начин — поне втората ѝ половина.

Той се върна в Расторгуево, наддал седем кила и три сантиметра по-висок, беше напуснал казармата почти на деня, без забавяне. И най-

важното: вече знаеше съвсем точно какво трябва да направи. Набързо и без усилия взе като частен ученик диплома за завършено средно образование и същото лято влезе в Института по физкултура. Надхитри всички — записа спортна медицина.

Запомнената от първи клас картина екарше — човек без кожа и с оголени мускули — сега беше в центъра на вниманието му. Впусна се в изучаване на анатомията, ужаса на всички първокурсници, с увлечение и дълбоко уважение. Нямаше много услужлива памет и забравяше безследно и завинаги прочетените книги, но по този най-скупчен за всички предмет попиваше и запомняше всичко.

Бутонов имаше още една особеност, която заедно с вродената телесна дарба го правеше такъв, какъвто е — способността да учи. И предалият го треньор Николай Василиевич, и клетият Муцетони ценяха у него тази способност с радост да се подчинява, да вниква във възприемането и да усвоява преподаваното сякаш извътре.

Третия и последен свой учител Бутонов срещна в института, когато беше трети курс. Той беше дребен неугледен човек от КВЖД^[1] с маскировъчно презиме Иванов и с мъгляво минало. Бил роден в Шанхай според собствените му думи, знаел перфектно китайски, години живял в Индия, посещавал Тибет и представлявал в руската полу-Европа тайнствената Азия. Владееше източни бойни изкуства, които тогава идваха на мода, и преподаваше китайски масаж.

Псевдо-Иванов се възхищаваше от невероятната чувствителност на Бутонов към телесното: имаше много независимост и ум в пръстите му, той мигновено усещаше къде е станало разместване на прешлени, къде има шип, къде е просто мускулна контрактура, и ръцете му учеха сложната наука за точковия масаж самостоятелно, без главата му да участва.

Ако имаше достатъчно богат речник и определена хуманитарна култура, Бутонов би могъл да разкаже за бодростта на гърба, за радостта на краката, за ума на пръстите, а също и за лениви рамене, непредразположени към усилие бедра или сънливи ръце, и всички тези състояния в живота на тялото той умееше да разпознава у легналия на масажната маса пред него.

Псевдо-Иванов го покани на гости в полупразното си едностайно жилище, украсено с тибетски икони. Познавач на Изтока, той искаше да заинтригува необикновения си ученик с благородната йога, мъдрата

Бхагават Гига, изисканата китайска техника пакуа. Но Бутонов се оказа абсолютно неподатлив към областта на духовното.

— Всичко това е много умствено — и леко мръдна бицепса на дясната си ръка.

Учителят се разочарова. Но пък практическата йога и точковия масаж Бутонов усвои много бързо и във всичките им нюанси.

Самият Иванов по онова време имаше огромен успех не само като велик масажист, чиито услуги ползваха разни редки знаменитости: световен шампион по вдигане на тежести, гениална балерина, скандален писател. Той участваше в разни сбирки, организирани по домовете — изисканите развлечения в онези години — и провеждаше специални тренировки по йога.

Привлече към дейността си и Бутонов — поне към онази ѝ част, която личеше на повърхността. С другата, осведомителната част, Бутонов нямаше нищо общо и чак след много години му хрумна какви невидими пагони носеше учителят.

Иванов го произведе свой помощник. Той обучаваше курсистите си, желаещи духовно освобождение, на мокша^[2] йога, а Бутонов се гънеше на килимчето да ги научи на поза лотос, лъв, змия и прочие нечовешки конфигурации.

Една от групите се събираше в просторния апартамент на виден академик, у дъщерята на академика. Участниците в сбирката до един бяха като втестени и Бутонов трябваше да ги научи на онова самочувствие на тялото, в което той самият толкова беше преуспял. Те бяха научни сътрудници — физико-химико-математици — и Бутонов изпитваше към тях абсолютно необяснимо чувство на леко презрение. Сред тях имаше една висока пълна девойка Оля, математичка, с тежки крака и грубовато лице, което от изходно нежнорозово ставаше застрашително червено по време на упражненията.

Два месеца след запознанството си те, предизвиквайки неодобрителното изумление на приятели и от двете страни, се ожениха. Стопанката на апартамента при вестта за набелязания брачен съюз цъкна с език:

— И какво ще прави горката Олечка с този разкошен звяр?

Но Оля не правеше с него нищо особено. Студен човек на разума вероятно във връзка с професията си, тя по това време вече беше защитила дисертация по топология, съкровен дял от математиката, и

прецизната умствена дейност, която се извършваше в едрата ѝ глава под прикритието на буйната неумита коса, представляваше смисълът на живота ѝ.

Бутонов не изпитваше особена почит към кривулиците като птичи следи върху пясък, с които бяха изписани листата по писалището на жена му, той само хъмкаше, поглеждайки малките знаци и тук-там човешки думи отляво на листа: „оттук следва, както личи от гореказаното... да разгледаме определението...“.

Тя беше разбрана по характер, малко вяла. Валерий се чудеше на нейната тромавост и битова леност — мързеше я да направи дори няколко йога упражнения, които да я спасят от запека.

Валентина Фьодоровна не одобри снахата: първо, защото беше четири години по-голяма от Валерий, и второ, задето не беше никаква домакиня. Но Оля само се усмихваше равнодушно и дори за яд на Валентина Фьодоровна просто не забелязваше неодобрението ѝ.

Съпружеските им радости бяха повече от умерени. Бутонов, от дете устремен към мускулните наслади, някак не беше обърнал внимание на една малка група мускули, която отговаряше за специфичните удоволствия. Естествено: за постижения в тази област не се вдигаше разряд, не включваха в национален отбор — и неговите инстинкти се изместваха на втори план от юношеското тщеславие.

И поради още една причина беше учудващо сдържан спрямо жените: те се влюбваха в него още от минутата, когато му бяха обули първите панталонки, облакът на изтощителната им влюбеност го преследваше, а в по-зряла възраст той започна да усеща постоянния интерес към себе си като посегателство към тялото му и всеотдайно защитаваше най-скъпоценната си собственост, а ценността на тялото му още повече се подчертаваше от удивителната достъпност на жадните женски тела и многобройните предложения.

Първите му сексуални опити бяха доста несполучливи и незначителни: трийсетгодишната съседка, сервитьорка от стола на спортния клуб, съученичка плувкиня със смито лице — и всички те с голямо усърдие, копнеж, стремеж да продължат отношенията...

За самия Бутонов удоволствието от тези срещи съвсем малко надвишаваше приятен еротичен сън с щастлив край на ръба между съня и пробуждането, когато образът на феята не е отлетял

окончателно от трясъка на врати по коридора и звука на пуснатата вода в тоалетната отгънат стената.

Всичко беше спокойно и подредено в живота му. Ожениха се три месеца след Олгината защита на дисертацията, след още три месеца тя забременя и три месеца преди да навърши трийсет години, роди дъщеря.

Докато тя износваше, раждаше и кърмеше с голямата си и маломощна откъм млекодайност гърд мъничкото момиченце, родено от двама толкова едри родители, Бутонов завърши института и се продаде на тенисистите.

Той бдеше над здравето на най-здравите хора на планетата, лекуваше травмите им, намачкваше им мускулите. През свободното си време правеше същото, но частно. Печелеше добри пари, беше независим. Пациентите си получи от учителя и всички врати се отваряха за него: от театралния ресторант до билетната каса на ЦК.

След една година големият тенис го отведе в чужбина — отначало в Прага — все пак се добра до нея! — а после и в Лондон. За повече не можеше и да мечтае.

Бутонов печелеше честно високите си хонорари и ги заслужаваше. Той поддържаше телата на подопечните си тенисисти, балерини и артисти в безупречна форма, но освен това се занимаваше и с тежка посттравматична рехабилитация. Славолюбието му намери най-сетне достойна обосновка. За него се говореше, че прави чудеса. Легендата за ръцете му се разрастваше, но самият той знаеше прекрасно цената ѝ и както някога в спорта, работеше на границата на възможностите си и постепенно изместваше тази граница.

За най-добро свое постижение смяташе Ваня Муцетони, за когото се грижеше още откакто Иванов му показа първите похвати и подходи към гръбнака. Бутонов многократно води Иванов при Муцетони. Веднъж Иванов изпрати един велик китаец, който му приложи изгаряне на гърба с ароматни билкови свещи.

Но основното вършеше Бутонов — в продължение на шест години два пъти седмично, почти без да пропусне посещение, той баеше над скования гръб и Ваня се изправи на крака, можеше да се разхожда из къщи, подпрян на специална „проходилка“, и бавно, много бавно се възстановяваше.

Антон Иванович, още по-сбръчкан в лицето, боготвореше Бутонов. Внучката му Нина, влюбена от дванайсетгодишна във Валерий, преценяваше мъжете само по едно — доколко един или друг ухажор прилича на Бутонов. Злобната Лялка Муцетони, която от десет години бе възнамерявала да се разведе с Ваня, след случилото се нещастие се промени и сякаш стана нов човек — благородно сдържана и бодра. Тя плетеше пуловери за клиентелата си, издържаше семейството и никога не се оплакваше. За рождените дни на Бутонов обикновено му подаряваше по някой вълнен шедьовър.

В средата на октомври Бутонов отиде у тях мрачен, в лошо настроение, изкара час и половиновата си рехабилитация и понечи да си тръгне без обичайното пиене на кафе или чай. Ляля го задържа, донесе чай, заразпитва го.

Бутонов се оплака, че на другия ден трябва да пътува за този, дето духа, до никому ненужния Кишинев за показно представяне на група спортисти.

Лялка изведнъж се зарадва:

— Иди, иди, там сега е чудно хубаво, за да не ти е тъпо, ще ти възложи поръчка — занеси подарък на една моя приятелка — потърси в гардероба и измъкна бял мохерен пуловер. — Живеят в предградията — прочутата конна трупна на Човдар Сисоев. Не си ли ги чувал? Стариат е страховит циганин, а Розка е ездачка — Лялка опакова пуловера и написа адреса.

Бутонов без особено желание взе пратката.

... Първата му сутрин в Кишинев беше свободна, той преспа в хотела, рано сутринта излезе из непознатия град и тръгна в нужната посока към градския пазар. Градът беше невзрачен, лишен дори от намек за представителна архитектура поне в тази част, която се провиждаше в сутрешната мъгла, топяща се пред очите му. Но въздухът беше хубав, южен, с мирис на сладки плодове, гниеци по земята. Мирисът се носеше някъде отдалеч, защото по новоизградените улици нямаше никакви дървета. Само червени и пурпурни астри, пълни с цвят за сметка на аромата, растяха по правоъгълните лехи, обградени с бетонени бордюри. Беше топло и атмосферата беше курортна.

Валерий стигна до пазара. Каруци и талиги, коне и волове бяха запълнили малкия площад, дребни на ръст селяни с калпаци и провиснали мустаци влачеха кошници и щайги, а жените редяха по сергиите пирамиди от домати, грозде и круши.

„Трябва да купя за вкъщи“ — мимоходом си каза Валерий и видя право пред себе си смачканата задница на автобус с нужния му номер. Автобусът беше празен. Той се качи, след няколко минути и шофьорът се качи в кабината и без дума да каже, потегли.

Пътят дълго въртя из предградието, което все повече се разхубавяваше, покрай варосани къщи и малки лозя. Спирките бяха начесто, на едно място автобусът се напълни с деца, после всички слязоха при училището. Най-накрая след около час стигнаха до последната спирка в странно междинно място — нито градско, нито крайградско.

Валерий още не знаеше колко важен ден в живота му е започнал от днес сутринта, но кой знае защо; запомни всички подробности. Две малки заводчета бяха построени от двете страни на пътя и взаимно си димяха в лицата — в разрез с физическия закон, според който вятърът би трябвало да отнася в една и съща посока сивите им пушеци.

Наблюдателният Бутонов сви рамене. Край пътя се нижеха оранжерии и това също беше странно: за какъв дявол са им парници тук, щом в края на октомври е двайсет градуса и дори без стъкла всичко прекрасно си зрее...

По-нататък край пътя имаше стопански постройки и обори. Натам се запъти Бутонов. Отдалече видя как се отвориха вратите на конюшната, пролуката се изпълни с кадифена чернота и оттам, оголил бели зъби, излезе висок черен жребец, на изненадания Бутонов той се стори огромен като коня на Медния ездач. Но нямаше никакъв Меден ездач, малко къдраво момче водеше жребеца за юздата, от по-близо се видя, че е млада жена с червена риза и мръсни бели дънки.

Бутонов първо обърна внимание на ботушите ѝ, леки, с широка предница и груб форт, много правилни ботуши за езда, а после погледите им се срещнаха. Очите ѝ бяха огледално черни, грубо удължени с черен туш, погледът ѝ — внимателен и недоброжелателен. Всички спряха. Жребецът кратко изцвили, тя го потупа по врата с яркочервена ръка с къси червени нокти.

— Човдар ли търсиш? — попита го доста троснато. — Той е там — посочи към близката плевня, след това пъхна крак във високото стреме и скочи в седлото, Валерий усети полъха на някаква сладка и тревожна миризма, която нямаше нищо общо с парфюмерията.

— Не, Роза ми трябва — Бутонов вече разбираше, че тя е Роза. — Нося пратка от Ляля Муцетони — извади пакета от чантата и го вдигна.

Без да слезе от коня, тя взе пакета, замахна и го запрати през отворените порти в конюшните, не се усмихна, а по-скоро се озъби и бързо попита:

— Къде си отседнал?

— В „Октябърска“.

— А, добре. Сега съм заета — махна му, викна и се понесе в галоп.

Той погледна подире ѝ, изпълнен с възхищение, раздразнение и още нещо, което дълго щеше да премисля. Така или иначе, това беше последният ден в живота му, когато още не се интересуваше от жени.

Вечерта дълго лежа в хотелското легло с мирис на прах за пране, спомняше си наглата циганка, прекрасния ѝ жребец и малките редкопородни жълти кончета, които наблюдаваше в яслата зад конюшните, докато чакаше автобуса на спирката.

„Неприятно момиче“ — реши Валерий, докато потъваше в съня с видения на коне, мирис на обор и бавна радост на свободния топъл ден, но леко и продължително барабанене го измъкна от това състояние. Той надигна глава от възглавницата.

Оказа се, че е забравил да заключи вратата, тя бавно се отвори и в стаята влезе жена. Валерий мълчаливо се взря. Отначало помисли, че е камериерката.

— А, чакаш — с дрезгав глас рече жената и той я позна — сутрешната ездачка. — Мислех, ако попиташ кой е, си отивам — каза без усмивка и седна на леглото му. Взе да си сваля същите ботуши, които той сутринта одобри. Първо застъпи форта на левия и го ритна, после с ръце смъкна десния и с известно усилие го метна в ъгъла. — Какво мигаш? — изправи се до леглото и той видя колко е дребна. Той успя само да си помисли, че никак не харесва тези малки наострени жени.

Тя си свали белия пуловер, който ѝ беше донесъл, разкопча мръсните бели дънки и без да ги сваля, се пъхна под завивката, прегърна го и каза съсредоточено и уморено:

— Цял ден горя, толкова те желяех...

Бутонов изпусна поетия въздух и завинаги забрави какви жени бе харесвал обикновено...

Всичко, което научи за нея, го научи по-късно. Изобщо не беше циганка, а еврейка от петербургско професорско семейство, дошла при Сисоев преди седем години, родителите ѝ гледат дъщеря ѝ от първия брак, не ѝ я дават. Но най-важното и изненадващото беше, че на сутринта той откри: на близо двацет и девет години беше пропуснал цял материк и не беше ясно как това кльоцаво момиче, толкова горещо и отвън, и отвътре, успя да го погълне до такава степен, че се чувстваше като розов бонбон, затънал в гъст сладък сироп, а цялата му кожа стенеше и се топеше от нежност и щастие и всяко докосване, приплъзване го пронизваше до дъното на душата, и цялата му повърхност сякаш потъваше вътре в него, в самите му дълбини. Усецаше се обърнат наопаки и знаеше, че ако тя не му беше запушила ушите с тънките си пръстчета, душата му непременно щеше да излети навън...

В шест сутринта чудноватото часовниче, което не беше свалила от китката си, леко изчурулика. Тя седеше на перваза на прозореца, обхванала с крака кръста му. Той стоеше пред нея и виждаше под пъпа ѝ издутината от присъствието му в нея.

— Край — каза жената и погали издутината през тънката ципа на корема си.

— Не си отивай — помоли го.

— Отидох си вече — засмя се тя и той забеляза как вампирски стърчат горните ѝ кучешки зъби. Погали ги с пръст.

— Не, не съм вампир — засмя се тя. — Най-обикновена кучка. Харесва ли ти?

— Много — честно отговори той и тя скочи от перваза, оставила стрелата му неизстреляна.

Отиде в банята. Краката ѝ бяха възкриви и малко непохватно сглобени. Но желанието му само растеше. Той измъкна от разбърканото ложе златната верижка от шията ѝ, скъсана през нощта.

Душът ревеше в банята, той премяташе верижката в ръка и гледаше през прозореца. Навън се носеше същата сияйна мъгла като вчера и зад гаснещия ѝ блясък се провиждаше слънцето.

Цялата в едри капки вода, тя влезе в стаята. Той ѝ подаде верижката. Тя я разпъна по цялата ѝ дължина и я хвърли на масата:

— Върни ми я, като я поправиш. Днес сряда ли е?

Изтръска водните капки от малките си гърди, с усилие намъкна тесните дънки върху мокрото си тяло. В пружиниращата ѝ черна коса, в прическата ѝ, която тогава още не се наричаше „афро“ и си беше нейна собствена и ничия друга, също блестяха големи капки вода. Няколко малки, корави дори на вид белези, вече вълнуващи и любими, имаше по тялото ѝ под гърдата, от лявата страна на корема и на дясната предмишница. Тя май не беше никак женствена. Но всички жени, които бе познавал досега, в сравнение с нея му се виждаха кашави и клисави...

— Знаеш ли какво, Валера? Ще се срещнем точно след една седмица на Централната поща в Питер. Между единайсет и дванайсет...

— А днес? — попита Бутонов.

— Не, изключено. Сисоев ще те убие. Или мен — засмя се. — Не знам точно кого, но ще убие някого...

За една година се срещнаха още три пъти. После тя изчезна. Не от Валерий, а изобщо. Нито родителите ѝ, нито Сисоев знаеха къде се е дянала и с кого...

Оттогава Бутонов не отказваше на жени. Знаеше, че не стават чудеса, но ако пребивава на границата на възможното, свръхконцентриран, усеща в слабините си мълния и всичко просветлява, и го обзема същото чувство — ножът, запратен към целта, трепва и застива точно в сърцевината ѝ...

[1] Китайско-източна железопътна линия. — Б.пр. ↑

[2] Освобождение, безусловна свобода. — Б.пр. ↑

8

В девет и нещо вечерта се прибраха от заливите, сложиха децата да спят и седнаха в Медеината кухня да пият чай. Макар да бяха уморени, не им се разделяше — във въздуха висеше някакво неопределено „следва продължение“. Дори Нора, прилежна майка, се съгласи да сложи детето да спи в чуждата къща, за да поседи с тях на чай.

Само Маша я нямаше в кухнята. Още насред път, докато се връщаха, беше усетила онзи гаден сърбеж в кръвта и разбра, че приближава една от онези редки и необясними кризи. Мъжът ѝ Алик, който разглеждаше всяка болест като самостоятелна задача, смяташе, Маша има някаква рядка форма на съдова алергия. Веднъж такава криза започна пред очите му, в едно село, където бяха отишли да посрещнат Нова година. Маша докосна студения чучур на умивалника и той остави на ръката ѝ следа като от изгорено. След два часа Маша вдигна температура, а до вечерта беше цялата в алергичен обрив...

Сега ѝ се случваше нещо подобно, но не от докосване до равнодушния метал, а от лекия допир на Бутонов. Впрочем можеше да е просто от топлината, от пролетното слънце... Но дясната ѝ предмишница беше зачервена и леко подута.

Щом се прибраха, Маша веднага си легна, завита с всички одеяла, които успя да докопа.

Докато трепереше в треска и я мъчеше жажда, сънуваше все едно и също: как става от леглото, отива в кухнята и се опитва да гребне от кофата, но водата е на дъното и канчето само драска по ламарината, без да се пълни с вода... Същевременно от само себе си се раждаха някакви неодялани строфи, в които имаше бряг, горещо слънце и неопределено очакване, смесено с реална жажда...

Георгий излезе да пуши, седна на пейката пред къщата и от тъмното, сякаш от театрален салон към сцена, гледаше в яркия правоъгълник на отворената кухня. Светлината беше двойна и мъждива, жълта от газената лампа и по-надолу червена от огнището.

Лицата, близнати през деня от опасното пролетно слънце, изглеждаха като гримирани. До тъмната Медея седеше светлата Нора с вързана нагоре коса и прибран от челото кичур. Ника ѝ каза да си намаже лицето с кисело мляко и сега то блестеше матово. Челото ѝ с вдигната коса се оказа твърде високо и изпъкнало като на малките деца и средновековните немски мадони, този недостатък правеше лицето ѝ още по-миловидно.

Георгий виждаше също мощния гръб на Бутонов с розова фланелка и крилатата сянка на Ника — грифът на китарата и ръцете ѝ трепкаха на стената. В центъра на масата като кристална топка стоеше самоварът, но не правеше чай — макар Георгий най-накрая да беше изтеглил жици към кухнята, този ден незнайно защо в селището нямаше ток.

Освен светлината навън се изливаше и песента, която пееше Ника с непринуден силен глас, съпроводен от скромните акорди на музикално нешколуваната ръка.

Тогава всички пееха песните на Окуджава, а Георгий единствен от всички не ги обичаше. Те го дразнеха с дантелите на маншетите и кадифето на жилетките, със синевината и позлатата си, с мириса на мляко и мед, с цялата си романтична прелест и най-вече може би с това, че бяха пленителни, неволно влизаха в душите, още дълго звучаха и не се изтриваха от паметта.

Работата му дълги години бе свързана с палеозоологията, най-мъртвата наука, и това създаваше странна особеност във възприятията му: всичко се делеше на твърдо и меко. Мекото галеше сетивата, пръскаше аромат, беше сладко или отблъскващо — с една дума, беше свързано с емоционалните реакции. А твърдото определяше същината на явлението, беше неговият скелет.

Достатъчно му беше да открие черупка, враснала някъде по хълмовете на Фергана или тук, край Алчак, за да определи в кой от десетте пласта на палеогена е живяло това отдавна изчезнало мекотело със силен мускул и примитивни нервни възли, тоест всички съставни части на незначителната му месеста част. Така и тези песни му се струваха като нещо месесто, само месесто — за разлика, да речем, от песните на Шуберт, в които той усещаше силна музикална костна система, особено след като не знаеше немски, та езикът не му пречеше...

Георгий затисна угарката с плоско камъче, влезе в кухнята и седна в най-тъмния ъгъл, откъдето добре виждаше Нора с милото ѝ сънливо лице.

„Северно момиче, не много щастливо на вид — размишляваше той, — петербургско. Има такъв тип анемични блондинки с прозрачни пръсти, сини венички, тънки глезени и китки... И зърната ѝ сигурно са бледорозови...“ Внезапно го обля гореща вълна.

А тя сякаш почувства мислите му и прикри лице с тесните си длани.

Геоложката младост на Георгий с местни готвачки, с дашни лаборантки, винаги готови да заголят за комарите мускулестите си бедра, с приятелки геоложки отдавна беше отминала.

От арменска смесица на инат и мързел, както и от преданост към семейната митология, внушена от майка му, той въпреки общоприетата лекота, навиците на своя кръг, подигравките на приятелите оставаше мрачно верен на дебелията Зойка, но никога не можеше да си спомни, колкото и да се напъваше, с какво му беше харесала преди петнайсет години. Нищо, освен трогателния жест, с който застъпваше белите си чорапки точно един върху друг...

И пак излезе от кухнята, за да си почине от вълнуващия въздух вътре, пълен с кипнали мехурчета, дразнещ, разпалващ...

„Отиде си“ — огорчи се Нора.

А Ника се беше отдала на любимото си прелъстяване, дантелено фино, невидимо, но доловимо като мирис на сладкиш от гореща фурна, който мигом запълва пространството. Това беше потребност на душата ѝ, почти духовна храна, и за Ника нямаше по-висш миг от мига, в който обръщаше мъжа към себе си, пробиваше обичайната и присъща на мъжете угриженост по собствения им живот, протичаш някъде дълбоко, пробуждаше интерес към себе си, залагаше дребните си клопки, мрежи, прокараваше ярки нишки към себе си — и ето той все още разговаря с някого в другия край на стаята, но вече започва да се вслушва в гласа ѝ, улавя тона ѝ на радостна доброжелателност и онова неопределено нещо, заради което мъжката пеперуда изминава десетки километри към ленивата женска — и ето пряко собственото си желание набелязаният от Ника мъж се устремява към ъгъла, където седи тя — със или без китара — едрата весела рижава Ника с примамаващи очи...

Това беше може би миг на най-върховен триумф, несравним с никакви физиологични радости, когато дивечът започваше да се върти из стаите с празна чаша в ръка и с объркан вид, приближавайки се към смътния излъчвател, и Ника сияеше, предвкусила победата.

Бутонов, седнал неподвижно в средата на пейката срещу Ника, вече ѝ беше в ръчичките. При цялото си очеводно великолепие той беше семпла жертва — рядко отказваше на жена. Но не ѝ се оставяше и предпочиташе еднократни прояви пред дълготрайни отношения.

Сега му се спеше и обмисляше дали да не остави тази рижата за утре. Ника от своя страна нямаше никакво намерение да отлага за утре нещо, което можеше да се свърши днес.

Тя леко стана, остави китарата на стола на Медея, която вече се беше прибрала.

— Останалото е мълчание — прати на Бутонов усмивка, обещаваща продължение на вечерта.

Бутонов не долови цитата.

„Нашата започва“ — снизходително си помисли Георгий.

— Да видим децата — обърна се тя уж към Нора.

Бутонов разбра, че му е наредено да изчака. Жените влязоха в тъмната къща и надникнаха в детската стая. Нямаше нищо за гледане: всички спяха след изтощителния поход, само Лиза както винаги накъсваше дишането си със сладки въздишки. Малката Таня спеше напречно върху широкото легло, откъм края се беше изпънала стройно Катя, тя и насън внимаваше за осанката си. Насред стаята беше оставено голямо общо гърне.

— Ако искаш, легни тук — посочи Ника леглото, — ако не, в малката стая, там е постлано.

Нора легна до дъщеря си. Минаваше три и нямаше много време за сън.

Ника се върна в кухнята и с леко движение мимоходом сложи ръка на шията на Бутонов:

— Изгорял си...

— Малко — отвърна Бутонов и изведнъж ѝ се стори, че не е постигнала никаква победа.

— Добре, да вървим — без да се обърне, съвсем безизразно предложи той.

В това имаше нещо неправилно, нарушаваха се нейните правила на играта, но тя без никакви превземки с цел да постигне нужния тон леко притисна гърди в коравия му гръб с розовата фланелка.

Всичко останало, случило се на Адочкина територия, не заслужава подробно описание. Двамата участници останаха съвсем доволни. След като тя си тръгна, Бутонов се изходи в дъсчения нужник в дъното на двора, което не успя да свърши през целия дълъг многолюден ден, и заспа като къпан.

Ника се върна у дома чак по светло, никак не ѝ се спеше, напротив, чувстваше се изпълнена с бодрост и тялото ѝ, сякаш благодарно за изпитаното удоволствие, беше готово за труд и веселие.

Тя изми старателно всички съдове, като си тананикаше нещо от снощи, и забърка с дълга лъжица в тенджерата сутрешната каша, когато в кухнята влезе Медея за обичайната си чаша кафе.

— Да не ти пречихме снощи? — целуна Ника сухата ѝ буза.

— Не, миличка, както винаги — и Медея докосна с устни главата ѝ.

Тя обичаше косата на Ника — същата пружинираща и леко припукваща като на Самуил.

— Снощи ми се видя много уморена — полупопита Ника.

— Знаеш ли, по-рано не бях така. Последната година все съм уморена. Явно остарявам — простодушно отвърна Медея.

Ника намали газта.

— Не ти ли омръзна тази твоя болница? Защо не я зарежеш?

— Не знам, не знам... Свикнала съм да работя... Слугинска болест, както казваше Армик Тиграновна — Медея приключи разговора и стана.

Влезе Маша с яке върху нощницата, с пламнало лице на ситни пъпчици.

— Машка! Какво ти е? — ахна Ника.

Маша жадно пи от канчето, после някак странно каза:

— Кофата е пълна... Имам алергия.

— Да не е рубеола? — притесни се Медея.

— От къде на къде? До довечера ще ми мине — усмихна се Маша. — Нощта беше ужасна. Горещо, студено. Вече ми олекна.

Държеше в джоба си смачканото листче, на което беше записала снощното стихотворение. Засега много ѝ харесваше и тя си повтаряше

наум: „Дете, доплавало във кошче, лежи в тръстиките крайбрежни без име. В утринни одежди дошла, видя го във водата на фараона дъщерята. На куката се хвана риба, с опашка пясъка зашиба, със името ти аз заспивам, на сутринта ми се изплъзва, забравям, всичко се изтрива, и в топлината аз замръзвам, в горещината съм заспала и се събуждам във отмала, и пак очаквам, но какво ли...“ А всъщност вече знаеше какво. След вчерашния ден като в мъгла и ужасната нощ всичко ѝ се проясни: беше влюбена.

И освен това усещаше слабост — обичайната слабост, след като си бил с температура.

9

Александра, която цял живот сменяше не само омръзналите ѝ мъже, но и професиите, се запозна с третия си мъж в Малий театър, където работеше от средата на петдесетте години, обличаше една стара знаменитост, а той срещу прилична заплата реставрираше купени за грошове музейни скъпоценности на театралния елит, заслужили и народни, които разбираха от хубава мебелировка.

Александра, винаги влюблива, не се интересуваше от богатството, но обожаваше блясъка. Бракът ѝ с Алексей Кирилович не беше бляскав. Това бяха най-скупните три години в живота ѝ и завършиха скандално: Алексей Кирилович я хвана ненадейно с глухонемия красавец огняр, който обслужваше тимирязевските вили.

Мъжът ѝ ужасно се изуми и завинаги си отиде, оставяйки я в прегръдките на исполинския Герасим^[1]. Сандрочка плака чак до вечерта.

Оттогава беше видяла Алексей Кирилович само веднъж, на бракоразводното дело в съда, но чак до четирийсет и първа година получаваше от него издръжка по пощата. Алексей Кирилович не пожела да види сина си.

Огнярят, естествено, беше незначителен епизод. Тя имаше и разни бляскави връзки: и героичен летец изпитател, и прочут академик евреин, остроумен и всеяден женкар, и млад актьор, жертва на ранната слава и още по-ранния алкохолизъм.

Втория път се омъжи за военен, стегнат и гласовит любител на украинските песни — Евгений Китаев, роди от него дъщеря Лидия, после и този брак не потръгна. Не се разведоха, но живееха отделно и втората дъщеря, Вера, родена преди войната, беше от друг, човек с толкова известно име, че Китаев скромно мълчеше за семейния си живот чак до гибелта си. Последната дъщеря на Александра, родена четирийсет и седма, три години след смъртта му, също носеше ведрото му презиме.

Но когато Александра мина петдесетте и към пламъка на избледнялата ѝ коса вече не летяха ята ухажори, тя въздъхна и си каза: „Ами време е...“ Хвърли зорко око околоръст и неочаквано се спря на театралния мебелист Иван Исаевич Пряничков.

Той беше на около петдесет, някоя и друга година по-млад от нея, не много висок, но широкоплещест, носеше се с по-дълга коса, отколкото е прието в средите на работническата класа, един вид по актьорски, винаги гладко обръснат, винаги с чиста риза под синята престилка. Веднъж тя вървеше след него по коридора, изучи смесената силна миризма, свързана със занаята му: терпентин, лак, колофон и още нещо непознато, и тази миризма ѝ се стори дори привлекателна.

Мебелистът излъчваше някакво особено достойнство и не се вписваше в обичайната театрална йерархия. Полагаше му се някакво скромно място между сценичния механик и гримьора, а той се движеше по коридорите, отговаряше на поздравите с кимване като заслужил артист и се затваряше в работилницата си като народен. Веднъж в края на деня, когато хората от работилниците още не бяха се разотишли, а артистите и всички необходими хора за представлението вече се бяха събрали, Александра Георгиевна почука на вратата му. Оказа се, че той не ѝ знае името, макар че тя от три години работеше в театъра. Тя му разказа за ореховия бюфет, останал от покойната ѝ свекърва, огледа набързо стените на работилницата, където по рафтовете бяха наредени шишета с тъмни и червеникави течности и симетрично бяха закачени и наредени разни инструменти.

Иван Исаевич беше сложил груба ръка с тъмни кръгове около ноктите върху светлия плот на разглобена маса, гладеше с пръст нащърбено цвете и когато Александра Георгиевна приключи разказа си за бюфета, каза, без да я погледне:

— Да завърша инкрустацията за Иван Иванович и може да му хвърля едно око...

Посети я на Успенски, където тя живееше в две и половина стаи с две те си дъщери Вера и Ника, след една седмица. Предложените му купа бульон с парче вчерашен месен млин и елдената каша, все едно направена в руска пещ, много впечатлиха Иван Исаевич, който живееше достойно и чисто, но все пак по бежарски, без хубава домашна храна.

Хареса му внимателното движение, с което Александра Георгиевна извади хляба от дървената кутия и отви кърпата, в която беше завит. Още по-голямо впечатление му направи бързият поглед, който тя хвърли към страничната част на бюфета — там висеше малка иконка на Корсунската^[2] Богородица, която досега не беше забелязал тъкмо защото тя не висеше в ъгъла, както е прието, а скрита отстрани на бюфета, — и тихата въздишка „О, Господи“, която бе възприела от Медея още в детските години.

Той беше от семейство на староверци, но още на младини бе напуснал бащиния дом и загърби вярата, обаче отплавал от родния бряг, така и не бе излязъл на друг и цял живот изкара в недоволство от себе си, ту ужасен от бягството си от родителския свят, ту съсипан от невъзможността да се слее с хилядите енергични и разюздани съграждани.

Трогна го тази молитвена въздишка, но чак след много време, когато вече ѝ беше мъж, той разбра, че всичко е резултат от удивителната лекота, с която тя реши проблема, изтормозил целия му живот. За него понятията за правилен Бог и неправилен живот по никакъв начин не се съвместяваха, а за Сандрочка всичко идеално лесно се напасваше, тя си червеше устните и се гласеше, и се веселеше от сърце, но в нужен миг и въздишаше, и се молеше, и плачеше, и внезапно щедро помагаше на някого...

Бюфетът се оказа незначителна мебел, орехов фурнир със загубен ключ и прояден от дървояди. Иван Исаевич си подреди инструментите, отвинти горната вратичка, Александра Георгиевна междувреме се облече и литна да гласи престарялата си примадона с пелерина на търговка от плътна коприна. Старицата играеше почти единствено в пиеси на Островски.

Иван Исаевич остана с щерките и тихо-кротко се подготви за работа, почисти повърхностите, свали повредения на едно място пласт и размишляваше за вдовицата: добра жена, живее спретнато, децата са възпитани, тя самата явно е образована, но защо ли обслужва старата госпожа, прочута с гадния си характер...

Не дочака стопанката, защото тя се забави доста. Старата примадона извика след представлението режисьора и му нареди да смени младата ѝ партньорка, която „се държи нагло и грубо, не се види, че едвам връзва две думи на кръст“.

Докато страстите се уталожиха, докато Александра успокои великата старица и я преоблече, стана дванайсет и половина и ѝ се наложи да се прибере пеша, защото старицата или забрави, или не пожела да я закара вкъщи с поръчаното такси.

Иван Исаевич се явяваше на срещи с ореховия бюфет след предварителни проверки в репертоарния план, за да избира дните, в които нямаше пиеси на Островски и Александра Георгиевна си оставаше вкъщи. Първата вечер тя седеше до масата и пишеше писмо, втората вечер шиеше пола на дъщеря си, после чистеше ориз и тихо си тананикаше някаква прилепчива оперетна мелодийка. Предлагаше на Иван Исаевич ту чай със сандвичи, ту вечеря.

„Този мебелист“, както го беше кръстила наум, все повече ѝ харесваше със сериозната си сдържаност, лаконичността в думите и движенията и с цялото си поведение, „макар и малко дървено“, както го характеризира пред най-близката си приятелка Кира, но „много мъжко“.

Във всеки случай със сигурност би го предпочела пред основния си кандидат — заслужил артист, отскорошен вдовец с мощен глас, приказлив грандоман, обидчив като гимназистка. Актьорът наскоро я беше поканил в голямото си красиво жилище от сталински тип близо до театър Моссовет, а на другия ден тя подробно го подигра по всички точки пред приятелката си Кира: как отрупал масата с банкетни старинни сервизи, но в грамадната кристална кутия за сирена имало само едно резенче сирене, а в половинметровото плато „асорти“ — също толкова щедро парче салам, как той с гръмовен глас разказвал първо за любовта към жена си, а после пак така гръмогласно я поканил в спалнята, където обещавал да ѝ покаже на какво е способен, накрая, когато Александра вече щяла да си тръгва, извадил кутия с бижута на жена си и без да я отваря, заявил, че всичко ще получи онази, която стане новата му избраничка.

— И какво, Сандрочка, измъкна ли се или все пак влезе в спалнята? — излюбопитства Кира, която трябваше да знае всичко за живота на Сандрочка до най-малката подробност.

— Стига, Кира — изсмя се Александра Георгиевна. — Нали му личи, че отдавна си разкопчава панталона само в тоалетната. Аз се нацупих и казах: „Ах, колко жалко, че не мога да дойда в спалнята ви, защото днес съм с мен-стру-а-ция...“ Той насмалко да се свлече на

пода. Не, не, на него му трябва готвачка, а на мен — мъж в къщата. Не става...

Иван Исаевич работеше полекичка. Всъщност за никъде и не бързаше. Но на петия ден от бавната му работа бюфетът все пак свърши и той нарочно си тръгна малко по-рано, за да остави за утре последното лакиране. Жал му беше да напусне този дом и никога повече да не дойде, та с надежда поглеждаше към тройното огледало в стил калпав модерн с явни повреди.

Харесваше му Александра Георгиевна и нейният дом, имаше чувството, че все едно от засада иззад ореховия бюфет наблюдава живота им: мрачната Вера студентката, която вечно шумолеше като мишка с някакви листове, розовата Ника, по-големия син, който всеки ден се отбиваше при майка си на чай. И виждаше тук не страх и почит към родителите, с които беше свикнал като дете, а весела любов на децата към майката и топло приятелство помежду им. И се чудеше, и се възхищаваше.

Александра Георгиевна се съгласи за огледалото, така че Иван Исаевич я посещаваше сега два пъти седмично в свободните ѝ дни. Тя дори малко се отегчаваше от присъствието му: ни гости да покани, ни самата тя да излезе...

Според нея мебелестът ѝ беше в кърпа вързан, но самата тя се колебаеше: човекът си е мъж като мъж и много положителен, но все пак си е дръвник... Междувременно той домъкна отнякъде детско креватче:

— Правено е за господарски рожби, на Ника ще ѝ е таман — и ѝ го подари.

Александра въздъхна — беше се уморила да живее без мъж. При това преди година патронесата ѝ я облагодетелства с вилно място в селището на Малий театър, но тя не можеше да се оправи сама. Нещата се подреждаха в полза на бавния Иван Исаевич, у когото неволно също се извършваха подсъзнателните процеси, които водят самотния мъж към решение за семеен живот.

Докато продължаваше мебелната прелюдия към брака им, той все повече се убеждаваше в изключителните качества на Александра Георгиевна.

„Почтена жена, не е някоя въртиопашка“ — мислеше си с неодобрение по адрес на онази Валентина, с която беше изкарал

няколко хубави години, а после тя му изневери с някакъв случаен земляк капитан.

В интерес на истината трътлестата Валентина наистина не можеше да се хване на малкия пръст на Сандрочка.

Междувременно зимата свършваше, свършваше и отдавнашната връзка на Сандрочка с министерския чиновник, който някога я беше уредил на работа в Малий театър. Корумпиран рушветчия, той беше щедър към жените и винаги помагаше на Александра. Но сега имаше нова силна връзка, рядко се виждаше с нея и нещата се обърнаха така, че тя все повече закъсваше материално.

В края на март помоли Иван Исаевич да отиде с нея до вилния парцел, където миналия сезон започна да прави къща, но спря строежа. Оттогава той започна да я съпровожда в тези неделни пътувания.

Срещаха се в седем и нещо сутринта при касите на гарата, той поемаше от ръцете ѝ сака с приготвена храна, качваха се в празния вагон и стигаха до нужната спирка, почти без да си говорят, после мълчаливо крачеха два километра по шосето. Сандра си мислеше за разни свои неща, почти без да обръща внимание на спътника си, а той се радваше на съсредоточеното ѝ мълчание, защото не беше от приказливите, а и почти нямаше какво да си говорят: и двамата не си падаха по театралните клюки, а още не бяха се обзавели с общ живот.

Постепенно помежду им се набеляза общата тема — имотно-строителните грижи. Съветите на Иван Исаевич бяха умни, уместни; работниците, които пак се появиха в края на април да довършат започнатото строителство, го възприемаха като чорбаджията и под негов надзор си вършеха работата много по-съвестно от преди.

Но семейният въпрос още беше в застой. Сандра свикна да не похваща нищо без съветите му и в негово присъствие изпитваше чувство на небивала защитеност. Дългогодишното напрежение на самотната жена, която изцяло отговаря за семейството, я беше изтощило, а и мъжката материална подкрепа, която умееше да използва с лекота, без да си създава ненужни морални проблеми, някак от само себе си беше секнала.

Тя откриваше все нови и нови положителни черти у Иван Исаевич, но всеки път ѝ се повдигаше от неговите „напредвид“ и „бисквиди“. Макар собственото ѝ образование да беше крайно незначително — незавършено училище и лаборантски курс,

възпитанието ѝ беше осигурило безукорен изговор, а покрай понтийските мореходци вероятно носеше капка царска кръв, почетното потекло на онези царици, които винаги са в профил към зрителя, които са прели вълна, тъкали хитони и са правили сирена за мъжете си, царе на Итака и Микена.

Александра разбираше, че взаимната им сгяда се проточва, но по това време още я владееше измамното чувство, че е толкова над него във всяко отношение, та той трябва да смята за голямо щастие нейния избор, за това протакеше и все не изразяваше онова безсловесно съгласие, което толкова очакваше Иван Исаевич. Стоварилото се голямо нещастие, което се случи през лятото, ги сближи и обедини...

Таня, жената на Сергей, беше генералска дъщеря — просто като биографичен факт, а не като банална характеристика. От баща си беше наследила честолюбието, от майка си — красивия нос. Благодарение на генералските усилия донесе зестра нов едностаен апартамент в „Черьомушки“ и стара кола победа. Сергей, независим и скрупульозен човек, не претендираше за колата и дори нямаше книжка. Татяна я караше.

Това последно предучилищно лято дъщеря им Маша прекара във вилата на баба си Вера Ивановна, генералшата, жена с истеричав и свадлив характер, което беше много добре известно на всички. От време на време внучката се сдърпваше с баба си и се обаждаше на родителите си в Москва да я приберат. Този път се обади късно вечерта от кабинета на дядо си, не плачеше, но горчиво се жалваше:

— Скучно ми е, тя никъде не ме пуска, не дава и приятелки да идват, вика, че щели да ни окрадат. Ама нищо няма да окрадат, честна дума...

Таня, която още помнеше много добре майчиното си възпитание, обеща да я прибере след няколко дни. Така семейните им планове пропадаха. Беше решила след две седмици всички заедно да отидат в Крим при Медея и отпуската ѝ вече беше парафирана, тоест пътуването по никакъв начин не можеше да се изтегли за по-ранна дата.

— Не може ли Сандрочка да вземе Машка поне за една седмица? — предпазливо хвърли въдица Таня.

Но Сергей никак не искаше да прибира дъщеря им от „генералите“, както наричаше родата на жена си, жалеше майка си, която тъкмо завършваше къщата, отделно, че генералската вила беше огромна и имаха слуги, а на Сандра — две стаи с веранда.

— Жал ми е за Машка — въздъхна Таня и Сергей се предаде.

Насред седмицата си взеха свободен ден и рано сутринта потеглиха. Не стигнаха до генералската вила — пиян шофьор на автобус заби в насрещното платно, удари ги челно и двамата умряха на място.

Привечер, когато Ника вече нямаше търпение да се види с любимата си приятелка-племенница и беше строила в редичка всичките си кукли, и лично беше приготвила малинов десерт, пристигна генералската волга, нисичкият генерал слезе от нея и с неуверена походка тръгна към къщата.

Александра го видя през тюленото перде, излезе пред къщата и остана на горното стъпало в очакване на вестта, чиято безсловесна тежест усещаше вече в сгъстяващия се вечерен въздух.

— Боже Господи, почакай, не мога, не съм готова...

И генералът забави ход по пътеката, времето забави своя ход и спря. Само люлката със седналата на нея Ника не спря окончателно, а бавно-бавно продължи движението си надолу от връхната точка.

И Александра видя в това спряло време голям отрязък от живота си със Серьожа, дори първия си мъж Алексей Кирилович през онова лято в Карадагската станция, и новородения Серьожа в Медеините ръце, и общото им заминаване за Москва в скъпия старовремски вагон, и Серьожините първи стъпчици в тимирязевската вила... видя го остриган и с мъничката куртка, когато тръгна на училище, видя много, много сякаш забравени фотографии, докато генералът стоеше на пътеката с вдигнат за стъпка крак.

Догледа всичко докрай, до онзиденшното идване на Серьожа на „Успенски переулок“, когато той я помоли да вземе Маша във вилата за няколко дни, докато заминат за Крим, и смутената му усмивка, и как я целуна по вдигнатата на венец коса:

— Благодаря ти, майчице, колко много правиш за нас...

А тя махна с ръка:

— Глупости, Серьожа. За какви услуги ми говориш, ние всички обожаваме твоята Машка...

Генерал Пьотър Степанович стигна накрая до нея, спря и каза с бавен набъбнал глас:

— Децата... толкова... катастрофираха, на място...

— И Маша? — единствено успя да попита тя.

— Не, Маша е във вилата... На шосето... искаха да я вземат... — изсумтя генералът.

— Да влезем — изкомандва Александра и генералът се подчини, заизкачва стъпалата.

Жена му Вера Ивановна беше ужасно зле: три дни ви с продран глас, диво и дрезгаво, но не пусна горката Маша. Подута от плач я доведе на погребението и Маша веднага се втурна към Александра, и остана притисната до хълбока ѝ през цялата дълга гражданска панихида.

Вера Ивановна удряше глава в затворения ковчег, накрая от дълбините на простонародната ѝ душа, повредена от генералството, се изтръгна вой на обикновена вологодска оплаквачка.

Вкаменената Александра държеше твърда ръка върху черната Машина глава, двете ѝ по-големи дъщери стояха от лявата и дясната ѝ страна, а отзад, вдигнал Ника на ръце, закриляше семейната им мъка Иван Исаевич.

Направиха помена в генералския апартамент на „Котелническа крайбрежна“. Всичко, включително сервизите, бе докарано от някакво специално място, където се хранеха високопоставените лица. Пьотър Степанович се напи жестоко и нещастно. Вера Ивановна все искаше да вземе Машенка, детето се беше вкопчило в Александра. Така седяха цялата вечер заедно — тъща и свекърва с общата внучка.

— Сандрочка, вземи ме при теб, Сандрочка — шепнеше ѝ на ухо детето и Александра, която беше обещала на генерала да не им отнема единствената рожба, я успокояваше и обещаваеше да я прибере веднага щом баба Вера се пооправи.

— Не можем да я оставим сама, нали разбираш — увещаваеше тя Маша, а същевременно си мечтаеше как да я вземе в своите две и половина стаи на „Успенски переулок“.

Именно тази вечер Александра забеляза, че преbledнялото ѝ лице е напръскано с рижи лунички, фамилените лунички на Синопли, малките белези за живота присъствие на отдавна умрялата Матилда.

— Трябва да се вземе Маша. Бих помогнал — както винаги в неопределена граматическа форма, за да избегне интимното „ти“ и официалното „вие“, без да я нарича нито Александра Георгиевна, нито Сандрочка, изломоти Иван Исаевич същия ден вечерта, когато я изпрати до вкъщи от Котелническа.

— За трябване трябва, ама как? — също неопределено отвърна Сандра.

Медея не дойде за погребението на племенника: осиновената дъщеря на покойната Анеля лежеше с тежка операция в болница и Медея беше взела за лятото от Тбилиси двете ѝ малки деца. Сега нямаше с кого да ги остави...

В края на август Иван Исаевич приключи с оградата, сложи решетки на прозорците и направи хитроумна ключалка.

— Истински крадец няма от какво да се поблазни тук, но да пази от хулигани.

През цялото това ужасно време още от погребението той не остави Александра сама и от този скръбен миг започна семейният им живот.

Отношенията им сякаш завинаги останаха белязани от трагичното събитие, а и самата Александра сякаш вече не можеше радостно да празнува живота си, както бе правила още от най-ранни младини независимо от война, мир или световен потоп.

Иван Исаевич не подозираше нищо подобно. Той беше друг човек, в речника му нямаше такива думи, в азбуката му липсваха подобни букви, и насън не бяха му се случвали събития, каквито бе изживяла Александра. Той възприемаше жена си като висше и съвършено създание.

Между другото, когато изчисли, че малката дъщеря Ника нямаше как да се е родила от четири години по-рано загиналия полковник Китаев, чието презиме носеше, той по-скоро би повярвал в непорочното зачатие, отколкото в каквато и да е друга версия.

Александра единствено от желание да запази благородната му вяра съчини история как щяла да се омъжи за летец изпитател, а той загинал точно преди сватбата и я оставил бременна.

Историята не бе стопроцентова измислица — наистина бе имало летец, той наистина за жалост беше загинал по време на изпитателен полет, но за женитба помежду им изобщо не беше ставало дума и той

не беше баща на Ника, а и загина пет години след раждането ѝ и Ника дори го помнеше, защото винаги ѝ носеше от дългите кутии с бонбони „Южен плод“, които по-късно изчезнаха.

Но отношението на Иван Исаевич към жена му беше такава, че и в тази съмнителна подробност от биографията ѝ той видя добродетел — друга жена в това положение можеше да направи аборт или кой знае каква гадост, а Сандрочка беше родила детето и всеотдайно го отглеждаше... И той бе готов да стопли горчивия ѝ живот с всички достъпни на фантазията му средства: носеше ѝ редки деликатеси от Елисеевския магазин, правеше ѝ понякога най-нелепи подаръци, бдеше над утринния ѝ сън... В интимните им отношения той най-много ценеше самия им факт и дълбоко в семплата си душа отначало предполагаше, че само ѝ досажда с любовните си щения, та мина доста време, докато Сандрочка успя някак да го дресираща за постигане на малки и приглушени съпружески радости. Вярността му се оказа много по-голяма, отколкото обикновено включва това понятие. Той беше предан на жена си с всичките си мисли, всичките си чувства и Сандрочка, изумена от такъв неочакван дар в края на женския си живот, благодарно приемаше любовта му.

Генерал Гладишев беше построил през живота си толкова военни и полувоенни обекти, с толкова ордени беше окичил ниското си широкогърдо тяло, че почти не се боеше от властите. Не в смисъла, в който не се бои философът или творецът в някоя разкапана буржоазна държава, разбира се, а в смисъл че беше изкарал стабилно Сталиновото време, беше в добри отношения с Хрушчов, когото познаваше още от военно време, и беше сигурен, че ще намери общ език с всяка власт.

Боеше се само от жена си Вера Ивановна. Само Вера Ивановна, вярна жена и бойна другарка, нарушаваше спокойствието му и му късаше нервите. Тя смяташе за своя собственост високото звание и длъжност на мъжа си и умееше да си осигури всичко, което според собствените ѝ разбирания ѝ се полагаше. Ако се наложеше, можеше да извърти и скандал. От тези скандали мъжът ѝ най-много се страхуваше. Гласът ѝ беше много мощен, акустиката в големите стаи

беше прекрасна, а звукоизолацията куцаше. И щом тя креснеше, той бързо се предаваше:

— Срамота е пред съседите, съвсем си откачила.

След гладното вологодско детство и бедната младост Вера Ивановна завинаги се побърка по трофейната Германия, която в количество един товарен вагон докара Пьотър Степанович — без да е алчен, той не беше и мухльо, — и оттогава жена му все не можеше да се спре, безспир купуваше и пълнеше къщата.

Генералът наричаше жена си безумна и луда, но не я смяташе за такава в истинския смисъл на думата. Затова, когато една нощ няколко месеца след смъртта на дъщеря им го събуди бърборенето на жена му, приведена с прасешкорозавата си нощница над изваденото чекмедже на дамското си писалище — докарано от Потсдам, — и през ум не му мина, че ѝ е време за принудително лечение.

— Тя си мисли, че сега всичко ще ми вземе... ще ми вземе... малка убийца... — Вера Ивановна увиваше в хавлиена кърпа китайското си ветрило и някакви шишенца.

— Какви ги вършиш там по нощите бе, жена? — повдигна се на лакът Пьотър Степанович.

— Трябва да ги скрия, Петя, да ги скрия. Мисли, че този номер ще мине.

Зениците ѝ бяха така разширени, че почти се сливаха с тъмния кръг на ирисите и очите ѝ вместо сиви изглеждаха черни.

Генералът така се ядоса, че лошото предчувствие, което шавна в душата му, тутакси се изпари. Той грубо я напсува, сякаш я замери с ботуш, взе си възглавницата и завивката и отиде да спи в кабинета, повлякъл по пода дългите връзки на войнишките си наполеонки.

Безумието — и това го знаят всички, които са го наблюдавали отблизо, е толкова по-заразно, колкото по-деликатно е устроен човекът в допир с безумеца. Генералът просто не го забелязваше. Мотя, далечна роднина на Вера Ивановна, която отдавна беше храненица в къщата им, забелязваше някакви странности в поведението ѝ, но не им обръщаше внимание, защото и самата тя, на два пъти изживяла прочутия руски глад, открай време беше превъртяла на тази тема. Тя живееше, за да яде. Никой в къщата не виждаше кога и как го прави, макар да знаеха, че става нощно време.

Тя пируваше в тясното си стайче без прозорец, предназначено за килер, затворено с желязна кука. Отначало изяждаше събраната през деня недоядена храна, после нещата, които смяташе, че ѝ се полагат, и накрая най-сладкото, краденото, онова, което вадеше от кремълските дажби тайно и собственоръчно: парче есетра, сух салам, бонбони, ако не бяха в запечатани кутии, а в книжни пликове.

В покоите си, забранени за всички домашни, не пускаше дори и котката, и даже генералът, нечувствителен към мистицизма, чувстваше някаква неприятна тайна. Натам тя носеше пресипани в торбички варива, брашно, консерви. Ден преди ежегодното пътуване при сестра си на село тя изнасяше тайно от стопанката две големи чанти, отиваше на Ярославската гара и ги оставяше на гардероб. Цялото това продоволствие отнасяше за подарък на сестра си, но всяка година се повтаряше една и съща история: първата вечер слагаше на масата апетитно лъснала от машинно масло кутия консервирано месо, за да даде всичко останало по-късно, но болната ѝ душа не допускаше тази безумна щедрост и тя пак така ядеше запасите си сама в тъмното нощем, а сестра ѝ, която наблюдаваше нощните ѝ пиршества, много я съжаляваше за ненаситността, обаче не ѝ се сърдеше. Тя беше по-възрастна от Мотя, но садеше зеленчуци, гледаше крава и не беше алчна за храна.

Нищо чудно, че заета с постоянния си лов на провизии, Мотя не забеляза нито депресиите на Вера Ивановна, нито неочакваните ѝ възбуди, когато започваше да кръстосва стаите като звяр в клетка, а дори да забележеше, го обясняваше по обичайния си начин: „Верка е същинска сатана.“

Пьотър Степанович също нищо не забелязваше, защото от години избягваше общуването с жена си, ставаше рано, не ядеше къщи, щом отидеше в огромния си кабинет, секретарката веднага му носеше чай и закуска. Прибираше се късно, в предишните години — след полунощ, изкарваше в управлението си по шестнайсет часа, а най-много обичаше инспекционните пътувания по обекти и често напускаше Москва. Със съпругата си по собствена инициатива не разменяше и две думи. Прибираше се, вечеряше, забиваше се веднага в пухените завивки и заспиваше бързия сън на здрав човек.

Така че цялата чудовищна сила на безумието ѝ се стовари върху Маша. Малката започна първи клас при нея на „Котелническа“. Мотя я

вдигаше сутрин, водеше я на училище и я прибираше, а от обяда нататък Маша прекарваше с баба си.

Слагаха ѝ да обядва. Баба Вера сядаше отсреща и не сваляше поглед от нея. Не че я тормозеше със забележки. Гледаше я със сивите си немигащи очи и от време на време шепнеше нещо неразбираемо. Маша бърникаше в чинията със сребърната лъжица и не можеше да я вдигне до устата си. Супата бързо изстиваше под студения поглед на Вера Ивановна и Мотя по свои си причини бързо я отнасяше незнайно къде, за да ѝ сервираг второто, което скоро почти непипнато заминаваше подир супата. После Маша хапваше филия бял хляб с компота, което впрочем си остана любимата ѝ храна за цял живот, и баба ѝ казваше:

— Да вървим.

Малката послушно сядаше върху три дебели тома от някаква енциклопедия пред пианото и слагаше пръсти върху клавишите. През живота си не бе усещала по-ужасен студ от онзи, който пронизваше костите ѝ от черно-белите зъби на омразната клавиатура. Вера Ивановна знаеше, че момичето ненавижда тези занимания. Тя сядаше отстрани до него, гледаше и все шепнеше, шепнеше нещо, и очите на Маша се пълнеха със сълзи, които се стичаха по бузите ѝ и оставяха студени мокри следи.

После я пращаха в ъгловата стая. Тук на бюрото имаше снимка на Таня в рамка и още много снимки в картонена кутия. Маша отваряше тетрадката си и скриваше между страниците ѝ някоя от майчините си фотографии, най-често онази, на която майка ѝ стоеше пред отворената врата на някаква селска къща, от едната страна се виждаше част от ограда и разцъфнал храст, и голямата усмивка едва се вместише на тясното ѝ лице... Тази любителска снимка бе направена от Сергей и на нея личеше щастieto на лятното утро и отблясъкът от нощта, която за първи път бяха прекарвали заедно, след като самата Таня му направи брачно предложение. Той отдавна беше мълчаливо влюбен, но изчакваше, колебаеше се, смущаваше се от генералската сянка зад Таниния гръб...

Маша пишеше ченгелчета и пръчици и току затаяваше дъх над снимката. С часове си учеше уроците. Не я пускаха да излиза — Вера Ивановна си имаше някакви свои съображения. Понякога Мотя я взимаше на покупки, до хлебарницата, до обуцаря. Почти всички

магазини бяха в партерния етаж на тяхната къща, та разходките бяха кратки, рядко ходеха до „Солянка“, където беше любимата Машина къща с кариатиди — „с великаните“, както казваше тя. Още по-прекрасно беше, че река Яуза и църквиците, и тарабите край строежите, които виждаше от единайсетия етаж, изведнъж се уголемяваха, губеха миловидността си, но пък се изпълваха с дребни детайли и прекрасни подробности.

Вечер, след като Мотя я слагаше да спи, започваше най-ужасното: тя не можеше да заспи, въртеше се в голямото легло и все чакаше мига, в който вратата ще изскърца и в стаята ще влезе баба Вера. Тя идваше в късен час, Маша не знаеше в колко, с вишневия халат и дълга плоска плитка на гърба. Сядаше до леглото, а Маша се свиваше на кълбо и стискаше очи. Особено добре бе запомнила една такава нощ заради илюминациите, украсили къщата им по случай приближаващия 7 ноември. Светлината беше на жълто-червени ивици и Вера Ивановна с лице в червената ивица шепнеше протяжно и съвсем ясно:

— Убийца, малка убийца... Ти се обади и те тръгнаха... заради теб е всичко... Живей сега, живей, радвай се.

Вера Ивановна си отиваше и тогава Маша най-последно можеше да заплаче. Заравяше лице във възглавницата и заспиваше плувнала в сълзи.

В неделя идваше любимата ѝ Сандрочка, детето цяла седмица я чакаше. Пускаха Маша за няколко часа до обяд. Долу пред входа ги чакаше Иван Исаевич, понякога сам, по-често с Ника, и те отиваха ту в зоологическата градина, ту в планетариума, ту при дресираните животни на Дуров. Раздялата винаги беше по-силна от срещите, а и самото кратко излизане ѝ напомняше за щастието на другите, които живеят на „Успенски переулък“.

Сандра няколко пъти заведе Маша там. Тя разбираше, че детето тъгува, но и през ум не ѝ минаваше колко му тежи чудовищното обвинение на обезумялата старица. А Маша нищо не казваше, защото се страхуваше, че ако любимата Сандрочка и Ника разберат какво е сторилата, ще престанат да я навещават.

В късната есен Маша за първи път сънува страшен сън. В него не се случваше абсолютно нищо. Просто се отваряше вратата на стаята ѝ и някой страшен трябваше да влезе. От коридора лъхаше на

приближаващ се ужас, който непрестанно нарастваше — и Маша се събуждаше с вик. Кой и защо отваряше вратата, която винаги се оказваше леко изместена от истинската врата... При вика ѝ обикновено дотичваше Мотя. Тя я завиваше, галеше я, прекръстваше я — и тогава, вече на зазоряване, Маша заспиваше дълбок сън.

И преди трудно заспиваше в очакване на баба си, а сега и след като тя си тръгнаше, не можеше да заспи, боеше се от съня и колкото повече се боеше, толкова по-често го сънуваше. Сутрин Мотя едвам я будеше. Тя седеше в часовете полусънна, полусънна се прибираше вкъщи и изкарваше музикалната си повинност пред Вера Ивановна, после заспиваше кратък дневен сън, който я спасяваше от нервно изтощение...

Мястото над Яуза, където се намираше къщата им, отдавна се смяташе за лошо. По-нагоре беше Въшкавото възвишение, а на брега някога е имало колиби на казанджии и грънчари. На отсрещния бряг се намираше Хитровският пазар, наоколо са живеели вехтошари, проститутки, скитници. Техните потомци са населявали къщите под наем, построени тук в началото на века. И тези хора, натъпкани сега в разнебитените комунални жилища, сочеха огромната сграда, изправила ръст над всички околни черкви, палава архитектурна приумица с кули, аркади и колони над етажите, и казваха: „Лошо място...“

Много от обитателите на къщата умираха от насилствена смърт, а тесните прозорци и малките балкони привличаха самоубийците. По няколко пъти годишно с вой пристигаха линейки и прибираха размазани човешки останки, покрити милозливо с чаршаф. Тъй любимата статистика в Русия отдавна беше установила, че броят на самоубийствата нараства в мрачните зимни дни.

Този декември беше много мрачен, слънцето нито веднъж не проби тъмните облаци — най-подходящ сезон за последен въздушен полет.

Гладишеви обядваха обикновено в трапезарията, а вечеряха в кухнята. Вечерта, когато Маша си дояждаше задушените картофи по селски, стотвени от Мотя във вид на загоряла пита, в кухнята влезе Вера Ивановна. Мотя ѝ съобщи, че днес пак една „скокнала“ — от седмия етаж се хвърлила дъщерята на известен авиоконструктор.

— От любов ще да е — изкоментира Мотя съобщението си.

— Глезят ги, та тъй се случва. Момичетата не трябва да се пускат да излизат — строго се изказа Вера Ивановна. Наля си чаша преварена вода и излезе.

— Мотя, какво стана с нея? — попита Маша, вдигнала глава от картофите.

— Как какво? Уби се. Долу е камък, не е слама. Ох, грехове, грехове наши... — въздъхна тя.

Маша остави празната си чиния в мивката и се прибра в стаята. Живееха на единайсетия етаж. Стаята ѝ нямаше балкон. Тя придърпа стол и се качи на широкия перваз на прозореца. Между десетия и единайсетия етаж имаше притулена зачатъчна балюстрада^[3]. Маша се опита да отвори прозореца, но райберите, замазани с блажна боя, не помръднаха.

Тя се съблече, сгъна дрехите си на стола. Влезе Мотя да ѝ каже лека нощ. Маша се усмихна, прозя се и моментално заспа. За първи път през живота си на „Котелническа“ тя заспа леко и щастливо, за първи път не чу тихото проклятие, с което влезе в полунощ Вера Ивановна, и вратата на ужасния сън тази нощ не се отвори.

Нещо се промени у Маша от деня, в който чу за девойката, която „скокнала“. Значи съществувала възможност, за която дотогава не бе знаела, от това ѝ олекна.

На другия ден се обади Сандрочка и я попита не иска ли да отиде с Ника на зимен пионерски лагер. Маша беше готова да отиде с Ника където ще да е. Ника беше единственото момиче в живота ѝ, останало от предишните дни. Всичките ѝ други приятелки от Югозападния район, където беше живяла по-рано, изчезнаха безследно, сякаш и те бяха умрели заедно с родителите ѝ.

Няколкото дни до Нова година Маша живя в щастливо очакване. Мотя ѝ стегна куфара, сложи му платнен калъф и на него заши бял квадрат, на който изписаха името ѝ. Генералският шофьор докара от Югозападните ските ѝ. Не намери щеките и купи в „Детски мир“ нови, червени, та Маша ги галеше и вдъхваше аромата им — те миришеха по-вкусно от всякаква храна.

На трийсет и първи декември сутринта трябваше да я откарат на „Пушкински площад“. Там беше срещата ѝ с Ника, там щяха да вземат автобуса. Имаше чувството, че там ще бъдат и всичките ѝ приятелки от стария двор — Оля, Надя, Альона.

На трийсети вечерта вдигна близо четирийсет градуса температура. Вера Ивановна повика лекар и се обади на Александра Георгиевна да я уведоми. Така че пътуването отпадна.

Маша лежа два дни с висока температура, от време на време отваряше очи и питаше:

— Колко е часът? Време е... Да не закъснеем?

— Утре, утре — все отговаряше Мотя, която почти не се отдели от нея.

В някакви моменти на просветление Маша виждаше и Мотя, и Сандрочка, и Вера Ивановна, дори дядо си Пьотър Степанович.

— Кога ще ида на лагер? — попита с ясен глас, когато болестта отмина.

— Ваканцията свърши, Машенка, какъв ти лагер сега? — рече Мотя.

Мъката ѝ беше безгранична.

Вечерта дойде Сандрочка, дълго я утешава, обещаваше ѝ да я вземе през лятото във вилата в Загорянка.

А през нощта тя отново сънува онзи сън. Отвори се вратата и от коридора някой много ужасен започна бавно да се приближава. Тя понечи да извика — и не можа. Рязко скочи от леглото, в странно състояние между сън и будуване премести стола до перваза, качи се и дръпна райбера с незнайно откъде изпълнила я сила. Първият прозорец се отвори. Вторият поддаде съвсем лесно и тя се приплъзна надолу от прозореца, без дори да усети леденото докосване на ламарината отвън.

Долницето на нощницата ѝ се закачи за острия ѝ ръб, позадържа я и тя меко се свлече на заснежената балюстрада над десетия етаж.

След един час Мотя приключи пиршеството си, излезе от килера и усети студен полъх. Мразовитият повеј идваше от отворения прозорец на Машината стая. Тя влезе, видя отворения прозорец, ахна и се втурна да го затвори. Вятърът беше навял малка купчина сняг върху перваза. Чак след като затвори прозореца, Мотя видя, че Маша я няма в леглото. Краката ѝ се подкосиха. Седна на пода. Погледна под леглото. Отиде до прозореца. Валеше гъст сняг. Не се виждаше нищо, освен бавните снежни парцали.

Мотя нахлузи на бос крак плъстените боти, наметна си шал и старото палто на господарката и се понесе към асансьора. Слезе,

прекоси тичешком голямото фоайе, застлано с червен килим, шмугна се навън през тежката врата и притича зад ъгъла на къщата. Снегът беше равен, рехав, празнично блестеше.

„Да не е затрупана вече?“ — помисли си Мотя и мина под прозорците, размятвайки снега с ботите. Момичето го нямаше. Тогава се качи и събуди господарите.

Свалиха Маша от балюстрадата след час и половина. Тя беше в безсъзнание, но без драскотина. Пьотър Степанович изпрати до колата увитото в одеяла дете и се върна в апартамента. Вера Ивановна прекара този час и половина, без да се помръдне от мястото си и без да каже нито дума. Когато откараха Маша, генералът отведе Вера Ивановна в кабинета си, сложи я да седне на студения кожен фотьойл, здраво я хвана за раменете и я разтърси:

— Казвай!

Вера Ивановна пусна неуместна усмивчица:

— Тя е нагласила всичко... Уби моята Танечка...

— Какво? — попита Пьотър Степанович и най-после се досети, че жена му е полудяла.

— Малката убийца... всичко е нагласила... тя...

Следващата кола откара Вера Ивановна. Генералът не изчака до сутринта, повика ги веднага. Същата нощ слезе още веднъж до фоайето, когато дойде линейката. Докато се прибираше нагоре с асансьора, се закле, че повече нито минута няма да живее под един покрив с жена си.

Сутринта се обади на Александра Георгиевна, съвсем кратко и безизразно съобщи за случилото се и я помоли да прибере Маша, когато я изпишат от болницата. На другия ден генералът замина на инспекционна проверка в Далечния изток.

Оттогава Маша само веднъж видя баба си Вера Ивановна, на погребението. Пьотър Степанович си удържа на думата — баба Вера изкара последните си осем години в привилегирована лечебница далеч от скъпоценните мебели, порцелани и кристали. Момичето не позна в сухата мъртва старица с оредяла сива коса красивата си буйнокоса баба Вера Ивановна с вишневия пенъоар, която влизаше в стаята на седемгодишното дете да шепне нощните си проклетия...

Една седмица след щастливо приключилото нещастие доктор Фелдман, грозноват еврейин с провинциален вид, тикна Александра

Георгиевна в килера под стълбата, пълен със стари кревати, бали скъсани чаршафи и кашони, настани я на кривокрака табуретка и седна на трикрак стол. Стара трикотажна риза с разтеглена яка и крив възел на вратовръзката се виждаха през отвора на бялата му престилка. Дори плешивината му имаше немарлив вид — на бабуни и космаци като проскубана кожа. Той вплете пред себе си чисто лекарски професионални ръце и подхвана:

— Александра Георгиевна, ако не бъркам... Тук просто няма къде да поговорим. Единственото място, където е възможно... Трябва да ви кажа съвсем сериозно. Искам да ме разберете: психическото здраве на внучката ви е изцяло във ваши ръце. Момичето е изживяло такава дълбока травма, че трудно може да се предвидят далечните ѝ последици. Абсолютно сигурен съм, че много мои колеги биха настоявали да бъде настанена в болнично заведение и да се подложи на сериозно медикаментозно лечение. Може и да се наложи. Не се знае как ще се развие ситуацията. Но аз мисля, че има шанс тази история да се погребее... — той се смути от несполучливия израз. — Имам предвид, че психиката притежава огромни защитни механизми и е възможно те да се задействат. За щастие Маша не си дава пълна сметка за случилото се. Идеята за самоубийство не е изкристализирала в съзнанието ѝ и тя не осъзнава самия факт, че е направила суициден опит. Случилото се с нея може да се разглежда по-скоро като... нали знаете, ако човек пипне горещо и си дръпва ръката. Надълго говорих с Маша. Тя неохотно общува, но ако се постигне контакт, говори искрено, чистосърдечно и знаете ли — прескочи края на полунаучното си слово, — тя е очарователно същество, умничка, ясна, с много чудесно нравствено чувство... прекрасно дете — лицето му просветля и той дори стана симпатичен.

„Прилича ми на някой познат“ — мярна се в ума на Сандра.

— Страданието осакатява едни хора, а други, знаете ли, някак ги извисява. Аз бих я спрял тази година от училище, знаете ли, за да изключим всякакви случайности: лош педагог, груби деца... По-добре да си остане вкъщи до догодина. И много-много щадяща обстановка. — Потръпна: — Никакви контакти с онази баба! Категорично! Тя ѝ е внушила чувство за вина поради смъртта на родителите ѝ, а такова нещо и възрастен човек невинаги може да понесе. Всичко това може да се потисне. Помъчете се да не ѝ напомняте за този период, за

родителите ѝ също не трябва да ѝ се напомня. Ето телефона ми, обаждайте се — той извади предварително приготвено листче. — Ще имам грижата, ще я наблюдавам — моля ви, моля ви...

Александра не очакваше, че така бързо ще ѝ дадат Маша. Нещата ѝ, за втори път през последната половин година пренесени от генералския шофьор, стояха още неподредени заедно с неизползвания куфар и ските. Александра веднага след разговора с лекаря отиде да ѝ вземе багажа и същия ден я прибра на „Успенски переулок“.

Беше средата на януари, още стоеше елхата, масата беше празнично разпъната. Дойде и гостенка, бременната Лидия — голямата дъщеря на Александра. Храната беше обикновена, не празнична: картофена салата с цвекло, кюфтета и макарони и загорял сладкиш, който Ника набързо направи точно преди идването на Маша.

Но пък с препоръчаната от доктора любов всичко беше на висота: сърцето на Александра просто се късаше от молитвена благодарност, че Маша по чудо се беше спасила, че е здрава и е в нейния дом. Към никое от собствените си деца в този момент не чувстваше толкова пламенна обич, както към крехкото сивооко момиченце, което изобщо не приличаше на техния род.

Ника я притискаше, прегръщаше, забавляваше я по всевъзможни начини. Маша поседя малко на масата, после се премести в детското плетено кресълце, което няколко дни преди идването ѝ беше донесъл отнякъде Иван Исаевич и два дни поправя счупената странична облегалка и тапицира седалката с парче червено сукно с ресни.

Омаломощената от бременността Лидия скоро си тръгна — тя сега живееше с мъжа си в стайчето на Иван Исаевич.

Макар цялото семейство да бе очаквало Машиното пристигане, все пак идването ѝ ги изненада и не бяха ѝ приготвили легло. Ника отиде да спи при майка си, та сложиха Маша на Никиното малко креватче, което вече ѝ беше малко. Маша беше почти заспала, но в леглото се разсъни. Тя лежеше с отворени очи и си мислеше как догодина ще отиде с Ника на зимен лагер.

Александра изми и прибра съдовете, отиде при детето и седна до него.

— Дай си ръката — помоли Маша.

Александра я хвана за ръка и малката бързо заспа. Но когато Александра се опита внимателно да си измъкне ръката, Маша отвори

очи:

— Дай ръка...

Така Александра остана да седи до сутринта до спящата си внучка. Иван Исаевич се опита да я замести на този мълчалив пост, но тя само поклати глава и с жест го отпрати да спи. Това беше първата от много такива нощи. Без нощен водач — бабината или Никината ръка — Маша не можеше да заспи, а заспеше ли, понякога се събуждаше с вик и тогава Сандра или Ника я взимаха при себе си и я успокояваха. Сякаш бяха две Маши: едната дневна, мила, спокойна, ведра, и една нощна — уплашена и изтормозена.

До Машиния креват сложиха съвременно легло. Обикновено на него лягаше Ника, тя по-добре от майка си умееше да бди над крехкия сън на детето, а събудеше ли се, веднага заспиваше пак. Ника поначало беше по-добра помощничка на майка си от по-голямата Вера, която следваше, обожаваше до умопомрачение всякакви видове обучение и освен в института ходеше на курсове ту по немски, ту по някаква незнана естетика.

Ника караше тринайсет, беше дръпнала на височина и бе веща в разни женски умения, ятце пъпчици наред челото ѝ свидетелстваше, че приближава времето, когато дарбите ѝ ще намерят приложение.

Маша се премести на „Успенски переулок“ точно когато Ника беше охладняла към обичайното момичешко забавление — играта с кукли, та живата Маша веднага ѝ замести всички Кати и Ляли, върху които така дълго бе упражнявала смътните си майчински инстинкти. Всички кукли с купищата рокли и палта, които неуморно им шиеше сръчната Александра, останаха за Маша, а Ника се почувства като глава на голямо семейство с дъщеря Маша и куп внучки кукли.

Подир много години, след като вече беше родила Катя, Ника признаваше на Александра, че явно е изчерпала с племенницата си целия първоначален майчински плам, защото никога не изпита към децата си такава трепетна любов, толкова пълно приемане на друг човек в сърцето си, както беше през първите години на Маша в дома им. Особено първата година, когато бе живяла със състраданието си към Маша, бе държала нощем ръката ѝ, бе ѝ заплитала плитчиците сутрин, а след часовете излизаше с нея до „Страстной булевард“. В Машиния живот Ника заемаше огромно и трудноопределимо място — любима приятелка, по-голяма сестра, най-добрата и идеалната във всичко...

На другата година, когато Маша пак тръгна на училище, Ника я водеше, а Иван Исаевич я взимаше. След уроците или я прибираще къщи, или я водеше със себе си в театъра.

Александра скоро след преместването на Маша погребва прочутата си патронеса и напусна театъра. Сега ръководеше малко закрито ателие за правителствени дами. Мястото беше връзкарко, но Александра имаше някои покровители, останали от предишните години.

Крепдешините изрезки от едрогабаритните правителствени тоалети отиваха за дрехи на куклите, но и Ника, и Маша за цял живот намразиха розовото, небесносиньото, набраното и плисираното. И двете с израстването си взеха да носят мъжки ризи, а и дънки, щом започнаха да се появяват в страната.

Въпреки тъй неженствения в очите на Сандрочка стил на шестнайсет години Ника постигна шеметен успех. Телефонът звънеше денонощно и Иван Исаевич гледаше Сандрочка очаквателно: кога ще сложи край на бурния живот на дъщеря си.

Но и самата Александра сякаш се наслаждаваше на Никините успехи. В края на девети клас Ника подхвана увлекателен флирт с младежки поет, който бурно идваше на мода, и без да завърши последния срок, замина с него в Коктебел, за което събщи постфактум с телеграма чак от Симферопол.

Маша от дванайсетгодишна стана нейно доверено лице и изслушваше с таен ужас и възхищение изповедите ѝ. Ника с две ръце гребеше удоволствията, големи и малки, а горчивите зрънца и дребните камъчета изплюваше с лекота, без да им обръща особено внимание. Изплю впрочем и училищното образование.

Сандра не гълчеше, не провеждаше безсмислени разисквания и помнейки собствените си младини, спешно я уреди в театрално-художествено училище, където от театралните си времена имаше нужните връзки. Ника малко поупражнява рисуването, взе изпитите с необходимите петици и с наслада захвърли училищната униформа. След една година вече беше почти омъжена.

Маша остана последно дете на застаряващи родители, около нея се завъртя сега целият живот на семейството. Нощните ѝ стракове приключиха, но от ранното докосване до тъмната бездна на безумието ѝ остана фин усет към мистиката, възприемчивост към света и

художествено въображение — всичко онова, което създава поетичната нагласа. На четиринайсет години се увлече по Пастернак, обожаваше Ахматова и пишеше тайно стихове в тайна тетрадка.

[1] Глухонемият герой от „Муму“ на Тургенев. — Б.пр. ↑

[2] Корсун е Херсонес в Крим. — Б.пр. ↑

[3] Ниска декоративна ограда с колонки (балюстри) и парапет (фр.). — Б.пр. ↑

10

Привечер над планините, над мястото, наречено Гнил ъгъл, надвиснаха облаци, а в къщата се усещаше атмосфера на мълчаливо очакване. Ника очакваше да дойде Бутонов. Според нейните представи след нощната им среща беше негов ред да направи втората стъпка. А и не си спомняше дали му каза, че смята да си замине...

Маша също чакаше. Нейното очакване беше напрегнато, понеже не знаеше кого повече очаква — дали мъжа си Алик, който трябваше да събере няколко почивни дни и да дойде, или Бутонов... Все ѝ се привиждаше как той се спуска от върха, прескача бодливите храсти и скача през свлачищата. Може би магията щеше да се изпари, ако поседнеше с него в кухнята и си поговореха...

„Пълен тъпак“ — спомняше си тя думите на Ника и търсеше спасение в нищожната логика, сякаш тъпакът не може да бъде извор на любовна магия.

Най-трудно и мъчително очакване изживяваше Лизочка. На сутринта след целодневните дребни недоволства и караници с Таня ѝ се струваше, че вече не може без нея. Тя я чака цял ден, мрънкаше, а привечер не издържа и изпадна в истерия с кършене на пръсти. Ника никога не беше обръщала голямо внимание на Лизочкините прекалени изисквания от живота, но този път се усмихна: и тя е омагьосана... „Моят характер — искам ли нещо, дайте ми го незабавно.“

В дадения момент желанията на майката и дъщерята частично съвпадаха: и двете жадуваха за продължение на връзката.

— Стига... Облечи се и да вървим при твоята Таня — успокой тя дъщеря си и детето хукна да си облече официалната рокля.

С незакопчани копчета на гърба и пълни с играчки ръце се върна при Ника в кухнята да попита коя играчка може да подари на Таня.

— Която не ти се свиди — усмихна се Ника.

Медея погледна насълзената си внучка и си каза: „Гореща кръв. Колко е чаровна...“

— Лиза, ела да те закопчая — нареди Медея и детето послушно отиде при нея и се обърна гърбом.

Дребните копченца едвам влизаха в още по-малките илици. Бледата ѝ коса миришеше на познатата детска сладост.

След петнайсет минути вече бяха у Нора, седяха в бунгалото ѝ, пълно с букети глицинии и тамариск. Малката лятна къщичка беше уютна по украински, чистичко белосана, пръстеният под застлан с черги.

Лиза скри донесеното зайче под полата си и се мъчеше да привлече вниманието на Таня, но Таня ядеше каша, свела очи. Нора с обичайния си мек маниер опяваше, че вчера много се уморили, изгорели, прекалено далечна била разходката... Подробно и досадно... Ника седеше до прозореца и току поглеждаше към къщата на хазаите.

— И Валерий цял ден не е излизал — кимна Нора натам, — гледа телевизия.

Ника пъргаво стана и от вратата подхвърли:

— Ще ида за минутка при леля Ада...

Телевизорът беше надут докрай. Масата беше отрупана с ядене. Михаил, хазаинът, не обичаше малките порции, а и тенджерите на леля Ада, макар и при такова маломерно семейство, бяха същински казани. Тя работеше в кухнята на санаториум и мащабите ѝ съответстваха на общественото хранене, което се отразяваше добре на угояването на двете прасета, които отглеждаха.

Валерий и Михаил седяха леко замаяни от голямото плюскане, а самата Ада тъкмо беше слязла в „мазата“, както казваше, за сок. Влезе в стаята след Ника с два трилитрови буркана. Ада и Ника се целунаха.

— Сливи — отгатна Ника.

— Ника, сядай. Миш, налеј ѝ нещо — каза Ада на мъжа си.

Бутонов зяпаше в телевизора.

— Не, идвам само да ви видя. Моята Лизка е на гости у вашите наематели — отказа Ника.

— При нас не наминаваш, само у летовниците — укори я Ада.

— Да бе, аз идвах няколко пъти, ама ту си на работа, ту си по гости — оправда се Ника.

Ада сбърчи челце, потърка носа си, който се губеше на тлъстото лице.

— Тъй беше, одихме в Каменка при кумата.

А Михаил вече й беше налял чашка чача^[1]. Той умееше да прави всичко, Валерий го знаеше от съседа си Витка: и да прави ракия, и да опушва месо, и да осолява риба. Където и да бе живял — в Мурманск, Кавказ, Казахстан, — Михаил най-вече се интересуваше какво ядат хората и запомняше всичко най-интересно.

— За срещата! — провъзгласи Ника. — За ваше здраве!

Протегна чашката си и към Бутонов, който най-сетне отлепи очи от телевизора. Тя го гледаше с поглед, който Бутонов не хареса. А и самата Ника не му харесваше сега: главата й омотана с вехта зелена кърпа, не се виждаха веселите й коси, лицето й изглеждаше твърде издължено и роклята й беше с цвят на йод и сякаш на петна. Той не подозираше, че тя си е сложила нещата, които най-много й отиваха, с които беше позирала на един прочут художник — именно той й беше казал хубаво да стегне кърпата и дълго я разглежда едва ли не със сълзи на очите, и повтаряше: „Какво лице... Боже, какво лице... фаюмски портрет...“^[2]

Но Бутонов не знаеше за фаюмския портрет и се ядоса, че се е домъкнала без покана, още не беше й дал такова право.

— Приятел на нашия Витка, известен лекар — похвали се Ада.

— Вчера с Валера ходихме на заливите, вече се познаваме.

— Ти си ни бързачка — жегна я Ада, Бутонов не знаеше за какво става дума.

— Тъй де — дръзко отвърна Ника.

В това време Лиза се разпищя и Ника, почувствала смътно нещо нередно в новата си връзка, се изниза през вратата, развяла дългата си йодеста рокля.

Прекара вечерта с Маша — никой не ги посети. Те успяха и да попушат, и да помълчат, и да поговорят. Маша си призна на Ника, че се е влюбила, каза й стихотворението, което беше написала през нощта, и още две, и Ника за първи път възприе намусена творчеството на любимата си племенница.

Цял ден не намери време да сподели с Маша вчерашния си успех, а сега успехът й направо се вгорчи, пък и не искаше да нарани Маша със случайното си съперничество. Но Маша, взряна в себе си, не забеляза нищо:

— Какво да направя, Ника? Какво да направя?

Беше толкова обсебена от новоявилата се влюбеност и гледаше Ника като в детството си, изотдолу, очаквателно. Ника, прикривайки яда си към Бутонов, който неизвестно за какво бе решил да я накаже, и към онази патка — племенницата си, която намерила в кого да се влюби, идиотка, сви рамене и каза:

— Бутни му и се успокой.

— Как „бутни му“? — учуди се Маша.

Ника се ядоса още повече:

— Какво как?... Да не си малка? Хвани го за...

— И готово? — изуми се Маша.

— Съвсем фасулско — изсмия се Ника. „Тъпачка наивна, та чак и стихове. Като иска да се нахендри, нека се нахендри...“

— Знаеш ли, Ника — реши изведнъж Маша, — още сега отивам на пощата и ще се обадя на Алик. Ако пристигне, всичко ще си дойде на мястото.

— Ще си дойде то, ще си дойде — злобно се захили Ника.

— Чао! — рязко скочи от пейката Маша, грабна си якето и се понесе към пътя.

Последният рейс за града беше в десет — тръгваше след пет минути.

Първият човек, когото Маша видя в градската поща, беше Бутонов. Той стоеше в телефонната кабина с гръб към нея. Телефонната слушалка се губеше в голямата му длан, а завъртя шайбата с кутре. Без да говори, окачи слушалката и излезе. Кимнаха си. Маша беше последна на опашката, пред нея имаше двама. Той направи крачка встрани, пусна следващия, погледна си часовника.

— Моят номер от четирийсет минути дава заето.

Неоновите лампи, синкави пулсиращи тръбички, бяха наредени нагъсто, светлината беше рязка като във филм на ужасите, когато нещо трябва да се случи, и Маша почувства страх, че заради този едър киногерой с дънкова риза може да рухне подреденият ѝ разумен живот. А той тръгна към нея, продължавайки обяснението:

— Жените дрънкат... или телефонът е повреден...

Дойде Машиният ред. Тя набра номера със страстното желание да чуе гласа на Алик, който да върне всичко по местата си. Но никой не вдигна.

— И при вас ли е заето?

— Няма никого — преглътна Маша.

— Хайде да се разходим по крайбрежната улица, после пак ще се обадим — предложи Бутонов.

Изведнъж забеляза, че тя е със симпатично лице и кръглите ѝ уши трогателно стърчат на късо подстриганата глава. Той с приятелски жест сложи ръка върху тънкия велур на якето. Маша му стигаше до гърдите, тъничка, остра, същинско момче.

„С нея може да се работи въздух“ — помисли си той.

— Тук имало бъчва на крайбрежната улица с някакво особено вино.

— Новосветско шампанско — отвърна Маша.

Вървяха надолу към крайбрежната улица и Маша изведнъж видя отстрани, все едно на екран, как двамата с бърза крачка, с едновременно свободен и целеустремен вид се носят край курортния декор с изнесени пред входовете на санаториумите саксии с олеандри, край фалшиви гипсови колони, край блещукация с малки светлилки вечнозелен чемшир, край оклюмалите, измъчени от павилионния живот палми, и местната джукеста проститутка Серафима се мярна в дъното на кадъра, и няколко яки миньори с опулени очи, и музика естествено, „За морето в Гагри“... При това краката ѝ радостно пружинират в такт с неговата походка, усеща в тялото си празнична лекота и дори някакво безсловесно веселие, сякаш вече е изпила шампанското...

Избата, в която заведе Бутонов, му хареса. Сервираното шампанско беше студено и много хубаво. Филмът, който започна да се прожектира по пътя, продължи. Маша се виждаше как седи на кръглото столче, все едно самата тя се намираще малко по-вдясно отзад, виждаше и Бутонов, полуобърнат към нея, и най-забавното: едновременно виждаше и златозъбата барманка със златиста блуза, която ѝ беше зад гърба, и момчетата полухамали-полусервитъори, които влачеха каси от задния вход. Всичко беше с кинематографичен обхват и същевременно с кинематографична двуизмерност.

И освен това обърна внимание, че като фигура в сянка, тя самата седи добре, спокойно изправена, профилът ѝ е красив и косите в тесен провлак се спускат красиво върху дългия ѝ врат...

Да-да, киното дава възможност за игра, за лекота... страст... пръски шампанско... той и тя... мъж и жена... нощно море... Ника, ти

си гениална, ти си талантилива, никаква тежест на битието... никакви усилни движения към самопознанието, към самоусъвършенстването, към само...

— Чудесно е тук — каза тя с Никина интонация.

— Хубаво винце... Да ти наля ли още?

Маша кимна. Умната Маша, образованата Маша, първа от цялата компания започнала да чете Бердяев и Флоренски, Маша, която обичаше коментарите към Библията, Данте и Шекспир повече от самите книги, самостоятелно изучила, ако не се брой скапаният задочен педагогически, английски и италиански, написала две малки книжици стихове — впрочем още неиздадени, успяла да поговори с гостуващ американски професор за Езра Паунд и за Никейския събор с италиански журналист католик — мълчеше. Нищо не ѝ се говореше.

— Да ти наля ли? — Бутонов си погледна часовника. — Да опитаме ли още веднъж да се обадим?

— Къде? — учуди се Маша.

— Вкъщи — къде... — засмя се Бутонов. — Ти пък...

Филмът като че ли малко помръкна и отстъпи място на предишното безпокойство. Но курортните декори пак се разгърнаха покрай улицата, докато се връщаха до пощата.

Бутонов веднага се свърза, зададе няколко кратки делови въпроса, научи от жена си, че пътуването до Швеция се отлага, и затвори.

Маша се обади след него и сега искаше само едно — да не намери Алик вкъщи. И не го намери. Не се обади на Сандра. Там си лягаха рано и освен това Ника утре ще е в Москва, а тя вече беше написала писмо на Сандра.

— Не успя ли? — разсеяно попита Бутонов.

— Няма го. Отнесъл се е нанякъде мъжът ми.

Тези думи бяха пълна лъжа — тя не го мислеше.

Алик най-вероятно беше на дежурство. Освен това лъжата беше в небрежния тон, с който го каза...

Но по законите на киното, защото филмът още продължаваше, всичко беше правилно.

— Тогава да вървим? — попита Бутонов и погледна с колебание Маша. — Да вземем такси?

— Тук няма никакви таксита, цял живот движим пеша нощно време, два часа път...

Свърнаха от осветената улица в една странична, минаха петдесетина метра. Тук нямаше нито улични лампи, нито олеандри, улицата веднага се превърна в селски черен път, при това ту лъкатушеше нагоре, ту се препъваше надолу. Земята тънеше в непрогледен мрак, но на небето тъмнината не беше толкова равномерна, над морето сякаш просветляваше, а западният край пазеше слаб спомен за залеза. Дори звездите бяха някак незначителни, мижави.

— Тук ще прекосим напъряко — Маша се спусна по утъпкана глинеста пътечка към някаква стълба или мостче.

— Да не би да виждаш нещо? — докосна рамото ѝ Бутонов.

— Аз съм като котките, с нощно зрение.

Без да вижда усмивката ѝ в тъмното, реши, че се шегува.

— Случва се в нашето семейство. Много удобно между другото: виждаш неща, които никой друг не вижда...

Това беше многозначителен женски сигнал, опит за намаляване на разстоянието между хората, огромно като морската бездна, но способно мигом да чезне.

Не че в главата ѝ съзря някакъв план. По-скоро в известен план съзря самата Маша. Като топче в детска игра тя мина през някакви вратички, плъзна се по улейчето, от което нямаше друг изход, освен облечената в тънка мрежа от конци празна дупка на коша. Но всичко това щеше да обмисля по-късно, в часовете на дългите зимни безсъници.

А засега водеше Бутонов за ръка по мостче и стълба, после нагоре по пътеката и наистина го изведе напъряко, спестила километър и половина, на твърда земя — на път с пирамидални тополи. Това беше много умен път, започнал развитието си от пътечка и извеждащ напъряко към шосето. На шосето ръцете им се разделиха, Бутонов закричи с бърза уверена стъпка, а Маша едва го следваше. Бутонов мислеше за московските си проблеми, за отложеното пътуване, чудеше се какво ли означава.

Гърбът му, който Маша виждаше на две крачки пред себе си, беше пълен израз на отчуждение и на моменти ѝ идваше да го заблъска с остриите си юмручета, да скъса синята риза, да се развика...

Влязоха в Посьолок, Маша разбра, че след броени минути ще се разделят, а това беше невъзможно.

— Стой! — викна в гърба му тя, когато минаваха край Пъпа. — Насам.

Той послушно свърна встрани. Сега Маша вървеше отпред.

— Ето тук — каза тя и седна на земята. Той спря до нея. Изведнъж му се стори, че чува ударите на сърцето ѝ, а тя самата имаше чувството, че сърцето ѝ озвучава като камбана цялата околност. — Седни — помоли тя и той клекна до нея. Тя обхвана главата му: — Целуни ме.

Бутонов се усмихна, както човек се усмихва на домашно животинче:

— Искаш ли?

Тя кимна.

Той не усети ни най-малко вдъхновение, но навикът на добросъвестен професионалист го задължаваше. Притисна я към себе си, целуна я и се учуди колко гореща е устата ѝ.

Ценител на правилата във всяко начинание, той ги спазваше и тук: първо съблечи партньорката, после се съблечи самият ти. Прекара ръка по ципа на панталона ѝ и срещна треперещите ѝ ръце, които разкопчаваха стегнатия цип. Тя се измъкна от коравите дънки и задърпа копчетата на ризата му. Той се засмя.

— Какво е това, гладна ли те държат къщи?

Забавното ѝ усилие леко го запали, но той не се чувстваше в добра готовност и протакаше. Пламенно докосване на ръцете ѝ („Ника, Ника, направих го!“) и отчаян стон „Бутонов! Бутонов!“ — той усети, че може да извърши необходимите действия.

Тя му се стори по-привлекателна отвътре, отколкото отвън, и неочаквано гореща.

— Да нямаш печка там? — засмя се.

Но тя и не мислеше да се смее, лицето ѝ беше мокро от сълзи и тя само ломотеше:

— Бутонов, какъв си! Бутонов, ти си...

Той усети, че Маша много му бяга с напредъка си, и разбра, че е от същата порода като Розка — скорострелна, яростна, дори външно малко приличаше на нея, с изключение на африканската коса. Прегърна малката ѝ глава, притиснал болезнено ушите ѝ, направи

движение, от което почувства ударите на сърцето ѝ така, сякаш беше в гръдния ѝ кош. Уплаши се, че нещо ѝ е повредил, но вече беше късно.

— Извинявай, извинявай, фъстъче.

Когато се надигна на колене и вдигна глава, му се стори сякаш са в лъч на прожектор: въздухът синкаво светеше и личеше всяка тревичка. Нямаше никакъв прожектор — напред небето се търкаляше кръгла луна, огромна, съвсем плоска и сребристосинкава.

— Извинявай, но шоуто свърши — плесна я по бедрото.

Тя стана от земята и той видя, че е с хубаво телосложение, само краката ѝ са леко криви и като на Розка са прикачени така, че горе не се събират. Тази тясна пролука му харесваше — по-добре от дебели бедра, които се търкат едно в друго и протриват червени петна — като на Олга.

Вече се беше облякъл, а тя стоеше в лунната светлина и той невярно изтълкува бавенето ѝ, но вече му се спеше, а преди заспиване искаше да си домисли мислите за отложеното пътуване...

Сега Посьолок беше целият като на длан и Бутонов видя пътечката, която водеше право към къщата на Витьок, към задната част на Адиния двор. Той прегърна Маша, прокара пръст по тънкия ѝ гръбнак.

— Да те изпратя ли или сама ще си дотичаш?

— Сама — но не се затича, а го задържа. — Не ми каза, че ме обичаш...

Бутонов се засмя, беше в прекрасно настроение:

— А това, което току-що правихме с теб?

Маша се затича към къщи — всичко ѝ беше ново: ръце, крака, устни...

Какво физическо чудо беше станало, какво безумно щастие... Това ли е, което Ника гони цял живот... Горкият Алик...

Маша надникна при децата: напред стаята стоеше вече стегната раница. Лиза и Алик спяха на сгъваеми легла, Катя се беше опънала на дивана. Ника я нямаше. „Сигурно си е легнала в Самонината стая“ — помисли си Маша. Умираще да я събуди и мигом да ѝ разкаже всичко, но реши все пак да я остави на мира посред нощ. Не се отби в стаята на Самоня и на пръсти отиде в „синята“...

А приключенията на Бутонов тази нощ още не бяха свършили. Той видя отворена вратата на къщата и се учуди — помнеше, че

сутринта я затвори с халката, макар и без катинар. Влезе — вратата скръцна, — свали си маратонките и влезе във вътрешната стая, където обикновено спеше.

На високото легло, по украински сложно натъкмено — с дантели, завивки, планина от възглавници, която Ада всяка сутрин подреждаше по големина върху бялата кувертюра, размятала буйната си коса по разбутаните възглавници, спеше Ника.

Всъщност се беше събудила от скръцването на вратата. Отвори очи и на лицето ѝ цъфна малко изкуствена усмивка:

— Изненада! Рум сървиз!

Вторият опит в спортната му кариера винаги излизаше по-сполучлив от първия. Ника беше добра и весела, не помрачи последната нощ с глупави упреци, не каза нищо, което би могла да изтърси обидена жена.

Бутонов, верен на все същите правила за държане с жените, първото от които не можа да приложи одеве поради бързината на Маша, премина към второто, но най-важното: никога да не се впуска в обяснения с жени.

На зазоряване при пълно взаимно задоволство Ника напусна Бутонов, като не пропусна да си впише телефона в бележника му. Когато се прибра, Медея вече беше седнала с чашата си ароматно сутрешно кафе и по лицето ѝ не се разбираше дали е видяла от кухненския прозорец как Ника се прибира вкъщи. Впрочем нямаше никаква нужда да се крие нещо от Медея: младите винаги бяха сигурни, че Медея знае всичко за всички. Ника я целуна по бузата и веднага излезе от кухнята.

Представата за проникателността на Медея всъщност беше доста преувеличена, но точно тази нощ тя се беше намерила в центъра на събитията: между два и три през нощта след търпеливо и безплодно очакване на съня тя отиде в кухнята да пие от своето „безсънно биле“, както наричаше отварата от лъжица мак с мед. Изплувалата заедно с нея луна освети хълмчето, където палуваше младата двойка, бляскайки ослепително с неопознатите си бели тела. Малко по-късно, когато беше изпила цяра си на малки внимателни глътки и лежеше в стаята, чу как се отвори съседната врата и леко скръцна пружината на кревата. „Маша се прибра“ — помисли си Медея и задряма.

Сега, като видя и завърналата се Ника, за миг се замисли: всъщност наоколо имаше само един млад мъж — спортистът Валера с желязно тяло и попска прическа с опашчица. Така Медея с известно недоумение отбеляза събитието и го скъта там, където пазеше и другите си наблюдения из живота на младата рода с пламенните ѝ връзки и нестабилни бракове.

Пак влезе Ника с куп прибрано от въжето пране.

— Да са готови за литовците. Само да ги огладя преди заминаването...

По пладне съседът щеше да откара в Симферопол Ника, Катя и Артъом.

Половин час преди тръгването Ника с огладените чаршафи влезе в „синята“ стая, която Маша щеше да освободи за литовците, и тук за първи път днес останала насаме с Маша, чу изповед, която безкрайно я изненада.

— Ника, това е ужасно! — каза Маша с недоспал вид. — Толкова съм щастлива! Всичко се оказа толкова лесно... и потресаващо! Ако не беше ти, никога нямаше да се престава...

Ника седна върху купа чаршафи.

— За кое да се престашиш?

— Направих го с него, както ти ми каза — глуповато се засмя Маша. — Ти излезе права. Както винаги права. Само протегнах ръка...

— Кога? — едва успя да промълви Ника.

Маша започна подробно да разказва как в пощата... Но Ника я спря, вече нямаше време за дълги приказки, тя зададе само един може би доста странен въпрос:

— Къде?

— На Пъпа! Направо на Пъпа стана всичко. Като в италиански филм! Сега на това място трябва да вдигна паметник на непоколебимата вяръност към мъжа ми — и Маша се усмихна с предишната си умна усмивка.

На Ника и през ум не ѝ беше минало, че ядният ѝ съвет ще се приеме с такава прибързана буквалност. Но и Бутонов си го бива...

— Добре, Маша, сега ще имаш вдъхновение за стихове, любовна лирика... — предказа Ника и ни най-малко не сбърка.

„Гъпа работа... Дали да не ѝ подаря този спортен доктор? — помисли си Ника. — И без това заминавам. Както стане, така...“

[1] Грузинска водка, вид гроздова ракия. — Б.пр. ↑

[2] По името на оазиса Фаюм (Северна Африка), където в края на XIX в. е открита изрисувана дъсчица с човешки портрет (восъчна живопис) от I-III в. — Б.пр. ↑

Раклата — кожена, с огънат дървен обков и с бяло-розова раирана басма отвътре, пълна с преградени кутийки, които в сложно взаимодействие помежду си образуваха различни рафтчета и отделения — беше принадлежала някога на Леночка Степанян.

С тази ракла се бе прибрала през деветстотин и девета от Женева, с нея бе пътувала от Петербург за Тифлис, с нея бе пристигнала през единайсега година в Крим. С нея се върна във Феодосия през деветнайсега година и тук преди заминаването за Ташкент я подари на Медея.

Три поколения момичета замираха в копнеж пред нея. Всички вярваха, че раклата на Медея е пълна със скъпоценности. Вътре наистина имаше няколко бедняшки скъпоценности: голяма седефена камейка без обков, който бе обменен за храна през двацет и четвърта, три сребърни пръстена и кавказки мъжки колан, при това за много тънко кръстче. Но освен тези нищожни скъпоценности в раклата имаше всевъзможни неща, за каквито би могъл да мечтае Робинзон Крузо. В безукорен ред, надлежно опаковани, тук бяха прибрани свещи, кибрити, разноцветни конци, всякакви големини игли и копчета, калерчета за несъществуващи шевни машини, телени копчета, риболовни куки, куки за плетене, марки — царски, кримски, немски окупационни, шнурчета, ленти, дантели и шевици, тринайсет разноцветни кичура коса от първото подстригване на децата Синопли, увити в оризова хартия, много фотографии, лулата на стария Харалампий и какво ли още не...

В двете долни кутии имаше писма, подредени по години, непременно със запазени пликкове, внимателно разрязани отстрани със специален нож за хартия.

Там се пазеха и най-различни справки и удостоверения, между които и най-куриозни, например документ за отнемането на велосипеда на гражданина Синопли за транспортните нужди на Доброволческата армия. Това беше истински семеен архив и като

всеки истински архив, той криеше неподлежащи до време на разгласа тайни. Впрочем тайните се намираха в сигурни ръце и се пазеха възможно най-бдително от Медея, поне първата от всички налични.

Тази тайна се съдържаше в писмо до Матилда Цирули от февруари хиляда осемстотин деветдесет и втора година. Писмото беше от Батуми, написано на много лош руски език и подписано с грузинското име Медея. Сегашната Медея знаеше, разбира се, за съществуването на батумската си адашка, снаха на Матилда, жена на по-големия ѝ брат Сидор. Според семейната легенда онази грузинска Медея бе умряла по време на погребението на мъжа си, загинал при нещастен случай. Именно на нея бе кръстена Медея с това толкова необичайно за гърците име^[1]... Писмото с правописни поправки гласи следното:

„Матилда, далечна приятелко, миналата седмица се говореше, че са се удавили твоят Тиресий и братя Кармаки. А завчера в Кабулети водата го изхвърли на брега. За разпознаване извикаха Вартанян и Курсуа Фуражката. Погребаха го и, Царство му Небесно, повече нищо не мога да ти кажа. Когато ти избяга, той стана още по-лош, преби чичо Платон, с Никос винаги се сбиваше, теб Бог те спаси. Често ме болят краката. Зимъс изобщо не можех да стъпя. Сидор ми помага, Господ ще го възнагради. Венчай се още сега веднага. Изпращам ти любовта си и Господ да те пази. Медея.“

Медея намери това писмо няколко години след смъртта на родителите си и го скри от братята и сестрите си. Когато младата Сандрочка започна първите си похождения, Медея ѝ разказа тази история с някаква смътна педагогическа цел. Тя сякаш се опита да омае съдбата ѝ, да предпази Сандрочка от несполуките и трудностите на ориса, през които според това писмо бе минала майка им Матилда. Медея беше абсолютно сигурна, че лекомислието води до нещастие, и никак не ѝ хрумваше, че по същия начин лекомислието може да доведе до щастие или да не доведе доникъде. Но Сандра от дете постъпваше

по закона „както ми текне“, а Медея не можеше да разбере този закон на текването, щукването, прищевките и капризите.

Втората семейна тайна беше свързана именно с тази особеност на Сандрочка и до някое време бе скрита и от самата Медея на долния рафт на еднокрилния гардероб в офицерската чанта на Самуил Яковлевич.

В малката стая, където Самуил прекара последната мъчителна година от живота си, Медея си направи свой кът. Обърна фотьойла на мъжа си към прозореца, отстрани сложи раклата, на нея подреди няколко книги, които постоянно четеше. В тази стая непрестанно сменяше белите завеси с още по-бели, бършеше от рафта с книги и Самуиловото гардеробче белезникавата кримска прах. Не пипаше нещата му.

Цялата тази година чете псалтира, всяка вечер по една катизма. Псалтирът ѝ беше стар, черковнославянски, запазен от гимназиално време. Другият, гръцкият, който беше на Харалампий, я затрудняваше, защото беше написан не на езика на понтийските гърци, а на съвременен гръцки. Имаха въщи и руско-еврейски псалтир с паралелни текстове, издаден във Вилно в края на миналия век, който заедно с две други еврейски книги беше сега върху капака на раклата.

Медея се опитваше от време на време да чете псалтира на руски и макар някои неща да ѝ бяха по-ясни по смисъл, губеше се тайнствената красота на патинирания славянски...

Медея прекрасно си спомняше смуглото лице на младия мъж с грубо раздвоена дебела горна устна, заострения му на върха нос и големите плоски ревери на кафявото сако, когато той решително се доближи до Самуил, седнал на пейка на феодосийската автогара в очакване на симферополския рейс. Младият мъж, притиснал с лакът към ребрата си три книги, спря пред Самуил и му изстреля директно въпроса:

— Извинете, вие еврей ли сте?

Самуил, измъчен от болките, мълчаливо кимна, без да блесне с някоя от обичайните си шеги.

— Вземете ги, моля ви, дядо почина и никой друг не знае този език — младият мъж взе да тика опърпаните книги на Самуил и тогава пролича колко е смутен. — Може да ги прочетете някога. Дядо се казваше Хаим...

Самуил мълчаливо отвори горната.

— Сидур^[2]... Бях слаб ученик в хедера^[3], младежо — рече умислен Самуил, а мургавият младеж, забелязал нерешителността му, се разбърза:

— Вземете ги, вземете. Не мога да ги хвърля. За какво са ни? Ние не сме вярващи... — и избяга, оставил трите книги на пейката до него.

Самуил погледна Медея с болни очи:

— Нали виждаш, Медея... — запъна се, защото се догаждаше, че тя вижда всичко, което вижда и той, плюс още някакви неща, и ловко извъртя: — Сега ще трябва да мъкнем тази тежест до Симферопол и обратно.

Отлетя и последният листец надежда — вярваща не в случайността, а в Божия промисъл, тя разбра този ясен знак: подготви се! И никаква биопсия, за която бяха тръгнали да ходят в областната болница, оттам насетне не ѝ беше нужна.

Спогледаха се и дори Самуил, свикнал да изговаря незабавно всичко, което му дойдеше на ум, не каза нищо.

В Симферопол не му направиха биопсия, оперираха го на втория ден, изрязаха му голяма част от дебелото черво, изведоха му стома и след три дни Медея го върна да умре вкъщи.

Но след операцията той постепенно се съвзе. Колкото и да е странно, дори укрепна, макар че беше станал направо безтелесен. Няколко дни след като се прибира от болницата, взе да чете тези вехти книги и най-слабият ученик от Олшанския хедер в последната година от живота си с благословии за неизвестния Хаим се връщаше към своя народ, а православната Медея се радваше. Тя никога не беше учила богословие и може би благодарение на това чувстваше, че лоното Авраамово^[4] не е тъй далеч от местата, където обитават християнските души.

Тази последна година от живота му беше чудесна. Навън беше прекрасна кротка, тиха есен, необикновено щедра. Старите татарски лозя, отдавна неплевени и занемарени, даряваха земята с последна беритба. През следващите години те се изродиха окончателно и вековният труд отиде нахалост.

Круши, праскови и домати тежаха по клони и стъбла. На опашки за хляб се чакаше на смени, захар изобщо нямаше. Стопанките варяха

и консервираха домати, изсушаваха на покривите плодове, а опитните като Медея правеха татарски пестил без захар. Украинските свине наддаваха от окапалите сладки плодове и меденият аромат на гниещите плодове тежеше над Посьолок.

Медея тогава управляваше болничката, чак през петдесет и пета изпратиха лекар, дотогава беше само тя фелдшер в селището. В ранни зори тя влизаше в стаята на мъжа си с леген топла вода, сваляше грубо изработената неудобна торбичка от корема му, миеше го и чистеше раната с отвара от лайка и градински чай.

Той се мръщеше не от болка, а от неудобство и мърмореше:

— Къде е справедливостта? За мен — торба злато, за теб — торба лайна...

Тя го хранеше с воднисти каши, поеше го с билкова отвара от половинлитрово канче и сложила съдина под него, чакаше кашата да измине краткия си път и да се излее от отворената рана. Знаеше какво прави: билките го прочистваха от болестните отрови, а храната фактически не се усвояваше. Смъртта, за която се подготвяха и двамата, щеше да е от изтощение, а не от отравяне.

Гнусливият Самуил отначало се извъръщаше, страдаше от оголването на тази неприятна физиология, после усети, че Медея не полага никакви усилия да крие някакво отвращение и че възпаленият ръб на раната или забавянето на самото изтичане я вълнуват наистина много повече от неприятната миризма на раната.

Болките бяха силни, но не редовни. Понякога минаваха по няколко дни спокойно, после се образуваше някаква пречка, Медея промиваше stomata с преварено олио и всичко отново се оправяше. Това все пак беше живот и Медея беше готова до безкрайност да носи бремето...

Сутрин около три часа прекарваше край мъжа си, в осем и половина отиваше на работа и бързаше да се върне по обяд. Понякога, когато се случеха със старшата сестра Тамара Степановна, тя я освобождаваше за следобеда и Медея повече не се върщаше на работа.

Тогава извеждаше Самуил в двора, слагаше го да седне, сядаше до него на ниско столче, белеше с ножче с почти изядено острие круши или махаше ципите на попарени домати.

В края на живота си Самуил стана мълчалив и те седяха безмълвни, наслаждаваха се на взаимното си присъствие, на

спокойствието и обичта, в която сега нямаше никакви пукнатинки. Медея, която никога не забравяше за рядката му вродена незлобливост, за събитието, което за него беше непростим позор, а за нея — искрена проява на кротката му душа, се радваше сега на скромното мъжество, с което той понасяше болката, безстрашно посрещаше смъртта и буквално лееше благодарност към целия Божи свят и особено към Медея.

Той обикновено сядаше така, че да вижда плосковърхата планина, заоблените хълмове в розовосивкава мъгла.

— Тукашните възвишения приличат на Галилейските — повтаряше той думите на Александър Ашотович, когото никога не беше виждал, както и Галилейските планини.

Бавно четеше книгата, откъси от която най-зле от всички бе прочел при честването на еврейското си пълнолетие преди половин век. Забравените думи се надигаха от дъното на паметта му като въздушни мехурчета, ако пък това не се случеше и четвъртитите букви не пожелаеха да му разкрият съкровения си смисъл, той търсеше в успоредния руски текст приблизително подсказване.

Бързо разбра, че книгата не може да се преведе точно. В края на живота започнаха да му се разкриват неща, за които той не бе подозирал: че мислите се изразяват в думи не цялостно, а с доста голяма приблизителност, че има някаква пролука, празнота между мисълта и словото и тя се запълва с напрегната умствена дейност, която именно попълва ограничените възможности на езика. За да пробиеш до мисълта, която сега му се струваше подобие на кристал, трябва да отминеш текста — сам по себе си езикът замърсява скъпоценния кристал с неверни думи с блуждаещи във времето граници, графика на думите и буквите, с разнообразното звучене на словото.

Той забеляза, че се получава някакво изместване на смисъла: двата езика, които владееше, руски и иврит, изразяваха мислите по различен начин.

„Национално по форма — усмихваше се Самуил, — божествено по съдържание...“ Шегуваше се по навик.

Почти нямаше сили. Каквото и да правеше сега, го правеше много бавно и Медея забеляза как са се променили движенията му, как тежко и дори тържествено вдига чашата до устата си, избърсва с

изсъхнали пръсти поникналите през последните няколко месеца мустаци и късата прошарена брада. Но сякаш като компенсация за този физически упадък или може би благодарение на Медеините билки главата му беше бистра, мислите, макар и бавни, бяха много точни. Той разбираше, че му остава съвсем малко време за живот, но колкото и да е чудно, напълно го напусна усещането за вечно бързане и присъщото му суетене. Сега спеше малко, дните и нощите му бяха много дълги, но не се измъчваше — съзнанието му се преустройваше за друго време. Той се връщаше в миналото и се чудеше на моментността на изживяния живот и продължителността на всяка минута, която прекарваше на плетеното кресло с гръб към залеза, с лице към изток, към тъмнеещото синьо-лилаво небе, към хълмовете, които за половин час от розови ставаха мрачносини.

Загледан натам, той направи още едно откритие: оказа се, че е изживял целия си живот не само забързано, но и в дълбок страх, скриван дори от самия себе си, по-точно в много стракове и в най-острия от всички — страх от убийство. Като си спомняше сега онова ужасно събитие във Василишчево — разстрела, който трябваше да ръководи и който така и не видя заради позорния нервен припадък, — той се благодареше Богу за неприличната за мъж слабост, за нервното дамско поведение, което го бе спасило от злодейството.

„Страхливец, страхливец — признаваше си наум и пак не пропускаше да се самоиронизира: — «Тя го обикна, че е шушумига, той нея — че е толкоз отзивчива...»^[5] А страхопъзльовщината си винаги съм крил зад жените“ — формулира сега обвинението си Самуил.

Психоаналитик вероятно би могъл да измъкне от случая му някой комплекс с митологично име, във всеки случай щеше да обясни повишената сексуална агресивност на дентиста с подсъзнателно изтласкване на страха от кръвопролитията чрез прости възвратно-постъпателни движения в податливата мекота на пълнотелесните дами... С женитбата си за Медея той се бе прикрил с нейното мъжество от вечния си страх... Шегичките, закачките, вечното му желание да предизвика усмивка у околните е свързано с интуитивното знание, че смехът убива страха. Оказа се, че смъртоносната болест също може да освободи от страха от живота.

Последното страшно куче, което можеше да ухапе всеки евреин за петата, беше космополитизмът. Още преди този термин да се възприеме, той вече беше обрасъл с безпощадно разгърнато определение: „Буржоазна реакционна идеология“; още от първата публикация на Жданов Самуил тревожно следеше вестниците, в които този балон ту се раздуваше, ту се спихваше. Заел социално незначителното, но материално повече от приемливото си място на районен зъболекар протезист след позорното бягство от редиците на непосредствените творци на историята към стадото на подопитните наблюдатели, Самуил предвиждаше поредното преселение на народите. Кримските татари, немците, отчасти понтийските гърци и караимите по това време вече бяха депортирани от Крим, та му хрумна хитра мисъл — да нанесе изпреварващ удар и да се вдигне на Север с договор за пет години, пък междуременно нещата може и да се успокоят...

Преди болестта често се беше разхождал с приятеля си Павел Николаевич Шимес, физиотерапевт от санаториум в Судак, из добре поддържания парк, който някога бе принадлежал към вилата на Степанян, и двамата шепнешком обсъждаха великата история в оперативен моментен разрез.

В края на октомври петдесет и първа, в ранното утро в неделя, доктор Шимес пристигна от Судак с половин литър разреден спирт, което беше твърде странен дар предвид безалкохолните навици на доктора, и помоли Медея — за огромно изумление на Самуил — да ги остави насаме.

След което, потраквайки с не много добре натаманеното си чене — впрочем не беше му го правил Самуил — и барабанейки с пръсти по ръба на масата, каза, че това е краят. Оказа се, че предния ден в санаториума се провело партийно събрание, на което с провинциално умствено изоставане го обвинили в космополитизъм заради клетия душ на Шарко, който докторът от години пропагандирал наред с други физиотерапевтични методи, разработени изцяло от немски физиолози в края на миналия век.

— Онзи идиот, директорът на санаториума, мислел, че Шарко е украинец. Някой го просветил по въпроса^[6]... Знаеш ли какво се сетих, Самуил: ами ако му представя справка? Пазя я вкъщи — зашепна Шимес.

— Каква справка? — учуди се Самуил. — Че Шарко е украинец?

— Че съм кръстен. Те мислят, че съм евреин, там е работата, но баща ми се е покръстил и е покръстил цялото семейство още през деветстотин и четвърта, преди погрома. Какво да правя? Какво да правя? — захлупи в длани плешивата си глава.

Все пак си беше истински евреин, защото православен в подобен миг нямаше да си позволи да забрави за донесената бутилка. Самуил се почеса по брадичката и отговори в обичайния с маниер:

— Запази си справка за погребението, та попове да ти попеят християнския кадиш^[7]. Това не е изход. За руснаците все едно си оставаш евреин, а за евреите си по-лош от неверник. Колкото до Шарко, обясни им, че Шарко е откраднал изобретението си... От Боткин или Спасокукоцки... Най-добре — от академик Павлов. Какво ме гледаш? Напиши в манипулационната: „Душ на академик Павлов“ — и всички ще се успокоят. Хем и Павлов няма да ти се обиди, той умря още преди войната. — Самоня ехидно се усмихна. — Ако пък си толкова православен, може да му запалиш свещ в черквата, моята Медея ще те научи, тя знае как се прави...

Нещастникът Шимес му се обиди и си тръгна. Обаче поразмисли, все пак написа с големи червени букви „Душ на академик Павлов“ и го закачи. Но късно — уволниха го, а надписът остана на вратата още две и кусур години... Тогава, след като Шимес си тръгна, Самуил усети, че страхът постепенно се измества от съжаление, задето наоколо цари такава ужасна глупост... А може би болестта още тогава беше започнала тайно да разяжда здравето на вид тяло на Самуил?

... Топлото време се задържа необичайно дълго за тукашния край, чак до края на ноември. Затова пък още от началото на декември започнаха студени дъждове, които скоро преминаха в сняг, и морски бури. Макар морето да бе доста далече и много по-ниско, неговият рев стигаше до Посьолок и нощем се усилваше. Вятърът носеше маси явна и скрита вода и дебелията водна възглавница над земята беше толкова плътна, че човек не можеше да си представи как само на около пет километра над това студено желе блести неизтощимо, безмерно слънце.

Самуил престана да излиза навън. Медея отнесе плетеното му кресло в кухнята и я затвори със зимния катинар. Сега готвеше в къщата на котлона и палеше малката печка, иззидана една година преди преместването им тук от феодосийски майстор — татарите не зидаха печки в жилищата си, а и подовете им бяха пръстени. Направиха дюшемето на втората година след преместването.

Самуил я помоли да закачи в стаята му плътни пердета. Той не обичаше междинната здрачна светлина, дърпаше тъмносиньото перде и палеше настолната лампа. А когато спираха тока, което се случваше доста често, палеше старата акумулаторна миньорска лампа, която гореше с ярка белезникава светлина.

Сега прозорците оставаха затворени и Медея постоянно гореше ароматни масла с билки в светилничета самоделки, така че в къщата винаги се усещаше сладникав ориенталски мирис.

Самуил не четеше вестници, дори космополитите, издавани от време на време във всевъзможни области на науката и културата, престанаха да го интересуват.

Беше стигнал вече до Книга Левит. По-безинтересна в сравнение с първите две книги от Петокнижието, тя е адресирана най-вече до свещениците и съдържа почти половината от общо шестстотин и тринайсетте забрани, на които се крепи еврейският живот.

Самуил дълго и внимателно чете тази книга и не можеше да разбере защо от всички „крилати влечуги, ходещи на четири нозе“ може да се ядат само „ония, които имат пищяли над нозете си, за да скачат с тях по земята“. Но и от тях годни за храна са само скакалецът и незнайните харгол и хагаб, а всякакви други са мръсни. Не се даваха никакви, абсолютно никакви логични обяснения. Той беше дървен и тромав, този закон, и в него много място се отделяше за всякакви ритуали, свързани с храмови богослужения, което е пълна безсмислица поради отдавнашната липса на храм и пълната невъзможност той някога да бъде възстановен.

После забеляза, че общите очертания на този неповратлив закон, набелязани още в Изход и напълно разработени в Талмуда, обхващат всички мислими и немислими ситуации, които може да се случат на човек, и дават точни предписания за поведение в такива ситуации, и всички тези хаотично налагани забрани са имали една-единствена цел

— святост на живота на Израилевия народ и поради това пълно отричане на законите на земята Ханаанска.

Това беше пътят, който му бе предложен на младини, а той се бе отказал. Нещо повече, от законите на земята Ханаанска, които не обещаваха святост, но поне някакъв приемлив и справедлив ред, той също се отказа и на млади години беше положил доста усилия да разруши и едното, и другото...

Като изследваше сега древното еврейско законодателство, той стигаше до мисълта за изключителното беззаконие, в което живееха хората от неговата страна и той самият сред тях. Всъщност това беше общият закон на беззаконието, по-лош от ханаанския, нему едновременно се подчиняваха и невинността, и дързостта, и умът, и глупостта... И единственият човек, както разбираше сега, който наистина изцяло живееше по някакъв свой закон, беше Медея. Кротката упоритост, с която тя отглеждаше децата, трудеше се, молеше се, спазваше своите пости, се оказаха не особености на странния ѝ характер, а доброволно поето задължение, изпълнение на отдавна отменения навсякъде от всички закон.

Познаваше впрочем и други хора от същия вид — покойният му чичо Ефраим, случайно убит от пиян войник, изчезнал в края на улицата, без дори да се обърне, може би такъв човек беше и малоумният чистач Райе, младият татарин, който имаше в малката си глава само две правила: да се усмихва на всички и старателно, идиотски старателно да чисти пътеките в парка на санаториума...

Той, който беше свикнал винаги да издрънква на Медея всяко нещо, което му идваше на ум, не споделяше сегашните си мисли не от страх, че ще остане неразбран, а по-скоро поради усещането, че не може да ги изрази съвсем точно. От редките му изказвания Медея разбираше как се е променил вътрешният му живот, радваше се на този факт, но беше твърде много угрижена за физическото му състояние, та да вниква дълбоко в тази промяна. Започнаха да го мъчат болки в гърба и сега тя му правеше инжекции, за да може да спи.

Мина декември, бурите утихнаха, но пак беше мрачно и студено. Още от средата на януари започваха да чакат пролетта. Медея, която преди прилежно отговаряше на писмата на роднините, сега им драсваше кратки пощенски картички — получих писмото ти, благодаря, при нас всичко е постарому, Медея, Самуил.

Не ѝ оставаше време за писма. През цялата зима написа само две истински писма — на Леночка и на Сандра.

Февруари продължи безкрайно и все едно напук се случи при това с двайсет и девет дни. Затова пък след първата десетдневка на март слънцето се показа и повече не се помрачи нито за час, така че всичко веднага тръгна да се раззеленява. На път от работа Медея откъсваше по няколко теменуги и асфодили на хълма, напечен от слънцето, и ги слагаше в чинийка до Самуил. Той почти не ставаше, дори не сядаше в леглото, защото в седнало положение болките му като че ли се усиливаха. Сега ядеше веднъж дневно, защото процесът на хранене беше много уморителен за него. Лицето му продължаваше да се променя и Медея го намираще одухотворено и прекрасно.

Последната неделя на март се случи съвсем топла и безветрена и Самуил я помоли да го изнесе в двора. Тя изми плетеното кресло, изсуши го на слънце, застла го със старото одеяло. После облече Самуил, стори ѝ се, че палтото му тежи повече от него самия. Той измина двайсетината крачки от леглото до плетения стол бавно и с огромно усилие.

На близкия хълм напъпиха тамариските, вейките им бяха обсипани с лилав цвят, който още не беше се разпукал. Самуил гледаше към плосковърхите планини, а те гледаха към него — дружелюбно, като равни към равен.

— Господи, колко хубаво... колко е красиво — повтаряше той и сълзи бликаха и от външните, и от вътрешните крайчета на очите му и се стичаха в клиновидно израсналата му брада.

Медея седеше до него на столчето и не забеляза мига, в който той спря да диша, защото сълзите още няколко минути се стичаха от очите му...

Погребаха го на петия ден. Съсухреното му тяло търпеливо изчака пристигането на роднините, без да проявява признаци на разлагане. Пристигнаха Александра със Серьожа, Фьодор с Георгий и Наташа, брат им Димитрий със сина си Гвидас от Литва, цялата мъжка рода от Тбилиси. Мъжете го отнесоха на ръце до местното гробище и седнаха на скромна софра за помена.

Медея не позволи да се пекат баници и да се прави празнична гощавка. Сложи на трапезата жито, хляб, сирене, чиния със

средноазиатски зеленилки и варени яйца. Когато Наташа я попита защо е решила така, Медея отговори:

— Той е евреин, Наташа. А евреите изобщо не правят помени. Връщат се от гробището, сядат на пода, молят се и постят... Да ти призная, този обичай ми се струва правилен. Не обичам нашите помени, на които се преяжда и прелива. Нека е така...

След смъртта на мъжа си тя облече вдовишки дрехи и слиса всички с красотата и необикновения израз на мекота, който досега не бяха забелязвали у нея. С този нов израз на лицето тя започна продължителния си вдовишки живот.

Цяла година, както вече се каза, чете псалтира и чакаше задгробна вест от мъжа си с такова прилежание, с каквото се чака раздавач с отдавна пратено писмо. Но тя не идваше. На няколко пъти ѝ се стори, че дългоочакваният сън започва, че всичко вече е изпълнено с присъствието на мъжа ѝ, но това очакване се разрушаваше от внезапна — пак насън — поява на враждебен и непознат човек, а в реалността — от силен вятър, който удряше прозореца и отнасяше съня.

Първия път го сънува в началото на март, малко преди годишнината от смъртта. Сънят беше неясен и не я успокои. Чак след няколко дни го разбра.

Сънува Самуил с бяла престилка — това беше хубаво, — ръцете му бяха в гипс или тебешир, лицето му много бледо. Той седеше на работната си маса и почукваше с чукче по някакъв много неприятен метален предмет, но не беше протеза. После се обърна към нея, стана. И се оказа, че в ръцете си държи портрет на Сталин, но надолу с главата. Взе чукчето, почука с него по ръба на стъклото и внимателно го извади. Но докато се занимаваше със стъклото, Сталин изчезна някъде и под него имаше голяма снимка на Сандрочка като млада.

Същия ден съобщиха за болестта на Сталин, а след няколко дни — за смъртта му. Медея наблюдаваше истинската скръб и искрените сълзи, а също безсловесните проклетия на онези, които не скърбяха с останалите, но остана съвсем равнодушна към това събитие. Много повече я притесни втората половина — какво търсеше в съня ѝ Сандрочка и какво предвещава присъствието ѝ... Медея смътно се тревожеше и дори мислеше да отиде до пощата, за да се обади в Москва.

Минаха още две седмици. Дойде годишнината от смъртта на Самуил. Денят се случи дъждовен и Медея стана вир-вода, докато се прибере от гробището. На другия ден реши да прегледа нещата на мъжа си, да раздаде някои вещи и най-вече да намери някои инструменти и малкото немско електромоторче, което беше обещала на сина на една феодосийска приятелка...

Подреди ризите на купчинка, остави хубавия костюм за Фьодор — може да му свърши работа. Имаше и два пуловера, те още пазеха жива миризмата му, тя ги задържа, реши да не ги дава на никого, да ги остави за себе си... В дъното на гардеробчето намери офицерската чанта с разни книжа: документ за завършено училище по протезиране към Наркомздрав, справка за завършен работнически факултет, няколко грамоти и официални поздравления.

„Ще ги преместя в раклата“ — помисли си Медея и отвори незабележимо странично джобче на чантата. В него имаше тънък плик, надписан с почерка на Сандрочка. Писмото беше адресирано до Мендес С. Я., до поискване, судакската поща. Това беше странно.

Тя отвори машинално плика и се запъна още на първия ред.

„Скъпи Самоша“ — беше написано от ръката на Сандрочка. Никой не го наричаше така. По-големите го наричаха Самоня, по-малките — Самуил Яковлевич.

„Ти излезе много по-съобразителен, отколкото предполагах — прочете Медея. — Точно така е, но това не значи абсолютно нищо и най-добре незабавно да забравиш завинаги откритието си. Ние със сестра ми сме пълни противоположности, тя е светица, аз съм триж свиня. Но предпочитам да умра, отколкото тя да разбере кой е бащата на това дете. Затова те моля веднага да унищожиш писмото ми. Момиченцето е изключително само мое и не си мисли, ако обичаш, че имаш дете, то е само едно от многото племенничета на Медея. Прекрасно дете, червенокоска, засмяна. Сигурно ще бъде много весела и се надявам, че няма да прилича на теб — в смисъл тайната ще си остане само между нас. Благодаря ти за парите. Използвах ги, но, честно казано, не знам дали искам да получавам помощ от теб. Най-важното е сестра ми нищо да не заподозре. Че и без това имам угризения, а какво ли ще ми е, ако разбере нещо? За нея пък да не говорим.

Остани със здраве и весел, Самоша. Сандра.“

Медея прочете писмото права, много бавно, прочете го втори път. Да, да. Те често ходеха до заливите през онова лято. Александра и Самуил. Същото лято беше загубила и моминското си пръстенче.

После Медея седна на креслото. Непозната досега душевна тъма я затисна. Остана така до късно вечерта, без да мръдне. После стана и взе да се стяга за път. Изобщо не си легна тази нощ.

На сутринта стоеше на автобусната спирка със спретнато овързана черна кърпа, с голяма раница и саморъчно ушита чанта в ръка. На дъното на чантата в старинна жакардова чантичка носеше молбата си за отпуска, която реши да прати по пътя, документи, пари и злополучното писмо. С първия автобус замина за Феодосия.

[1] Митологичната Медея е дъщеря на царя на Колхида — Западна Грузия. — Б.пр. ↑

[2] Съботен молитвеник. — Б.пр. ↑

[3] Начално религиозно училище. — Б.пр. ↑

[4] Тоест обиталище на блаженството. — Б.пр. ↑

[5] По Шекспир, „Отело“: „И тъй обикнахме се ние двама, тя мен за туй, че мъки срещал бях: аз нея, че пожали ме за тях“ (I.3: превод Валери Петров). — Б.пр. ↑

[6] Шарко е французин. — Б.пр. ↑

[7] Заупокойна молитва (иврит). — Б.пр. ↑

Застанала на спирката на автобуса с раницата на гръб, Медея се чувстваше същински Одисей. Ако не и повече, защото Одисей край бреговете на Троя още не знае колко много време ще мине до завръщането му, но ясно си представя разстоянието, което го дели от дома.

А Медея, свикнала да мери разстоянието в часове бодро крачка, не можеше и да си въобрази дори колко дълъг е изборият от нея път. Освен това Одисей е търсач на приключения и човек на моретата, той не пропуска възможност да отложи завръщането си, по-скоро си дава вид, че целта му е грубото жилище в Итака, наричано царски дворец, и прегръдките на остарялата съпруга въртокъщница.

Медея бе прекарала целия си дотогавашен живот неотлъчно на това място, ако не се брои единственото пътуване до Москва със Сандрочка и първородния ѝ син Сергей, и този неотлъчен живот, който от само себе си бурно се променяше — революции, смени на правителства, червени, бели, немци, румънци, изселваха едни, други, пришълци, заселваха, — накрая я превърна в здраво дърво, вплело корени в каменистата земя под неизменното слънце с неговото всекидневно и целогодишно движение и под неизменния вятър със сезонните му миризми ту на изсъхнали по брега водорасли, ту на завехващи под слънцето плодове, ту на горчив пелин.

Но същевременно тя беше и крайморски човек: от детските ѝ години мъжете в семейството браздыха морето. В морето загина баща ѝ, по морския път си отидоха завинаги Александър Антонович Степанян, Анаит и Арсен, стар параход откара от Батуми леля ѝ с двамата ѝ братя и дори сестра ѝ Анеля, омъжена за грузинец от планинския Тифлис, напусна някога дома си от новото пристанище на скъпата Феодосия.

И макар никакви водни пътища да не водеха към онзи далечен град, до който бе отлагала пътуването с десетилетия, а сега мигом

потегли, тя реши поне част от пътя, началото, да мине по море — от Керч до Таганрог...

Първите два етапа от пътя, от Посьолок до Феодосия и от Феодосия до Керч, бяха привични за нея като път през собствения ѝ двор. Вечерта пристигна в Керч и се оказа на границата на своя ойкумен, древната Пантикапея беше най-източната му точка.

На пристанището научи, че пътническите параходи потеглят чак през май и само товарни кораби правят редки курсове от Керч за Таганрог, но не качват пътници. Докривя ѝ от първата грешка — трябваше да пътува направо през Джанкой, без да се блазни по морски кривулици.

С неприязън обърна гръб на бозавата меотийска вода с дъх на гнило и се запъти към старата си приятелка Таша Лавинска, която от младини се беше отдала на „гробокопачество“, както се шегуваше мъжът ѝ, доктор Лавински, интелигент и библиофил, местна забележителност почти от ранга на гробницата на Диана.

Лавински живееха зад музея и жилището им беше като негов филиал — отломки от ронлив керченски камък, антична прах и суха хартия изпълваха дома им.

Таша отначало не позна Медея, от няколко години не бяха се виждали — откакто Самуил се разболя и немногобройните приятели, кой от деликатност, кой от егоизъм, почти престанаха да ги навещават в Посьолок.

Щом я позна, Таша се хвърли на врата ѝ още преди да бе свалила раницата.

— Чакай, чакай, Ташенка, първо да се съблека — побутна я Медея. — Чакай да се измия. Самуил казваше, че Керч е световният полюс на прахоляка...

Беше влажна пролет, за прахоляк и дума не можеше да става, но доверието на Медея към покойния ѝ мъж беше толкова голямо, че тя се чувстваше ужасно прашна.

Таша с привично движение отмести купища оръфани книги, листа с дребни рисунчици и тук-там неразбираеми кратки редове и сложи на вестник ядене, без ни най-малко да се опитва да украси мизерното количество и сиромашкия му вид.

Сергей Иларионович, величественият стар мъж на някога младата красавица, който великодушно не забелязваше ранната ѝ

грозна старост, поникналите по брадичката ѝ тук-там остри косми, изсочилите напред зъби, цял живот беше приемал Ташиното пълно отвращение към домакинстването като очарователна особеност. Той спазваше архаичната трапезна елегантност и поднесе на Медея пушена риба и рибни консерви, съвсем неуместни в този рибарски град.

Но виното беше хубаво, марково. Макар и отдавна пенсионер, той все още практикуваше от време на време и близките хора, за които се грижеше, освен обичайния хонорар носеха и храни — като в някогашните гладни и почти изветрели в късата памет години.

Щом научи за Медеината пътна несполука, той веднага се обади на началника на пристанището и онзи обеща да транспортира Медея още утре сутринта с първия кораб, без да обещава никакви удобства на пътешественичката.

Останаха на масата до късно през нощта, допиха хубавото вино, после пиха лош чай, а Таша, без изобщо да попита защо ѝ е притрябвал Таганрог, взе да разказва за някаква решетка от мезолита, която открила в Приазовието. Медея дълго не разбираше какво толкова я възпламенява, докато Таша не сложи върху недоядената риба омърляните рисунки, направени с уверена ръка, на които имаше нещо разчертано като за морски шах, и го обяви за един от най-старите култови символи, известни от палеолита и открити и в Египет, и в Крит, и в предколумбовска Америка, а сега и тук, в Приазовието...

Сергей Иларионович дремеше старчески на стола, от време на време се събуждаше благодарение на вродената си любезност, кимаше сънено в знак на съгласие, смънкваше нещо одобрително и отново се унасяше.

Без да се заинтригува ни най-малко от Ташините научни изследвания, Медея търпеливо чакаше края на лекцията и само се чудеше, че Таша дума не каза нито за дъщеря си, нито за внучката, които живееха в Ленинград.

На всяко новоредие в сказката ѝ Медея кимаше и си мислеше колко е упорита човешката природа, колко стабилно може да бъде понякога страстното увлечение, неподлежащо на никакви промени, като тези решетки, овали и точки например, които, веднъж запечатани, живеят после хиляди години във всякакви съкровени кътчета по света — в музейните подземия, в сметищата, надраскани на сухата земя и по стари огради от играещи деца...

Сутринта дойде пълен човек с морска униформа без пагони и взе Медея от спящата къща на Лавински, а след един час Медея вече се полюшваше насред Керченския залив на старо товарно корабче с толкова близък до сърцето ѝ вид, сякаш беше от старата армада на дядо ѝ Харалампий.

Със старческо сумтене и немоцно усилие параходчето се довлече до Таганрог чак вечерта. Дотогава ръмежът се беше превърнал в сив дъждец и Медея, изкарала дванайсет часа с изправен гръб и прибрани крака на дървената пейка, се спусна по стълбичката с чувството, че по-скоро е част от тази пейка, от която току-що беше станала, отколкото жив човек.

На пристанището се огледа — освен самотната улична лампа и едно момче, с което бяха пътували още от Керч и което през целия ден чете дебела книга, нямаше никого и нищо. Момчето беше на полудетска възраст, когато обръщението „младежо“ още е смущаващо.

— Бихте ли ми казали, младежо, как по-удобно се стига до Ростов на Дон — с влак или автобус.

— С автобус — кратко отговори момчето.

До него имаше кошница с две дръжки, обшита със стар плат с приятно позната шарка. Медея се взря — едва личаха избелели маргаритки, събрани в кръгли букетчета. Момчето като че ли улови погледа ѝ и каза нещо странно, подритвайки с крак кошницата:

— Ако се побере в багажника, ще има място за вас.

— Какво казахте? — учуди се Медея.

— Брат ми ще дойде от Ростов да ме вземе. С кола. Мисля, че ще има място и за вас...

— Така ли? Прекрасно...

Мракът, който беше захлупил душата ѝ и я торможеше непрестанно от мига, в който бе прочела ужасното небрежно писмо, писано набързо, не ѝ попречи да се възрадва: „Господи, благодаря Ти, че не ме изоставяш по всичките ми пътища, изпращаш ми Своите ангели придружители, както на Товия...“^[1]

Момчето, което и не подозираше, че изпълнява ролята на ангел придружител, отмести встрани кошницата с плоския връх на ботуша си и обясни на Медея:

— Колата му е голяма, победа, но може да е натоварил нещо...

Говореше правилно, със сякаш позната интонация на момче от добро семейство. Очевидно дебелите книги му бяха от полза.

След петнайсетина минути дойде нисък млад мъж, целуна момчето, потупа го по рамото:

— Браво, Льошенка! Защо не докара леля?

— Тя обеща да дойде през лятото. Болят я краката.

— Горката... Как се оправя сама?

Въпросът не беше риторичен, той чакаше отговор.

— Видя ми се, че всичко е наред. Дава под наем едната стая. Наемателят е симпатичен, от Ленинград, работи в метеорологичната станция. Докара дърва. Тя ти праща разни неща — кимна към кошницата. — Не исках да ги взимам, но тя настоя...

Мъжът махна с ръка:

— Както винаги... — и посегна за кошницата.

Момчето го спря:

— Толя, тази жена също е за Ростов. Има ли място?

Толя се извърна към Медея, сякаш току-що я забеляза, макар че тя бе стояла до тях през целия им разговор.

— Има място. Ще ви взема. Къде в Ростов?

— На гарата.

— Дайте си раницата — протегна ръка и метна раницата ѝ на рамото си.

Медея продължи полугласно: „Господи, благодаря Ти за всички Твои благодеяния, за всичко, което ми изпращаш, и дай ми сили всичко да поема, без да отхвърлям нищо...“

Това беше вечният ѝ разговор с Бога, смесица от отдавна съчинени молитви и собствения ѝ глас, жив и благодарен...

Едва разпънала крайници след дългото седене на палубата, тя се качи сега в колата, където впрочем беше топло и удобно. Мокрите ѝ дрехи скоро не че изсъхнаха, но поежа топлината ѝ. Тя задряма и през дрямката чуваше откъслечно разговора на братята: нещо за сватбата на сестра им, за Педагогическия институт, където момчето е първи курс, за Симферопол, за леля им, която навестило в Стария Крим.

„Трябва да се видя с Нина“ — сънено си помисли Медея за някогашната си феодосийска съседка, която се беше преместила в Стария Крим след пожара, изпепелил къщата ѝ на някогашната им улица. В просъница Медея си спомни за Нина, за старата ѝ майка,

която полудя в нощта на пожара, за по-малката сестра на Нина с изгаряне на предмишницата, което Медея веднага се хвана да лекува по безпощаден и сигурен народен начин.

Посред нощ в пълен мрак закараха Медея на гарата. Водачът взе раницата ѝ и я заведе до касите. Пред едно от гишетата се виеше дълга безмълвна опашка, другите две бяха затворени така безнадеждно, като че ли никога не ги отваряха.

Медея се спря пред една от затворените каси и благодари на мъжа. Той свали раницата, остави я на пода и неуверено рече:

— Дали сега да не ви закарам у нас, а утре сутрин да продължите. Гледайте какво става тук.

Медея тъкмо отвори уста да му благодари, когато касата до рамото ѝ се отвори и преди още да се опомни, тя попита за билет до Ташкент.

— Само със запазени места — предупреди касиерката — и ще пътувате с две прехвърляния — в Саратов и в Салск...

— Добре — каза Медея.

Тълпата с викове и вой се втурна към неочаквано отвореното гише, започна се яростна разправия — едни искаха да се запази предишният ред, други, които бяха последни на опашката, а сега се озоваха съвсем близо до касата, в никакъв случай не искаха.

След минута с билет в ръка, едва пробивайки си път през хората, влезли в ръкопашни схватки в името на справедливостта, Медея си взе раницата от Анатолий. Той разпери ръце:

— Голям късмет извадихте!

Излязоха на перона и не видяха, че касата затвори веднага след продадения на Медея билет и навалицата, разделена сега на две, клокочеше пред двете затворени гишета и нетърпеливи ръце думкаха по шперплата.

Влакът на Медея дойде след дванайсет минути, макар и с петчасово закъснение, и чак след като тръгна от Ростов, тя се досети защо платът с маргаритките ѝ се стори толкова познат — това беше собственото ѝ перде, подарено на Нина след пожара заедно с много други необходими неща преди трийсет години... Следователно лелята в Стария Крим, за която говореха, беше някогашната ѝ съседка Нина, а младежите — синове на момичето, което Медея тогава лекува от изгаряне... Тя се усмихна на себе си, успокоена: в световния ред

въпреки нарасналото многолюдие и суетливост нещата си бяха постарому и разбираеми за нея: ставаха малки чудеса, хората се събираха и разделяха и всичко заедно образуваше красива шарка...

Тя извади от раницата две сухарчета и големия немски термос. Чаят, налят още в Керч, беше топъл и сладък...

Медея остана до прозореца на купето около четири денонощия, понякога се изтягаше на долното легло и потъваше във вибриращ накъсан сън, на чието дъно все така тъмнееше неразтворима утайка от мрак.

Влакът напредваше бавно с безчет малки спирки и дълги безсмислени престои по прелезите. Разписанието се беше отменило от само себе си още от момента на тръгването на влака към местоназначението. На всички гари и спирки го посрещаше уморена от чакане тълпа. В бавната мръсна композиция нямаше много хора като Медея, предприели толкова дълго пътешествие.

Повечето с кошници, торби и вързопи се качваха за няколко спирки, блъскаха се в коридорите и слизаха, оставяйки подире си тежки миризми и слънчогледови шлюпки.

Изживяла всички кримски вълнения, свидетелка на тиф, глад и студ, Медея никога не бе участвала в огромните преселения в историята на отечеството и само от близки беше чувала за конските вагони и опашките за топла вода по гарите.

И едва на петдесет и толкова години за първи път, и то доброволно, се бе откъснала от скъпоценния уседнал живот и с изумление наблюдаваше какви несметни хорски пълчища се движат по огромната ничия земя, затрупана с болно желязо и натрошен камънак. Край железопътните насипи под тънката пролетна трева лежеше войната, свършила преди осем години — загладени ями с тъмна вода, враснали в пръстта руини и кости, които пълнеха земята от Ростов до Салск, от Салск до Сталинград.

Струваше ѝ се, че земята таи по-дълбоко спомена за войната, отколкото това множество от хора, които шумно и еднообразно обсъждаха неотдавнашната смърт на Сталин. Бяха минали само няколко седмици от кончината му и всичките ѝ спътници го споменаваха в разговорите помежду си.

Тя чу какви ли не фантастични неща: възрастен жепеец, който се връщаше от погребението на собствената си майка, шепнешком

разказа за голяма смъртна трагедия, която се случила в Москва в деня на сбогуването със Сталин, за еврейските кроежи, докарали тази трагедия; друг човек, мрачен, с дървен крак, гърдите му изпъстрени с орденски ленти, разказваше за подземен град, напълнен догоре със свръхсекретно американско оръжие, което било откопано случайно наскоро в Москва; две учителки, които пътуваха за някакво местно съвещание, с професионално напрегнати гласове през цялото време обсъждаха кой ли ще поведе сега страната към бленувания комунизъм... Но пък подпийнал мъж, който не си свали ушанката от Иловинска чак до Саратов и мълчаливо слушаше през цялото пътуване гръмогласните им опявания, на слизване внезапно си смъкна шапката — главата му беше плешива и петниста, — плю на пода и каза със силен нисък глас:

— Крави смотани! Който и да дойде, нема накъде да стане по-зле от сега...

Медея се усмихна на отражението си в прозореца. От ранна младост беше свикнала да се отнася към политическите промени като към времето — с готовност да изтърпи всичко: през зимата да мръзне, през лятото да се поти... Обаче за всеки сезон се подготвяше предварително, за зимата събираше съчки, за лятото се запасяваше със захар за сладката, ако се намереше такава в природата. От властите не чакаше нищо добро, пазеше се и стоеше настрана от хора, свързани с властта.

Колкото до великия вожд, с него имаха отдавнашна семейна сметка за уреждане. Много преди революцията той беше подлъгал в Батуми мъжа на леля й Ираклий и онзи се забърка в много неприятна история, свързана с ограбване на банка, родата събра много пари, за да го измъкне...

В Посьолок в деня на смъртта на вожда провесиха траурни знамена и събраха митинг. От Судак пристигна партиен началник, не най-висшият, новак. Той държа реч, после пуснаха траурна музика, две местни жени — Соня от хранителни стоки и учителката Валентина Ивановна — заплакаха, после се взе общо решение да изпратят телеграма, в която да изразят скръбта си: „Москва, Кремъл...“ Медея, най-уместна в случая с вдовишкото си облекло, постоя колкото трябва, после отиде на лозето и цял ден го прекопава...

За нея всичко това беше далечен шум от чужд живот. Сегашните ѝ спътници във влака, тези отделни хора, които образуваха народа, на висок глас нареждаха, тревожеха се за сирашкото си бъдеще, плачеха; други, мълчаливи, кротко се радваха на смъртта на тиранина, но и едните, и другите сега трябваше да решат наново нещата, да се научат да живеят в променения за една нощ свят.

Странното беше, че и Медея по съвсем друг повод изживяваше същото чувство. Писмото в дъното на торбата ѝ я принуждаваше да гледа на себе си, на сестра си, на покойния си мъж с други очи и преди всичко да се примири с факт, който ѝ се струваше абсолютно невъзможен.

Връзката на мъжа ѝ, който през всичките години на брака им я беше боготворил, беше превъзнесял прекомерно качествата ѝ, отчасти измислени от него, със сестра ѝ Александра, същество, открито пред нея до последната си клетчица, беше невъможна не само по битови причини. Някаква висша забрана бе престъпена, но от ведрото писмо на Сандрочка, от лекомисления ѝ тон личеше, че тя дори не е забелязала това кръвосмесително тайно престъпление. Имаше само желание да се избегне неприятно разгласяване...

Най-много ѝ тежеше, че в сегашното положение не се искаха нито решения, нито действия. Всички предишни нещастия в живота ѝ — смъртта на родителите, болестта на мъжа ѝ — я натоварваха физически и нравствено, а случилото се сега беше само отглас от отдавнашна история, Самоня вече си беше отишъл, но бе оставил дъщеря Ника и нямаше как следсмъртно да си изяснява отношенията с него.

От мъжа си беше наранена, от сестра си — предадена, чувстваше се дори поругана от самата съдба, която я беше лишила от деца, а мъжовото дете, което би трябвало да е нейно, бе дарила на сестриното ѝ весело и леко тяло...

Мрачното ѝ душевно състояние се утежняваше и от факта, че Медея, винаги подвижна, бе принудена с дни да седи до прозореца и цялото движение беше само външно, в пробягващите пейзажи отвъд стъклото и в слабото размърдване на хората във влака.

Три дни и половина продължи пътят и тъй като маршрутът беше доста странен, със силна дъга в северна посока, при това към вътрешността на континента, тя сякаш изпревари пролетта — след

като напусна раззеленилия се Крим, отново видя в Предуралието сняг в котловините, гола земя, замръзнала през нощта, после отново настигна пролетта в казахстанските степи, вече в разгара на цъфтежа си, изпъстрени от огнени лалета.

Влакът стигна в Ташкент в ранно утро, тя слезе с изтъняла раница и понеже знаеше, че родата ѝ живее някъде близо до гарата, попита за посоката...

Улицата се наричаше „Дванайсет тополи“, но дори тук да растяха тополи, те скромно се бяха скрили сред цъфналите зарзали, посадени край пътя и напоителните канали. Беше най-ранно, най-новородено утро, най-любимият час на Медея, и след тежкия и мръсен железопътен живот тя особено остро усети свещената чистота на утрото, неговите миризми, в които към познатите се примесваха непознати: пушек от друго гориво и лют аромат на месна гозба. Но над всички аромати доминираше силният мирис на люляк, увесил тежки синкави цветове като чепки грозде над глинените дувари и дъсчените огради. И птиците сякаш пееха на чужди езици, по-скоро трещяха, а не звънтяха.

Докато вървеше по безкрайно дългата улица и се наслаждаваше на движението, леко размърдваше раменете си, обременени от раницата, под която по войнишки беше подложила навитото си палто, тя виждаше, освен номерата на къщите и разни дреболии, всякакви нови неща: на една ограда например преспокойно беше кацнала кафяво-розова гургулица, тя ги знаеше от дете, но в Крим тези птици бяха диви, плашливи и не идваха в града. Тежкият железопътен дъх, който тя сякаш носеше със себе си, отлиташе от полъха на утринния ветрец, който — Медея знаеше — винаги духа на зазоряване... Изведнъж някъде от далечината на изток вятърът донесе вик. Той също беше като полъх и гласовете бяха високи, детски:

— Вода! Тръгна водата!

И веднага няколко дечурлига изскочиха от порти и врати, над оградите изникнаха детски глави. Дебела старица с плъстени ботуши и украинска везана блуза, износена на гърдите, излезе да види напоителния канал.

Медея спря. Тя знаеше какво ще стане сега и зачака мига. Дъното на плиткия канал беше запечатано с бледокафява ципа като млечен каймак и розови листенца от зарзалите, току-що опадали от дърветата,

бавно кацаха върху нея, понесени от полъха, и ето че се чу ромоленето на водата и пред кафеникавото ѝ езиче полетя розов облак от опадали листа.

Викът вече беше отминал улицата, вече ромолеше водата. Деца и старци отваряха отклоненията към дворовете си. Започваше часът на сутрешното поливане...

Близо до къщата на Леночка Медея срещна светлокосо момче на около десет години. То току-що беше пуснало водата към двора и наплиска луничавото си лице с кафеникавата вода с малко съмнителен вид.

— Здравей, Шурик — каза Медея.

Детето леко се смая и изчезна в храсталака с вик:

— Маменце! Имаш гостенка!

Медея се огледа в двора: три къщички, една с веранда и чардак и две варосани, по-скромни, очертаваха каре, между тях имаше веранда с колони, а от лятната кухня с навеса, разположена отстрани, към нея бавно идваше побеляла и дебела, с бяла кухненска престилка с висок нагръдник скъпата Леночка. Тя не позна веднага Медея, а след като я позна, разпери ръце и се втурна към нея с глупав и радостен вик:

— Дойде, щастие мое!

Затракаха прозорци и врати. Най-накрая се събуди старият вълчак в колибата и енергично залая заради допуснатия служебен пропуск. Дворът се изпълни, както ѝ се стори, с несметни тълпи. Но стълпотворението беше от свои, близки хора: Наташа, дъщерята на Леночка, със седемгодишния Павлик, Георгий, по-малкият син на Леночка, който през последната зима се беше превърнал в чудесен младеж, и дребна кльошава бабка с патерица.

„Старата бавачка Галя“ — досети се Медея.

На чардака, възвила встрани надменното си лице на източна красавица, стоеше тринайсетгодишната Шуша, голямата дъщеря на Наташа, с бяла нощница, почти забулена от лъскавата ѝ азиатска коса.

Светлокосият Шурик се скри зад ствола на прасковеното дърво и надзърташе иззад него.

— Ох, Господи, Фьодор е в командировка, вчера замина! — завайка се Леночка, без да изпуска Медея от прегръдката си. — Защо не ни предупреди? Жора щеше да те посрещне!

Семейството се беше струпало наоколо ѝ в очакване на по-нататъшните роднински целувки. Само Галя измънка нещо и закуцука към зарязаното огнище, където цареше някакво домашно безредие, от тигана се вдигаше черен дим...

— А, чай, чай за теб! А, загубена жена — кафе, кафе! Ау, радост моя, ти дойде! — кудкудякаше Леночка, като повтаряше всяка дума и размахваше край главата си ръце с лично свой единствен на света жест.

Медея, щом зърна това абсолютно изпаднало от паметта ѝ движение на малките китки на Леночка, изпита остро чувство на щастие.

От двайсета година, когато Медея изпрати на феодосийската гара брат си Фьодор с нова месторабота и нова, наскоро поверена му жена, сватосана благодарение на твърдата Медеина ръка, приятелките се бяха виждали само два пъти: през трийсет и втора, скоро след отпътуването на Медея и Самуил в Посьолок, и през четирийсета, когато цялото семейство на ташкентските Синопли дойде при Медея.

В онова последно предвоенно лято при Медея се струпа голяма семейна сбирка: Сандрочка със Серьожа и Лидочка, братът Константин, който загина на другата година още в първите дни на войната, Таша Лавинска... В къщата направо се прескачаха. Всичко звънтеше от детски гласове, юлско слънце и кримско вино.

Нея година Фьодор получи Държавна премия и чакаше ново назначение, едва ли не министерско.

Медея не можа да вземе отпуск по това време и всеки ден ходеше на работа, а после готвеше, готвеше, готвеше... Сестра ѝ и снаха ѝ с радост биха помагали, но Медея не обичаше в домакинството ѝ да пипат чужди ръце, да местят разни неща от обичайните им места, да ѝ нарушават реда. Едва по-късно, с възрастта, тя се примири в кухнята ѝ да шетат младите роднини и никога нищо да не си намира.

Поради тарапаната и постоянната кухненска бъркотия приятелките почти не можаха да си поговорят. Медея запомни само последната нощ преди отпътуването им, когато миеха в кухнята съдовете след прощалната вечеря и Леночка, докато бършеше с дълга кухненска кърпа купа чинии, горчице се жалваше, че Фьодор е нехаен и си пъха главата право в зъбите на властта. Тя предвидливо се плашеше от голямата му кариера и от превръщането на скромния

земер едва ли не в главен началник на цялата иригационна система в Узбекистан.

— Как не разбира — оплакваше се Леночка, — че баща ми беше член на кримското правителство и това не се споменава в никой въпросник. А колкото повече се издигааш, толкова повече си пред очите на всички...

Тук, в Ташкент, Медея беше единствена и скъпа гостенка. Сутрин пращаха децата на училище и двете с Леночка отиваха на Чорсинския пазар близо до къщата, където купуваха агнешко, ранни зеленилки, понякога пилета. Две пилета не им стигаха за обяд, три им бяха много...

Тук всички бяха свикнали да ядат обилно за учудване на Медея. Краят на март беше бедно време, нямаше още нищо от разкоша на източния пазар. Но те пълнеха догоре пазарските торби и на връщане взимаха трамвая.

Обикновено сядаха да ядат късно, чак към осем, когато Фьодор се връщаше от работа. Преди това децата залъгваха глада с порязница хляб, с питка. Но пък яденето продължаваше около два часа и освен обичайната тукашна храна — самса^[2], лагман^[3] — на масата винаги имаше и по някой арменски деликатес — дори баклава. Леночка не беше забравила готвенето.

Късно вечер, когато наставаше тишина, двете дълго седяха на разчистената маса и Леночка редеше труден пасианс, което правеше най-много веднъж годишно, двете потъваха в ранните си спомени още от гимназията, смееха се, въздишаха, плачеха за онези, които бяха обичали и които бяха изчезнали в дебрите на миналото.

Тежък камък бавно се въртеше в дъното на Медеината душа, но разговорите никак не се обръщаха така, че да зачекне темата за писмото. Нещо я спираше, а и току-що изживяната трагедия изведнъж взе да ѝ изглежда някак неприлична...

В дневното напрежение, подгрявано от пламъка на лятната кухненска печка, огнището в двора и постоянното изваряване на спално бельо, чието подсинване и хрупкаво колосване беше специална слабост на Леночка, Медея наблюдаваше порядките в къщата и одобрително отбелязваше навиците от стария Степанянов дом, смесицата от щедрост към околните и известно скъперничество в

кухнята. Леночка си правеше сметка на патладжаните и орехите, на парите никога.

Впрочем съдбата, която на младини ѝ беше отнела семейството, а в годините на войната — деветнайсетгодишния първороден син, никога не беше я докарвала до бедност. Сякаш ѝ беше писано винаги да се кичи със злато и да яде от сребърни съдове. Колкото и да е странно, още в първата година от живота ѝ в Ташкент с помощта на Медея я намери старата Ашхен, прислужница на умрялата тифлиска леля на Леночка, бездетна богата вдовица. Ашхен беше дошла пеша от Тифлис и ѝ донесе в мръсна пътна торба семейните скъпоценности, завещани от лелята.

Леночка, по онова време останала без всичко онова, което бе имала в предишния живот, веднага си сложи два пръстена, един с перла, другия със син брилянт, закачи си на ушите черни ахатови търкала с малка перла в средата, а другите неща прибра на дъното на кошницата, в която събираше зестра за първото си дете, което скоро щеше да се появи на бял свят. Старата Ашхен живя в къщата ѝ още шест години до смъртта си.

Дома в Ташкент, същия този, сегашния, даден на Фьодор веднага след пристигането, Леночка беше започнала да урежда така, както бе прието в нейното семейство, само че с много скромни доходи.

Най-хубавата стая нарече кабинет и я задели за мъжа си, в спалнята сложи два кревата, изнесени от къщата в плевнята от узбеците, настанени в къщата след предишния стопанин, заместник-губернатор, който се застрелял в старчески пристъп на мъка в началото на седемнайсета година.

В същата плевня Леночка намери останки от мебели, които не бяха отишли за огрев. От две столчета, покрити с ярки кърпи, направи нещо като тоалетни масички до креватите, накупи бакърени съдини от пазара и къщата им заприлича по някакъв начин и на стария тифлиски дом, и на судакската вила, и на женевската квартира — във всичко личеше вкусът на покойната Армик Тиграновна.

Втората къща в същия двор купиха по-късно за Наташа и сега водеха преговори с последните съседи, за да купят и третата, вдясно от централната. Леночка мечтаеше да настани там Георгий.

Медея знаеше всичко това от писмата, в които Леночка споменаваше всички що-годе значителни събития. Но главното за тях

беше самата форма на общуване, девическа, доверителна, и стилът на писмата, и почеркът, и, разбира се, френският език, на който минаваха с лекота.

Всяко писмо беше тайна клетва за вяност, макар че три четвърти от писмата се отнасяха за сънища, предчувствия, описания на крайпътно дърво или срещнато лице.

Като описваше сватбата на дъщеря си, Леночка най-подробно разказа за невероятно бурния дъжд, който паднал само на едно място в града точно когато младоженците излезли след подписването, и за бялата рокля на Наташа, която се свила от влагата, окъсяла и разкрила пълничките ѝ колена, но изобщо не спомена, че младоженецът е Виктор Ким, кореец, инженер свързочник, още тогава знаменит в целия град с необикновените си лингвистични способности. Освен общоруския, домашния корейски, училищния немски и незадължителния узбекски той неусетно беше изучил до двайсет и петата си година също и английски и учеше китайски с идеята, че за този език ще отидат поне пет години.

Чак половин година след сватбата, като разказваше в поредното си писмо за пътуването до ташкентското предградие Куйлюк и описваше оризовите насаждения, малките водни поля с ярки редици теснолистен ориз, Леночка спомена мимоходом за родителите на Наташиния мъж, бръчкава корейска двойка, толкова подобни помежду си и безполови на външен вид, че трудно можело да се разбере кой е мъжът и коя е жената...

Във всеки случай, когато след още половин година Медея получи първата снимка на новородената Шуша, не се учуди на облата муцунка с тесни очни процепи, по която отникъде не личеше бъдещата красавица.

Понякога Леночка настаняваше през деня Медея на брезентовото разтегателно легло под навеса, почти целия оплетен в млади лозови ластуни, тикваше ѝ френска книга от библиотеката си, събрана тук от единствената антикварна книжарница, и Медея, прелиствайки разсеяно „Опасни връзки“ или „Пармският манастир“, за първи път в живота си изпитваше насладата от безделието, от пълното отпускане на тялото, сякаш токът, който поддържаше мускулите ѝ напрегнати, внезапно е спрял и всяко влакънце се е отпуснало в блаженство.

Тя полу четеше, полу дремеше, потайно наблюдаваше децата. Шуша се държеше високомерно и отчуждено, но имаше вид на човек, потънал в собствените си мисли. Братчето ѝ Павлик по цели дни свиреше на цигулка, а когато се появеше в двора, беше прекалено любезен. Медея търсеше в тях родовите белези и не ги намираше: азиатската кръв на децата напълно беше победила гръцко-арменската.

Затова пък кроткият светлокос осиновен Шурик беше според всичките си белези свой, Синопли: макар пухкавата му белезникава лека коса да нямаше нищо общо със семейния цвят ръжда, гъсти лунички бяха обсипали тясното му бяло лице и най-вече — това Медея не видя в началото, а като го забеляза, се изуми — кутрето му беше късо, едва стигаше до края на първата фаланга на безименния пръст. Впрочем тя не разкри пред никого наблюденията си.

— Какво чудесно момче — тихо каза Медея и посочи с очи Шурик, който дялкаше от суха люлякова вейка дръжка вместо обгорилата ръкохватка на джезвето.

— Той ми е съвсем като свое дете — откликна Леночка. — Но никой не може да ми замести Александър. Шурик — да, много добро момче. Майка му беше изселена немкиня от Поволжието. Умря от туберкулоза веднага след войната. Отначало го дадох в сиропиталище, там видя много горчилка. Федя го навести веднъж. Защото майка му беше работила в Коканд на някакъв негов обект. Та го посети веднъж-дваж, и го докара къщи. Много ни допадна. Много...

Медея слушаше, мълчеше, гледаше. На петия ден забеляза, че Леночка носи чиния супа в страничната стая до входа, обитавана от Галя.

Леночка улови погледа ѝ и обясни:

— Там е Муся, по-малката сестра на Галя.

— Муся ли? — учуди се Медея, никога не беше чувала това име.

— Да, Муся. Парализирана е, горката. Дъщеря ѝ я заряза, а Галя я прибра тук — отговори Леночка и Медея веднага си спомни парализираната бавачка у Армик Тиграновна, която семейство Степанян десетина години взимаше със себе си ту в Крим, ту в Швейцария със специално поръчан немски стол от тръбна мед и самата Армик Тиграновна хранеше съсухрената старица, защото тя не кусваше храна от ръцете на никой друг...

Как се повтаря всичко...

„Бог винаги ще им дава това богатство — помисли си бегло Медея, макар че днешното благосъстояние на семейството в никакъв случай не можеше да се нарече богатство. — Леночка няма равна в умението да го използва.“

Леночка нахрани Муся, която Медея така и не видя, и веднага се втурна да се разправя с Галя защо е изхвърлила половин буркан лозови листа, консервирани миналата година за сарми. Новите свежи листа на лозата се полюшваха над главата на Медея и тя се усмихна...

Най-накрая Фьодор, приключил началническата си обиколка до устието на Амударя и до Аралско море, се обади от Нукус и съобщи, че скоро се връща.

„Прекрасно, да се видим и да се прибирам. Да, за Великден да съм си у дома“ — реши Медея.

Но Фьодор се върна чак на Лазаровден преди Връбница. Изфуча кола, Шурик се хвърли презглава да отвори портите, но Фьодор вече влизаше в двора. Свеж тъмен загар блестеше под провинциалната му бяла шапка. Шурик му скочи на врата, прегърна го. Фьодор целуна белезникавото му теме и го свали долу. С ръка на главата му мина през градината.

— Татко се върна! — викна Леночка през прозореца със звънтящ глас, сякаш беше отсъствал не две седмици, а две години.

Медея си свали краката от разтегателното легло, но още преди да е станала, той я сграбчи, вдигна я, прегърна я като дете:

— Сестричке, умница, пристигна!

Медея вдъхваше миризмата на косата, на тялото му и разпознаваше полузабравения мирис на бащините ѝ работни фланели, който надали би бил приятен някому, но за Медеината всесъхраняваща памет беше скъпоценен дар.

Всичко се завъртя около новодошлия точно както в онова утро, когато пристигна Медея. Шофьорът, който го докара, отвори портите и разтовари колата. Наизвади разни пакети и торби. Това бяха луксозни придобивки. Леночка веднага се захвана с осолената грамадна есетра. Шурик стоеше до нея и внимателно пипаше с пръст злюбната рибешка муцуна. Леночка беше се подготвила предварително за връщането на мъжа си, но есетрата ѝ обърка плановете, тя нареди на Наташа и Галя да сервират масата и се захвана с рибището. Въръжена с нож, заби късогледо лице в разпрания му корем.

Шофьорът, и той Фьодор, красив мъж на около четирийсет, с почернели страни, извади от бездънната експедиционна газка кашон с различни бутилки без етикети.

На масата Фьодор малко яде, много пи и без да сваля тежка ръка от рамото на Медея, разказваше за последното си пътуване с уверен началнически глас.

Дойдоха помощникът му, двама негови по-възрастни приятели и млада красива гъркиня на име Мария, следвоенна политемигрантка, първата истинска коринтянка в живота на Медея.

Шурик и Павлик кротуваха откъм детската страна на масата, а Леночка сновеше ту в лятната кухня, ту до мангала в двора. В бутилките без етикети имаше нещо силно, остро — като евтин коняк, но Медея хареса напитката. Фьодор пиеше от голяма бакърена чашка и лицето му, възпалено от свежия загар, постепенно ставаше пурпурно и тежко.

После наминаха двама съученици на Георгий, поканиха и тях. Леночка, вярна на принципите си, раздигаше топлите гозби още щом изстигнаха и с опънати ръце поднасяше нови.

Медея, която съвсем наскоро беше извършила голямото си пътешествие и през целия път яде само дребни сивкави сухари, се радваше от сърце на богатата трапеза, но и тя като Фьодор едва докосваше храната. Бяха Велики пости и Медея, свикнала от детските години на пост, не само доброволно и радостно го спазваше, но и дори някак добиваше сили през този период. Леночка напротив: тя от дете страдеше от това задължително постене и откакто отпътува за Средна Азия, и в черква престана да ходи, и постите изобщо не спазваше.

Медея прекрасно знаеше всичко това, но знаеше също какви пристъпи на безпричинна тъга обземаха Леночка от време на време и си ги обясняваше с Леночкиното откъсване от църквата.

Това също беше една от темите на кореспонденцията им. И двете бяха достатъчно образовани жени, та да разбират, че духовният живот по никакъв начин не се изчерпва с взаимоотношенията с църквата, но Медея възприемаше църковния живот като единствено възможно за себе си.

„За мен със скромния ми ум и самоволен характер — писа тя на Леночка много преди войната, когато малката гръцка църквица с игумен по-малкият брат на Харалампий — Дионисий, бе затворена и

тя започна да ходи в руската — църковната дисциплина е нужна като лекарството на болния. Щастие е за мен, че мой водач във вероучението беше мама, смирен и изключително доброкачествен човек, който не познаваше съмненията, и никога в живота не ми се наложи да си блъскам безплодно главата в размисли по философски въпроси, които не е задължително да решава всеки човек. Традиционното християнско решение на въпросите на живота и смъртта, доброто и злото ме удовлетворява. Не кради, не убивай — и няма обстоятелства, които да превърнат злото в добро. А че заблудите стават всеобщи — това изобщо не ни засяга.“

Пред Леночка не стояха съблазните на убийството и кражбата. Тя имаше само домакински и домашни тегоби, които можеха да съсипят по-крехка жена, но за нея бяха не само по-силни, а и сладостни.

Разрастваше се семейството, къщата. Леночка с интерес поглеждаше Жорините съученички, чудеше се коя ли става за негова жена.

Така че бъдещите деца вече надзъртаха в живота ѝ с обещанието да попълнят семейството, както го попълниха осиновеният Шурик и невидимата Муся. Тези приети у дома хора бяха същинската ѝ религия и Медея прекрасно го разбираше.

Към полунощ хората се разотидоха, масата опустя, а Фьодор продължи да държи ръката си на Медеиното рамо.

— Кажи, сестро — заговори на гръцки, — харесва ли ти моят дом?

— Много, Фьодор, много — склони глава тя.

Леночка разтребваше. Отдавна беше отпратила Галя да си ляга. Медея искаше да ѝ помогне, но Фьодор я спря:

— Стой си, тя ще се оправи сама. Какво ще кажеш за моя малкия? Позна ли нашата кръв?

Попита я на гръцки и същата тази тяхна обща кръв, смесена у момчето с нечия чужда, я удари в лицето, тя сведе лице още по-ниско:

— Познах я. И пръста...

— Всички я познаха, само тя, светата наивност, нищо не вижда — каза той неочаквано злобно и ядно.

Медея се надигна и за да прекрати разговора, каза на руски:

— Късно е, братко. Лека нощ. И на теб лека нощ, Леночка.

Дълго не можа да заспи, лежеше на коравия колосан чаршаф и пухкавите възглавници и съединяваше отдавнашни думи, мимолетни погледи, премълчавания, съедини всичко заедно и разбра, че тайната на Сандрочкиното последно дете не е било тайна за никого, освен нея, най-вероятно е знаела дори Леночка, но при цялата си словоохотливост я беше пощадила. Ала дали Леночка е била простодушна като нея, дали е знаела, че прибира у дома полубрат на децата си?

„Мъдрата Леночка, великата Леночка — помисли си Медея — не иска и да знае...“

Неочакваното откритие, което можеше още повече да сближи приятелките, ако го бяха обсъдили, не я оставяше да мигне.

Отвън просветля, запяха птици и Медея безшумно се застыга за черква. От дете обичаше много Цветница.

Стигна рано до черквата на „Хоспитална улица“, цял час преди началото на литургията, дори вратите бяха още затворени. Но пазарът вече шумеше и тя мина край сергиите с разсеян поглед.

Сред търговците почти нямаше жени — продаваха узбеци с дебели халати. Но купувачите пък бяха изключително жени, и то най-вече рускини. Ташкент поначало се беше сторил на Медея изцяло руски град, видя узбеци само на гарата в деня на пристигането и тук, на пазара. Живееше в руския център и така и не стигна до стария град с азиатския му облик, който ѝ беше до болка познат от стария татарски Крим и особено от Бахчи сарай.

„Всичко се е претопило — помисли си тя. — Станало е огромна руска провинция.“

Направи кръгче из пазара и пак се върна при черквата. Вече беше отворено. Пред кутията за пожертвования се въртеше бабичка с бяла кърпа, прилична на дебела зайка, в кутията имаше чаша с няколко клонки сива върбичка.

— А, и тук расте — зарадва се Медея.

Взе две листчета и написа на едното „За упокой“, след което започна да вписва имената в привичния ред: отец Дионисий, отец Варфоломей, Харалампий, Антонида, Георгий, Магдалина... Другата, живата част от фамилията, записа на другото листче — „За здраве“...

На това място, докато изписваше с едри красиви букви близките имена, винаги изживяваше едно и също: сякаш плува по река, а пред нея в отворен триъгълник са братята и сестрите ѝ, младите и малките

им деца, зад нея пак като ветрило, но много по-дълго, чезнещо в лекото речно вълнение, са умрелите ѝ родители, дедите — с една дума, всичките ѝ предци, чиито имена знаеше и чиито имена се губеха в отминалото време. Никак не я затрудняваше да вмества у себе си всички тези купища хора, живи и мъртви, тя вписваше всяко име с внимание, извикваше в паметта си лицето, облика, вкуса, ако може тъй да се каже, на съответния човек...

Насред това спокойно занимание я завари Леночка. Тя докосна рамото ѝ. Целунаха се. Леночка огледа наоколо: черковните хора ѝ се видяха така жалки, старшите толкова уродливи.

Покрай сладкия мирис на тамяна ясно се усещаше вонята на стари износени дрехи, на стари болнави тела. Застаналата до тях старица смърдеше на котки.

„Нима и в Тифлис, в малката арменска черква в Солулаки, до която се изкачвахме по улица от стъпала, е същата мизерия и гадост? — помисли си Леночка. — Колко красиво и тържествено беше през детството, когато баба с лилава кадифена шапчица, завързана с копринени връзки под меката брадичка, мама, издокарана със светла рокля, и сестра ми Анаит стояха пред всички в черквата срещу единствената икона на варосаната стена — с Рипсима и Гаяне^[4], и миришеше на восък, тамян, цветя...“

Чу се възглас: „Благословено царство...“ И неделната литургия започна.

Леночка гледеше Медея, която стоеше непоклатимо със затворени очи и сведена глава — тя владееше умението да стои дълго време, без да сменя позата и без да престъпва от крак на крак.

„Стои като скала насред морето“ — нежно си помисли Леночка и внезапно взе да лее сълзи за Медеината съдба, за горчивата ѝ самота, за проклетата бездетност, престъпната лъжа и предателството... Но Медея не помисляше нищо подобно. Три треперливи бабешки гласчета пееха за евангелските блаженства. И нови сълзи се поляха от очите на Леночка, вече не за Медея, а за целия живот. Това беше остро изживяване, в което се сливаше удесеторено чувство за загубената родина, живата близост на загубените родители и на убития във войната син, и щастлив миг на цялостна загуба на мисълта за себе си, изпълване на сърцето не със собствени празни неща, а с Божии,

светли, и преизпълненото сърце така я заболя, че тя си каза: „Господи, прибери ме като Сепфора, ето ме!“

Но нищо не се случи, тя не падна мъртва. Напротив, мигът на острото щастие премина и тя откри, че литургията вече наполовина е минала. Свещеникът неясно пришепваше думи, които тя знаеше наизуст от дете.

Изведнъж ѝ стана скучно, тя усети краката си натезали и умора в душата. Искаше да си отиде, но ѝ беше неудобно пред Медея.

Свещеникът излезе с чашата — „Със страх Божий и вяра дойдете“, но никой не дойде и той се прибра в ол тара.

Леночка едва дочака Медея да целуне кръста и излезе от храма. Те си честитиха празника и се целунаха тържествено и с лека студенина.

Нито дума, нито половин дума не сподели Медея за горчилката си и до края на живота си щяха да си пишат нежни писма, в които щеше да има сънища, спомени, случайни мисли, съобщения за раждане на нови деца и нови рецепти за сладка...

След три дни Медея си замина. Фьодор опита да склони сестра си да остане, но видя в очите ѝ безмълвна непреклонност, та ѝ купи самолетен билет и в сряда преди Великден я откара на летището.

Медея за първи път през живота си се качи на самолет, но това събитие я остави съвсем равнодушна. Просто бързаше да се прибере къщи. Леночка почувства нетърпението ѝ и дори леко се обиди. Писмото на дъното на раницата вече никак не тревожеше Медея. Самолетът кацна в Москва, тя прекара осем часа на летище Внуково, докато чакаше полета за Симферопол. На Сандрочка не се обади. Изобщо.

[1] Книга на Товита, 5. — Б.пр. ↑

[2] Вид пирожки. — Б.пр. ↑

[3] Месно ястие с домашна юфка. — Б.пр. ↑

[4] През 301 г. в Армения идват 37 християнски девиси, избягали от Рим поради гоненията срещу християните. Цар Трдат III, очарован от една от тях на име Рипсима, я пожелава, но девицата заявява, че принадлежи на Иисус. Царят в яростта си нарежда да бъдат убити Рипсима и всички останали девойки, дали същия обет, както и наставницата им Гаяне. — Б.пр. ↑

На пети май Медея отчасти смени „квартирантите“: сутринта си заминаха Ника с Катя и Артъом, а следобед пристигнаха литовците, синът на Медеиния брат Димитрий, който беше умрял преди три години от нелекувана болест на сърцето — Гвидас с жена си Алдона и болното момченце Виталис.

Парализираното момче постоянно се кривеше в мъчителен гърч, движеше се патраво и трудно говореше.

Гвидас с Алдона, смазани от болестта на сина си, завинаги бяха блокирали на неразрешимия мъчителен въпрос: защо?

Всяка година идваха тук рано напролет, оставаха при Медея две седмици до началото на сезона, после Гвидас ги оставяше в Судак, в удобно жилище до морето, при Медеината приятелка леля Поля в бившата немска колония, и си заминаваше. Пак се появяваше в средата на юли, за да ги спаси от жегите в прохладната Прибалтика.

Виталис ужасно обичаше морето и се чувстваше щастлив само във водата. Освен това обичаше Лиза и Алик, те бяха единствените деца, с които общуваше. Кой знае дали си спомняше за тях през зимните месеци, но първата им среща след раздялата винаги беше празник за него.

Големите подготвяха децата за пристигането на Виталис и децата се изпълваха с добри намерения. Лиза задели най-хубавото животинче от кучешко-мечешкия си зоокът за подарък. Алик построи дворец в пясъчника, който Виталис да разруши — така си играеха: Алик градеше, Виталис рушеше и двамата се радваха.

Маша се премести в Самонината стая и освободи за литовците „синята“, която беше по-голяма.

Самата Маша от сутринта пребиваваше в състояние на хаотично вдъхновение: изпълваха я думи и строфи и тя едва успяваше да ги задържи в паметта си. Постепенно се получи: „И приеми, що е над мяра, тъй както свише благодат, и сняг, и дъжд, и тайна вяра, и свят безкраен, непознат...“ И с това се приключи.

Същевременно съвсем отделно Маша утешаваше Лиза, която прояви кураж, но скоро след отпътуването на майка си се разплака, после нахрани децата, сложи ги да спят, заряза мръсните чинии и си легна в затъмнената стая на Самоня, сви се на кравайче и мислено си преповтори цялата предна вечер — и златната блуза на барманката, и движението, с което Бутонов въртеше телефонната шайба.

Спомни си също как откликна тялото ѝ на първото му случайно докосване още по време на екскурзията, когато усети опарване и я втресе.

„Ето точката на съдбата, точката на съдбата — си мислеше тя. — Първата — когато родителите ми са излезли сутринта на Можайското шосе, когато бях на седем; втората — когато Алик дойде на четенето, бях на шестнайсет, и сега, когато съм на двайсет и пет. Поврат в живота. Преломен миг в съдбата. Отдавна го чаках, предчувствах го. Милият Алик, единствен от всички той би могъл да го разбере. Горкият Алик като никой друг има това усещане за съдба, чувство за съдба... Нищо не мога да направя. Неизбежност. С нищо не мога да помогна...“

Никой не можеше да помогне и на нея: тя имаше усещането за съдба, но опит във флирта — не.

„Любов — ту гост, а ту — стопанка, ту конекрадец, ту е кон, ту е във пек прохладна сянка, а ту е огън в лют сезон...“ — и заспа.

Вечерта направиха обичайната седянка. Вместо Ника и нейната китара — с Гвидас Бияча с рижите мустаци и жена му Алдона с мъжко лице и женствена прическа с фризирани лимби.

До Георгий — Нора, разговорът тегава, с дълги паузи. Липсваше им Ника, самото ѝ присъствие правеше всяко общуване интересно и непринудено. Медея беше доволна: Гвидас както винаги докара литовски дарове, а освен това ѝ връчи прилична сума за ремонт на къщата.

Сега двамата с Георгий обсъждаха прекарването на вода. В Нижни посъолок имаше водопроводна мрежа, а във Верхни така и не прокараха, макар че от години обещаваха. Тук имаше малко къщи, всички използваха водоноски и съхраняваха водата или в стари наливни кладенци, или в цистерни. Георгий не беше сигурен в помпената станция — дали ще изкара водата нагоре.

Алдона често излизаше от кухнята да слуша на вратата на „синята“ стая дали Виталис спи. Обикновено той се будеше с вик по няколко пъти нощем, но сега, след тежкия път, спеше спокойно.

Маша не взимаше участие в разговора. Мина десет, но тя още не губеше надежда, че може да дойде Бутонов. Щом видя, че Нора става, се зарадва:

— Да те изпратя ли?

Георгий млъкна наред дума, после се усети:

— Аз ще я изпратя, Маша.

— Бездруго имам нужда да се пораздвижи — надигна се Маша.

До къщата на семейство Кравчук стигнаха мълчаливо в нишка. В Нориното бунгало беше тъмно и тихо, Таня спеше и Нора съжали, че си беше тръгнала рано. Георгий искаше да ѝ каже нещо, но не знаеше точно какво, а и Маша му пречеше.

Маша разглеждаше къщата с плевните, пристройките и терасите, но видя да свети само при хазаите.

— Ще отида до леля Ада...

Почука и влезе. Ада в поза а ла мадам Рекамие с напращели розови гърди полулежеше пред телевизора.

— О, Маша, ти ли си? Влизай. Никаква те няма. Ника намина, а ти вириш нос... Мале, каква си кльоца! — отбеляза неодобрително Ада.

— Винаги съм си такава, четирийсет и осем кила...

— ... кокали! — изкиска се Ада.

Маша уговори с нея стая за своя московска приятелка от първи юни и попита дали не може Михаил Степанович да я чака в Симферопол.

— Де да знам? Той си има график. Питай го. В плевника нещо мъдрят с летовника... Време е за лягане, пък те там...

Леля Ада като всички местни си лягаше рано. Маша отиде до плевнята. Вратата беше открената, лампата с дълъг кабел, окачена на пирон на стената, очертаваше светъл овал, в който се бяха склонили две глави — на Михаил Степанович и Бутонов.

— Какво има? — попита Михаил, без да се обърне.

— Чичо Миша, исках да питам за колата...

— А, ти ли си? — учуди се гой. — Мислех, че е Ада...

Бутонов я погледна от светлото към тъмнината и Маша изобщо не разбра дали я беше познал. Тя влезе на светло и се усмихна.

Устата му беше здраво стисната, два кичура извън опашката висяха над челото му и той ги отметна с opakото на почернялата си от машинно масло ръка. Очите му не изразиха нищо.

Маша се стресна: той ли е това? Да не е сънувала снощното лунно опарване? Забрави за какво беше дошла. Впрочем знаеше — за да го види, да го докосне, да получи доказателство за нещо, което според самата си природа не може да има нито доказателства, нито опровержения, а беше свършен факт.

— Каква кола? — попита Михаил Степанович и Маша дойде на себе си.

— Да взема една приятелка от Симферопол.

— Кога?

— На първи юни. Тя ще живее у вас в одаята.

— Ехеее! — проточи Михаил Степанович. — Нека първо наближи първи юни. Тогава ела.

Маша не тръгваше в очакване дали Бутонов няма да каже нещо или поне да погледне към нея. Но той мижеше към железариите, мърдаше рамене под фланелката, не вдигаше глава, ала се подсмихна на себе си: припарва й!

— Добре — пошепна Маша, излезе и се облегна на стената на плевнята.

— Двигателят си е съвсем наред, Степанич — чу гласа на Бутонов.

— Нали ти викам — рече онзи. — Електриката нещо не е наред, тъй ми се види.

„Дали не ме позна? Или не иска да ме познае?“ — тормозеше се Маша, без да е съгласна нито на едното, нито на другото. Нищо трето не й хрумваше. Беше тъмно, вчерашната луда луна осветяваше други хълмове и възвишения, други любовници палуваха на театралната й светлина, в застиналата й фотосветкавица.

Едва сдържайки сълзите си, тръгна към къщи не по късия път, а през Пъпа, за да се убеди в реалността поне на самото място, където вчера се случи това... И какво беше то? И може ли за един човек нещо да е поврат в съдбата, пропаст, отворени небеса, а другият изобщо да не е забелязал случилото се...

Насред Пъпа седна по турски. Лявата ѝ ръка се опираше в пръстта, а дясната — в собствената ѝ карирана носна кърпа, останала тук цяло денонощие и със собственото си вкоравено смачкване доказваща именно това, че снощното събитие наистина се е случило.

Най-накрая заплака и като си поплака, с дългогодишния навик да превръща всичките си мисли и чувства в по-дълги или по-кратки римувани строфи, заломоти:

„Зачерквам всичкото, което мога да зачеркна, и теб, и себе си, безгрижност и тревоги, любовния опияняващ лов и на трезвия живот блудкавостта...“

Получи се не съвсем нужното, но донякъде все пак... „Зачерквам всичкото, което мога да зачеркна, забрава, памет, безпаметността...“

Нищо не ѝ се проясни, но малко ѝ олекна. Прибра кърпата в джоба си и си тръгна. Вкъщи всички отдавна спяха. Тя влезе в детската стая, цялата в слаби потоци подвижни светлини и сенки от раираните завеси. Децата спяха. Алик попита ясно, но без да се събуди:

— Маша? — и заломоти нещо неясно.

Маша си легна в съседната стая на Самоня, без да си измие краката, без да светне лампата. Не можеше да заспи, строфите не вървяха. Съжали, че Ника беше заминала и няма с кого да сподели новите си изживявания. Запали нощната лампа и измъкна от купа книги най-дрипавата — утешителния Дикенс. Скоро чу леко потропване на прозорчето. Дръпна тъмното перде — отвън беше Бутонов.

— Вратата ли ще ми отвориш или прозореца?

— Ти не можеш да минеш през прозореца — отговори Маша.

— Щом главата ми влиза, останалото все някак ще мине — обясни Бутонов сякаш някак недоволено.

Маша завъртя дръжката:

— Чакай да мръдна масата.

Бутонов влезе. Беше мрачен, не каза нито дума и тя само слабо изохка, когато той с две ръце я притисна към себе си.

На пипане беше същата като Розка. Машините небеса отново се отвориха и портите им изобщо не бяха там, където ги бе търсила трудолюбиво и съзнателно, четейки ту Паскал, ту Бердяев, ту мъдростта на Изтока с аромат на канела.

Сега Маша с лекота, без никакво усилие се намери там, където нямаше време, а имаше само неземно пространство, високопланинско, осияно в ярка светлина, с движение, освободено от всякакъв диктат на физическите закони, с летеж, плуване и пълна забрава за всичко извън границите на единствената реалност на външната и вътрешната повърхност на разпадащото се от щастие тяло.

Тя бавно се плъзгаше надолу от последния планински връх, стиснала с устни щипка кожа от предмишницата му, когато чу простодушно-плебейския му въпрос:

— Да ти се намира цигара?

— Намира ми се — рече Маша и приземи крехко стъпало на дъсчения под.

Провери с крак — някъде на пода имаше пакет цигари. Намери го с пета, докопа го с ръка, запали и му подаде.

— Общо взето, не пуша — съобщи той, сякаш сподели нещо интимно за себе си.

— Не очаквах да дойдеш. Ти дори не ме погледна — каза тя и запали втора цигара.

— Ядосах се, че се домъкна там, не мога да понасям — откровено обясни той. — Спи ми се. Ще си тръгвам.

Стана и се облече, тя дръпна пердето. Зазоряваше се.

— През вратата ли да изляза или през прозореца? — попита той.

— През прозореца — засмя се Маша. — Така е по-близо.

... Развлеченията на Виталис бяха съвсем бебешки: той хвърляше на пода всичко възможно, така че Алдона имаше специално за него емайлрани съдове, не стъклени. С удоволствие чупеше играчки, късаше книги и при това тъничко се кискаше. Понякога изпадеше в агресия, размахваше свити в гърч юмруци и злобно крещеше.

Това дете с раждането си внесе много дрязги в живота на близките си. Гвидас беше жестоко скаран с майка си Аушра, която поначало беше против ранната му женитба за много по-възрастната Алдона, при това с дете от първия си брак, и Гвидас по настояване на майка си дълго отлага обвързването. Но се ожени веднага щом Алдона

с неизлечимо болното момченце — а това се разбра от първата минута — излезе от родилния дом. Аушра изобщо не беше виждала внука си.

Донатас, първородният син на Алдона, две години търпя съмнителното предимство на здравето дете пред болното, от тайна ревност постепенно премина към открита неприязън към брат си, когото винаги наричаше „проклет крив рак“, и се премести при баща си. След някое време, тъй като животът му в новото семейство на бащата не потръгна, отиде при баба си по бащина линия в Каунас.

Горката Алдона, наложи ѝ се да преглътне и това. Веднъж седмично — в неделя, — предварително напълнила торби с храни и играчки, тя заминаваше с първия влак за Каунас и се връщаше с последния. Бившата ѝ свекърва, съсипана от много собствени проблеми — литовско-чифлишки, изселнически, вдовишки, — мълчаливо приемаше храната. Прикрил радостния или алчен блясък в очите си, Донатас взимаше от майка си скъпите играчки, показваше ѝ чистите си тетрадки, пълни със скучни петици и четворки, тя учеше с него литовски и математика, после той я изпращаше до външната порта — баба му не го пускаше да излиза.

Алдона с тежко чувство напускаше Вилнюс, където оставяше детето с Гвидас, и с тежко сърце напускаше Каунас, а най-много ѝ горчеше чувството за употребеност: всички се нуждаеха от грижите и усилията ѝ, никой — от любовта ѝ и самата нея. За малкия тя продължаваше да е хранеща и стопляща утроба, големият като че ли я търпеше само покрай подаръците.

А Гвидас, който се беше оженил за нея след голяма любовна несполука, случила се тук, на кримска земя, се отнасяше към нея равнодушно, безчувствено, без вътрешен интерес.

— Прекалено по литовски — каза му тя в един от редките мигове на избухване.

— Как иначе, Алдона? Иначе не можем да оцелеем. Само по литовски можем — потвърди той и тя, коренячка литовка с жилка тевтонска кръв, внезапно усети парване на неочаквано чувство: „Да бях грузинка или арменка, или поне еврейка!“

Но не ѝ бе дарено нито щастливото облекчаващо ридание, нито кършенето на пръсти, нито отдушникът молитва — само търпение, каменно селско търпение. Тя всъщност беше агрономка, преди раждането на Виталис ръководеше парниково стопанство. В първата

година от живота на детето, лишена от привичното успокоение на зеленината, жестоко страдаше, старателно се учеше да бъде майка на безнадежден инвалид, не изпускаше от ръцете си малкото сакателниче, което надаваше слабо скърцане, абсолютно нечовешки звук, когато го оставяше в креватчето.

На втората година рано през пролетта отгледа разсад в картонени чашки, направи градинка пред къщата. Забиваше ръце в пръстта и цялото злобно електричество, което генерираше свръхсилното ѝ търпение и напрежение, изтичаше в пръхкавата леха с наболи стръкове лук и с листните розетки на репите. Лютият зарзават особено добре вирееше в лехите ѝ...

Тогава вече се бяха пренесли в недостроената къща край Вилнюс. Гвидас вдигна висока ограда още преди да започне строежът: съседските очи, втренчени в малкия нещастник, бяха непоносими за него.

Той вложи в строителството цялата си страст, къщата стана красива и животът в нея малко се улесни — в този дом Виталис стъпи на краката си. Не че се научи да ходи. По-скоро започна да се движи и да се изправя от седнало положение.

Имаше подобрения и след летуване на море, та Гвидас и Алдона подир завършване на строежа не се отказаха от редовните си пътувания до Крим, макар че им беше трудно да изоставят къщата заради тъпите почивки.

Десетки малки деца бяха минали през ръцете на Медея, включително Димитрий, покойният дядо на малкото уродче. Ръцете ѝ познаваха променливото усещане за теглото на детските телца — от трикилограмовото новородено, когато пелените и одеялцата надвишават теглото на самото им съдържание, до охраненото едногодишно дете, което още не може да ходи и след целодневно носене тежи като пълен чувал. После малкото дебелаче порастваше, научаваше се да ходи и да тича и след три години, наддало няколко незначителни килца, се хвърляше на врата ѝ отново като перушинка.

А на десет години, много болно и пламнало от температура, изпаднало в несвяст, то отново става непоносимо тежко, когато трябва да се премести на друго легло...

Още едно малко откритие беше направила Медея, докато отглеждаше чуждите деца: до четиригодишна възраст те всички са

интересни, умни, много съобразителни, а от четири до седем става нещо неуловимо важно и в последното предучилищно лято, когато родителите непременно докарваха бъдещия първолак в Крим, сякаш да се отчетат пред Медея, едни се оказваха несъмнено и завинаги умни, други — глуповати.

Между децата на Сандрочка беше открила като умни Серьожа и Ника, Маша беше под въпрос, докато от децата на Леночка най-умен и при това чаровен беше загиналият на фронта Александър. Нито Георгий, нито Наташа според Медея не притежаваха това качество. Тя впрочем ценеше не по-малко добротата и симпатичния характер. Медея имаше едно изказване, което Ника винаги цитираше: „Умът прикрива всеки недостатък...“

През сегашния сезон особено ѝ беше на сърце Виталис. Той беше най-малкият Синопли — синът на осиновения Шурик щеше да се появи на бял свят подир две седмици с името Афанасий Синопли и засега не се броеше.

Медея често държеше Виталис на ръце, притиснала гърба му към гърдите си, и галеше малката му главица и безпомощното вратле. Той обичаше да го гаят — докосванията вероятно заместваха за него липсващото словесно общуване.

„Ще ги пусна в Ялта за събота и неделя — реши Медея. — Алдона да се порадва на Ботаническата градина, ще пренощуват у Кастело.“

Имаше стар приятел Кастело, който около двайсет години се занимаваше с някакво безкрайно строителство в Ботаническата градина. Искаше ѝ се също Алдона да отхвърли вечното майчино робство, да седне късно вечерта с нея, да пийне от заделената ѝ офикова или ябълкова водка и да въздъхне: „Ох, уморих се до смърт.“ И да се оплаче, или може би да заплаче, тогава Медея, след като отпие няколко пъти от дебелостенната чашка, би ѝ внушила, че нещастията са за това — въпросът „защо“ да се превърне в „с каква цел“, така свършват безплодните усилия да намериш виновния, да се самооправдаеш, да си докажеш собствената невинност и рухва създаденият от жестокосърдечните безмилостни хора закон за съизмеримостта на греха и тежестта на наказанието, защото Бог няма такива наказания, които да се стоварват връз невинните деца.

И може би Медея би ѝ разказала с тихи и незначителни думи за разни събития в живота, които стават не от несправедливост, а поради самата природа на живота, би споменала за загиналия на фронта Александър, най-чудесното дете на Леночка, и за удавилия се Павлик, и за малкото новородено момиченце, което беше умряло заедно с майка ѝ, и при Алдона нещата след време биха се променили от само себе си, просто от изтичането на времето в правилна посока и от навика, твърд като мазол...

Но Медея никога не подхващаше първа разговор, трябваше ѝ покана, предразположение и, разбира се, внимателна готовност да бъде изслушана.

... След няколко дни подир следобедния сън, който разделяше детските дни на две неравни части, излетната бригада в състав от три майки — Маша, Нора и Алдона — и четири деца с леки странични отклонения спрямо предначертаната посока се добра до болницата. Обикновено Виталис пътуваше с лятна количка гърбом към пътя и с лице към майка си. Този път количката бутаха Лиза и Алик. Медея ги видя през прозореца и излезе пред вратата.

Лиза клекна пред Виталис и отваряше стиснатите му пръстчета със залъгалка „Дай, бабо, огънче“, леко разтърси кутрето му и каза:

— А на този не даде...

Детето писукаше и не можеше да се разбере дали плаче или се смее.

— Радва се — с вечната си смутена усмивка обясни Алдона.

Медея погледна към децата, пооправи разкривилата се кърпа на главата си, пак погледна Лиза и каза на Алдона:

— Прекрасно е, Алдона, че идвате с Виталис. Лизочка е толкова капризна, разглезена, а така добре си играе с него. Нека го развлича повечко, от полза е за всички — въздъхна и довърши със стара тъга или с жал: — Това е лошото: че всички обичат красивите и силните... Вървете си, момичета, след малко се прибирам...

Потеглиха обратно. Маша откъсна дебела зелена тревичка със сладко стъбло, сдъвка я. Какво искаше да каже Медея с красивите и силните? Дали не е намек за нощния ѝ гост?... Не, не е в неин стил, Медея не намеква. Или казва, или си мълчи...

Бутонов я посещаваше всяка нощ, почукваше на прозореца, вмъкваше през тесния му отвор едно след друго атлетичните си рамене, изпълваше с присъствието си целия обем на стайчето, цялото Машино тяло заедно с душата, отиваше си на разсъмване и всеки път я оставяше с остро усещане за нещо ново в цялото ѝ съществуване и обновен живот... Тя заспиваше силен кратък сън, в който продължаваше присъствието му, будеше се след два часа и ставаше в призрачно състояние на безгранична сила и също толкова безгранична слабост. Вдигаше децата, готвеше, переше, всичко ставаше от само себе си и с лекота, само стъклените чаши се чупеха по-често от обичайното и посребрените лъжички падаха беззвучно върху пръстения под на кухнята.

Накъсани строфи изплуваха от пенливото пространство, извиваха гръб и отплуваха, помахвайки с недодялана опашка...

А Бутонов не изричаше никакви думи, освен най-елементарните: „Ела тук... мръдни... чакай... дай огънче...“

Нито веднъж дори не каза, че ще дойде утре. Една вечер се появи в Медеината кухня. Пи чай, поговори с Георгий, който дни наред отлагаше отпътуването, но най-накрая се беше наканил. Маша търсеше погледа на Бутонов от тъмния ъгъл на кухнята, но въздухът неподвижно обрамчваше любимото му лице, нетрепващите рамене и не предаваше никакви знаци за близост. Маша се отчая: това той същият ли е, който я навестява вечер? Хрумна ѝ мисъл за нощен двойник...

Той се сбогува с Георгий и без да ѝ каже и половин дума, си тръгна, но пак дойде тайно през нощта и всичко беше както преди, само в миг на отдих край брега на пресъхналата страст ѝ каза:

— Първата ми истинска любовница приличаше на теб... Беше ездачка...

Маша го помоли да ѝ разкаже за ездачката. Той се подсмихна:

— Какво да ти разкажа? Беше добра ездачка. Слаба, кривокрака. Преди нея си мислех: колко е скучно това занимание — да се правят деца! Тя изчезна. Но мисля, че мъжът ѝ я е убил.

— Красива ли беше? — почти благоговейно попита Маша.

— Разбира се, красива... — сложи длан върху лицето ѝ, обхвана скулите ѝ, тясната брадичка. — Всичките ми жени са красиви, Машка. Освен жена ми.

Когато си отиде, тя още дълго време си представяше ту ездачката, ту жена му, ту себе си като ездачка...

Минаха три нощи, огромни като три живота, и три призрачни дни, а на четвъртия ден Бутонов пристигна по никое време, когато Алдона миеше в кухнята следобедните чинии, а Маша простираше край кладенеца детски дрешки. Той се спусна надолу и седна на плосък камък.

— Какво има? — уплаши се Маша и пусна обратно в легена изстисканата пижама.

— Заминавам си, Маша. Дойдох да се сбогувам — спокойно каза той.

Тя се ужаси:

— Завинаги ли?

Той се засмя.

— Няма ли повече да идваш при мен?

— Може ти да ме посетиш някой ден, а? В Расторгуево — той бавно се надигна, изтръска белия си панталон и целуна стиснатите й устни. — Вкисна ли се?

Тя мълчеше. Той си погледна часовника:

— Хайде, ела. Имам петнайсет минути.

За първи път по светло влязоха в Самонината стая, промъкнаха се успешно зад Алдона, която втренчено миеше чиниите, и след петнайсет минути той наистина си отиде.

„Както си отиват боговете... Все едно никога не го е имало... — помисли си Маша, прегърнала раираното чердже, което беше прекосило стаята с нея. — Поне Алик да дойде по-скоро...“

Сега, когато всичко свърши така внезапно, както беше започнало, и й остана само тънко тесте сивкави листчета, изписани със зацапваща химикалка, й се искаше колкото може по-скоро да прочете на Алик новите си стихове и точно на него да разкаже за всичко, което й се беше случило.

По това време Алик вече беше близо до Судак, а Бутонов пътуваше в насрещното платно със стария москвич на Михаил Степанович, за да вземе същия самолет, с който беше пристигнал Алик, и вечерта да се върне в Москва.

Медея се прибираше от работа и първа видя Алик, който крачеше откъм Нижни посъолок — със синя козирка и тъмни очила на

градското бледо лице. След малко го видя и Маша, излязла с децата из треволяците на Пъпа.

С викове „Алик! Алик! Татко пристигна!“ те се понесоха надолу по пътя. Той спря, хвърли натъпканата малка раницата и разпери ръце за обща прегръдка. Маша стигна първа и му се метна на врата с най-искрена радост. Лиза и Алик препускаха с възторжени вопли.

Когато Медея стигна до тях, раницата беше наполовина разтоварена. Маша отвори едно от писмата, които той ѝ беше донесъл, Лиза притискаше плик с дъвчащи бонбони и белезникава кукла колкото мишле, подарък от Ника, а малкият Алик распечатваше кутия с нова игра. Алик старши се опитваше да натъпче в раницата всичко извадено от нея.

Алик се разцелува с Медея и веднага ѝ подаде картонена кутия, обичайния си професионален подарък.

— Приемете от нашия Червен кръст за вашия Червен кръст.

Вътре имаше разни дефицитни лекарства, няколко опаковки лейкопласт и обикновени гумени ръкавици, които миналата година бяха ненамираеми в Судак.

— Благодаря, Алик. Радвам се, че дойдохте.

— О, Медея Георгиевна, каква книга ви нося — прекъсна я той, — изненада! Чудесно изглеждате! — Сложи ръка на темето на сина си. — Алик, пораснал си с цяла глава... — Събра пръсти: — на комарче...

Маша от нетърпение престъпваше от крак на крак, подскачаше:

— Да вървим, Алик, хайде!

Медея тръгна напред. „Чудна работа. Маша наистина се радва на мъжа си, нито е смутена, нито изглежда виновна. Нима съпружеската вярност не означава нищо за тях? Сякаш не я посещава всяка нощ онзи спортист... А аз, стара вещица... — усмихна се вътрешно — какво ме интересува. Просто Алик ми харесва. Прилича на Самуил — не в лицето, а по бързина на тъмните очи, по живост, същото добродушно остроумие... Сигурно имам склонност към евреите, както хората са склонни към настинки или запек. Особено към този тип скакалци, кльоцави, неуморни... Но все пак интересно как ще се оправя сега Маша с флирта си?“

Медея не знаеше, че Бутонов вече си е заминал, и с огорчение си мислеше, че пак ще стане свидетелка на чужди нощни занимания, срещи, лъжи...

„Колко е хубаво, че самата аз съм била абсолютно сляпа за тази стихия, когато се е отнасяло за мен. И слава Богу, трийсет години вече са минали от онова лято... Там, в евангелските блаженства, са пропуснали да споменат все пак: блажени идиотите...“

Озърна се: Алик носеше на конче Лизочка, с раницата в ръка, и се усмихваше с белите си зъби. Не приличаше на идиот.

Съпругът Алик, за разлика от сина Алик се наричаше Големия Алик. Но не беше голям. Бяха еднакви на ръст с жена му и като се има предвид, че Маша беше най-дребната в семейството, с височина не можеше да се похвали.

Купуваше си дрехи от детски магазини и за трийсет години така и не беше си намерил официални обувки, защото обувките негов номер винаги бяха обикновени момчешки половинки.

Обаче при цялата си миниатюрност той беше строен и с красиво лице, от онази порода будни еврейски момчета, които учат буквите от въздуха и изумяват родителите си с гладко четене точно когато възрастните преценяват дали не е време вече да научат детето си на азбуките...

На седем години той четеше с увлечение тежките томове на „Световна история“, на десет се отдаде на астрономията, после на математиката. Вече се беше ориентирал към чистата наука, ходеше на кръжок в Математическия факултет и мозъкът му действаше на такива високи обороти, че ръководителят на кръжока само пъшкаше при предвиждането колко трудно младият талант ще пробие процентната норма за евреи в Държавния университет.

Неочакваната смърт на любимия му баща в резултат от нелепа поредица медицински случайности за броени дни го тласна в друга посока. Баща му беше изкарал войната три пъти раняван и умря от некадърна апендектомия. Докато баща му умираше от перитонит, Алик пътем опознаваше природата на страданието и състраданието — неща, които не влизаха в програмата на вундеркиндите.

След спешното погребение на баща му с военен оркестър и огласено от воплите на обезумялата му майка в мрачния дъждовен декември бившите бойни другари и сетнешните колеги се върнаха от блатистата кал на Востряковското гробище в голямата им стая на „Мясницка“, изпиха там каса водка и се разотидоха. Същата вечер чувствителният Алик смени религията си — отказа се от

честолюбивите си замисли и от измислената си биография, хибрид от двама негови любими герои: математика Еварист Галоа и Рене Декарт — в полза на медицината.

От този ден будната му глава започна да попива дисциплините, по които трябваше да се яви на изпити: физика, която след неговата математическа втора природа му се видя еkleктична и некатегорична, и биология, която жестоко го разочарова със слабата си общотеоретична база, както и с многоплановостта на процесите и липсата на единен език.

За щастие си купи от антикварната книжарница близо до дома им издаден през трийсетте години том с упражнения по генетика на Томас Морган и откри, че генетиката, по онова време разпната на кръст и прокълната заедно с радетелите си, е единствената област в биологията, в която може ясно да се постави въпрос и да се получи недвусмислен отговор.

Тъй като не взе златен медал, а само сребърен, влизането в института се очерта като битка с петоглава ламя. Единствената шестица, изкарана без проблем, беше по литература — Александър Сергеевич му протегна дружеска ръка. Темата „Ранната лирика на Пушкин“ все едно му падна като личен дар от небесата.

За останалите изпити се яви пред специална комисия, тъй като знаеше много добре, че не може да си позволи да изкара по-малко от отличен, а преподавателите пък знаеха много добре на кого няма да напишат отличен.

Подаде жалба още срещу първата петица — по математика. Членовете на комисията бяха от Математическия факултет, тъй като в Медицинския институт нямаше математическа катедра. Аспирантите не бяха глупави и веднага усетиха силата на момчето. При това Алик прояви изключителна стабилност, защото изпитът продължи четири часа, и когато най-накрая му зададоха въпрос, на който не можа да отговори, той се засмя и каза на комисията, съставена от пет души:

— Въпросът е поставен некоректно, но все пак ви моля да обърнете внимание, че нито един от зададените ми въпроси не влиза в училищната програма — и понеже разбираше, че няма какво да губи, игра вабанк: — Чувствам, че следващият въпрос ще е за теоремата на Ферма^[1].

Изпитващите се спогледаха и един попита:

— А можете ли да я формулирате?

Алик написа елементарното уравнение и въздъхна:

— При „n“ по-голямо от две няма решение в цели положителни числа, но не се наемам да го докажа като цяло...

Председателят на комисията с огромно отвращение към момчето, към себе си и към цялата тази ситуация, в която се бяха набутали, му написа отличен.

По химия и биология резултатите бяха същите, макар и не толкова ефектни. По английски изкара пет, но това беше последният изпит, вече беше ясно, че е изкарал нужния бал, и той не оспори решението. Беше се изтощил.

Историята с кандидатстването му се превърна в институтска легенда и беше същинска приказка за Пепеляшка. Училищните му години бяха отровени от физически проблеми: той беше най-дребният в класа, впрочем и най-малък по възраст. Интелектуалните му качества, дори да се отбелязваха, не му спестяваха физкултурните унижения. А и цялото му детство мина под знака на униженията: придружаващата го домашна прислужница, която му завързваше под брадичката астрагановите уши на момичешката шапка; страхът от пътя на връщане, когато самият той настоя да се движи без нея; голямото междучасие като голяма неприятност и невъзможност да използва клозета. Когато не можеше повече да стиска, отиваше при лекаря и се оплакваше от главоболие, онзи го пускаше да си върви, Алик тикваше бележката, че е освободен, на скъпата учителка и търчеше вкъщи да се изпикае...

Остро изживяваше изолацията си, смътно се досещаше, че тя е свързана по-скоро с качествата му, отколкото с недостатъци. Баща му, редактор във Воениздат, цял живот се бе срамувал от еврейската си второкачественост и с нищо не можа да помогне на сина си, освен прекрасните наставления относно книгите за прочит. Исаак Аронович беше много образован философ, но животът го беше натикал в такава миша дупка, че той с благодарност редактираше спомените на полуграмотни маршали от старата генерация.

Сливането на девическите и мъжките гимназии, колкото и да е странно, облекчи участта му. Първите му приятели бяха момичета и вече мъж на години, той винаги декларираше, че жените без съмнение са по-добрата част от човечеството.

В медицинския институт по-добрата част от човечеството имаше и числено превъзходство. Още от първите месеци на следването около Алик се създаде атмосфера на почитително възхищение. Половината му състудентки бяха провинциалистки с двегодишен медицински стаж и разнообразен житейски опит, те бяха постоянното присъствие в голямата им стая на „Мясницка“. В края на годината майка му получи двустайно жилище в „Нови черьомушки“. В този нов апартамент, още непривичен и затрупан с неразопаковани вързопи книги, две негови състудентки, Верочка Воронова от Сормов и Оля Аникина от Крюков, ловки симпатични фелдшерки отличнички, го лишиха от романтичните илюзии и същевременно от притеснителната девственост.

От трети курс нататък, когато започнаха практическите упражнения и дежурствата, тези бързи и лекомислени срещи в пералното, в манипулационната, в инспекторската стая бяха така непринудени, както и нощните чаепития, и носеха духа на медицинска непрестореност. Алик не отдаваше голямо значение на случващото се върху клеймосаните чаршафи, в онези години много повече го интересуваше науката — естествознанието и философията.

Пътят от „Нови черьомушки“ до „Пироговка“ се превърна за него в истински Гьотинген^[2]. Започна с трудовете на другаря Ленин, задължително четиво за изпита по история на КПСС. Продължи с Маркс, увлече се по Хегел и Кант и по обратен път навлезе в историята — влюби се в Платон.

Четеше бързо, по някаква особена серпантинна система — на цели параграфи по няколко реда едновременно. След много години обясняваше на Маша, че всичко е въпрос на скорост на възприемащите структури, даже ѝ нарисува някаква схема.

Дал простор на бързия си мозък, той си изгради представа как трябва да изглежда човекът вселена и успоредно с медицината взе да ходи в университета на лекциите по биохимия на Белозерски и по физика на Тарусов. Интересуваха го проблемите на биологическото остаряване. Не беше безумец и не ламтеше за безсмъртие, но по някакви биологически параметри изчисли, че естествената граница на човешкия живот е около сто и петдесет години. В четвърти курс публикува първата си научна статия в съавторство с известен учен и с още един вундеркинд.

На следващата година стигна до извода, че клетъчното ниво е грубо, а за работа на молекулярно ниво му липсват знания. Попълваше ги от чуждата научна периодика.

Много години по-късно, когато си беше спечелил изключително име в американската наука, Алик казваше, че най-интензивните му години са били именно студентските и че цял живот се захранва от идеите, до които е стигнал през последната учебна година.

Същата година се запозна с Маша. Бившата му съученичка Люда Линдер, почитателка на неофициалната поезия, понякога го мъкнеше по апартаменти и литературни клубове, където процъфтяваше самиздатът и дори Бродски при гостуванията си в града не пропускаше да чете свои стихове, които по-късно му спечелиха Нобелова награда.

Този път Люда го замъкна на литературна вечер, където рецитираха свои стихове няколко млади автори, единият дори многообещаващ, но той рано посегна към наркотиците и скоро умря.

Маша рецитира първа, като най-млада сред най-младите. Нямахме много хора: както се казва в такива случаи, само свои плюс дежурния доносник, по съвместителство административно началство.

Преходният период беше в зенита си, шейсет и седма година: хлябът почти без пари, но пък словото, устно и печатно, бе добило нечувана цена. Самиздатът вече започваше пробен сондаж на почвата, Синявски и Даниел вече бяха осъдени, „физиците“ се отделиха от „лириците“, а забраните не обхващаха май само зоологическите градини.

Алик не беше въввлечен в този процес: винаги бе предпочитал теоретичните проблеми пред политиката.

Маша, синеока, с тънки ръце, които живееха свой собствен живот в пространството около късо подстриганата ѝ тъмна глава, декламираше с кротка патетика.

Алик не откъсна очи от нея през всичките полагащи ѝ се трийсет минути и когато тя приключи със стиховете и излезе в коридора, пошепна на Люда:

— Сега се връщам...

И повече не се появи. Спря Маша на път към тоалетната:

— Не ме ли познахте?

Маша го погледна внимателно, но не го позна.

— Нищо чудно. Още не се познаваме. Аз съм Алик Шварц. Искам да ви направя предложение.

Маша го изгледа въпросително.

— Предлагам ви ръката и сърцето си — обясни той съвсем сериозно.

Маша се разсмя щастливо — започваха нещата, за които толкова много беше чувала от Ника. Започваше флирт. И тя беше напълно готова за него.

— „Мария Милер-Шварц“ звучи доста нелепо. Но ще видим — непринудено отговори тя, доволна именно от естествеността на разговора им.

Направо възликува — най-сетне ще стане равнопоставена с Ника и още довечера ще ѝ каже по телефона: „Ничка, днес ме свалеше един образ, симпатичен, с много готино лице, леко брадясал и от пръв поглед личи, че е умен...“

— Но да знаете — предупреди той, — нямам никакво време за ухажване. Днес обаче ми е свободна вечер. Да се махаме оттук.

Маша мислеше да се върне да изслуша и очилатия, който мачкаше листовите си в очакване да му дойде редът, но веднага се отказа.

— Добре, почакайте ме — и влезе в тоалетната, а той я изчака до вратата.

Маша бързо се облече, обзе я чувството, че няма време за губене — Алик, без да подозира, вече я беше заразил с вътрешната си бързина. Той ѝ държеше тънкото палтенце Сандрочкина изработка.

Навън беше безлюдно и тъмно, зимата беше от най-неприятния вид, безснежна и люта. Маша според модата преди нашествието на ботушите беше с леки обувки, а и без шапка. Алик хвана студените ѝ костеливи пръстчета.

— Винаги ще имаме съвсем малко време, а трябва да си кажем много неща. За да приключим с по-досадните работи: за такова време трябва боти и бабешки шал, това го казвам като лекар. Колкото до стиховете ти — неусетно мина на „ти“, — частично са за боклука, но има няколко прекрасни.

— А кои са за боклука? — трепна Маша.

— Не, по-добре да кажа кои да останат — и той ѝ изрецитира едно от току-що чутите стихотворения, което беше запомнил съвсем

точно: „Като в изгнание сме в своя тлен, в бездомни изоставени простори, а есенният ден блести студен сред скръбно вледенените декори. Над гробището висне тишина, мелодии се реят в бъдещ полет, те обитават мнима близина, в която зрее утрешната пролет. И шумолящи кленови листа в невидим огън се разкървавяват, гробовете припламват във жарта, но календарът още продължава.“

— Това е в памет на родителите ми. Те катастрофираха преди десет години — обясни Маша и се учуди колко лесно говори с него за неща, които с никого не беше обсъждала.

— Живяха щастливо и умряха в един ден? — изглежда я сериозно Алик.

— Сега нямам друг избор, освен да мисля точно така...

Има бракове, които се укрепват в леглото, има бракове, които разцъфват в кухнята под звуците на потрепващия нож и телта за разбиване на яйца; има съпрузи зидари, които издирват евтини строителни материали за вилното си място, пирони, безир и стъклена вата; някои се поддържат от вдъхновените скандали...

Бракът на Маша и Алик протичаше в беседи. Девета година бяха заедно, но всяка вечер, когато той се прибираше от работа, оставяха супата да изстине и кюфтетата да загорят, докато си разкажеха важните неща, станали през деня.

Всеки от тях изживяваше живота си по два пъти: веднъж непосредствено, втори път — в преразказан вид. Преразказът леко разместваше събитията, акцентираше върху по-незначителното и внасяше лични багри в случилото се, те и двамата го знаеха и дори в порива си един към друг излагаха нещата именно така, както биха били по-интересни за другия.

— А ето нещо за теб — ще каже Алик, докато бърка горещата супа, — цял ден гледам да не го забравя...

И ще последва описание на нелеп сутрешен скандал в метрото или на дърво в двора, или на разговор с колега. А Маша домъкваше в кухнята стар том с юфки от разделителчета между страници те или самиздатска брошура, отваряше я на нужното място:

— Аз пък тук съм отбелязала нещо — ама направо специално като за теб...

В последните години отчасти си смениха ролите: по-рано той четеше повече, заравяше се по-дълбоко в културните проблеми, сега

научните занимания не му оставяха време за интелектуални развлечения, още повече че не можеше да се раздели с предишната си работа в „Бърза помощ“, която не само му беше професионално интересна, но и му оставяше достатъчно време за работа в лабораторията. Аспирантурата му беше задочна, слава Богу.

Маша седеше вкъщи с малкия, изключително дете, способно да си запълва дните от сутрин до вечер със съдържателна дейност, подготвяше текстове за реферативно издание, четеше много — с внимание и жадно, пишеше ту стихове, ту неопределени текстове, сякаш откраднати от различни автори. Не чувстваше собствен глас и я привличаха различни стилове — ту Розанов, ту Хармс.

Нейни стихове, също писани на няколко гласа, излязоха на два пъти, но някак периферно и незначително. В списанията ѝ изглеждаха като чужди, сториха ѝ се несполучливо подбрани, при това с две печатни грешки. Но Алик беше страшно горд, купи много броеве и раздаде на всички, а Маша реши, че повече няма да се занимава с ненужни публикации, а направо ще издаде книга.

Близостта им беше толкова необичайна и пълна, тя се изразяваше и в общите вкусове, и в изразните средства, и в тоналността на хумора. С годините дори мимиките им си заприличаха, та на старини явно щяха да станат като съпрузи папагали. Понякога долавяха от пръв поглед още неизказана мисъл и в хор цитираха любимия си Бродски: „От толкова години с теб сме заедно, че втори януари пак е вторник.“^[3]

Маша откри дори особена немска дума за специфичната им сродна връзка, попадна на нея в някакъв учебник по езикознание — *Geschwister*. В никой друг от познатите ѝ езици нямаше такава дума, тя означаваше „братя и сестри“, но в немското съединение на двете думи се криеше и още някакъв допълнителен смисъл.

Не си даваха взаимни обети за вярност. Напротив, преди сватбата се разбраха, че връзката им е съюз на свободни хора, че никога няма да изпаднат в ревност и лъжи, защото всеки си запазва правото на независимост. Още в първата година от брака Маша, обезпокоена, че Алик е единственият мъж в живота ѝ, направи няколко сексуални експеримента — с някогашен състудент, с литературен чиновник от младежко списание, където веднъж ѝ бяха публикували нещо, и с някакъв съвсем случаен човек, — за да се убеди, че нищо не е изпуснала.

Не беше обсъждала тези случки с мъжа си, но му прочете написаното тогава стихотворение:

*Презряна вярност —
с дъх на задължение,
с възможности за сладки изневери.
А любовта не иска лицемерие,
не се обвързва с клетва, угризение
и себе си в обричане не мери.*

Алик се досети, но нищо не каза и с това само спечели: Маша абсолютно миряса. И той бе имал някои случки през годините на брака. Не беше ги търсил, но и не ги пропусна.

Обаче с годините все по-силно се привързваха един към друг и откриваха все повече предимства в семейния живот.

Наблюдавайки своите състуденти и приятели, които се женеха, развеждаха и като отвързани се впускаха в ергенска разюзданост, той като някакъв праведник си казваше: „При нас не е така, при нас всичко е правилно и достойно, затова — щастливо...“

Научната му дейност вървеше чудесно. До такава степен, че малцина от колегите бяха в състояние да оценят резултатите му. Помазаничеството му, толкова обременително и тежко в детството, подсилено от срама на това паднало от небето тъй неудобно еврейство, с годините промени своя знак, но доброто възпитание и природната доброжелателност прикриваха все по-засилващото се в него чувство за превъзходство над тромавите умове на повечето му колеги.

Когато първата му статия се появи в престижно американско научно списание, той прегледа състава на редколегията и каза на Маша:

— Тук има четирима нобелови лауреати.

Маша, загледана в мургавото му, по-скоро индийско, отколкото юдейско лице, разбра, че той съизмерва спрямо себе си висшите научни почести. Прочела мислите му, тя помоли Ника, която беше запазила малката си пещ от периода на увлечението ѝ по керамиката, да му напише посвещение върху порцеланова чаша и за рождения си ден Алик получи от жена си голяма бяла чаша, на която с дебели сини

букви пишеше: „Тъй славата ти ще расте: ти с фрак, аз с бляскав тоалет, и кралят ще те почете, и после ще даде банкет.“

Гостите се възхищаваха от чашата, но никой, освен Алик не разбра намека.

И двамата изпитваха голямо удоволствие от факта, че никакви стълпотворения не можеха да попречат на безсловесното им общуване: само да се спогледат — и вече са обменили мисли...

Не бяха се виждали от около две седмици и сега Алик идваше при жена си с поразителна новина. Защото в Академията на науките беше пристигнал прочут американски учен, специалист по молекулярна биология, за да участва с доклад в конференция и да изнесе лекция. Беше посетил Большой театър и Третяковската галерия, както се полагаше по програма, след което бе помолил преводачката да му уреди среща с мистър Шварц.

Преводачката се свърза с когото трябва, предаде информацията и получи инструкция да предаде на госта, че мистър Шварц тъкмо сега е в отпуска.

Но мистър Шварц не беше в никаква отпуска, напротив, отиде на конференцията, за да зададе на американеца един научен въпрос. Състоя се петминутен разговор. Съобразителният американец — неслучайно дядо му беше родом от Одеса — бързо се ориентира в обстановката, взе домашния телефон на Алик и късно вечерта му отиде на гости с такси, за което плати на шофьора, също много съобразителен, една Аликова месечна заплата...

Всичко това беше станало, докато Маша я нямаше. Дебора Лвовна, майката на Алик, летуваше в санаториум. Купищата немити съдове и купчините разтворени книги окончателно убедиха американеца, че си има работа с гений, и той незабавно му направи предложение да отиде на работа при него. Boston, M.I.T.^[4] Оставаше само техническият, но немаловажен въпрос — емиграцията. С тази новина Алик пристигна при жена си. И двамата горяха от нетърпение да споделят...

Темата за емиграцията в интелгентските среди през онези години беше една от най-парливите: да заминеш, или да не заминеш — да, но ако... не, но пък... Разпадаха се семейства, късаха се приятелски връзки. Политически, икономически, идеологически, нравствени мотиви... А и самият процес на заминаването беше труден и

мъчителен; понякога се проточваше с години, изискваше решителност, мъжество и отчаяние. Официална вратичка в „желязната завеса“ имаше само за евреите, но я използваша и неевреи. Червено море отново отвори водите си, за да пусне Избрания народ ако не в Обетована земя, то поне далеч от поредния Египет.

— В Изход се казва — възкликна Льова Готлиб, близък приятел на Алик, той го наричаше „главният евреин на Съветския съюз“, — че Мойсей е извел от Египет до шестстотин хиляди пешаци мъже. Но никъде не се казва колко са останали в Египет. Те просто са престанали да съществуват. А онези, които не са напуснали Германия през трийсет и трета — къде са те?

Но Алик никак не го беше грижа за собствения му живот от национална гледна точка, за него основната ценност беше научното творчество. Той беше чувал, разбира се, всички тези разговори, дори беше взимал участие в тях, внасяйки теоретична и трезва нотка, но всъщност го интересуваше само клетъчното остаряване.

Американското предложение означаваше за него, че ефективността на научната му дейност ще нарасне.

— С около триста процента според мен — прецени той, докато разказваше всичко това на Маша. — Най-доброто оборудване в света, никакви проблеми с реактивите, лаборантите, а и никакви материални проблеми изобщо за нас, а? Алик ще учи в „Харвард“. Аз имам пълна готовност. Ти решаващ, Маша. И мама, естествено, но нея ще я навия...

— И кога? — единствено можа да попита Маша, абсолютно неподготвена за такъв обрат в събитията.

— В идеалния случай — след половин година. Ако веднага подадем документи. Но може да се проточи и по-дълго. От това най-много ме е страх, защото ще трябва да напусна работа веднага. За да не създавам проблеми на шефа. — Вече беше предвидил всичко.

„Преди две седмици щях да съм във възторг от подобна идея — помисли си Маша. — А сега изобщо не ми се мисли за такова нещо.“

Алик тайно в душата си се надяваше, че Маша ще се зарадва на новата перспектива, и колебанието ѝ го озадачи. Той още не знаеше, че домашният им свят, разумен и смислен, се е пропукал от кристалния си връх до най-презрените си низини. И самата Маша още не беше го осъзнала с пълна сила.

После Маша му прочете новите си стихове. Той я похвали, отбеляза качествено новото в тях. Изслуша пламенната ѝ изповед за откровението, което ѝ се бе явило в новите неочаквани отношения, за особения вид съвършенство, което е открила в чуждия човек, за новия жизнен опит — сякаш някой е свалил було от целия свят: от пейзажи, лица, от привичните чувства...

— Не знам какво да направя с всичко това — оплака се тя на мъжа си. — Може би от общоприета гледна точка е ужасно, че именно на теб го разказвам. Но аз ти имам такова доверие, ти си ми най-близкият, само с теб изобщо има смисъл да го обсъдя. Ние с теб сме едно цяло, доколкото това е възможно... Но все пак не знам как да продължа нататък. Казваш да заминем. Може би...

Леко трепереше, лицето ѝ пламтеше, зениците ѝ бяха разширени.

„Много неподходящ момент“ — реши Алик и донесе от кухнята половин бутилка коняк. Наля на двамата и каза великодушно:

— Добре де, този опит ти е необходим. Ти си поет и в края на краищата нали от тези неща се твори поезията. Сега знаеш, че има и по-висши форми на вярност от сексуалната. Аз и досега го знаех. Ние с теб сме изследователи, Машенка. Само че в различни области. Сега ти правиш някакво свое откритие и аз го разбирам. Така че няма да ти преча — и пак наля в чашките.

Конякът беше правилно предписаният медикамент. Скоро Маша зарови глава на рамото му и забърбори:

— Алик, ти си най-прекрасният на земята... най-великият човек... ти си моята крепост... Ако кажеш, заминаваме където искаш...

И прегърнати, двамата се умириха. И се увериха в помазаничеството си, и се убедиха в превъзходството си над други познати семейни двойки, при които се случват всякакви дребнави битови безобразия, прибързани чифтосвания в заключена баня, нищожна битова измама и низост, а при тях, Маша и Алик — цари пълна откровеност и чиста истина.

След три дни Алик замина и остави Маша с децата, прането и стиховете. Тя щеше да прекара в Крим още месец и половина, защото Алик ѝ донесе необходимите пари.

Два дни подир отпътуването му Маша написа първото писмо. До Бутонов. После второ и трето. В паузите между писмата пишеше и

кратки отчаяни стихове, които самата тя много харесваше.

Междувременно Бутонов редовно прибираше писмата ѝ от кутията — беше оставил на Маша адреса си в Расторгуево, защото през лятото, когато жена му и дъщеря му заминаваха за академичната вила на една Олина приятелка, той обикновено оставаше в Расторгуево, а не в апартамента на жена си в Хамовники. Не го вълнуваше никаква семейна конспирация, Оля не беше любопитна и не би отваряла писмата му.

Машините писма го изпълваха с голямо учудване. Те бяха написани с дребен почерк с обратен наклон и бяха пълни с рисунки в полетата, истории, които нямаха нищо общо с него, споменавания на неизвестни нему имена на някакви писатели и множество неясни намеци. При това в пликовете имаше отделни листчета от накъсана сивкава хартия със стихове. Бутонов се досети, че са нейни собствени. Показа едно на Иванов, който разбираше от всичко. Онзи го прочете гласно с особен израз на лицето:

— „Любов — тя дейност на духа е, но и телата съучастват. Ръка в ръка — какво е то невероятното ни щастие! Духовна топлина и жар телесна с белезникав плам — измерват се с еднакъв градус.“

— Откъде е това, Валерий? — изуми се Иванов.

— Едно момиче ми го написа — сви рамене Бутонов. — Хубаво ли е?

— Хубаво е. Сигурно го е преписала отнякъде. Не знам откъде — изказа експертното си суждение Иванов.

— Изключено — уверено възрази Бутонов. — Тя не би преписала нещо чуждо. Нейно си е.

Вече беше забравил за поредния морски флирт, а това мило момиче му приписваше някакво прекалено голямо значение. Бутонов досега не беше получавал писма от никого, нито той самият пишеше, а и този път не смяташе да отговори, обаче писмата неспирно идваха.

Маша ходеше до пощата в Судак и страшно ѝ докривяваше, че няма отговор. Най-накрая не издържа, обади се на Ника в Москва и я помоли да отиде до Расторгуево и да провери да не е станало нещо с Бутонов. Защо не ѝ отговаря? Ника нервно ѝ отказа: била ужасно заета.

Маша се обиди:

— Ника, да не си луда? Веднъж и аз нещо да те помоля! Ти въртиш флиртове всеки сезон, а на мен никога не ми се е случвало

такова нещо!

— Добре, по дяволите! Утре ще отида — съгласи се Ника.

— Ника, моля те! Днес! Довечера! — примоли се Маша.

И на другата сутрин пак се замъкна до Судак с децата.

Разходиха се, седнаха в кафене, ядоха сладолед. Не можа да се свърже с Ника — нямаше я вкъщи.

Същия ден вечерта Алик се разболя, вдигна температура, взе да кашля — редовният му астматичен бронхит, заради който Маша киснеше с него по два месеца в Крим.

Маша остана цяла седмица до него и чак на осмия ден стигна до Судак. Но пак нямаше писмо. Тоест имаше — от Алик. С Ника се чу веднага. Но тя докладва съвсем сухо:

— Ходих в Расторгуево, намерих Бутонов, получил е писмата ти, но не е отговорил.

— А ще ми отговори ли? — тъпо попита Маша.

— Откъде да знам! — ядоса се Ника.

По това време вече няколко пъти беше ходила до Расторгуево. Първия път Бутонов се учуди. Срещата им беше лека и весела. Ника наистина се канеше само да изпълни поръчението на Маша, но така се случи, че остана да преспи в голямата му къща, наполовина ремонтирана.

Беше започнал ремонта преди две години след смъртта на майка си, но нещата някак се бяха забатачили и ремонтираната половина беше в страхотен контраст с полуразрушената, пълна с дървени сандъци, груби селски мебели, останали още от працядо му, и парчетии домашнотъкано платно. Там, в разрушената половина, Ника подреди набързо гнезденцето им. Когато си тръгваше сутринта, тя наистина го попита:

— Защо не ѝ отговаряш на писмата? Момичето страда.

Бутонов не се боеше от разобличения, но мразеше забележките.

— Аз съм лекар, не съм писател.

— Ами постарай се — посъветва го Ника.

Ситуацията ѝ се струваше много забавна. Умната-преумна Машка се беше влюбила в такъв елементарен темерут. За самата Ника той беше добре дошъл: течеше разводът с мъжа ѝ, той се държеше ужасно, все нещо изискваше от нея, включително подялба на апартамента; транзитният ѝ любовник беше завършил режисура в

Москва и си замина; а перманентният Костя я дразнеше именно със сериозната си готовност на секундата да ѝ предложи семеен живот, щом научи за развода.

— Като искаш, пиши ѝ ти — изгъгна Бутонов.

Ника се разсмя — предложението ѝ се стори много смешно. А как ще се посмеят двете с Машка, когато премине любовният ѝ плам!

[1] Става дума за последната теорема на Ферма (XVII в.), за която той „поради липса на достатъчно място“ не оставя записано доказателство, така че световноизвестни математици оттогава търсят отговора на загадката му. — Б.пр. ↑

[2] Известен университетски град в Германия, научен център. — Б.пр. ↑

[3] „Шестъ лет спустя“, 1968. — Б.пр. ↑

[4] Масачузетски технологичен институт. — Б.пр. ↑

Наесен в началото на ноември Медея се пенсионира. Отначало смяташе да използва отворилото ѝ се свободно време за изкърпване на памучните юргани, които невероятно бързо се захвабяваха през летния сезон.

Запаси се отрано с нов сатен и цяла кутия здрави конци, но още първата вечер, когато разпъна на масата дрипавата завивка, установи, че цветовете отплават нанякъде от избелелия фон и вместо тях се появяват нови, изпъкнали, подвижни.

Висока температура — досети се Медея и затвори очи, за да спре потока от цветя. За щастие точно преди това беше пристигнала Ниночка от Тбилиси.

Болестта май беше същата, каквато беше прекарала точно преди да се омъжи, когато Самуил я ухажваше с такъв сърдечен трепет и такава нежност, че по-късно с право казваше: „Другите карат меден месец, ние изкарахме медена болест.“

В паузите между свирепата треска и безпаметния унес я обземаше блажено успокоение: струваше ѝ се, че Самуил е в съседната стая и сега ще влезе при нея, непохватно понесъл с две ръце чаша и смръщен от болка, защото чашата е по-гореща, отколкото е очаквал.

Но вместо Самуил от полумрака се появи Ниночка с аромат на кантарион и топъл мед, с ръбеста чаша в слабите плоски ръце, с матовочерни очи, дълбоки като на Самуил, и ѝ хрумна нещо, което сякаш отдавна беше чакала, а сега най-последно я беше озарило откровение: Ниночка е тяхна дъщеря, на Самуил и нейна, тяхно момиченце, за което винаги е знаела, но незнайно защо отдавна е забравила, а сега си е спомнила — какво щастие... Ниночка я повдигаше от възглавницата, даваше ѝ да пие нещо ароматно, говореше ѝ нещо, но смисълът на казаното някак не ѝ беше ясен, сякаш говореше на чужд език. „Да, да, грузински“ — припомняше си Медея.

Ала интонацията ѝ беше толкова богата, толкова ясна, че всичко се разбираше и от мимиката, и от жестовете, и от вкуса на това, което Медея пиеше. Странно беше също, че Ниночка отгатваше желанията ѝ и дори затваряше и отваряше пердето точно миг преди Медея да я помоли...

Тбилиските ѝ роднини тръгнаха от двете ѝ сестри — по-голямата Анеля и по-малката Анастасия, отгледана от Анеля след смъртта на родителите им. Анастасия остави син Роберт, неженен и май леко нередовен. Медея никога не беше общувала с него.

Анеля не беше родила, Нина и Тимур бяха осиновени деца, така че цялата тбилиска рода беше като ашладисана. Тези деца бяха кръвни племенници на Анелиния мъж Ладо. Братът на Ладо Григол и жена му Сюзана бяха нелепа и нещастна двойка: той — пламенен борец за шаячната правда, тя — градската луда с партиен уклон.

Ладо Александрович, музикант, професор в Тбилиската консерватория, преподавател по виолончело, нямаше нищо общо с брат си и не поддържаше връзка с него от средата на двайсетте години.

Ладо и Анеля за първи път видяха племенниците си в едно ранно утро на май трийсет и седма година — беше им ги докарала далечна сродница подир среднощния арест на родителите им.

Прочутият закон за двукратността, частен случай от всеобщия закон за повторемостта на едно и също събитие — или за каляване на характера, или за сбъждане на съдбата, кой знае, — в Анелиния живот се претвори с пълна точност. Тъкмо десет години бяха минали, откакто Анастасия се беше омъжила и беше напуснала дома си, и ето че съдбата им доведе нови сираци, този път двама.

Анеля беше минала четирийсетте, Ладо беше десет години по-голям. Вече бяха посърнали и повехнали, готови за кротка старост, а не за участта на млади родители. Предвидената старост им се изплъзна. Тъкмо малко живнаха занемарените деца — и започна войната. Ладо не издържа тежките промени и умря от бронхопневмония през четирийсет и четвърта.

Анеля разпродаде остатъците от някога богатата покъщнина, за да отгледа децата. Тя умря през петдесет и седма, скоро след като се завърна от изгнание съвсем обезумялата Сюзана. Нина, вече млада жена, се сдоби със собствена майка вместо любимата мащеха —

едноока харпия, изпълнена със злоба и параноична преданост към вожда. Нина я гледаше вече двайсет години.

Смяташе да прекара при Медея два-три дни, но те се превърнаха в осем и чак след като леля ѝ започна да се възстановява, Нина си замина за Тбилиси.

Медея не беше напълно оздравяла, боляха я ставите и тя се лекуваше с домашни средства. Някак се движеше из къщата с дебели наколенки от стара вълна, под които слагаше зелени листа или пчелен восък, или големи запечени лукови глави, нямаше и помен от предишната ѝ лекоподвижност, повечето време седеше и кърпеше завивките.

При това размишляваше за Ниночка, за безумната ѝ майка, за Ника, която беше прекарала в Тбилиси целия септември, отишла там на гастроли с театъра и самата тя според деликатните преразкази на Ниночка превърнала пътуването си в прекрасни гастроли...

„Празномислие“ — възпираше се Медея и правеше онова, на което на младини я беше научил старият Дионисий: ако затъваш в житейски мисли, не се бори с тях, а насочи мисълта си молитвено, обърни я към Бога...

„Горката Сюзана, прости ѝ, Господи, ужасните ѝ глупави деяния, които извърши, смекчи сърцето ѝ, дай ѝ да види как страда заради нея Ниночка... И на Ниночка помогни, тя е кротка и търпелива, дай ѝ сили, Господи... Опази Ника от злини, момичето действа опасно, толкова е добра, толкова е необикновена, вразуми я, Господи...“

И пак си спомни разказа на Ниночка как Ника скандализираща семейството на прочут тбилиски актьор, подхванала връзка с него пред очите на целия град, искряла, блестяла, заливала се от смях, а клетата жена на актьора цялата в черно, подлудяла от ревност обикаляла по нощите приятелите на мъжа си, тропала на вратите с цел да пипне неверника на местопрестъплението — и накрая го пипнала. Историята продължила с чупене на чинии, скачане през прозореца и вопли, и безумия, и грозно неприличие.

Най-странното беше, че още през октомври Медея получи кратко писъмце от Ника, в което тя описваше пътуването, големия успех на театъра, дори се беше похвалила, че за костюмите ѝ към постановката са писали специално.

„Отдавна не бях се веселила и радвала така — завършваше писмото. — А в Москва времето е отворително и продължава досадният развод с мъжа ми, какво ли не бих дала да живея на друго, по-слънчево място.“

За времето беше права — още през август свърши лятото и веднага настъпи късна есен. Дърветата дори не бяха успели да пожълтеят, листата опадаха от силните студени дъждове още съвсем зелени. След веселия тбилиски септември настъпи непоносим московски октомври. През ноември времето не се оправи, но Ника беше в много по-добро настроение — бе затрупана с работа.

Подготвяше поредната постановка в своя театър, обикаляше работилниците, защото в нейно отсъствие шивачките правеха всичко съвсем приблизително, освен това приключваше една халтура за театър „Ромен“.

Всичко циганско много я привличаше, но се оказа, че да се работи в ромския театър е много трудно: тази циганска слободия, толкова чаровна по градските площади, влаковете и театралните сцени, в работно отношение се превърна в пълно безобразие: уредените срещи с режисьора ставаха чак при пета уговорка, всяка актриса вдигаше скандали и изискваше невъзможното. В деня, когато една от най-гласовитите артистки, вече на години, хвърли в лицето на Ника виненочервения костюм — искала бял дантелен, — а Ника със същата сръчност ѝ го запрати обратно, подплатен с артистични псувни за тежест, както по-рано са се слагали тежинки в подгъвите на ефирните рокли, се случи неприятност, която Ника отдавна очакваше и всячески се опитваше да избегне.

Почти посред нощ я посети Маша. Още с отварянето на вратата Ника разбра, че неприятността е факт. Маша ѝ се хвърли на врата:

— Ника, кажи, че не е вярно! Нали не е вярно, кажи!

Ника галеше косата ѝ, хлъзгава от дъжда. Мълчеше.

— Знам, че не е вярно... — повтаряше Маша и мачкаше в ръцете си крепдешинената кърпа за глава на лилави, сини и черни карета. — Защо това е там, защо?

— По-тихо, по-тихо, чува се — Ника направи предупреждаващ жест в посока към детската стая.

Тя толкова отдавна, още от юли, бе очаквала тази неминуема буря, че дори като че ли изпита облекчение. Глупашката история

продължи цяло лято. Когато си тръгна през май от Посьолок, Ника чистосърдечно реши да направи подарък на Машка — да ѝ отстъпи Бутонов. Но не можа.

През цялото време, докато Маша гледаше децата в Крим, Ника ходеше при Бутонов — решението ѝ беше „после ще видим“. Отношенията им бяха изумително леки. Бутонов се възхищаваше от чудесната непринуденост, с която Ника говореше за всичко на света, и от пълната липса на чувство за собственост, а когато се опита веднъж да го изрази с неповратливия си език, тя го спря:

— Бутончик, тази главичка не ти е най-силното място. Знам какво искаш да кажеш. Ти си прав. Там е работата, че имам мъжка психика. И аз като теб се боя да не се набутам в дълга връзка, в задължения, брак, мътните го взели. Така че имай предвид, аз винаги първа зарязвам мъжете.

Не беше точно така, но прозвуча правдоподобно.

— Добре, пусни предупредомление две седмици преди напускането — пошегува се Бутонов.

— Валера, ако си толкова остроумен, ще се влюбя в теб смъртоносно, а това е опасно — и Ника се разсмя с пълно гърло, заметнала глава и тръскайки голямата си грива и бюст.

Смееше се постоянно — в трамвая, на масата, в басейна, където отидоха веднъж, и темерутът Бутонов се заразяваше от нейния смях с кикот до хълцане, болки в корема и прегракване. Смееха се до изнемога и в леглото.

— Ти си уникален любовник — възхищаваше се Ника, — обикновено смехът убива ерекцията.

— Не знам, не знам, може да не си ме разсмяла достатъчно...

... Маша пристигна в началото на юли, остави децата при Сандра и моментално се понесе към Расторгуево. Провървя ѝ двойно: завари Бутонов, но не и Ника. Тя си беше тръгнала по-рано.

Пристигането ѝ съвпадна с началото на зарязания преди две години ремонт. Предния ден Бутонов беше разчистил бабината част, необитавана от двайсет години, и сега бяха дошли двама мъже, наети за помощници. Ника го склони да не облицова стените с ламперия, както той възнамеряваше, а напротив, да изчисти всичко до гредите,

наново да набие калафат и да стегне грубите мебели, останали от едно време.

— Повярвай ми, Бутонов, сега ще изхвърлиш тези мебели, а те след двайсет години ще са музейна рядкост.

Бутонов се учуди, но се съгласи и сега заедно с помагачите късаше многослойния тапет.

— Бутонов! — чу се женски вик от улицата. — Валера!

Той излезе в облак от прах, нахлупил стара докторска шапка. Отвън стоеше Маша. Отначало дори не я позна. Тя беше почерняла в Крим, много хващаше око, огромната усмивка едва се вместише на тясното ѝ лице.

Маша пхна ръка през дъските на оградата, свали куката и докато той бавно премисляше ставащото, тя вече се носеше по кривата пътечка, хвърли се да го прегърне, заби лице в гърдите му:

— Ужас! Какъв ужас! Боях се, че никога вече няма да те видя!

Косата ѝ миришеше на море. И той отново, както тогава в Крим, усети как силно бие сърцето ѝ.

— По дяволите! Думка като през стетоскоп!

Тя излъчваше горещина и светлина като нажежена жица на мощна крушка. И Бутонов си спомни нещо, което беше забравил: как тя яростно и отчаяно се сражаваше с него в малката стаичка на Медеината къща; и забрави това, което помнеше: дългите ѝ писма със стихове и размисли върху неща, които той не че не разбираше, но ги намираше ненужни...

Тя притисна уста в прашната му лекарска престилка и издиша горещ въздух. Вдигна лице — без усмивка, толкова бледа, че два обърнати сърпа от тъмни лунички опасаха лицето ѝ от скулите до носа.

— Ето ме...

Докато в бабината му стая цареше ремонтна разруха, на тавана, където се качиха, беше истинско сметище. Нито баба му, нито майка му никога нищо не изхвърляха. Пробити корита, туби, сто години трупани партакеша. Още прадыдо му беше строил тази къща в края на миналия век, когато Расторгуево е било търговско село, и таванът наистина тънеше във вековен прахоляк — не можеха да легнат там.

Бутонов сложи Маша върху кекава етажерка и тя досуц заприлича на керамично коте касичка, но кльощаво и без процеп на главата.

Всичко стана така силно и кратко, че не можеха да се откъснат един от друг, и тогава Бутонов я пренесе на продъненото кресло, и пак го парна теснотата на това място и теснотата на детското ѝ тяло. По отнесеното ѝ лице течаха сълзи и той ги близваше — с вкус на морска вода. О, Господи!

Скоро Маша си замина и Бутонов продължи да дере тапетите с двамата мъже, които като че ли не бяха забелязали отсъствието му. Той се чувстваше празен като кюнец, по-точно като сух орех, защото пустотата в него бе затворена и кръгла, а не двустранно отворена... Стори му се, че беше дал повече, отколкото би му се искало...

„Да, сестрички... — не беше се задълбочил в тънкостите на роднинската им връзка. — Пълна противоположност. Едната се смее, другата плаче. Взаимно се допълват.“

... Маша три дни не завари Ника вкъщи, макар че не спираше да ѝ телефонира. От Сандра знаеше, че Ника е в града. Най-накрая я намери:

— Ника, къде се губиш?!

И през ум не ѝ минаваше, че Ника я избягва: не беше готова за среща.

— Познай от три пъти! — изкиска се Ника.

— Нова връзка! — изхили се и Маша, тутакси налапала кукичката.

— Шест плюс! — оцени проникателността ѝ Ника.

— Кой при кого идва? По-добре аз да дойда при теб! Веднага тръгвам! — изгаряйки от нетърпение, предложи Маша.

— По-добре на „Успенски“ — предложи Ника. — Майка за три дни сигурно е полудяла от малките.

Както бяха завели децата още в първия ден при Сандрочка, така ги забравиха там. Сандра и Иван Исаевич празнуваха любовта си към внуците и никак не се отегчаваха от тях. Само дето Иван Исаевич непрестанно опяваше да идат на вилата — защо децата да се мъчат в града...

— Не-не, по-добре да дойда при теб, там не можем да си поговорим! — примоли се Маша и Ника се предаде — къде ще ходи, тя си знаеше, че ще трябва да изслуша тази Машина изповед.

От този ден Ника пое ролята на доверено лице. Положението ѝ стана повече от двусмислено, а вече сякаш беше късно да признае, че има пръст в тази история. Маша в любовния си плам бързаше да ѝ разкаже за всяка тяхна среща и това беше извънредно важно за нея.

От много години бе свикнала да споделя и най-незначителното изживяване с мъжа си, но сега Алик не можеше да ѝ бъде събеседник и тя стоварваше всичко връз Ника с все стиховете, които пишеше постоянно. „Расторгуевска есен“^[1] — пошегува се Маша.

И досега на „ти“ с безсънието, през тези месеци Маша изпадала в накъсани заешки дремки, пълни със звуци, строфи, тревожни образи.

В сънищата ѝ идваха някакви нереални животни — многокраки, многооки, полуптици-полукотки — символични намеци.

Едно от тях, страшно познато, се галеше в нея и името му също ѝ беше познато, то се състоеше от цифри и букви. Като се събуди, си спомни странното име — Ж4836... Тя се засмя. Това беше номерът, напечатан с черна боя върху платнена лентичка, който тя зашиваше на чаршафите за пералнята...

Всички тези глупости бяха многозначителни. Веднъж сънува съвсем завършено стихотворение, което в полусън записа. Сутринта го прочете с изумление: „Не е мое, не е мое, изключено е аз да съм го написала...“

*През „ви“ на „ти“
и после в пропастта
на нереалните местоимения,
със своя реч напълвам твоята уста,
за твоите усилия съм мишена
и в дълбини на плътска мрачина,
във огъня на прилива свиреп,
помита всичко яростна вълна
и пада границата между мен и теб.*

— Все едно някой ми го е диктувал, виж, нито една поправка — показва тя на Ника записаното през нощта.

Но Ника не се радваше на стиховете ѝ, по-скоро се плашеше. Затова пък много я забавляваше, че тя, уведомявана от Маша за всяка

дума, произнесена от Бутонов, за всяко негово движение, знаеше във всеки един миг как е прекарал вчерашния ден.

— Не останаха ли пържени картофи? — попита го нехайно, когато Маша ѝ каза, че предния ден е белила картофи у Бутонов и си е порязала пръста.

Бутонов не говореше с Ника за Маша, тя също не отваряше дума за съперницата си и той реши, че и двете са съвсем наясно с положението и дори са си поделили дните — Маша го посещаваше в събота и неделя, Ника — през седмицата.

Но изобщо не бяха се наговаряли, разбира се, просто в почивните дни Ника ходеше до вилите да види децата: ту Лиза, която беше във вилата на Сандра, ту Катя, която прекарваше лятото при другата баба. Алик младши също беше у Сандра.

Алик старши предпочиташе да дежури в „Бърза помощ“ през почивните дни, за да не губи от лабораторното си време, а Маша, с идеята да не го мами, а благородно да премълчава, излизаше, когато Алик не си беше вкъщи. Той бездруго напоследък рядко се задържаше у дома.

Алик се държеше спокойно и мило, не задаваше ненужни въпроси и разговорите им се въртяха около заминаването. Вече чакаха покана от Израел. И макар Маша да поддържаше обсъжданията по темата, напускането на страната ѝ се струваше нереално.

През септември, когато Ника замина за Тбилиси, Маша направо се изтормози от отсъствието ѝ, опита да ѝ се обади, но не успя да я открие в хотела в Тбилиси. Чрез Ниночка също не можа да я намери.

Бутонов приключи през септември с ремонта и се прибра при жена си в Хамовники, но след ремонта къщата в Расторгуево му стана слабост и той оставаше да ноцува там по два-три пъти седмично.

Понякога минаваше да вземе Маша и отиваха заедно с колата му. Веднъж в Расторгуево дори ходиха за гъби, нищо не набраха, станаха вир-вода, после си сушиха дрехите на печката и тя си подпали единия чорап. Това също беше едно от малките събития в живота им — както порязаният пръст, както някое натъртване или синина, които Маша си докарваше с любовните усилия.

Дали къщата на Бутонов я мразеше, дали самата тя събуждаше у Бутонов някаква сексуална грубост, но малките ѝ травми бяха безброй и тя дори отчасти се гордеше с тези паметни белези на страстта.

Когато Ника най-сетне се върна от Тбилиси, Маша надълго ѝ разказа за всички тези дреболии и накрая между другото ѝ съобщи, че са получили поканата.

Ника остана изумена доколко е превъртяла — именно поканата беше важното събитие.

Емиграцията означаваше раздяла със семейството, може би завинаги, а Маша ѝ показваше синините си и ѝ рецитираше стихове.

Ника този път също имаше какво да разкаже — наистина се беше встрастила в новия си флирт и реши, че моментът е много подходящ да приключи с Бутонов.

Тя цяла седмица чака като Пенелопа да пристигне въпросният Ваханг, който трябваше да дойде за кинопроби в „Мосфилм“, но пътуването му непрестанно се отлагаше и Ника, за да е във форма, отиде при Бутонов. Маша непрестанно ѝ докладваше за посещенията си, така че не беше проблем да избере подходящото време.

Бутонов много ѝ се зарадва. Той копнееше да ѝ покаже ремонтираната половина на къщата — все пак Ника беше влязла в ролята на негов личен дизайнер. Той много хареса идеята с голите греди, но Ника се ужаси, като видя, че гредите са лакирани. Тя дълго и смешно руга Бутонов и му заповяда да изчисти лака с разредител. Размести мебелите и му показа къде какво трябва да се реставрира, а кое да не се пипа. Все пак беше живяла дълги години с мебелист у дома и като талантлив човек и тук бързо намери решенията на нещата. Обеща да му докара цветни стъкла, за да освежи бюфета, и да му поръча пердета в театралната шивашка работилница...

Шалът ѝ падна в някакъв момент и се скри като змия между чаршафа и матрака, Ника не го намери, макар че сутринта претърси навсякъде. Шалът ѝ беше собствена изработка, един от онези, с които бе усвоявала батика още в училище...

Когато Маша с шала в ръце още от вратата я подхвана: вярно ли е, не е ли вярно? — Ника строго я прекъсна:

— Какво каза Бутонов?

— Че вие с него още от Крим... Не може да бъде, изключено... Казах му, че е невъзможно...

— А той?

— А той вика: „Приеми го като факт“ — Маша неспирно мачкаше шала, който именно олицетворяваше факта.

Ника издърпа шала от ръцете ѝ, хвърли го на шкафчето под огледалото:

— Ами приеми го!

— Не мога, не мога! — изплака Маша.

— Машка... — внезапно сдаде фронта Ника. — Така се случи. Какво сега, да се обеса ли? Да не го превръщаме в трагедия. Просто ужас. Направо „Опасни връзки“...

— Ничка, слънчице мое, какво да правя? Трябва да го приема, така ли? Аз самата не знам защо толкова ме боли. Когато измъкнах този шал, просто щях да умра — и пак потръпна: — Не, не, невъзможно е!

— Защо да е невъзможно? Защо?

— Не мога да ти го обясня. Да речем, всеки може с всеки, нищо ангажиращо, изборът е приблизителен и всички са взаимозаменяеми. Но в този случай знам, това е нещо единствено, пред което всичко друго губи смисъл. Единствено...

— Ангелче мое — възпря я Ника. — Да не се заблуждаваш? Всеки случай е единствен, повярвай ми. Бутонов е прекрасен любовник и това се измерва в сантиметри, минути, часове, количество хормони в кръвта. Тоест просто параметри! Той има добри данни, и толкова. Твоят Алик е прекрасен човек, умен, талантлив, Бутонов не може да се хване на малкия му пръст, но Алик просто не е в състояние да те...

— Млък! — изкрещя Маша. — Млък! Вземи си Бутонов с всичките му сантиметри!

И изхвърча навън, като грабна, кой знае защо, току-що върнатия шал от шкафчето.

Ника не я спря — нека го изживее. Ако човек страда от идиотски илюзии, трябва да ги надживее. В края на краищата Бутонов правилно ѝ е казал: приеми го като факт. А сега... Ника ядно си спомни Машините стихове: „И приеми, що е над мяра, тъй както свише благодат...“ Ами приеми го. Приеми го като факт.

„Скъпи Бутонов! Знам, че кореспонденцията не е твоята стихия, че от всички видове човешки взаимоотношения за теб най-същественят е тактилният. И дори професията ти е такава: всичко е в пръстите, в докосванията, в деликатните движения. Та погледнато в тази плоскост-повърхност в прекия и преносния смисъл, всичко случило се е абсолютно правилно. Докосванията нямат нито лица, нито очи — работят само рецепторите. И Ника се опита да ми обясни същото: всичко е въпрос на сантиметри, минути, хормонални нива.

Но това е само въпрос на вяра. На практика излезе, че аз изповядвам друга вяра, че за мен е важен изразът на лицето, словесният изказ, сърдечният знак. Ако това липсва, ние — всеки за всекиго — сме само вещи за употреба. Въсщност това най-много ме измъчва: няма, освен телесните взаимоотношения няма никакви други? Нима нищо не ни свързва с теб, освен прегръдки до безпаметство? Нима там, където се губят границите на телата, не се случва никакво друго общуване, освен плътското?

Ника, твоята любовница, за мен повече от сестра, ми казва: въпрос на сантиметри, минути, хормони... Кажи «не»! Ти ми кажи, че «не»! Нима помежду ни нямаше нищо, което да не се измерва в никакви параметри? Но тогава не съществуваш ти, не съществувам аз, няма изобщо никой и нищо, всички ние сме просто механични кукли, а не деца на Господ Бог... Ето ти стихче, скъпи Бутонов, и те моля, кажи «не».

*Играй си ти, кентавре, двусъщностна
химера,*

*и огън да гори безспирен на предела
между безсмъртната душа човешка
и конското необуздало тяло.*

*Ти дар си наследил изкусно да
превозваш^[2],*

*два бряга разделени забравят, че са цяло,
а ти се хвърляш пак в безпамятна река,
в която аз съм нищо — за теб и за света.*

Маша Милер“

Той прочете писмото и само изхъмка. Като познаваше характера ѝ, очакваше от нея бурни страсти във връзка с разкритата съперница. Но не беше очаквал ревност, изразена така особено, така засукано. Явно страда малката...

След десетина дни, колкото нещата да се уталожат, той се обади на Маша и я попита дали не иска да я закара до Расторгуево. Маша с паузи, с редки „да“ и „не“ — макар че и през телефонното пространство Бутонов усети, че точно това ѝ се иска — се съгласи.

В Расторгуево всичко беше ново, защото беше навалял истински сняг, и то така обилно, че бе затрупал пътеката от портата до вратата, така че за да вкара колата, Бутонов трябваше да разчисти снега с дървена лопата.

Вътре беше студено, сякаш дори по-студено, отколкото навън. Бутонов веднага така я сграбчи, че и двамата се изпотиха. Тя стенеше през сълзи и непрестанно настояваше:

— Кажи „не“!

— Какво „не“, като е „да“, „да“, „да“... — смееше се Бутонов.

После запали печката, отвори изостанала консерва — цаца в доматиен сос — и си я изяде. Маша не я докосна. Друго нищо не се намери в къщата.

Решиха да не се връщат в Москва и отидоха пеша до пощата. Маша се обади вкъщи и каза на Дебора Лвовна, че няма да се прибере вечерта, защото е у приятели във вилата им и не иска да се връща по тъмно. Свекърва ѝ побесня:

— Естествено! Не те е грижа за мъжа ти и детето! Ако искаш да знаеш как се нарича това...

Маша затвори:

— Всичко е наред, уведомени са...

Тръгнаха обратно по белия път. Бутонов ѝ показва къщата на Витка Кравчук.

— Искаш ли да го посетим?

— Опазил Бог! — засмя се Маша.

В къщата беше студено, топлината се беше изпарила.

„Следващото ще е камината, догодина ще я оправя“ — реши Бутонов.

Влязоха в кухнята, там беше все пак по-топло. Събраха дюшеци от цялата къща. Тъкмо се стоплиха, Бутонов го присви коремът и той излезе до нужника в двора. Върна се, легна. Маша, рисувайки с пръст по лицето му, заговори за одухотвореността на пола, за личността, която се самоизразява в докосването...

Рибната консерва го накара цяла нощ да тича до нужника, коремът го болеше, безсънната Маша дрънкаше нещо с нежния си гласец с нервно-въпросителен тон.

Той все пак остана любезен и не я помоли да млъкне, просто от време на време, като минеше поредната криза, потъваше в сън. Сутринта, докато се връщаха в града, Бутонов каза на Маша:

— Благодарен съм ти, че докато бях съсипан от тази диария, поне не ми рецитира стихове...

Тя го погледна учудено:

— Рецитирах ти, Валера. Цялата „Поема без герой“^[3] от начало до край...

Маша и Алик не бяха си развалили отношенията, но напоследък почти не общуваха. Още не бяха подали получената покана, защото Алик искаше да напусне работа, преди да си подадат документите, а дотогава трябваше да завърши някаква серия опити.

До късно оставаше в лабораторията, отказа се от дежурствата в „Бърза помощ“. От време на време отнасяше в антикварната книжарница по сак книги — така или иначе, му предстоеше да се раздели с бащината си библиотека. Виждаше, че Маша се тормози, страда, и се отнасяше с нея като с болна.

През декември Бутонов замина за Швеция — за около две седмици, както съобщи, макар че знаеше точно деня на връщането си. Но обичаше свободата. Ника почти не забеляза липсата му. Предстоеше ѝ поредна детска постановка за училищната ваканция, при това най-сетне пристигна Вахтанг и Ника прекарваше цялото си

свободно време с него и приятелите му, московски грузинци. Обикаляше ресторантите — ту в Дома на киното, ту театралния.

Маша страдаше, опита се да намери поне Ника, за да си говори с нея за Бутонов. Но Ника беше недосегаема. С други приятелки ѝ беше безинтересно и дори невъзможно да говори за него.

Безсънието, което дотогава само се обаждаше, през декември я съсипа. Алик ѝ носеше приспивателни, но изкуственият сън я тормозеше още повече от безсънието: натрапчивите сънища започваха от нещо случайно, но винаги стигаха до едно и също — тя търси Бутонов, настига го, той ѝ се изплъзва, изтича като вода, както в приказките се превръща в най-различни неща, става на пушек, изпарява се...

Тя на два пъти отиде до Расторгуево — само колкото да се качи на Павелецката гара, да стигне до познатата спирка, оттам пеша до къщата му, да постои до портата, да види заснежената къща, тъмните прозорци — и да се прибере. Така убиваше около три часа, най-приятен ѝ беше пътят на отиване.

Минаха две седмици, но той не се обади. Маша звънна в Хамовники. Възрастен уморен женски глас ѝ отговори, че ще се прибере към десет. Но го нямаше нито в десет, нито в единайсет, а на другата сутрин същият глас ѝ каза:

— Обадете се в петък.

— Ама пристигна ли? — плахо попита Маша.

— Нали ви казвам, обадете се в петък! — сопна се жената.

А беше понеделник.

„Върнал се е и не ми се обажда“ — огорчи се Маша. Телефонира на Ника, попита я дали знае нещо за Бутонов. Но Ника не знаеше нищо.

И Маша пак потегли за Расторгуево, този път привечер. Снегът пред портата беше разчистен, портата — затворена и залостена. Колата беше в двора. В бабината част се виждаше лека светлинка. Маша отвори портата. По пътеката до къщата беше натрупал сняг. Тя вървеше почти до коленете в снега. Дълго звъня на вратата — никой не ѝ отвори.

Искаше да се събуди — това толкова приличаше на един от сънищата ѝ. Същата яркост, същата горчилка, и пак така имаше знаци

за присъствието му — бежовата му кола, затрупана със снежно одеяло, — но той беше недостъпен.

Маша почака четирийсетина минути и си тръгна.

„Ника е там“ — си каза.

Във влака не мислеше за Бутонов, а за Ника, Ника беше съучастничка в съдбата ѝ от най-ранно детство. Обединяваше ги, освен всичко друго, и физическа симпатия. Никините издадени устни с напречни бръчици, резерв за усмивката, трапчинките скрит смях в крайчеца на устните, пукотливите рижи коси — Маша харесваше всичко това от дете, както Ника харесваше нейната миниатюрност, малките ѝ ходила, нейната рязкост, изящността в целия ѝ облик.

Колкото до Маша, тя без колебание би предпочела Ника пред самата себе си. Ника пък не се замисляше за подобни неща, тя си беше самодостатъчна във всичко...

И Бутонов ги свърза сега по някакъв тайнствен начин... Като Наков, който се жени за две сестри... Можеше да се нарекат „съжени“, както има „събрата“. Наков влиза в шатрата, спи със сестрите, спи със слугините, и всичко това е едно семейство... Какво е ревността, ако не вид алчност... Не можеш да притежаваш друг човек... Нека бъде така — всички да са братя и сестри, съпрузи и съпруги... И се усмихна сама на себе си: великият вертеп на Чернишевски, еди-кой си сън на Вера Павловна^[4].

Нищо единствено, уникално, нищо лично. Всичко е скучно и бездарно. Свободни ли сме или не? Откъде е това чувство за неприличие и срам? Докато стигне до Москва, написа на Ника стихотворение:

*На място между сянка и растение,
на място между жажда и вода
над пропастта виси стихотворение —
по този мост аз ще те поведем.
С фенерче мрака вечен осветявам
на сънища, антрета и вратички,
ще трябва всичко пак да си признаем:
не сме убили, не крадем лъжички,
не шляпаме във локвите с ботушки,*

*не пеem неприлични песни ние,
но с ужас суеверен не наужким
със тебе двете правим поразии...*

Прибра се към дванайсет — Алик я чакаше в кухнята с бутилка хубаво грузинско вино. Беше приключил експериментите и можеше още утре да си пусне молба за напускане. Едва сега Маша окончателно разбра, че скоро ще замине завинаги...

„Чудесно, чудесно, да свършва това позорно затъване“ — помисли си тя. Прекараха дълга вечер с Алик — до четири сутринта. Говориха, споделяха планове, после Маша заспа, без да сънува, хванала Алик за ръка.

Събуди се късно. Дебора Лвовна от няколко дни не беше вкъщи, напоследък начесто и дълго оставаше у болната си сестра. Двата Аликовци вече бяха закусили и играеха шах. Уютна картинка, дори с котката върху възглавницата на дивана.

„Колко е хубаво! Май започвам да оздравявам“ — каза си Маша, докато въртеше прекалено затегнатата ръчка на кафемелачката.

После взеха шейната и се качиха на възвишението. Оваляха се в снега, намокреха се, щастливи и тримата.

— А в Бостън има ли сняг? — попита Маша.

— Не и такъв. Но ще ходим в щата Юта да караме ски и ще е същото — обеща Алик. А каквото обещаеше, винаги го изпълняваше.

Бутонов се обади същия ден вечерта:

— Не ти ли домъчня за мен?

Предния ден той видя Маша в двора, но не ѝ отвори, защото му гостуваше една дама, тлъста преводачка, с която пътуваха заедно. Две седмици се бяха споглеждали многозначително, но не им се отвори възможност. Меката дремлива жена, досущ като жена му Олга, както установи по-късно, като сънена котка се въртеше в прегръдките му, докато Маша звънеше, и го беше яд на нея, на Машка и на самия себе си. Трябваше му Маша, остра, рязка, със сълзите и стоновете ѝ, а не тази дебелина.

Обади се на Маша още сутринта, но телефонът беше изключен, после на два пъти вдигна Алик и Бутонов затваряше, чак вечерта я чу.

— Не ми се обаждай повече, ако обичаш — помоли Маша.

— Кога? Кога ще дойдеш? Не отлагай — не я чу Бутонов.

— Не, няма да дойда. И не ми се обаждай повече, Валера — гласът ѝ стана проточен, плачлив. — Не мога повече.

— Машка, ужасно ми липсваш! Да не си луда? Сърдиш ли ми се? Това е някакво недоразумение, Маша. След двацет минути съм пред вас, излез — и ѝ затвори.

Маша се обърка. Така хубаво, така твърдо беше решила повече да не се вижда с него и изпита ако не освобождение, поне облекчение, и днешният ден беше толкова хубав с пързалката, слънцето... „Няма да изляза“ — реши Маша.

Но след трийсет и пет минути си наметна якето, викна на Алик: „Връщам се след десет минути!“ — и се понесе надолу по стълбите, дори не извика асансьора.

Колата на Бутонов беше спряла пред тях. Тя дръпна дръжката, седна до него:

— Трябва да ти кажа...

Той я сграбчи, пхна ръце под якето ѝ:

— Непременно всичко ще си кажем, бебчо — и потегли.

— Не, не, никъде няма да ходя. Излязох да ти кажа, че никъде не тръгвам.

— Вече тръгнахме — засмя се Бутонов.

Този път Алик се обиди:

— Чиста свинщина! Как не разбираш! — скара ѝ се късно вечерта, когато тя се прибра. — Излизаш за десет минути и се връщаш след пет часа! Какво трябва да си мисля? Дали не те е бутнала кола? Дали не са те убили?

— Извинявай, за Бога, прав си, свинщина е. — Маша се чувстваше ужасно виновна. И ужасно щастлива...

После Бутонов изчезна за цял месец и Маша с всички сили се мъчеше да приеме изчезването му „като факт“, но този факт ѝ изгаряше вътрешностите. Тя почти не хапваше, пиеше подсладен чай и водеше безкраен вътрешен монолог, насочен към Бутонов. Безсънието ѝ придобиваше все по-остра форма.

Алик се разтревожи: нервното ѝ разстройство беше очевидно. Взе да ѝ дава транквиланти, увеличи дозите на приспивателното. Маша отказа психотропните препарати:

— Не съм луда, Алик, аз съм идиотка, а това не се лекува...

Алик не настоя. За него това беше допълнителна причина да побърза с пътуването.

На два пъти идва Ника. Маша говореше само за Бутонов. Ника го ругаеше, самата тя се покаяваше и се кълнеше, че за последен път са се виждали през декември — още преди да замине за Швеция. Каза също, че той е кух човек и най-ценното в цялата история е само това, че Маша написа толкова много прекрасни стихове. Маша послушно ѝ рецитираше и си мислеше: дали Ника не я лъже, дали не е била у Бутонов, когато му звънеше на вратата?

Алик обикаляше какви ли не канцеларии. Събра купища документи. Бързаше не само заради Маша — в Бостън го чакаше работа, а без работа и той самият се чувстваше като болен. Пътуването нямаше да е лесно: първо до Виена по еврейския канал и после вече в Америка. Не беше изключено между Виена и Америка да се вклини и Рим — това зависеше от скоростта, с която документите им ще се обработят от чуждестранните чиновници.

Към всички тегоби около заминаването се притури и бунтът на Дебора Лвовна: „Никъде не отивам, сестра ми е болна, единственият ми близък човек, никога няма да я изоставя...“ После следваше каноничният текст в стил „идише маме“^[5]: „Цял живот за теб съм се бъртала, а ти, неблагодарник... този проклет Израел, от него идват всичките ни неприятности... тази проклета Америка, мътните да я вземат дано!“

На тези аргументи Алик нямаше какво да ѝ отговори, той хвана майка си за раменете:

— Мамичко мила! Знаеш ли да играеш тенис? А да караш кърки? Има ли нещо на този свят, което да не умееш? Има ли нещо, което да не знаеш? Помълчи, моля те. Никой не те е изоставил, ще пътуваме заедно, а сестра ти Фира ще издържаме от Америка. Там ще изкарвам много пари...

Дебора Лвовна млъкна за миг, после се разпени с нова страст:

— За какво са ми твоите пари! Плюя на твоите пари! С татко ти никога не сме се интересували от пари! С тия ваши пари ще погубите детето!

Алик се хвана за главата и си влезе в стаята.

Когато събра всички документи, Дебора Лвовна категорично отказа да пътува, но даде разрешението си младите да заминат. Най-

накрая подадоха документите и отново на сцената се появи Бутонов. Беше една сутрин. Маша облече Алик младши и го откара при Сандра, после се вдигна до Расторгуево да се сбогува. Сбогуването мина добре. Маша му каза, че идва за последен път, че скоро заминава завинаги и иска да запази в спомените си всичко до последната подробност. Бутонов се развълнува:

— Завинаги ли? Правилно, Маша, правилно. Животът ни е отврат в сравнение със западния, нали видях. Но завинаги...

Маша обиколи къщата, за да я запомни, защото и нея искаше да запази в спомените си. После заедно се качиха на тавана. Тук беше все така прашно и разхвърляно. Бутонов се спъна в счупена седалка от виенски стол, вдигна я:

— Виж.

Центърът на седалката беше целият пробит от удари с нож, наоколо личаха белези от неточни попадения. Той закачи седалката на пирон:

— Това беше основното ми занимание през детството.

Извади нож, отдалечи се към другия край на тавана и го метна. Острието се заби точно наред кръга в стара дупка...

Маша извади ножа и отиде при Бутонов. Той помисли, че и тя ще поиска да цели, но тя го премери в дланта си и му го върна:

— Сега вече знам всичко за теб...

След това гостуване тя започна тихо-кротко да се стяга за емиграцията. Измъкна всичките си книжа от чекмеджетата на бюрото и взе да преглежда кое да хвърли и кое да запази.

Митничарите не позволяваха да се изнасят ръкописи, но Алик имаше един познат в посолството, който обеща да прати Машините писания с дипломатическа поща. Тя седеше на пода сред купища хартии, изчиташе всяка страничка, замисляше се над всяка, изпълнена с тъга. Изведнъж ѝ се стори, че всичко написано е само чернова за онова, което би искала да напише сега или някога...

— Ще направя книга, ще я нарека „Безсъници“.

Стиховете изскачаха от нея завършени като зверове от гора, но винаги с някакъв дефект, с нещо недъгаво в задния крак, в последната строфа. „Знам, има нощно ясновидство, подробностите са във мрак, от всички багри по стените се виждат белите петна. Среднощ изчезва всяко бреме — тревоги, грижи, суетня, — изгрява нощна надареност

над тъпотата на деня. Обикнах далнини безсънни и светлия им хоризонт. На дъното утайка съхне, все по-несбъден е сънят...”

Маша много отслабна, още повече изтъня, съвсем изтъня и дневният свят, който, за разлика от нощния, ѝ се струваше бездарен.

Появи се ангел. Тя отначало не го виждаше, но усещаше присъствието му и понякога рязко се обръщаше, защото имаше чувството, че с много бърз поглед може и да го съгледа.

Когато ѝ се явяваше насън, чертите му бяха по-ясни и частта от съня, в която ѝ се явяваше, беше като снадена цветна част в черно-бял филм.

Той винаги изглеждаше леко различен, умееше да добива човешки вид, веднъж ѝ се яви като учител в бяла дреха на фехтовач и взе да я учи да лети. Те стояха на склона на живо и сякаш леко дишащо възвишение, което също взимаше някакво свое неопределено участие в урока.

Учителят ѝ показва едно място на гръбнака, малко под нивото на раменете и по-дълбоко, където се криеше някакъв мускул или орган, и Маша чувстваше, че ще полети веднага щом научи лекото и точно движение, което ръководи този орган. Тя се съсредоточи и сякаш натисна копче — тялото ѝ започна много бавно да се издига над възвишението и възвишението леко ѝ помагаше да се издигне. И Маша полетя — тежко, бавно, но вече знаеше съвсем ясно какво трябва да прави, за да управлява скоростта и посоката на полета — накъдето иска и до безкрай...

Тя вдигна глава — над нея летяха полупрозрачни хора в силен и волен полет, тя разбра, че също може да полети като тях. И тогава бавно се спусна, без да изпробва изцяло насладата.

Този полет нямаше нищо общо с птичия — никакви разпервания на крила, размахвания, никаква аеродинамика — само усилие на духа...

Друг път ангелът я учеше на хватките на особено словесно-мислено бойно изкуство, каквото не съществува в тукашния свят. Сякаш самото слово беше в ръката ѝ и то бе оръжието ѝ, той го сложи в ръката ѝ, гладко и удобно в дланта ѝ, извърна китката ѝ и смисълът проблесна като остър лъч. Веднага на секундата се появиха двама

противници: един отдясно над нея и друг отляво и малко по-ниско. И двамата бяха опасни и опитни врагове, сръчни бойци. Единият блесна към нея — и тя отговори. Вторият от близко разстояние нанесе бърз удар и тя някак по чудо успя да го отгласне.

В тези нападения имаше остър диалог, непреводим, но съвсем ясен като смисъл. Двата ѝ се подиграваха, подчертаваха нищожността ѝ и пълната ѝ несъизмеримост с тяхната висока класа.

Но тя за свое все по-голямо изумление отговаряше на всеки удар и с всяко ново движение установяваше, че оръжието в ръката ѝ става все по-умно и точно, и тази битка наистина твърде много приличаше на фехтовка. Десният беше по-лош и ироничен, но вече отстъпваше. Отстъпи и другият... Те изчезнаха. Това означаваше, че е победила.

И тогава тя със сълзи, с нескрито ридание се хвърли на врата на учителя, а той ѝ каза: „Не се бой. Нали виждаш, никой не може да ни причини зло...“

И Маша заплака още по-неудържимо от ужасяващата слабост, която беше нейна собствена, защото умната сила, с която победи, не беше нейна собствена, а чужда, от учителя...

Тя изпитваше нечовешка свобода и неземно щастие от този новопридобит опит, от териториите и пространствата, които ѝ разкриваше ангелът, но при цялата неизпитаност и невъобразимост на случващото се усещаше, че извънмерното щастие, което изживяваше в близостта си с Бутонов, беше от същия корен, имаше същата природа.

Искаше да попита за това ангела, но той не я оставяше да му задава въпроси: щом се появеше, тя се подчиняваше на волята му с наслада и старание.

Ала когато ангелът изчезнеше, и то понякога за дни, се чувстваше много зле, сякаш за щастията си от присъствието му трябваше да плаща непременно с душевен мрак, тъмна пустота и тъжни монолози, отправени към почти несъществуващия Бутонов: „Божествената светлина не бихме понесли, но стократно изпитни са как търпим пък тъмното сияние на всичките по-сетнешни си дни...“

Маша се колебаеше дали да разказва тези неща на Алик. Опасяваше се, че той с неговия рационализъм ще вземе да оценява разказа ѝ не от мистична, а от медицинска гледна точка. Но в нейния случай между мистиката и медицината се простираше територията на поезията, където господарка беше тя.

И оттам започна. Късно вечерта, когато всички вече спяха, тя захвана да му чете последните си стихове:

*Аз те съгледах, мой пазител,
как надзираваш ме едва...
На топла плоча, къс гранитен,
аз бях положила глава,
Когато от поля фройдистки,
от тъмен сънен вълнолом,
вълната сякаш ме изчисти
и ме завърна в моя дом.
И както шуплите метални
са от въздушно потекло,
тъй в ъгъла видях овални
потайни форми на крило.
Там моят ангел сякаш плака
от скрита болка наранен,
за тайнствен знак, съзрян във мрака,
но и за теб, но и за мен.*

— Маша, мисля, че това е много хубаво стихотворение — искрено се възхити Алик, за разлика от случаите, когато смяташе одобрението за свое семейно задължение.

— Наистина, Алик. Тоест стиховете... да, това не е метафора и не е въображаемо... Това е истинско присъствие...

— Разбира се, иначе за никакво творчество изобщо не може да става дума. Това е метафизично пространство... — подхвана той, но тя го прекъсна:

— О, не! Той идва при мен, както ти... Той ме научи да летя и на много други неща, които не може да се преразкажат, да се изразят с думи. Ето:

*Виж: трудно чайката лети,
несъвършени са крилата,
как е напрегната почти,*

*как унижително се мята,
едва ли не ще се удави,
когато търси си прехрана...
Но как да вярвам, че ще стане
така, че всеки жалък клетник
ще се дари с криле и сила
наместо дрипите несретни
във висините да излитне
подобно птица лекокрила...*

Толкова простичко стихотворение и от него сякаш не личи, че съм летяла, че наистина бях там, където полетът е естествен... като всичко...

— Искаш да кажеш, че това са халюцинации? — разтревожи се Алик.

— Не, не, какви халюцинации! Като теб, като масата... реалност... Но малко по-различна. Не се наемам да го обясня. Аз съм като Пуси — тя погали котката. — Всичко знам, всичко разбирам, но не мога да го кажа. Само че тя не страда, а аз страдам.

— Но, Маша, държа да ти кажа, че го постигаш чудесно. Идеално постигаш всичко.

Той говореше леко и спокойно, но беше безкрайно объркан. „Шизофрения, маниакално-депресивна психоза? Утре ще звънна на Волобуев да я прегледа.“

Волобуев, лекар психиатър, беше приятел на негов състудент, а по онова време още не беше се разпаднало съдружието на лекарската гилдия, наследено от по-добри времена и по-добри традиции.

А Маша му четеше и не можеше да се спре.

*Когато преведе това
мой тълкувател шестокрил
и с мощна сила надари
дори случайните слова,
ще знам: „Прие ме този път,
в разцвета на надменността,
с одежди на греховността —*

в небесен дом, във бащин кът“.

... Бутонов все не я освобождаваше. Тя три пъти отиде при него в Расторгуево. Взетата нота сякаш беше пределно висока, нямаше повече накъде, ще останеш без глас, ще останеш без нищо... Но едва сега, когато всяка среща беше като последна, Бутонов си даде сметка, че Маша дотолкова бе засенчила първообраза си, позабравената Розка, та дори не можеше да си припомни лицето на изчезналата ездачка, и вече не Маша му изглеждаше като подобие на Розка, а напротив — онази случайна любов е била предвестник за тази, и неминуемата раздяла само усилваше страстта му.

Той изостави онези две-три жени, които едновременно и необвързващо присъстваха в живота му. Едната, дори донякъде делово необходима, секретарка в Спорткомитета, му даде да разбере, че е обидена от пренебрежението му; втората — клиентка, млада балерина, за която той правеше изключение, защото смяташе масажната маса за работна площадка, а не за място за наслади, отпадна от само себе си, тъй като замина за Рига. Наистина не беше виждал Ника от декември, чува се няколко пъти по телефона, изразиха любезно желание да се видят, но и двамата не направиха никаква стъпка.

Очертаваше се поредната професионална криза. Бяха му омръзнали спортната медицина, еднообразните травми, с които постоянно се занимаваше, и жестоките интриги, свързани с командировките в чужбина. Същевременно получи предложение: към Четвърто управление се създаваше рехабилитационен център и Бутонов се очертаваше като един от възможните претенденти за шефското място. Това предвещаваше най-различни интересни възможности. Жена му Оля, която на трийсет и пет години бе стигнала професионалния си таван, както обикновено става с математиците, го окуражаваше: нова работа, модерно оборудване, не може цял живот да масажираш едни и същи точки...

Иванов, повехнал, прежълтял, с годините все по-подобен на будистки монах, го предупреждаваше: „Не е за твоя ум, не е за твоя характер...“

В предпазващите му думи имаше едновременно и почтителна оценка, и леко незачитане.

Бутонов, който имаше много високо мнение за Ника особено след толкова сполучливата ѝ намеса в ремонта, реши да се посъветва с нея. Срещнаха се близо до театъра и отидоха в долнопробна кръчма на „Таганския площад“, удобна с местоположението си в пресечната точка на посоките им.

Ника изглеждаше прекрасно, макар че всичко по нея беше малко прекалено: дългото кожено палто, късата пола, големите пръстени и бухналата грива. Непринудено и весело си поговориха за едно-друго, Бутонов ѝ разказа за проблема си, тя неочаквано се стегна, намръщи се и рязко каза: — Валера, знаеш ли, в нашето семейство традиционно стоим по-настрана от началството. Имах един близък роднина евреин дентист, та той си имаше любима шега: „Душата ми умира за съветската власт, но тялото ми не я иска.“ А ти с тази работа непрестанно ще ѝ масажираш тялото... — Ника изруга каруцарски с високохудожествена лекота.

На Бутонов веднага му падна камък от сърцето: с веселата си псувня Ника реши въпроса му — Четвърто управление отпада. И той веднага ѝ го съобщи с благодарност.

Дружеското им предразположение достигна такъв градус, че като свършиха с шишчетата, се качиха на бежовия москвич и Бутонов, без да задава никакви въпроси, зави на „Таганския площад“ и потегли към Расторгуево.

... Маша се измъчваше от най-непоносимото безсъние, когато всички приспивателни вече са изпити и спят ръце, крака, гръб, всичко спи, освен малък център в главата, който изпраща един и същ сигнал: „Не мога да заспя... не мога да заспя...“

Тя се измъкна от леглото, в което спеше на кълбо Големия Алик, толкова мъничък в детската си поза. Отиде в кухнята, изпуши една цигара, пусна студената вода, наплиска се и полегна на кушетката, затвори очи — и пак: „Не мога да заспя... не мога да заспя...“

Той стоеше на вратата, вечният ѝ ангел, в тъмночервено, мрачно; лицето му беше неясно, но очите му синееха ярко като от процепи на театрална маска. Маша забеляза, че вратата е фалшива, истинската

каса на вратата е по-вдясно. Той протегна ръце към нея, сложи длани на ушите ѝ и дори леко натисна.

„Сега ще ме научи на ясновидство“ — досети се тя и разбра, че трябва да си свали пенъоара. Остана по дългата нощница.

Той се намери зад нея и затисна ушите и очите ѝ, а със средните пръсти започна да прави движения по челото ѝ чак до началото на носа. Тънки цветни вълни доплуваха и отплуваха — дъги, разтеглени на безброй отсенки. Той чакаше тя да го спре и тя каза:

— Стига.

Пръстите му спряха. В бледожълтата ивица с неприятен зеленикав оттенък тя видя двама, мъж и жена. Много млади и стройни. Те се приближаваха като в бинокъл, докато тя не ги позна — родителите ѝ. Двамата се държаха за ръце и се гледаха, майка ѝ беше с познатата светлосиня рокля на тъмносини райета. И беше много по-млада от самата Маша. Жалко, че те не я виждаха.

„Не може“ — разбра Маша. Той пак взе да разглажда с пръсти челото ѝ и натисна някаква точка.

„Акупресурата на Бутонов, точков масаж“ — помисли си Маша. Тя спря ивицата жълта светлина и видя къщата в Расторгуево, затворената порта и себе си пред портата. Колата вътре и мъждивата светлина в бабината част. Мина през портата, без да я отваря, отиде до осветения прозорец, по-точно прозорецът се доближи до нея, тя леко се вдигна във въздуха и с плавно гмурване влетя вътре.

Те не я видяха, макар че тя беше съвсем близо до тях. Можеше да докосне с ръка дългата изпъната шия на Ника. Ника се усмихваше и дори май се смееше, но звукът беше изключен. Маша прекара ръка по гланцовите гърди на Бутонов, но той не усети. Устната му трепна, вдигна се и се видяха зъбите му, единият израснал леко накриво...

— Обърни да се връщаме, моля те — тихо каза Ника на Бутонов, като видя през прозореца рязанското шосе.

— Така ли? — поучуди се Бутонов, но не възрази и направи обратен завой.

Спря на „Усачовка“. Те се сбогуваха сърдечно, с хубава жива целувка, и Бутонов изобщо не се обиди: като не — не. В тези работи

никой никому не е задължен. Беше ранна вечер, валеше слаб сняг. Катя с Лиза чакаха майка си и не бяха си легнали.

„Хайде стига с това Расторгуево“ — помисли си Маша и бързо изкачи стълбите за третия етаж...

Маша стоеше в коридора между кухнята и стаята на леденото течение и внезапно я озари — сякаш блесна светкавица, — че веднъж вече бе стояла точно така по нощница на този леден въздух... Сега вратата зад нея ще се отвори и зад нея ще има нещо ужасно... Прекара пръсти от горе на долу през челото си до носа, разтри средната точка на челото: чакай, спри...

Но ужасът зад вратата растеше и тя си заповяда да се обърне — фалшивата врата започна безшумно да се отваря...

Маша се втурна в стаята. Бутна балконската врата — тя се отвори широко, без да скръцне. Студът, който я лъхна отвън, беше празничен и свеж, а смразяващият задушен въздух остана зад гърба ѝ.

Маша излезе на балкона — валеше мек сняг, в него звучеше хилядогласа музика, като че всяка снежинка носеше свой отделен звук, и този миг също ѝ беше познат. Вече се беше случвало. Обърна се — зад вратата на стаята стоеше нещо ужасно, то се приближаваше.

— Ах, знам, знам... — Маша стъпи на кашона от телевизора, от него — на продълговатия цветарник, закачен на ръба на балкона, и направи онова вътрешно движение, което те вдига във въздуха...

Свит на кълбо, спеше мъжът ѝ Алик, в съседната стая в съвсем същата поза спеше синът ѝ. Беше началото на пролетното равноденствие, светъл небесен празник.

[1] По аналогия с творчески плодоносната „Болдинска есен“ на Пушкин. — Б.пр. ↑

[2] Тук може би се говори едновременно за Хирон и Харон и за Лета и Стикс от гръцката митология. Реката на забравата е Лета, от нея пият сенките на умрелите, но душите на мъртвите пренася от бряг на бряг през Стикс Харон. Той пък не е кентавър — получовек-полукон е Хирон. — Б.пр. ↑

[3] Анна Ахматова. — Б.пр. ↑

[4] „Какво да се прави“. — Б.пр. ↑

[5] Еврейска майка (идиш). „А идише маме“ е известна еврейска песен, посветена на майката. — Б.пр. ↑

Медея получи телеграмата ден по-късно. Раздавачката Катя я донесе сутринта. Телеграми се пращаха в три случая: за рождения ден на Медея, за пристигането на родата и за смърт.

Медея влезе в стаята си с телеграмата в ръка и седна на фотьойла, който сега беше сложен на същото място, където по-рано заставаеше тя — срещу иконите.

Доста дълго остана там, мърдайки устни, после стана, изми си чашката и се стегна за път. От есенното боледуване ѝ остана неприятно стягане в лявото коляно, но тя беше свикнала вече с него и се движеше малко по-бавно от обичайното.

После заключи къщата и занесе ключа у семейство Кравчук.

Автобусната спирка беше съвсем близо. Маршрутът бе същият, по който обикновено пътуваха гостите ѝ — от Посьолок до Судак, от Судак до симферополската автогара и оттам до летището.

Тя хвана последния полет и късно вечерта звънна на вратата на Сандрочка на „Успенски“, където никога не беше идвала.

Отвори сестра ѝ. Не бяха се виждали от петдесет и втора — двайсет и пет години. Прегърнаха се, обляни в сълзи. Лида и Вера току-що си бяха отишли. Ника, подута от плач, излезе в антрето и прегърна Медея.

Иван Исаевич отиде да сложи чайника — той се досети, че от Крим е пристигнала по-голямата сестра на жена му. Смътно си спомни за някаква тяхна отдавнашна разпра. Медея свали от главата си вързаната по селски вълнена кърпа, под нея носеше черната си забрадка и Иван Исаевич се изуми от иконописното ѝ лице. Той откри голяма прилика между сестрите.

Медея седна на масата, огледа непознатата къща и я одобри: тук беше хубаво.

Смъртта на Маша, огромно нещастие, донесе и голяма радост на Александра Георгиевна и сега тя недоумяваше как човек може да вмести толкова крайни неща.

А Медея, седнала от лявата ѝ страна, не можеше да осъзнае как стана така, че не беше виждала това най-скъпо за нея същество четвърт век — и се ужасяваше. Като че нямаше нито причини, нито обяснения.

— Било е болест, Медея, тежка болест, и никой нищо не разбра. Един приятел на Алик, психиатър, я прегледал, оказва се, преди седмица. Казал, че незабавно трябва да влезе в болница: маниакално-депресивна психоза в остра форма. Предписал ѝ лекарство... Разбираш ли, те всеки момент чакаха разрешението да заминат... И така. Но аз виждах, че не е добре... Не я държах за ръка, както тогава... Никога няма да си го простя... — говореше като на себе си Александра Георгиевна.

— Престани, за Бога, майко! Поне за това не се обвинявай. Специално това е моя вина... Медея, Медея, как да живея сега? Не мога да повярвам... — плачеше Ника, но устните ѝ, природно извити за смях, сякаш се усмихваха...

Погребението стана не на третия ден, както е прието обикновено, а на петия. Направиха ѝ аутопсия. Алик отиде в съдебномедицинската морга някъде при „Фрунзенска“ с двама приятели и Георгий.

Ника вече беше там. Тя обвини подстриганата глава на Маша и шията ѝ, на която личеше грубият шев от аутопсията, с къс бял крепдешин и го завърза с плосък възел на слепоочието ѝ, както правеше Медея. Лицето ѝ беше останало недокоснато, въсъчно, и красотата му ненакърнена.

Свещеникът на „Преображенка“, при когото Маша ходеше от време на време през последните години, много се опечали за нея, но отказа опело — самоубийца.

Медея помоли да я заведат в гръцка черква. Най-гръцка от московските черкви беше Антиохийският метох. Там в храма „Теодор Стратилат“ потърси игумена, но служителката я разпита най-подробно и докато тя с половин уста и свела очи ѝ обясняваше, че е понтийска гъркиня и от години не е влизала в гръцка черква, се появи стар йеромонах и каза на гръцки:

— Отдалеч надушвам гъркиня... Как се казваш?

— Медея Синопли.

— Синопли? Имаш ли брат монах? — бързо попита той.

— Единият ми брат отиде в манастир в България през двайсетте години, но не знам нищо за него.

— Агафон ли?

— Афанасий...

— Слава на Господа! — възкликна йеромонахът. — Той е в Атон.

— Слава Тебе, Господи! — поклони се Медея.

Двамата се разбираха малко трудно. Старецът не беше грък, а сириец. Неговият гръцки и Медеиният много се различаваха. Над час си говориха, седнали на пейка до кутията със свещи. Той нареди да докарат момичето, щял лично да отслужи опелото...

Когато автобусът с ковчега спря пред черквата, вече се беше събрала тълпа. Семейство Синопли беше представено от всичките си разклонения — ташкентско, тбилиско, вилнюско, сибирско... Към разноцветното злато на иконите, свещниците, одеянията се примеси и многоцветният бакър на рижите им глави.

Между Медея и Александра стоеше Иван Исаевич, широк, с бяло като вар лице и асиметрична бръчка напъряно през челото. Старите сестри пред ковчега, украсен с бели и лилави зюмбюли, единодушно си мислеха едно и също: аз трябваше да съм в този ковчег сред красивите цветя, подредени от ръката на Ника, а не горката Маша...

През дългия си живот бяха свикнали със смъртта, бяха се сродили с нея, научиха се да я посрещат у дома, да слагат черно на огледалата, безшумно и строго да живеят по два дни край мъртвото тяло с молитвени псалми, на светлината на свещи... Познаваха и кротката смърт, безболезнена и прилична, познаваха и бандитското незаконно нахлуване на смъртта, когато млади хора загиваха преди родителите си...

Но самоубийството бе непоносимо. Невъзможно беше да се помирят с онзи отлитнал миг, когато абсолютно живото момиче самоволно бе прекрачило в звънтящия водовъртеж на бавните снежинки — въвн от живота...

Йеромонахът се появи до ковчега и хорът запя най-красивите думи за земната раздяла... разлъка...

Службата беше на гръцки, дори Медея долавяше само отделни думи. Но всички ясно чувстваха, че в това печално и неясно пеене има

повече смисъл, отколкото може да побере и най-мъдрият измежду хората.

Който плачеше, плачеше мълчаливо. Алдона бършеше сълзите си с мъжка карирана кърпа. Гвидас Бияча нервно прокара ръка с кожена ръкавица под очите си. Дебора Лвовна, свекървата, понечи да вие на глас, но Алик кимна на колегите си доктори и те я изведоха от черквата.

Погребаха я на немското гробище в гроба на родителите ѝ, а после отидоха на „Успенски“ — Александра Георгиевна настоя да направят помена там. Събра се много народ, сложиха да седнат на масата само старците и новопристигналите. Младите останаха на крак с чашите и бутилките.

Алик младши уцели удобен момент и шепнешком попита баща си:

— Тате, как мислиш, завинаги ли е умряла?

— Скоро всичко ще се промени и всичко ще е наред — педагогично отговори баща му.

Алик младши го изгледа с дълъг студен поглед:

— Аз не вярвам в Бог...

Същия ден сутринта дойде разрешителното за заминаване. Даваха им се двацет дни за подготовката, което дори беше много. В спомените на приятелите изпращането се сливаше с помена, макар че Алик направи прощалната вечеринка в „Черьомушки“.

Дебора Лвовна остана при сестра си и Алик заминаваше със сина си и средно голям кариран български куфар.

Митничарите му иззеха едно листче хартия — последното стихотворение на Маша, написано малко преди самоубийството. Естествено, той го знаеше наизуст:

*Изследването тегли познавача
да се вгълби докрай във дълбината
на принципа, по който птица грачи,
или във каталози на вината.*

И ето, както с чувството си фино

*незримите отсенки именува,
ще се превърне в птица, в глътка вино,
във всичко, за което е бленувал.*

*А въплътени в помисли чудати,
безгрижни в глутницата хорска най-накрая,
смирено ние ще сведем челата
пред онзи, дето чезне във безкрая.*

ЕПИЛОГ

За последен път бяхме с мъжа ми в Посьолок през лятото на деветдесет и пета година. Медея отдавна не беше между живите. В къщата ѝ живееше татарско семейство и не ни беше удобно да влезем. Отидохме при Георгий. Той си беше вдигнал къща още по-нависоко от Медеината и бе направил артезиански кладенец. Жена му Нора е с все същия детски вид, но отблизо личи, че има малки бръчици под очите — така остаряват най-нежните блондинки.

Беше родила на Георгий две дъщери.

В къщата им беше многолюдно. Едва разпознавах в тези млади хора израсналите деца от седемдесетте години. Петгодишно момиченце с рижави къдрички, което много приличаше на Лизочка, хленчеше заради някакви момичешки глупости.

Георгий се зарадва на мъжа ми, с когото отдавна не се беше виждал. Мъжът ми също е от рода Синопли, но не от Харалампиевия, а на по-малката му сестра Поликсена. Дълго време изчисляваха роднинството, излезе, че са трети братовчеди.

Георгий ни поведе на гробището. Там Медеиният кръст е до обелиска на Самоня и скромно му отстъпва по височина. Георгий ни разказа на връщане как неприятно се изненадали племенниците на Медея, когато след смъртта ѝ открили завещанието ѝ, според което къщата оставала за никому неизвестния Равил Юсупов.

Никой не потърсил въпросния Равил и тогава Георгий се настанил в къщата на Медея с Нора, Танечка и малките им дъщерички. Намерил си работа в биостанцията.

След няколко години се появил Равил — както някога при Медея — късно вечерта в ранната пролет, и Георгий навадил от раклата завещанието и му го показал. Но минали още няколко години, докато Равил получил къщата. Две години се точило абсурдно съдебно дело за прехвърляне на имота и накрая всичко се уредило благодарение на настойчивостта на Георгий, който стигнал до инстанция на

републиканско ниво, за да се признае за действително завещанието на Медея. Оттогава всички местни го смятали за луд.

Сега е на шейсет, но е все така здрав и силен. За строежа на къщата много му помогнали Равил и брат му. Когато я построил, местните си променили мнението и сега казват, че Георгий е страшно хитър: вместо вехтия Медеин дом има нов, два пъти по-голям.

Прекарахме вечерта в новата къща. Лятната кухня много прилича на Медеината, в нея има от същите бакърени менци, същите съдове. Нора се научи да бере местни билки и както едно време, по стените висят изсушени китки.

Много неща се промениха през това време, семейството още по-нашироко се разпиля по света. Ника отдавна живее в Италия, омъжи се за богат дебелак, остроумен и чаровен, има вид на матрона и страшно обича в богатата ѝ къща в Равена да идват роднини от Русия.

Лизочка също живее в Италия, но Катя не се задържа там. Както се случва понякога с мелезите, тя е невероятна русофилка. Върна се в Москва, живее на „Усачовка“ и рижото момиченце, което хленчеше в двора, е нейна дъщеря.

Големия Алик стана американски учен и току-виж ощастливи човечеството с лекарство срещу старост, а Малкия Алик завърши Харвардския университет и стана израелтянин — научи иврит, носи кипа, пусна си пейси и кара второ образование — религиозно — в Бней Брак, близо до Тел Авив.

Няколко години след като емигрира в Америка, Алик издаде стихосбирка на Маша.

Георгий ни донесе книжката, на първата страница има неин портрет, направен по любителска снимка от последното ѝ кримско лято. Тя се е обърнала и гледа в обектива с радостно изумление. Не мога да дам мнение за стиховете ѝ — те са част от моя живот, защото и аз прекарах онова последно лято с децата си в Посьолок, в къщата на Медея...

Бутонов се пристрасти към расторгуевската си къща, закара там след дълги навивки жена си и дъщеря си и му се роди син, в когото е безкрайно влюбен. Отдавна не се занимава със спортна медицина, смени насоката и работи с гръбначно болни, които му доставят непрестанно ту Афганистан, ту Чечня.

Цялото по-възрастно поколение си отиде, с изключение на Александра Георгиевна, Сандрочка. Тя е дълголетница, вече гони деветдесетте. След смъртта на Маша идваше всяко лято, а през последната година на Медея остана тук с Иван Исаевич и погребва сестра си.

Последните две години не е идвала в Крим: вече ѝ е трудно.

Иван Исаевич има двете сестри за праведници, но Сандрочка се усмихва с неувяхваща си и на старини усмивка и поправя мъжа си:

— Само едната беше праведница...

Много се радвам, че чрез мъжа си се оказах приобщена към това семейство и че у децата ми тече и малко гръцка кръв, Медеина кръв. И досега в Посьолок идват Медеините потомци — руски, литовски, грузински, корейски. Моят мъж си мечтае, ако имаме пари, догодина да доведем малката си внучка, дъщеря на по-голямата ни снаха, чернокожа американка от Хаити.

Това е удивително приятно чувство — да си от рода на Медея, от това толкова голямо семейство, че дори не познаваш лично всичките му членове и те чезнат в далнините на било и не било и на бъдещето.

1996 година

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.